

ISSN: 2980-1680
E-ISSN: 2980-1745

senectus

CİLT/VOLUME 1 • SAYI/NUMBER 1 • YIL/YEAR 2023

Senectus, İstanbul Üniversitesi ile Darülaceze Vakfı arasında 16.11.2020 tarihinde imzalanan “Yaşlılık ve Yaşlanma Çalışmaları İş Birliği Protokolü” çerçevesinde yayımlanmaktadır. Bu kapsamda İstanbul Üniversitesi derginin imtiyaz sahibi, Darülaceze Vakfı ise derginin finansal destekçisidir.”

Senectus is a collaborative product resulting from the “Cooperation Protocol on Aging and Aging Studies” agreed upon by Istanbul University and the Darülaceze Foundation on November 16, 2020. As per the terms of the protocol, Istanbul University holds exclusive rights to the journal, while the Darülaceze Vakfı provides financial support.

Senectus

2023, 1(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

Senectus

2023, 1(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

Sahibi / Owner

Hayati Develi (Prof. Dr.)

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Faculty of Letters, İstanbul, Türkiye

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Murat Şentürk (Doç. Dr.)

İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Department of Sociology, İstanbul, Türkiye

Yazışma Adresi / Correspondence Address

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Balabanağa Mh. Ordu Cd. No: 196 Beyazıt, Fatih 34459, İstanbul, Türkiye

Telefon / Phone: +90 (212) 412 24 00/15809

E-mail: senectus@istanbul.edu.tr

<https://iupress.istanbul.edu.tr/tr/journal/senectus/home>

Yayıncı / Publisher

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt,
Fatih / İstanbul, Türkiye

Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

Baskı / Printed by

Limit Ofset, Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi,
ZA13 Topkapı, Zeytinburnu, İstanbul, Türkiye

<https://www.limitofset.com>

Sertifika No: 51683

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.

Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

The publication languages of the journal are Turkish and English.

Mart ve Eylül aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli,
açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.

*This is a scholarly, international, peer-reviewed and open-access journal published
biannually in March and September.*

Yayın Türü / Publication Type: Yaygın Süreli / Periodical

Senectus

2023, 1(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT

Baş Editör / Editor In Chief

Doç. Dr. Murat Şentürk, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - murat.senturk@istanbul.edu.tr

Baş Editör Yardımcısı / Co-Editor in Chief

Doç. Dr. Adem Başpınar, Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli, Türkiye - abaspinar@klu.edu.tr

Yazı Kurulu Üyesi / Editorial Management Board Member

Prof. Dr. Yücel Bulut, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - yucel.bulut@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Ayşe Canatan, Hacı Bayram Üniversitesi, Ankara, Türkiye - ayse.canatan@hbv.edu.tr

Prof. Dr. Mehmet Akif Karan, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - karanma@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Sema Oğlak, Aydın Menderes Üniversitesi, Manisa, Türkiye - sema.oglak@adu.edu.tr

Prof. Dr. A. Sinan Türkyılmaz, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye - aturkyil@hacettepe.edu.tr

Bilimsel Sekreteryaya / Scientific Secretariat

Dr. Öğr. Üyesi. Zeynep Zehra Sadıkoğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
- zeynep.sadikoglu@istanbul.edu.tr

Editorial İlişkiler Yöneticisi / Editorial Relations Manager

Doç. Dr. Ayşen Şatiroğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - aysen.satiroglu@istanbul.edu.tr

İstatistik Editörü / Statistics Editor

Doç. Dr. Tuba Topçuoğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - tuba.topcuoglu@istanbul.edu.tr

Kitap İnceleme Editörü / Book Review Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Akyurt, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
- mehmetali.akyurt@istanbul.edu.tr

Metodoloji Editörü / Methodology Editor

Doç. Dr. Aynur Erdoğan Coşkun, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - aynur.erdogan@istanbul.edu.tr

Tanıtım Yöneticisi / Publicity Manager

Dr. Öğr. Üyesi Melike Akbıyık, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - melike.akbiyik@istanbul.edu.tr

Editorial Asistan / Editorial Assistant

Arş. Gör. Salih Ünüvar, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - salihunuvar@istanbul.edu.tr

Arş. Gör. Sevdet Tunçbilek, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - sevdetuncbilek@istanbul.edu.tr

Teknik Uzman / Technical Specialist

Arş. Gör. Hamdüsena Eşrefoğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
- hamdusenaesrefoglu@istanbul.edu.tr

Dil Editörleri / Language Editors

John Zacharias Crist, Kafademi Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Kooperatifi, Kırklareli, Türkiye

ENAGO

Senectus

2023, 1(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

YAYIN KURULU / EDITORIAL ADVISORY BOARD

Mohd Salim Reshi (Assist. Prof.), Department of Zoology, School of Biosciences and Biotechnology,
Baba Ghulam Shah Badshah University, Jammu and Kashmir - drmsreshi@bgsbu.ac.in

Michał Boraczyński (PhD), Faculty of Health Sciences, Collegium Medicum, University of Warmia and
Mazury in Olsztyn ul. Żołnierska, Olsztyn, Poland - michal.boraczynski@uwm.edu.pl

Sandra Maria Barbalho (Dr.), Medical School of Marília, Brazil - smbarbalho@gmail.com

Dorothy A. Yen (Prof.), Brunel University London, Brunel Business School Brunel University London,
United Kingdom - dorothy.yen@brunel.ac.uk

Xiaoqiang Tang (唐小强), (PhD, Assoc. Prof.), State Key Laboratory of Biotherapy, West China Second
University Hospital, Sichuan University, Chengdu, China - tang-xq@tsinghua.edu.cn

Crescenzo TESTA, Firma il tuo 5xmille all'Università di Parma, Italy - kre.testa@gmail.com

Luigi De Luca (MD), Department of Neurosciences, Reproductive and Odontostomatological Sciences of
University of Naples "Federico II", Naples Naples, Italy - luigi.deluca@unina.it

Ameya S. Kulkarni (Ph.D), Genomics Research Center, AbbVie, North Chicago, Illinois, USA
- ameyak225@gmail.com

Senectus

2023, 1(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Editörden / Editorial.....viii

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Öznenin Nesnelliği ve Tarihselliği Problemi Açısından Gençliği ve Yaşlılığı Yeniden Düşünmek
Rethinking Youth and Old Age in Terms of the Historical Objectivity of the Subject.....1
Emine Canlı

Sosyal İlişkilerin Taraflarından Biri: Kırsaldaki Yaşlı Dul Kadın
One of the Parties of Social Relations: The Old Widow in the Countryside.....19
İlknur Yeşil, Mehmet Karakaş

Biyotıp ve Yaşlılığın Toplumsallığı Arasında Sıkışan Yaşlanan Beden: Foucault ve
Bourdieu Perspektifinden Bir Değerlendirme
The Aging Body Trapped Between Biomedicine and Sociality of Aging: An Evaluation from the
Perspectives of Foucault and Bourdieu.....51
Berfin Varışlı

Gurbet Die-Fremde
Almanya'ya Göçün 60'ıncı Yılında Türkiye'den Almanya'ya Giden İlk Kuşak
The First Generation of Turks in Germany in the 60 Years of Immigration.....67
Saliha Kocaman Wilutzki

Yaş Dostu Kentler: Lahey Kentinden İyi Uygulama Örneği
Age-Friendly Cities: An Example of Good Applications from the Hague91
Feruze Sarıkaş, Çilem Böyükünü

Gerontoloji Bölümü Öğrencilerinin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism)
İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi
Determination of Gerontology Students' Attitudes towards Ageism.....105
Hatice Selin İrmak

Kitap Değerlendirmeleri / Book Reviews

Farklı Bağlamlarda Yaşlanma ve Yaşlılık Olgusu
Aging and Old Age in Various Contexts.....125
Furkan Başarslan

Farklı Ülkelerdeki Yaşlanma Araştırmalarına Yakından Bakmak
Detailed Examination of Aging Studies in Different Countries.....131
Ayşe Özsoy

Birikimler / Classical Articles

İhtiyarlığın Övülmesi Üzerine
On the Praise of Old Age135
Sultan Murad

Senectus

2023, 1(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

EDİTÖRDEN

Akademik dergiler bilimsel bilginin okuyucusuyla buluştuğu mecraların başında gelmektedir. Araştırmaların ve tartışmaların yayımlanması yeni sorulara, araştırmalara ve soruşturmalara uç vermektedir. Bu yönüyle akademik dergiler bilimsel bilginin üretilmesinde ve yaygınlaştırılmasında merkezî bir öneme sahiptir. *Senectus*, yaşlılık ve yaşlanma çalışmalarında Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal tecrübesinin, birikiminin önemli olduğu yaklaşımından hareketle üretilen bilginin uluslararası alanda karşılık bulmasını hedeflemektedir. Diğer bir deyişle Türkiye'nin birikiminin uluslararası alana taşınması ve karşılıklı etkileşim sadece ülkemizdeki değil dünyadaki çalışmaların da niteliğinin artmasına katkı sağlayacaktır. Akademik dergilerin sınırlı bir okuyucuya hitap etmesi ve az sayıda kişi tarafından okunması günümüzün en "moda" tartışmalarından birisidir. Akademik dergilerin bilgi üretiminde ve yaygınlaştırılmasında araştırmacıları doğrudan hedeflemesi olağandır. Ancak bununla birlikte bilginin kamusallaşması konusundaki katkılarının sınırlılığı görmezden gelinemez. *Senectus bilimsel bilginin üretilmesinde ve yaygınlaştırılmasında* bilim dünyasını hedeflediği kadar *bilginin kamusallaşmasına* da katkı sağlamak için yeni iletişim teknolojilerini ve farklı stratejileri kullanmayı amaçlamaktadır.

Akademik bilgi, politika ve uygulamalara katkı vermesi ve gündelik hayatı desteklemesi açısından değerlidir. Diğer bir deyişle hayatı iyileştiren ve güzelleştiren, insanın ve doğanın refahına ve adil dünyanın oluşmasına katkı veren bir yaklaşımla hareket etmesi akademik dergilerin önceliklerinden biri olmalıdır. Akademik dergilerin etki faktörüne dayanan ya da dayanmayan "prestijli" itibarları olabilir; dolaylı, orta ve uzun vadede de olsa gündelik hayata dokunmuyorsa söz konusu "prestij" sadece akademinin soyutlanmış dünyasında simgesel mevziisini koruyabilir. *Senectus*, bir akademik derginin sınırlarının farkında olarak toplumsal hayatın iyileşmesine yönelik katkıları sağlamak amacıyla yayımlanmaktadır. "Prestij" ve "uzmanlık" duvarının arkasına sığınmak yerine toplumun yakıcı meseleleriyle ilgilenmeye niyet etmektedir.

Belirli, özel alanlara hasredilmiş akademik dergiler bir "ocak" işlevi de üstlenmektedirler. Araştırmacıların kendilerini geliştirmesine ve yeni araştırmacı adaylarının yetişmesine imkân sağlamaktadırlar. Akademik dergiler sadece alan(lar)ın "prestijli" isimlerini ağırlayarak güçlü bir konuma erişemezler. Bir ocak olarak dergiler, alana yeni kaç kişinin girmesini sağladığına, araştırmacıların kendilerini geliştirmelerine ne kadar katkı verdiğine, araştırma ve bilimsel bilgi üretimi ve yayımlanma süreçlerini ne kadar iyileştirdiğine odaklanmalıdır. *Senectus* henüz Türkiye'de gelişmekte olan (çok sayıda kıymetli çalışma ve girişimi görmezden gelerek değil) yaşlılık ve yaşlanma çalışmalarında ocaklardan biri olmayı hedeflemektedir. *Senectus* özellikle sosyal bilimlerdeki alanındaki ve çalışmalarını sosyal bilim perspektifini dahil ederek yapmayı deneyen araştırmacılara (kuşak ve konum farkı gözetmeksizin) ocak olabilmeyi amaçlamaktadır.

Senectus

2023, 1(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

Hızla yaşlanan nüfusu yanında toplumsal değişimdeki dinamizmi nedeniyle yaşlanma ve yaşlılık, Türkiye'nin temel meselelerinden biri hâline gelmektedir. Yaşlanma ve yaşlılık yalnızca yaşlılar ve yaşlanmakta olanlarla ilgili bir mesele değildir. Toplumsal hayatın her boyutunda karşılığı olan önemli bir olgudur. Bu nedenle *Senectus*, yaşlanmaya ve yaşlılığa bütünsel bir perspektiften bakmayı önelemektedir. Meselenin sadece belirli taraflarından ele alınması ve büyük oranda sosyal bilimsel perspektifin dâhil edilmemesi geçici ve kuşatıcı olmayan değerlendirmelere ve önerilere neden olabilmektedir.

Yaşlanmaya ve yaşlılık meselesine günümüzün konforlu "uzman" bakışından kurtularak yaklaşmak temel önceliklerden biri olmalıdır. Farklı disiplinlerin gelinen noktada yaptığı araştırmaların meseleyi anlamamızda çok sayıda katkısı olduğu aşikârdır. Bununla birlikte 21. yüzyılda disiplinler sınırları aşarak meselelere yaklaşmanın akademik çalışmaların raflarda ya da elektronik kayıtlarda kalmasını engelleyecek en önemli adım olduğu söylenebilir. Disipliner muhafazakarlığın araştırmacıyı dönüştürdüğü, araştırmacının meseleye yaklaşımını farklılaştırdığı ve asıl hedeften uzaklaştırdığı dikkate alınırsa bu konuda ısrarcı olmak başta araştırmacılara zarar verecektir. *Senectus*, bir ocak olma niyetiyle uyumlu bir şekilde, disiplinler sınırları aşmayı ve toplumsal olanın her zaman meselenin merkezinde olduğu bir yaklaşımı geliştirmeyi hedeflemektedir.

Sosyal bilim araştırmalarında teori-pratik ilişkisine dair tartışmalar, bu türden bir ayrımın yapılmasının ve sürdürülmesinin anlamsızlığını açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte *teorik tartışmalar/soruşturmalar ve pratik araştırmalar/uygulamalı çalışmalar* ayrımının -her ne kadar söylemde kendisine yer bulmasa da- araştırmacıların düşünme biçimlerinde ve eylemlerinde karşılığının devam ettiği söylenebilir. Aslında bu düşünme biçimleri ve eylemler araştırmacıların farkına varmaksızın ders, konferans, araştırma gibi pratiklerinde bizatihi kendileri tarafından üretilebilmektedir. *Senectus*, bu pratiğin sürekli yeniden üretildiğinin farkında olarak yayın politikasına biçim vermeyi amaçlamaktadır.

Bütüncül yaklaşımın, disiplinler sınırları aşmanın, teori-pratik ilişkisini nitelikli bir biçimde sağlamanın zor olduğunu ve bir süreci gerektirdiğinin farkındayız. Bütün bunların tamamen uzun bir yolculukta gerçekleşmesini ümit ediyoruz. İlk olarak *Senectus*, yolculuğa çıkmakta ve amaçlarını gerçekleştirmek üzere bir deneyime başlamaktadır. Bu yolculuğun uzun ve meşakkatli olduğunu biliyoruz. Bu nedenle yayım süreçlerinde niteliğin sağlanması konusundaki ısrarın ve takibin bu yolculukta bize mesafe kazandıracığına inanıyoruz. İkinci olarak sürekli iyileştirmeyle öğrenerek ve gelişerek yola devam edebiliriz. Birçok araştırmacının mustarip olduğu "Bu iş bitmiştir." hastalığının farkında olarak sürekli kendimizi yenilemeye ve iyileştirmeye çaba sarf edeceğiz. Türkiye'de hemen her alanda gördüğümüz "tekiz", "ilkiz", "en iyiyiz" vb. düşünceler nedeniyle oluşan ayrılıkları merkeze koymak yerine iş birliğiyle yol yürümenin gerekli olduğunu idrakindeyiz. İş birliğiyle meselelerimizin daha nitelikli, etkili ve verimli çözümlere kavuşacağına inanıyoruz. Zira meselelerimiz kapsamlı meydan okumalara sahip ve zaman giderek daralıyor.

Senectus

2023, 1(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

Türkiye’de nüfusun yaşlanması artık bir vakıdır. Demografik veriler gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerden çok daha hızlı yaşlanma süreci yaşadığımızı ortaya koyuyor. Bu verilerin ötesinde yaşlanmanın ve yaşlılığın farklı boyutlarda ve ölçeklerde toplumsal değişimlerle ilgili olduğu aşikâr. Senectus, yaşlanmayı ve yaşlılığı sadece demografik bir değişim olarak değil toplumsal değişmelerin merkezindeki önemli bir mesele olarak konumlandırmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de yaşlanma ve yaşlılık konusunda -değerli akademik çalışmalar ve yayınlar olmakla birlikte- çok sayıda girişime ihtiyacımız olduğu açıktır. Mesele kapsamlı ve bu nedenle sayısız girişime ihtiyaç duyduğumuz ortada. Bunun yanı sıra ülkemizdeki sosyal bilimlerin ve özelde sosyolojin bu konuya ilgisi henüz sınırlı. Dolayısıyla “Sosyoloji Bölümü” olarak bu türden bir girişimin önemli bir ihtiyaca karşılık geldiğini düşünüyoruz. Bu girişimi hayata geçirirken uzun yıllardır alana katkı veren Darülaceze Vakfının maddi ve manevi desteğinin altını çizmemiz gerekir. Bu dergi Darülaceze Vakfının destekleriyle hayat bulmaktadır. Kurulduğu yıldan (1991) bugüne Darülaceze Vakfı, yaşlanma alanında uygulamaya dönük çalışmaları desteklemektedir. 2021 yılında yine Darülaceze Vakfının desteği ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi olarak *Türkiye Yaşlanma Araştırması Etüt Projesi (TÜYA)* gerçekleştirdik. Darülaceze Vakfının hem araştırma hem de yayın destekleriyle iş birliğimiz yeni çalışmalarla birlikte devam edecektir. Değerli katkıları nedeniyle başta Fatih R. SARAÇOĞLU ve Mine Belgin TURGAY olmak üzere Darülaceze Vakfı Yönetim Kurulu üyelerine ayrı ayrı teşekkür ederiz. Türkiye’de akademi ve STK’lar arasındaki ortak çalışmaların önemli örneklerinden biri olan bu iş birliğinin artarak devam etmesini ümit ediyoruz.

Yaygın bir biçimde sorun olarak tanımlanan yaşlılığa ve yaşlanmaya farklı bir açıdan yaklaşmak zorundayız ve yaşlanmaya itibarını iade etmeliyiz. Zira yaşlanma ve yaşlılık olgunluğu ve tecrübeyi içermektedir. Senectus kelimesi, yaşlılık, ciddiyet ve olgunluk anlamlarına karşılık gelmektedir. Bu vesileyle derginin isminin belirlenmesinde değerli katkıları için sevgili hocamız Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN’e teşekkürü bir borç biliriz. İlk sayısının hazırlanmasında emeği geçen çalışma arkadaşlarımıza ve ekibimize teşekkür ederiz. Senectus’un Türkiye’deki ve uluslararası alandaki yaşlanma ve yaşlılık çalışmalarına katkı vermesi dileğiyle...

Murat ŞENTÜRK

Baş Editör

Senectus

2023, 1(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

EDITORIAL

Academic journals are one of the leading channels where scientific knowledge meets the reader, with the publication of research and debates giving rise to new questions, research, and investigations. In this respect, academic journals have central importance in the production and dissemination of scientific knowledge. *Senectus* aims to ensure recognition in the international arena of knowledge that is produced based on the approach that Türkiye's historical and social experience and accumulation are important for the study of old age and aging. In other words, transferring Türkiye's knowledge to the international arena and the resultant mutual interaction will contribute to increasing the quality of studies not only in Türkiye but also throughout the world. The fact that academic journals appeal to a limited readership and read by a small number of people is one of the most fashionable debates of today. Academic journals usually target researchers directly regarding the production and dissemination of knowledge. However, the limitations of their contribution to the publicization of knowledge cannot be ignored. *Senectus* aims to use new communication technologies and different strategies to contribute to the publicization of knowledge as much as it targets the scientific world regarding the production and dissemination of scientific knowledge.

Academic knowledge is valuable in that it contributes to policies and practices and supports everyday life. In other words, acting in a way that improves and beautifies life, contributes to the well-being of human beings and nature, and contributes to the creation of a just world should be one of the priorities of academic journals. These journals may or may not have prestigious reputations based on their impact factor, but if they do not touch upon daily life, whether indirectly or in the medium or long term, their prestige can only maintain a symbolic position in the isolated world of academia. *Senectus* is published with the aim of contributing to improving social life by remaining aware of the limits of academic journals. Instead of taking refuge behind the walls of prestige and expertise, *Senectus* intends to deal with the burning issues of society.

Academic journals dedicated to specific and specialized fields also function as a seedbed. They enable researchers to improve themselves and train new researcher candidates. Academic journals cannot attain a strong position by only hosting prestigious names in the field. As a seedbed, journals should focus on how many new people they bring into the field, how much they contribute to researchers' self-development, and how much they improve the production and publication of research and scientific knowledge. *Senectus* aims to be one of the hotbeds on aging and its studies that are still developing in Türkiye, not ignoring the many valuable studies and initiatives. *Senectus* in particular aims to be a center for researchers in the field of social sciences, regardless of generation and location, as well as for those attempting to conduct studies from a social science perspective.

Aging and old age have become one of the main issues in Türkiye due to its rapidly aging population and the dynamism these issues have in social change. Aging and old age are not only issues

Senectus

2023, 1(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

related to the elderly and aging but are also important phenomena with implications for every aspect of social life. Thus, *Senectus* prioritizes looking at aging and old age from a holistic perspective, as addressing only certain aspects of the issue while excluding a social scientific perspective may largely lead to temporary non-inclusive evaluations and recommendations.

One of the main priorities should be to approach the issues of aging and old age by eliminating today's perspective of the comfortable expert. Research from various disciplines have undoubtedly contributed much to our understanding of the issue. However, approaching 21st-century issues by crossing disciplinary boundaries can be said to be the most important step that will prevent academic studies from sitting on shelves or remaining as electronic records. Considering that disciplinary conservatism transforms the researcher, differentiates the researcher's approach to the issue, and distracts from the main goal, insisting on this issue will first of all harm researchers. In line with the intention of being a seedbed, *Senectus* aims to transcend disciplinary boundaries and develop an approach in which the social always remains at the center of the issue.

Discussions on the relationship between theory and practice in social science research have clearly revealed the futility of making and maintaining such a distinction. However, the distinction that theoretical discussions and investigations have with practical research and practical studies, despite not having found a place within the discourse, can be said to continue to be reflected onto researchers' ways of thinking and acting. In fact, researchers can produce these ways of thinking and acting themselves in their practices, such as in lectures, conferences, and research, without even realizing it. *Senectus* aims to shape its publication policy by being aware of how this practice is constantly reproduced.

In this awareness, we know that having a holistic approach that overcomes disciplinary boundaries and ensures a qualified relationship between theory and practice will be difficult and require a process. We also hope to realize all this as one long journey. Firstly, *Senectus* is embarking on a journey and beginning an experiment to realize its aims. We know that this journey will be long and arduous and therefore believe that insisting and following up on ensuring the quality of its publication will take us far on this journey. Secondly, we can continue to learn and improve through ongoing improvement. We will constantly strive to renew and develop ourselves while maintaining awareness of the disease from which many researchers suffer by saying "This job is done." We are aware that moving forward with a focus on cooperation is needed instead of on the divisions that arise due to thoughts such as "We are the only ones," "We are number one," or "We are the best" that are seen in almost every field in Türkiye. We believe cooperation will lead to more qualified, effective, and efficient solutions to our problems, for our issues have comprehensive challenges, and time is running out.

Türkiye's aging population is a fact. Demographic data reveal ourselves to be aging much faster than other countries with developed economies. Beyond these data, aging and old age are obviously

Senectus

2023, 1(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

related to social changes in regard to different dimensions and scales. *Senectus* positions aging and old age not only as a demographic change but also as an important issue at the center of social change. Therefore, we clearly need many initiatives on aging and old age in Türkiye, despite the many valuable academic studies and publications that already exist. The issue is comprehensive and therefore clearly requires numerous initiatives. In addition, our country still shows limited interest in this subject with regard to the social sciences and sociology in particular. Therefore, we as the Istanbul University Department of Sociology think that this kind of initiative will meet an important need. While realizing this initiative, we should underline the financial and moral support of the *Darülaceze* [Hospice] Foundation, which has contributed to the field for many years. This journal has come to life with the support of the *Darülaceze* Foundation, who since its establishment in 1991 has supported practical studies in the field of aging. With the support again of the *Darülaceze* Foundation in 2021, the Istanbul University Faculty of Letters Sociology Research Center carried out the Türkiye Aging Research Study Project. Our research collaboration with and publication support from the *Darülaceze* Foundation will continue with new studies. We would like to thank the members of the Board of Directors of the *Darülaceze* Foundation for their valuable contributions, especially Fatih R. SARAÇOĞLU and Mine Belgin TURGAY. We hope this collaboration, as an important example of the joint work between academia and NGOs in Türkiye, will continue to increase.

Being commonly defined as problems, we must approach aging and old age from different perspectives and give aging its dignity, for aging and old age involve maturity and experience. *Senectus* is Latin for “old age,” “seriousness,” and “maturity.” We would like to take this opportunity to thank our dear professor Prof. Çiğdem DÜRÜŞKEN for her valuable contributions in determining the name of the journal, as well as our colleagues and team who’ve contributed to preparing the first issue. We hope that *Senectus* will contribute to aging and old age studies in Türkiye and internationally...

Murat ŞENTÜRK

Editor-in-Chief

Öznenin Nesnellığı ve Tarihselliği Problemi Açısından Gençliği ve Yaşlılığı Yeniden Düşünmek

Emine Canlı¹

Öz

Bu çalışmada, modern bireyin gençlik ile barışık iken yaşlılığa karşı direnç geliştirmesi ile modern özne tasarımı arasındaki ilgi, felsefi açıdan incelenecektir. Modern dönem öncesinde deneyimi tecrübe ve yaşanmışlık olarak ele alan felsefi kuramlar; onun göstergesi olan yaşlılığa bilgelik atfederken, modern dönemde deneyimin zeminini nesnel alanda kurgulayarak tecrübeyi ve yaşanmışlığı bertaraf etme çabasında olmuştur. Gençliğin ve yaşlılığın, salt tekil varlıklar olarak bireylerin bedensel ve zihinsel değişimlerine işaret eden ilineksel unsurlar olmadığını, aksine, nesnel alanda kurulan öznenin zamansallığının göstergeleri olmaları sebebiyle felsefi kuramlar açısından epistemolojik bir önem arz ettiklerini düşünmekteyiz. Bu nedenle amacımız, felsefenin düşünülür alanda kurulan özne tasarımı ile tekil varlıklar olan bireylerin gençlik ve yaşlılık gibi zamana tâbi varoluşları arasındaki gerilime işaret etmek ve söz konusu gerilimin bertaraf edilip edilemeyeceğinin izini sürmek olacaktır. Çalışma boyunca gençliği ve yaşlılığı deneyim ile ilgileri bağlamında kuramlarına dahil eden veya dışlayan felsefi kuramlara değinecek, modern özne tasarımı ile sonlanan deneyim probleminin, modern olmayan bir okumasının imkanını sorgulayacağız.

Anahtar Kelimeler: Gençlik • Yaşlılık • Bilgelik • Özne • Nesnellik • Tarihsellik • Deneyim

Rethinking Youth and Old Age in Terms of the Historical Objectivity of the Subject

Abstract

This study will examine from a philosophical point of view the relationship between the design of the modern subject and modern individuals developing resistance to old age while being at peace with youth. Philosophical theories in the pre-modern period that addressed experiences as experimentation and that which has been lived have attempted in the modern period to rule out experimentation and that which has been lived by constructing the background of experience in the objective field while attributing wisdom to old age as the indicator of experience. Youth and old age are not considered accidental elements that point to individuals' physical and mental changes as singular entities but rather as having an epistemological importance in terms of philosophical theories due to being indicators of the temporality of the subject established in the objective field. For this reason, the aims of the study will be to indicate the tension between philosophy's design of the subject as established in the intelligible sphere and the temporal existences of individuals as singular entities, such as the states of youth and old age, and to present evidence as to whether or not that tension can be eliminated. The study will touch upon the philosophical theories that have included or excluded youth and old age in their theories in the context of their relevance to experience and will question the possibility of a non-modern reading of the experience problem that ends with the design of the modern subject.

Keywords: Youth • Old age • Wisdom • Subject • Objectivity • Historicity • Experience

1 Sorumlu yazar: Emine Canlı (Dr. Öğr. Üyesi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: ecanlı@fsm.edu.tr ORCID: 0000-0003-0012-6458

Atf: Canlı, E. (2023). Öznenin nesnellığı ve tarihselliği problemi açısından gençliği ve yaşlılığı yeniden düşünmek. *Senectus*, 1, 1-18. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0002>

Extended Summary

From the ancient thinker Heraclitus to Benjamin as one of the thinkers of the last century, youth and old age have either been excluded or included when dealing with the objectivity and historicity of the subject. Youth and old age can be said to be accepted as direct indicators of the temporality of the subject that has been drawn in the intelligible sphere within the process, and therefore they accompany the history of philosophy by being excluded or taken to heart. This is because *Being young and being old signify being in the rupturing power of time, which not only brings everything but at the same time takes everything away* (Heidegger & Fink, 2006, p. 188). For this reason, many philosophical theories are seen to exclude youth and old age when addressing the subject's objectivity and to include these when addressing the subject's historicity. According to Heraclitus (88th Fragment, n.d.), who claimed that everything is subject to the flow (*panta rei*), the law regarding life transforming into death is the one and the same law of youth turning into old age. According to Plato, an aged person is one who has achieved a measured and wise spirit by remaining away from temporary whims such as passion and desire (2010, p. 328e). With regard to Aristotle (1997, p. 123), however, youth and old age are studied together through experience, and the reason why a youth who knows geometry and mathematics cannot be rational is that they lack the experience of old age. Therefore, youth and old age have been ontic and ontological subjects in terms of the subject design that would be constructed regarding formation and decomposition throughout the history of philosophy, because for the design of the modern subject, mortality is as resistant to thought as it is to the idea of immortality (Adorno, 2016, p. 337).

During antiquity when philosophy was accepted as wisdom, due to man being subject to time like all other beings, man did not constitute a subject in the intelligible field. Alongside man's subjection to time not constituting a problem for the thinkers of antiquity, the passage of time and aging were even seen as conditions for wisdom as intended by philosophy. According to common belief in the thoughts of antiquity, the relationship between man's way of knowing and wisdom progresses naturally due to the purpose and function of a thing being intertwined. For this reason, the thinkers of antiquity from their point of view did not consider epistemology and ethics, which question the possibility of knowing and the source of knowledge, separate from one another. Man naturally has the ability to know and is both a social and ethical being with no categorical distinction existing between the two. On the other hand, philosophy is an activity that on one hand researches the principles of coexistence and that which is designed to keep something alive while on the other hand attempting to distinguish the various characteristics and abilities of humans from other beings. However, the methods and sources of knowledge that change and transform with the process also transform the disciplines that create this struggle, such as how humans have transformed the ways of understanding and explaining nature, the universe, the world, and themselves.

While the holistic perspective of philosophy had shaped scientific methods during antiquity when philosophy was determinant, the objectivity of the sciences has shaped the methods of philosophy in the age when the science of the nature of mathematics is determinant. One of the processes through which this transformation can be traced is the transformation of man into the subject as established in the intelligible sphere and thus guaranteeing its objectivity. This has become possible by suspending the structure of man that is subject to time and the individual experience one gains over time. In the modern period where man is conceived as the subject and human existence is affiliated with the ability to think, temporality has begun being recognized as the most significant obstacle to objective knowledge. This is because in modern thought where the purpose of philosophy is the possibility of objective knowledge instead of wisdom, the reference point of objectivity is the subject that has been established in the intelligible sphere as conscious existence. Due to being established in the intelligible sphere, the modern subject is no longer a human subject to time or able to age (to be experienced): It is objective and immortal. Modern philosophical theories that aim to design man as an objective being in the intelligible sphere attempt to eliminate the elements that are subject to time by analyzing them and to ascertain the aspects that remain unchanged and that enable objectivity. This approach, which had started with Descartes and reached its zenith with Kant, began being criticized again in the modern period because eliminating historicity from the analysis of experience, experience being the basis of subject analyses, is seen to be impossible, and the possibilities of the objective design that gave room to historicity and that could establish its legitimacy are being challenged.

Walter Benjamin was the thinker who noted the interest of this debate that modern philosophy had conducted as a problem of method in the form of objectivity and historicity through how the concept of experience itself had been constructed and through which concepts it was expressed. According to Benjamin, the basic question of modern thought is whether experience will be handled as the sum of lived experiences and attributed to man, or if experience will be attributed to the subject by designing it in the intelligible sphere. Benjamin drew attention to the fact that the concepts used for experience by Kant and Hegel, the defining names in the debate on objectivity and historicity, were not accidental, pointing out that Kant preferred *Erfahrung* [journey], whereas Hegel preferred *Erlebnis* [to live]. Stating *Erfahrung* to imply youth, which implies the dynamism and permanence contained within, and *Erlebnis* to imply experiential knowledge and old age, which can only be achieved by living, Benjamin presented a critical perspective that encapsulated the problem of modern objectivity and historicity.

This study attempts to show how youth and old age had been included as indicators of human historicity and also been accepted as what molds knowledge in antiquity,

when experience was addressed as the sum of all that has yet been experienced. However, the study indicates that the subject in the modern era, where experience has been designed as an objective and universal plane in the intelligible sphere, has been designed not as an aging, experiencing creature but as an immortal being and also indicates why and how temporality has been excluded on account of objective knowledge. The importance of youth and old age for the current study and for a philosophical reading is the meaning their having been excluded through a modern approach carries due to them not being accidental elements that just indicate the physical and mental changes of individuals as singular beings but also being indicators of the temporality of the subject as established in the objective sphere. For this reason, aside from defending the criticisms of Walter Benjamin and Kojin Karatani regarding how the subject cannot be a project that is able to be designed and completed in the intelligible sphere, the study also supports the argument regarding how the still-current philosophy Cicero had put forth regarding old age and the interests of philosophy should preserve the holistic view of human beings instead of the view that eliminates the historical structure and does not allow objectivity. The study attempts to make this defense by rethinking modern theories using the idea of experience, which philosophy in antiquity had revealed as the love of wisdom and in which the human being had been considered as a whole. For this purpose, the study will point out theories that involve youth, which signifies the structure of the subject that is subject to formation and decomposition (i.e., time), and that in particular involve old age, which signifies that which has been experienced and temporality; the study will also reexamine from this perspective the texts of Plato and Aristotle, which are accepted as the founding texts of philosophy, and point out how the need for a holistic view of human beings (similar to the other humanities) is still relevant in terms of philosophy by referring to Cicero's theories on old age and experience.

Öznenin Nesnellığı ve Tarihselliğı Problemi Açısından Gençliğı ve Yaşlılığı Yeniden Düşünmek

Felsefi kuramlarda olumsal olanı çözümleyerek ondaki yasalılığı saptama çabası, duyulur ve düşünülür alanların ayrımını, buna bağılı olarak öznenin nesnellığı ve tarihselliğı bahsini açmış ve bu bahis günümüze kadar da kapanmamıştır. Gençlik ve yaşlılık antik dönem düşünürlerinden modern dönem düşünürlerine kadar öznenin nesnellığı ve tarihselliğı söz konusu olduğunda olumlanarak veya olumsuzlanarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü gençlik ve yaşlılık, süreç içerisinde düşünülür alana çekilen öznenin zamana tabi yapısının göstergeleri olarak kabul görür; başka bir deyişle *genç olmak ve yaşlı olmak, sadece her şeyi getiren değil aynı zamanda onları alıp götürün zamanın koparıcı gücü içerisinde olmayı işaret eder* (Heidegger & Fink, 2006, s. 188). Felsefenin *bilgelik* olarak kabul gördüğü antik dönemde insan da diğer tüm varolanlar gibi zamana tabi olarak kabul edildiğı için düşünülür alanda özne olarak kurulmaz. İnsanın zamana tabi olması antik dönem düşünürleri için sorun teşkil etmemekle birlikte zamanın geçip gitmesi ve *yaş almak* felsefenin amaçladığı bilgelik için koşul olarak dahi görülür. Fakat insanın özne olarak tasarlandığı ve varlığının düşünme yetisine bağlandığı modern dönemde zamansallık, nesnel bilgi önündeki en önemli engel olarak kabul görmeye başlar.

Felsefenin amacının bilgelik yerine nesnel bilginin imkânı olduğu modern düşüncede nesnellığın referans noktası, bilinçli varlık olarak düşünülür alanda kurulan özne olur. Modern özne, düşünülür alanda kurulduğu için zamana tabi, yaş alabilen (yaşlanan) bir insan değildir artık; nesnel ve ölümsüzdür. İnsanı düşünülür alanda nesnel bir varlık olarak tasarlamayı amaçlayan modern felsefi kuramlar, onu çözümleyerek zamana tabi unsurlarını bertaraf edip, değişmeden kalan ve nesnellığe imkân sağlayan yönlerini saptamaya çalışır. Descartes ile başlayan ve Kant ile zirveye ulaşan bu yaklaşım, yine modern dönemde eleştirilmeye başlanır, çünkü özne çözümlemelerinin zemini olan deneyim çözümlemelerinde tarihselliğın bertaraf edilemediğı görülür ve tarihselliğe yer açan, ondaki yasalılığı saptayacak nesnel tasarımın imkanları zorlanır.

Modern dönemde Newton ile birlikte doğada saptanan yasalılığın doğa bilimlerine sağladığı nesnellik, Kant tarafından da felsefenin referans noktası olarak kabul edilir. Newton'un doğaya atfettiğı yasalılığı *Kopernik devrimi* olarak tanımlayan Kant, benzer şekilde deneyimdeki yasalılığı saptamaya çalışır. Kant'ın felsefede yaptığı Kopernik devrimi ile Antik Dönem düşünürlerinden modern döneme kadar bahse konu olan deneyim ve deneyimin bileşeni ve taşıyıcısı olan özne, (Newtoncu matematiksel doğa bilimi metoduna dayanan) nesnel düzlemde çözümlenip yeniden ilişkilendirilir. Kant düşüncesi her ne kadar felsefe tarihini *Kant öncesi* ve *Kant sonrası* olarak bölünse de söz konusu nesnellik Yeni-Kantçı okullarla birlikte yeniden tartışmaya açılır. Modern düşüncede en az Kant kadar etkili olan Hegel'in de etkisiyle Yeni-Kantçı Marburg Okulu'nda Ernst Cassirer ile içeride başlayan

deneyim ile öznenin nesnelliği ve tarihselliği tartışması, dışarıda da hermeneutik ve fenomenoloji gibi tarihselliği de içeren yeni nesnellik iddiaları ortaya çıkarır. Kant, deneyimin nesnelliğini ve evrenselliğini düşüncenin dolayimsızlığı ile temellendirirken; Hegel ise tarihi, düşüncenin serimlenişi olarak kabul eder ve kendisinden sonraki düşünürler için yol gösterici olur. Kant, düşüncenin unsurlarını çözümleyerek nesnelliği saptarken; Hegel, düşüncenin duyulur dünyada somutlaştığı hali olan tarihi çözümleyerek ondaki yasallığı saptamaya çalışır. Kant'ın nesnelliği Newtoncu metot gibi metot ile nesnelliği garanti almaya çalışması, Kant'tan sonraki düşünürler için de bir metot gerekliliği açığa çıkardığını söyleyebiliriz. Cassirer'in *sembolik formlar felsefesi*, Dilthey'in hermeneutiği ve Husserl'in fenomenolojik metodu tin bilimlerinde nesnelliğin kurgulandığı yaklaşımlar olarak karşımıza çıkarlar. Fakat söz konusu düşünürlerin tin bilimlerinde yakalamaya çalıştıkları nesnelliğin Kant düşüncesi kadar *belirleyici* olamamasının ve *başarıya* ulaşamamasının nedeni, bizatihi özneyi duyulur düzlemde tarihsel bir varlık olarak kabul etmeleridir. Tarihselliği içeren deneyim kuramının nesnelliğini garanti altına almanın önündeki en büyük engel, öznenin duyulur alana işaret eden varoluş tarzının bizatihi kendisi olur. Çünkü varlığı üzerine düşünen (ontolojik) bir var olan olarak özne, bir yandan diğer var olanlardan ayrılıp onları kendisine düşünülür alanda konu edebiliyorken, diğer yandan da diğer var olanlar arasında bir var olan olduğu için oluşa ve bozuluşa tabi (ontik) yapısı kendisini bir nesne gibi düşünülür alanda kurgulamasına direnç oluşturur. Üstelik özne, kendisinin tabi olduğu söz konusu oluşu ve bozuluşu diğer nesnelere için yaptığı gibi sadece doğal süreçlerle açıklayamaz, yaşanmışlık olarak tasarlar ve ona anlam da atfeder. Anlam ise açıklamadan farklı olarak, nesnel olgulara değil öznel kanaatlere dayanır. Böylece deneyim en nihayetinde yine tecrübe ve yaşanmışlık anlamına gelen ikincil anlamına ulaşır. Temel olarak *yaş alma* ile ulaşılan tecrübe ve yaşanmışlık öznenin tarihsel düzlemde ete kemiğe bürünen insan olduğu bahsini yeniden açar. Gençliğin ve yaşlılığın deneyim ile ilgili soruşturma yürüten felsefi kuramlar açısından önem taşımasının nedeni de burada açığa çıkar. Gençlik ve yaşlılık gibi öznenin değişime tabi ontik varoluşunu imleyen zamansal unsurlar, modern düşüncenin amaçladığının aksine *öznenin henüz sonlanmamışlığı*'nı (Badiou, 2015, s. 30) ima eder.

Modern felsefenin temelde nesnellik ve tarihsellik şeklinde metot problemi olarak yürüttüğü problemin, bizatihi deneyim kavramının nasıl kurgulandığı ve hangi kavramlarla ifade edildiği ile ilgisine işaret eden düşünür ise Walter Benjamin'dir. Benjamin'e göre deneyimin yaşanmışların toplamı olarak ele alınıp insana mı, yoksa düşünülür alanda tasarlanarak özneye mi isnat edileceği modern düşüncenin temel sorusudur. Kant ve Hegel'in deneyim için kullandıkları kavramların tesadüfi olmadığını belirten Benjamin, Kant'ın *yolculuk* anlamına gelen *Erfahrung*'u, Hegel'in ise *yaşamak* anlamını içeren *Erlebnis*'i kullandığına dikkat çeker. *Erfahrung*'un içerdiği dinamizmi ve kalıcılığı ima eden gençlikle, *Erlebnis*'in ise ancak yaşamakla ulaşılan tecrübi bilgi

ile yaşlılığı ima ettiğini belirten Benjamin, modern dönemde öznenin dışlanan zamansal ve *insani* boyutlarını felsefi tartışmaya yeniden dahil eder.

Mevcut çalışma, (ilk olarak Benjamin'in sonrasında ise Badiou, Heidegger gibi düşünürlerin de işaret ettiği gibi) öznenin düşünülür alanda tasarlanabilecek ve tamamlanabilecek bir proje olamayacağını savunmakla birlikte; felsefenin, insanın nesnellığe izin vermeyen tarihsel yapısını bertaraf etmek yerine bütünlüklü bakışını koruması gerektiği savını desteklemektedir. Bunun da felsefenin *bilgelik sevgisi* olarak ortaya çıktığı ve insanın bütünlüklü olarak ele alındığı antik dönemdeki deneyim fikrini yeniden düşünmekle yapılabileceğine inanmaktadır. Bu amaçla, öznenin oluşa ve bozuluşa (yani zamana) tabi yapısını imleyen gençliğe ve bilhassa yaşanmışlığı ve zamansallığı imleyen yaşlılığa yer veren kuramlara işaret edilecek ve insana dair bütünlüklü bir bakışa duyulan ihtiyacın (diğer beşerî bilimler gibi) felsefe açısından hala güncelliğini koruduğuna dikkat çekilecek.

Antik Dönemden Modern Döneme: İnsanın Özneye Dönüşümü

Her şeyin akışa (*panta rei*) tâbi olduğunu ileri süren Heraklitos'a göre canlılığın ölüme, gençliğin yaşlılığa dönüşündeki yasa, bir ve aynıdır; bütünlük ancak birinin diğerine dönüşümü ile tamamlanır. Heraklitos gibi diğer Pre-Sokratik düşünürlerde henüz doğa ile tarih arasında bir ayırım olmadığı gibi tarihteki yasalılık ile doğadaki zorunluluk özdeştir. Heraklitos kavramları ile söylersek bir (*hen*) ile her şey (*panta*) özdeş olduğu için insanın yaşamı ve ölümü, gençliği ile yaşlılığı bir ve aynıdır; yaşam ve ölüm, genç ve yaşlı olmak özel tarzda zaman içerisinde yaşamın yerini belirleyen fenomenlerdir (Heidegger & Fink, 2006, s.187-188). Platon ise gençlik ve yaşlılığı *birin* tezahürü olmaktan ziyade, süreç içerisinde kavranacak bilgeliğin kat etmesi gereken zaman olarak ele alır. Gençlikten yaşlılığa doğru giden süreçte yaşlılık, insanın zamanda kat ettiği yol olarak tasarlanır ve sürecin sonunda deneyimden türetilen yasaların vazedilebildiği aşamadır. Platon'a göre yaşlı, gençlikteki hırs ve heves gibi geçici duygulardan uzaklaşarak ölçülü ve bilge bir ruh haline ulaşmış kişidir (Platon, 2010, 328e). Platon'un yol dediği zamansal süreci, Aristoteles deneyim şeklinde adlandırır. Aristoteles'e göre tüm insanlar *doğal olarak bilmek isterler* (Aristoteles, 1996, 980a-b). Bilmek, şeylerin yasalarına dair bir akıl yürütme olup, insanı diğer var olanlardan ayıran deneyimdeki yasaları verir. Fakat düşünülür yasalarla türetilen deneyimin bilmek için tek başına yeterli olmadığını düşünen Aristoteles, ancak yaş ile edinilebilecek tecrübelerle insanın neyin iyi neyin kötü olabileceğine dair eriştiği kavrayış gücüne de yer açar. Bu nedenle Aristoteles'te gençlik ve yaşlılık deneyim ile birlikte okunur ve geometri, matematik bilen bir gencin akli başında olamamasının nedeninin yaşlılıktaki deneyimden mahrum olmasıdır (Aristoteles, 1997, s. 123). Deneyimli ve akli başında kişiler olan yaşlıların deneyimlerinin her ne kadar kanıtlanamayacak olsa da insana güvenilir ve değerli bir bakış açısı ve akli başındalık

sağladığını söyleyen Aristoteles'e göre (Aristoteles, 1997, 1143b), gençler henüz duygularını ve akıllarını nasıl dizginleyeceklerini bilmedikleri için bilme yetileri ancak yaş ile edinebilecekleri deneyimlerle gelişebilir (Barracchi, 2007, s. 69).

Modern dönem öncesinde deneyim, tarihsel bir var olan olarak öznenin yaşamışlıklar bütünlüğü olarak ele alınırken, modern dönemde bilinçli özne haline gelen insanın nesnellliğini kesintiye uğratabilecek tarihsel unsurların bertaraf edilmeye çalışıldığını görürüz. Çünkü öznenin oluşa ve bozuluşa tabi tarihsel bir var olan olduğunun göstergeleri olan duyuşal imler, modern dönemdeki nesnellik iddiasının önündeki engeller olarak kabul görür. Doğa bilimlerindeki nesnellik iddiasının benzerinin insan bilimlerinde ikame edilmeye çalışıldığı modern dönemde, insan kendi hikayesinden mahrum kalır ve insanın tarihselliğinin getirisi olan deneyimlerini aktarma yetisi elinden alınır (Agamben, 2010, s. 15). Giorgio Agamben'in işaret ettiği gibi Avrupa kültürünün deneyim üzerine temellenen *son kitabı* Montaigne'in Denemeler'inde deneyimin nihai amacı; insanın ölüme yaklaşması, onu öngörmesi, böylece olgunluğa doğru ilerlemesi iken; modern dönemde deneyim, bilginin yolu ve yöntemi haline gelir ve deneyimin öznesi ile bilginin öznesi arasındaki ayırım ortadan kalkar (Agamben, 2010, s. 21–23). Antik dönem düşünürlerinde de gördüğümüz üzere modern öncesinde deneyimin öznesi her insanın deneyimle edindiği *sağduyu* iken; modern dönemde deneyimden ayrı olan *duyarsız* ve *ilahi* olan *nous* (akıl) veya *intellect* (düşünme)'tir (Agamben, 2010, s. 22). Benjamin, bu durumu *deneyim* ile *deneyimin bilgisi*'nin birbirinden ayrılması üzerinden açıklar. Buna göre modern dönem öncesinde deneyim ile deneyimin bilgisi özdeşken ve deneyimin öznesi olan insan aynı zamanda onun bilgisinin de kaynağı kabul edilirken; modern dönemde deneyimin bilgisi nesnel alanda kurulur, deneyim ise söz konusu bilginin koşulları ile koşullanmış yapının içeriğini oluşturur (Benjamin, 2002, s. 95–96). Dolayısıyla modern dönemde temel soru şu olur: Deneyim ve deneyimdeki nesnellik, bilimsel bilginin bir unsuru mudur, yoksa tarihsel varlıklar olarak insanın yaşamışlıklarının bütünlüğü müdür?

Öznenin diğer nesnel unsurlar gibi bir ilk fenomen mi yoksa yaşantının tümü olarak tamamlanmamış mı olduğu, modern dönemde düşünce açısından nesnellik ve tarihsellik gerilimi oluşturur. Felsefenin en az doğa bilimleri kadar nesnellik iddiasında bulunduğu modern dönemin bu gerilimi nesnellik lehine bertaraf edilir. *Düşünüyorum öyleyse varım* diyerek modern dönemin özne tasarımını kurgulayan Descartes'ın *ego cogitans*'ı ile birlikte tarihsellik askıya alınır ve özne düşünülür alanda tasarlanır. Descartes'tan sonra modern dönemin ikinci kurucu düşünürü olarak kabul gören Kant ise Descartes'ın düşünmenin dolaysızlığını totolojik önerme olarak adlandırırken (Kant, 1998, A382), *deneyimi önceleyen ve onu mümkün kılan koşul* olarak transsendental ben'i ileri sürer (Kant, 1998, A107) ve ben bilincini deneyimin bağlandığı nesnel ve evrensel nokta olarak saptar. Öznenin tarihselliğinin bertaraf edildiği bu yaklaşım, Kant sonrası felsefenin ana akım tartışmalarını belirlerken öznenin tarihselliğinin yarattığı gerilim,

Kant'ın çağdaşı olan Hegel düşüncesinde tarihin nesnellığının imkânı olarak yeniden sorgulanır.

Öznenin dolaysız tasarımına karşı tarihsel dolayımı önceleyen Hegel'e göre, nesnellikle birlikte tarihselliği de barındıran çekirdek olarak *kavram*, *dünya-tarihsel-fikir*'dir ve öznenin dolayımının bütünlüğü ile oluşan bir tasarıdır. Özneyi ve öznenin deneyimini düşünülür dünyada kuran yaklaşımın aksine Hegel, dünyada olmaklığı, zamansallığı ve dolayısıyla tarihi, düşünce aracılığıyla bir tasarı haline getirir. Bu tasarıda öznenin ete kemiğe bürünmüş formu olan insan, yeniden felsefe sahnesine çıkar ve nesnellik özne tasarımının koşulu değil, ancak tarih aracılığıyla tamamlanan bir unsur olur. Hegel'e göre yaşlı adam şimdiki zamanın deneyimindeki olumsal bileşen olan tekilin geçiciliğinin farkına varır, nesnel ve evrensel olanı çıkarabildiği geçmişine yönelir. Böylece insan yaşamındaki yaşların dizilimi bireyle birlikte türün süreci tarafından üretilen, soyut olarak belirlenmiş bir değişimler bütününe dönüşür. Başka bir deyişle Hegel'e göre yaşlı, artık tekil olandan uzlaşarak evrensel ve tözsel olana yönelmiş; dolayısıyla soyut olarak belirlenmiş değişimler bütününe ulaşmış ve zamansal döngüyü tamamlamış insandır (Karatani, 2013, s. 170–173). Deneyimi *bilincin kendisi üzerinde gerçekleştirdiği diyalektik hareket* şeklinde tanımlayan Hegel'e göre deneyim sırasında hem bilincin nesne ile karşılaşması hem de insanın tüm tarihselliğiyle birlikte kendisinin de orada olması nedeniyle bilinç *kendisinin kesinliği* ile birleşmektedir (Gadamer, 2009, s. 130–131). Böylece Hegel ile birlikte daha önce dışlanan insanın tarihselliği ile bilincinin sentezi nesnellığe yeniden dahil edilir. Hegel sonrasında nesnellığın sadece doğa bilimlerine atfedilemeyeceğini savunan hermeneutik ve fenomenoloji gibi akımların ortaya çıkmasının ve bilginin koşullarının tarihsel koşullarla özdeşleşmesinin kaynağı da burasıdır. Hegel'den sonra Dilthey gibi düşünürlerin deneyimin daima tarihsel bir özne olan insanın deneyimi olduğunu ima eden ve *bir şey vuku bulurken hayatta olmak* anlamına gelen *Erlebnis* kavramının tercih edildiğini görürüz (Gadamer, 2008, s. 83–84). Düşünülür alanda kurgulanan Kantçı öznenin damarlarında gerçek kan yerine salt bir düşünme etkinliği olan aklın seyreltilmiş özünün aktığını söyleyen Dilthey (1988, s. 50) için artık soru, *deneyimin nasıl mümkün olduğu* değil; *anamlı deneyimin nasıl mümkün olduğu*'dur ve söz konusu imkân, anlamlı hayatın (*leben*) kendisindedir (Dilthey, 1962, s. 95). Dilthey'a göre *anamlı ilişkilerin özü hayatın zamansal işleyiş içerisinde kademeli olarak biçimlenmesinde yatar* (akt., Hodges, 1944, s. 20). Hayat, her bir bireyin kendi içinde yaşadığı deneyim anlamında *Erlebnis* şeklinde içselleştirilir ve yine her bir birey gerçekliğin bir bileşeni olduğu için deneyim de ancak diğer bireylerle karşılaşmalarda ve onlarla ilgisi bağlamında anlamlı hale gelir (Dilthey, 1999, s. 85–86). Fakat Dilthey, son kertede, söz konusu anlama faaliyetinin en az doğa bilimlerinde olduğu kadar nesnellığe sahip bir metoda ihtiyaç duyar ve hermeneutiği ileri sürer. Dilthey'a göre hermeneutik, iç deneyimin ve anlamanın analizini yapan ve tin bilimleri için genel geçer bilginin imkân ve sınırlarını da verir (Dilthey, 1999, s. 90–91).

Benjamin'in Probleme Ad Verişi ve Çözümleyişi

Deneyim için tercih edilen kavramların izini sürerek Kantçı deneyimin *Erfahrung*; Hegel sonrasında Dilthey ile birlikte *Erlebnis* kavram tercihinde bulunmasının tesadüfi olmadığına ve bunun insanın tarihselliğinin göstergeleri olan gençlik ve yaşlılık ile ilgisine dikkat çeken ise Benjamin'dir. Benjamin'e göre *Erfahrung* ve *Erlebnis* arasındaki ayırım, salt bir Almanca kavram tercihinin ötesinde özne ve buna bağlı olarak deneyim tasarımına dayanan olgusal bir farktır. Kavramların etimolojilerine bakıldığında, *Erlebnis*'teki *leben* (yaşamak) fiili yaşanmışlıklara referans vermekle birlikte, özne ile dünya arasında dolayimsız bir ilişkiyi imlediği için yaşlının tecrübi bilgisine; *Erfahrung*'taki *fahre* (yola çıkmak) fiili ise yeni olanaklara, karşılaşmalara açıklığı nedeniyle gençliğe referans vermekle birlikte, ima edilen yolculuk (*die Fahrt*) ise bilincin nesnelleştirme faaliyeti gibi bir dolayımına da işaret etmektedir (Benjamin, 2002, s. 3). Benjamin'e göre eğer yaşı ve yaşanmışlığı referans alan *Erlebnis*, kutsal bir metin gibi otorite inşa ediyorsa ve nüfuz edilemez şekilde kural vazediyorsa, kaçınılmaz olarak sinikliği yeniden üreterek yeniliği ve gençliği baskılayan bir *yetişkinlik maskesi*'ne bürünebilir. Böyle bir durumda yeni olanaklara ve karşılaşmalara açık olan ve gençliğin ruhunu yeniden üretecek olan *Erfahrung*'un (eleştirmekle birlikte) savunusunu yapmak gerekmektedir (Benjamin, 2002, s. 3–4). Benjamin, *Erlebnis* kavramındaki bireysel tecrübeyi olumlarken dolayimsızlığı eleştirir. Çünkü Benjamin, tarihsellik talebinin tinsel olanla birleşmesi sonucu açığa çıkan dolayimsızlığın aşkın referanslarla sentezlenmesinde bir tehlike sezer ve bu nedenle temkinli davranır. Modern deneyim kuramının vardığı son nokta olarak modernizm tarihsel bir tehlike iken, onun kökten eleştirisi olarak ortaya çıkan düşünce akımları da en az modernizm kadar tahrip edici olabilir. Nitekim XX. yüzyılda yaygın bir tutum haline gelen ve *yaşam felsefesi* başlığı altında toplanan dolaysız deneyim savunusundaki *gerçek* deneyim arayışı bireyin bireysel ve toplum içerisindeki varlığıyla değil, aşkın unsurlarla temellendirilir (Benjamin, 2012, s. 217). En açık örneğinin Birinci Dünya Savaşı'nda görülebileceği bu yaklaşımda, ancak ortak ve dolaysız deneyimle inşa edileceğine inanılan aşkın değerler uğruna cepheye gidenlerin deneyimleri zenginleşmek yerine yoksullaşmıştır (Benjamin, 2016, s. 26). Çünkü bu tip bir ortak deneyimde aşkın değerleri yüceltmek için yaşam uğruna ölüm yüceltilmiş, yaşam değil bilakis ölüm vaz edilmiştir.

Benjamin, deneyime ve deneyim ile edinilen bilgiye önem vermekle birlikte yaşatıcı olanın peşindedir bu nedenle tarihsel ve tinsel olanın dolayimsız bütünlüğü yerine, deneyimle edinilen tecrübenin yine yaşama dahil edilebileceği hikâye anlatıcılığına vurgu yapar. *Hikâye Anlatıcısı* metninde hikâyenin ve hikâye anlatıcısının doğuşunu anlattığı satırlarda deneyimin hem *Erfahrung* hem de *Erlebnis* anlamını yeniden ve yaşatıcı şekilde sentezleyen ifadeler yer verir. *Yolculuğa çıkanın anlatacakları vardır* atasözünü hatırlatıp hikâye anlatıcısının daima yola çıkmış ve uzaklardan gelen biri olduğuna dair yaygın kanaate işaret eden Benjamin, bunun yanı sıra evinde kalan ve

yörenin hikayeleri ile geleneklerine vâkıf kişinin de en az uzaktan gelen kadar hikâye anlattığını söyler (Benjamin, 2012, s. 78). Yola çıkanın dinamik tecrübi bilgisi ile evde kalanın statik deneyiminin ortak değerli noktası, ikisinin de insanların ve yaşamın lehine tavır alması ve bildiklerini aktarmasıdır. Fakat Benjamin'e göre son yüzyılda nesnellik ve tarihsellik dikotomisinde kalan ve her iki durumda da metafizik alana referansla kurulan deneyim kuramlarının bir sonucu olarak, *kesinlikle bizim olan, kaybetmeyeceğimizden emin olduğumuz melekelerimizden biri, deneyimlerimizi paylaşma yeteneğimiz* elimizden alınmış ve bunun sonucu olarak da deneyim değer kaybetmiştir (Benjamin, 2012, s. 77). Benjamin ise deneyime değerini yeniden kazandırmanın ve onu yaşatıcı kılmanın yolunu arar ve deneyim metafiziğinin sonucu olarak yalnızlaştırılan özne yerine, deneyimini hikayeleştirerek başkalarına aktaran ve kendisini dinleyenleri deneyimine ortak eden anlatıcıyı ön plana çıkarır. Böylece zamansallığından koparılan deneyimi yeniden aktarılabilir hale getirir (Benjamin, 2012, s. 80–81). Fark edileceği üzere, Benjamin düşüncesinde deneyimin zamansallığından koparılması deneyimin sadece nesnel veya tarihsel olarak düşünsel alanda kurgulanması değil, her iki durumda da aktarılabilirliğinin kesintiye uğratılmasıdır. Deneyimin yeniden aktarılabilir kılınması sadece öznenin tarihsel bir varlık olarak insan olduğunun ima edilmesi veya hatırlatılması ile değil, insanlar arası ilişkinin de yeniden kurulması ile mümkündür. Bu da ancak hikâyeleştirilerek anlatılan deneyimle aktarılacak bilgi ile mümkündür ve buna literal olarak *akıl vermek* denir. Akıl, modern dönemde olduğu gibi sadece kurucu bir yeti değil, aktarım aracılığıyla kümülatif bir ağıdır da artık. Benjamin'e göre modern dönemde akıl, soru ile soruya denk düşen cevabı doğal olarak denk getirir. Oysa hikâye anlatıcısının verdiği akıl, modern deneyim kuramının sonucu olan enformasyon çağında soruya verilen formal bir cevaptan ziyade, henüz gelişmekte olan bir hikâyenin devamı için yapılan bir öneridir. Deneyimini hikâyeleştirerek aktaran anlatıcının dinleyicisine verdiği akli, gerçek hayatın dokusuna nüfuz eden unsur olarak gören Benjamin'e göre bu ilişki bilgeliktir (Benjamin, 2012, s. 80–82) ve felsefe tarihinde bilgelik söz konusu olduğunda açığa çıkan kavram her zaman ölümdür. Bilgelik, insanın kendisini ölümlü bir varlık olarak kabulü ve yaşamı olumlamasıdır diyebiliriz.

Benjamin'e göre genel insan bilincinin bütün hallerine eşlik eden ölüm, artık insandan uzaklaştırılmıştır. Daha önce kamusal alana dahil olan ve ibret verici bir olay olan ölüm, modern zamanlarda yaşayanların algıladıkları dünyanın dışına itilmiştir. Oysa Benjamin'e göre insanın sadece bilgisi veya bilgeliği değil, bütün yaşamı ölüm anında aktarılabilir bir biçim kazanır (Benjamin, 2012, s. 86–87). Deneyim metafiziğinin dışladığı ölümü, deneyimin parçası haline getiren Benjamin, insanın hem doğal hem de tarihsel yapısını ima eden doğal tarihin ölümle sonuçlandığını ve ölümün hikâye anlatıcısının anlatabileceği her şeyin teminatı olduğunu ileri sürer (Benjamin, 2012, s. 87). Buradan yola çıkarak Benjamin'in esasında modern dönem düşünürlerinin ileri sürdüğü her iki deneyim kuramının da (ister doğa bilimlerindeki nesnellığı referans

alan *Erfahrung* ister bilginin koşulları ile tarihselliğin koşullarını özdeşleştiren *Erlebnis* olsun) en nihayetinde nesnellik adına insanın ölümsüz bir varlık olarak kurgulanmasına eleştiri yönelttiğini söyleyebiliriz. Nitekim Benjamin'in ilk dönem eserlerinde gençlikle özdeşleştirdiği ebedi sonsuzluğu ima eden *Erfahrung* ile yaşlılıkla özdeşleştirdiği ve otoriteye gönderimde bulunan *Erlebnis* okumasını son dönem eserlerinde yeniden eleştiriye tabi tuttuğunu görürüz. Artık iki deneyim kuramının da modern özne tasarısının tezahürü ve yeniden üretimi olduğu fark edilerek, sorunun kaynağının deneyimi salt epistemolojik bir unsur olarak görmek olduğu gösterilir. Deneyim, epistemolojik bir problem olarak ele alındığı sürece, öznenin tarihselliği ve tarihsel koşullarının savunusu dahi son kertede nesnellik iddiası ile sonuçlanmaktadır. Bu nedenle insanın nesnellliğini ima edecek öznel ve nesnellik kavramları yerine otantik koşullarına yine aynı düzlemde işaret eden yaşam ve ölüm bahisleri düşünceye konu edilir.

Benjamin'in de dahil olduğu entelektüel çevre olan Frankfurt Okulu'nun kurucusu Adorno da modern özneyi ölüm üzerinden eleştiriye tâbi tutar. Adorno'ya göre ölümlülük de en az ölümsüzlük kadar düşünceye direnir (Adorno, 2016, s. 337) ve nesnellğin ölümsüzlük (sonsuzluk) ile özdeşleştiği yerde ölümlülüğe vurgu yapmak önemlidir. Çünkü öznenin tarihte tin olarak tahta çıkması ve tin ile özdeşleşme yanılması gelenek haline gelmiş ve modern öznenin *ratio*'su da ölümü uzak tutan eski büyü ritüelleri gibi bertaraf etmiştir (Adorno, 2016, s. 334). Modern dönemde ete kemiğe bürünmüş insan yerine bedenselliğinden soyulan özne vardır ve insan düşünsel alanda özne olarak tasarlandığı için ölümlü bir var olan olarak değil, düşünülür alanda kurulan diğer kavramlar gibi ölümsüz olarak kurgulanır. Başka bir deyişle insan bilinci ölüm deneyimine göğüs germeye çalışır ve bilincin ölüm deneyiminden muaf olduğunu düşünülür. Adorno'nun deyişiyle, modern dönemde bilince atfedilen ölümsüzlükle birlikte ölüm dışlandığında açığa çıkan şey bir tür ölüm metafiziğidir (Adorno, 2016, s. 334). Temel soru ise şudur: *Şimdi ve burada ölü olduğunu söylenebilecek biri söz konusu olduğunda özne kimdir?* (Adorno, 2016, s. 337). Cevap hiç kimse olacaktır; çünkü düşünülebilir alanda kurulan sonsuz özne işaret edilebilir bir kişi değildir. Öznenin henüz sonlanmamışlığı ise ancak sürekliliği ve sonsuz aynıyı ima eden gençliğin yerine ölümü çağrıştıran yaşlılığın geçirilmesi ile mümkündür; böylece hiçbir öznenin gerçekte genç olmadığı ve en az peşinde olduğu hakikat kadar yaşlı olması gerektiği bildirilir (Badiou, 2015, s. 30). Çünkü nesnel bir olgunun aksine insani düzlemde doğrunun doğru olduğunun anlaşılması için en az insanın kendi yaşamı kadar bir yaşlanma sürecine ihtiyaç vardır (Badiou, 2015, s. 30). XX. yüzyılın ilk yarısından itibaren başlayan modern özne eleştirisi böylece Descartes-Kant düğümünü çözer ve özne yeniden antik dönem düşünürlerinin ete kemiğe bürünen insanına dönüşür. Antik dönemde *bilgelik sevgisi* (*philo-sophos*) olarak kavranan felsefe için bilgelik, zaman içerisinde ulaşılan ve aktarılabilen bir bütünlük hali olarak kurgulanırken, modern dönemde evrensel ve zorunlu nesnellikle özdeşleştirilmiş ve zamanın nüfuz

edemediği, oluş ve bozuluşa direnen, insani olan koşullardan uzaklaşan bir noktada nihayetlenmiştir.

Modern Özne Tasarımı ile Sonlanmayacak Bir Okumanın İmkânı: İnsana Dönüş

Modern felsefenin referans noktalarına yönelttiği eleştirilerle ön plana çıkan çağımız düşünürlerinden Kojin Karatani de bu görevi üstlenen son düşünür olarak karşımıza çıkar ve nesnellik ile nihayetlenen felsefenin hakikat arayışının karşısına insani olanı yerleştirme çağrısı yapar. Antropolojik (*antropos*: insan) açıdan *mutlak bilgi*'nin yaşlılık olduğunu söyleyen Karatani (2013, s. 171), Hegel düşüncesinde doğal ve tarihsel zorunlulukla özdeşleştirilerek alımlanan mutlak bilginin yaşlılıkla ilgisine dikkat çeker ve bu ilgiyi kapsayan bir *mutlak bilgi* okumasının düşünceye açabileceği imkanları araştırır. Karatani'nin alımladığı şekilde, Hegel'e göre yaşlı kişi gençliğinde el üstünde tuttuğu ideallerini gerçekleştirme umudunu yitirip geleceğin kendisine yeni şeyler vadetmediğini bilmekle birlikte, artık karşılaştacağı şeylerde neyin evrensel ve tözsel olduğunun ayırıcına varır. Yaşlının zihni evrensel, evrenselin bilgisini borçlu olduğu geçmişe döner ve şimdiki zamanın ayrıntıları ile tikel unsurları hafızasında tutmaz, fakat deneyiminden edindiği (*deneyimin düsturları* olan) tümel çıkarımları itina ile muhafaza eder. Tam bu noktada yaşlı, kendisinden genç olanlara öğüt vermekle yükümlüymiş gibi hisseder ve bu yükümlülük bilgelik denen durumdur. Yaşlı bir yandan kat ettiği zamandaki tecrübesine dayanarak öğüt verirken, diğer yandan geçmişe yönelerek geçen zamanı kat eder ve yaşlılık gençliğe döner böylece zamansal döngü tamamlanır. Başka bir deyişle insan yaşamındaki yaşların dizilimi, bu tecrübenin sahibi bireyle birlikte esasında insan türü tarafından üretilen ve soyut olarak belirlenmiş bir değişimler bütününe dönüşür (Hegel, 1971, s. 64'ten akt., Karatani, 2013, s. 71). Hegel düşüncesinde tinin tarihin bütünlüğünü; tüm tikel ve olumsal olayların kapsamı gibi yaşlılık da insanın kendi tarihinde kat ettiği mesafedir ve evrensel kavramaya en yakın olduğu noktadır (Karatani, 2013, s. 174). Karatani'nin dikkat çektiği gibi, Hegelci mutlak bilginin evrensel karakteri, tikel içeriğe yabancı soyut biçim olarak değil, aksine tüm belirlenimlerine ve kendisi yoluyla açığa çıkmış içeriğe de sahiptir. Tam da bu nedenle Hegel düşüncesinde bir çocuğun tüm yaşamın imlemini taşıyan önermeleri gibi önermeler dile getiren ama çocuktan farklı olarak tarihi kat etmiş olan yaşlı adam, mutlak bilgiye benzetilir (Hegel, 2004, s. 314). O halde biz de felsefe tarihini kat edip felsefenin henüz bilgelik sevgisi olduğu antik döneme yeniden bakalım ve bu defa modernizme varan bir tarihsel akış yerine; felsefe, gençlik ve yaşlılık kavramlarının birbirlerine otantik olarak nasıl bağlanabileceğine dair bir okuma yaparak, gerilimin ortaya çıktığı noktayı saptayıp yeniden değerlendirelim.

Kant ve Hegel gibi modern dönemin iki kurucu düşünürün referans noktası olan Aristoteles düşüncesinde insanların tümellerin bilgisini veren bilime ve sanata ancak deneyim aracılığıyla ulaşabileceği söylenir. Sanat (modern dönemdeki anlamından

ziyade yüksek bilgi formlarından biri olarak ele alınır), deneyimle kazanılmış bir dizi kavram ile nesnelere sınıfına ilişkin tümel yargı oluşturmak olarak tanımlanır. *Deneyim, sanatı; deneyimsizlik ise rastlantıyı yaratmıştır* sözüne dikkat çeken Aristoteles, deneyim sahibi birinin bir şeyin pratikte olduğunu bildiği halde o şeyin *niçin*'i ve *neden*'ini bilmediği sürece onu tam anlamıyla bilemeyeceğini söyler. Aristoteles'e göre salt deneyim bilime, deneyim ile birlikte deneyimin nedenini ve niçinini bilmek ise sanata ve bilgeliğe aittir. Bilim ile ilgilenen kişi sahip olduğu kavramları ancak deneyimle uygulanabilir hale getirebilir ve bunu yaparak tümel ile tikel arasındaki ilgiyi kuran kişi, bilge ve sanatkâr kişi olur (Aristoteles, 1996, s. 981a). Deneyim sahibi olan kişi tikel olanlarla karşılaştığı için, deneyimle kazanılan bilgi tümelerin bilgisini veren sanattan daha aşağı değildir. Nitekim hayatta deneyim sahibi insanların deneyim olmaksızın kavrama sahip insanlardan daha başarılı olduğu görülür. Hekim örneğini veren Aristoteles, sadece kavrama sahip ve tümeli bilen, fakat bireyseli bilmeyen bir hekimin sıklıkla tedavi yanlışı yapabileceğini, fakat bir kavram olarak *insan*'ı değil, Kallias veya Sokrates gibi bireysel varlığı olan hastalar ile sıklıkla karşılaşan ve onları tedavi eden hekimin çok daha başarılı olduğunu söyler. Çünkü bir hekim, tümel kavramlara ne kadar sahip olursa olsun tedavi etmesi gereken insan kavramı değil en nihayetinde Kallias veya Sokrates gibi bireylerdir. Tümel ile tikel arasındaki ilginin önemine dikkat çeken Aristoteles hem kavrama hem de deneyime sahip kişiler olarak ustanın da iyi örnek olduğunu söyler. Usta, çıraktan farklı olarak hem tikeli hem de tikelin nedeni olan tümeli bilmekle birlikte aynı zamanda bildiğini de öğretebildiği için sanatkardır. Aristoteles'e göre gerçek anlamıyla bilen insanı bilmeyenden ayırt eden, bilen bildiğini öğretebilme yeteneğidir ve bu da ancak tümel ile tikel arasında ilgi kurmasını mümkün kılacak olan deneyim ile mümkündür (Aristoteles, 1996, s. 981a15-981b15).

Aristoteles düşüncesinde gençliğin ve yaşlılığın denkleme dahil olduğu nokta burasıdır. *Metafizik*'te ileri sürülen deneyim ve bilgelik kuramının gençlik ve yaşlılıkla ilgisi *Nikomakhos'a Etik*'te kurulur. Aristoteles'e göre gençler geometri ve matematik gibi tümel ilkelere dayanan bilimlere sahip olsalar da aklı başında olmamalarının nedeninin, aklı başındalığın yalnızca deneyimle bilinebilecek tek tek şeylerle ilgili olmasıdır. Bilinci tanım ve kavramlarla özdeşleştiren Aristoteles, aklı başındalığın ve bilgeliğin duyuma dayanan deneyimle mümkün olabileceğini söyler (Aristoteles, 1997, s. 123). Aristoteles'e göre aklı başında olan kişi tümelerle sınırlı kalmayıp deneyimle birlikte değerlendirici konumunda olduğu için aynı zamanda doğru yargılamakla birlikte anlayışlı ve bağışlayıcıdır. Bilgeliğe doğal olarak sahip olunamaz; anlayış, doğru yargılama ve akılla edinilebilir ve bu da ancak yaş ve yaşlanma (yaş almak) ile mümkündür (Aristoteles, 1997, s. 125–126). Aristoteles yaşlılığı, insanın salt tarihsel bir dönemi olarak değil; deneyimle gelişen olgunluk ve neyin geçici ve neyin kalıcı olduğuna dair farkındalık dönemi olarak görür. Bu nedenle bilme ve aklı başındalığı bilgelik ve erdemle sentezler. Aristoteles'e bilgelik adil, güzel ve iyi şeyleri vazederek

mutluluk yaratırken, tek başında bilmek ve aklı başındalık insanın bu erdemleri hayata geçirmesi için yeterli değildir. Sokrates'ten (ve dolayısıyla Platon'dan) farklı olarak Aristoteles, erdemlerin aklı başındalıkla birlikte doğal olarak insanda bulunmadığını söyler. Tıp biliminde dahi bilimin salt uygulamayı buyurmadığına, fakat erdem her daim yönetici ve yaptırımında bulunduğu ve bu nedenle aklı başındalıktan ayrıldığına ve onu kapsadığına dikkat çeker. Aristoteles'e göre nasıl ki hekimlik sağlıktan önce gelmiyorsa ve sağlık hekimliği önceliyorsa aklı başındalık da bilgelikten önce gelmez. Hekimliğin sağlığa buyurmadığı ve *onun için* buyurduğu gibi aklı başındalık ve bilmek de erdem için buyurur (Aristoteles, 1997, s. 128–130). Dolayısıyla tüm bilme, aklı başındalık ve deneyimle elde edilen tecrübenin amacı erdemli olmaktır. Nasıl ki kentteki her şeyi yöneten siyasetin tanrıları da yönettiği söylenemezse, adil ve iyi olanı buyuran erdem bileşenleri olması gereken bilme ve aklı başındalık da ondan başka bir şeyi vazedemez (Aristoteles, 1997, s. 130).

Yine bir Antik Dönem düşünürü olan ve felsefede doğrudan yaşlılığı konu alan kanonik metnin yazarı Cicero, *Yaşlılık Üzerine*'de Aristoteles'in bilme, aklı başındalık ve erdemle ilgisi üzerinden okuma yapar ve yaşlılığa bizatihi kendisi üzerinden değil, iyi ve mutlu yaşama kabiliyeti ile ilgisi üzerinden bilgelik atfeder (Cicero, 2020, s. 20–21). Yaşlılığın insan yaşamının herhangi bir döneminin getirdiği sorunlardan daha büyük bir sorun taşımadığına ve esasında kendi tabiatı itibarıyla kötü olmayan bir dönem olmadığına dikkat çeken Cicero, bu dönemdeki sorunların diğer dönemlerdeki sorunları gibi olduğunu fark etmenin bilge insanlara özgü olduğunu söyler. Cicero, bilgeliği doğayı gözlemlene kapasitesi şeklinde adlandırarak, bilge bir insanın yaşlılığın yaşamın doğal ve zorunlu bir dönemi olduğunu fark edeceğini ve doğayı rehber edinerek yaşama bakacağını ileri sürer. Nasıl ki doğa gözlemlendiğinde ondaki geçici unsurlar ile kalıcı unsurlar ayırt edilerek yasalar çıkarılıyorsa, insan kendi yaşamındaki duygusal tatminlerinden ve tutkularından arındığında da yaşamına dair iyilik ve mutluluk gibi kalıcı öğeleri daha net görebilir (Cicero, 2020, s. 5, 21–22). Bilginin ve erdem eyleme geçirilmesinin yaşlılığa karşı geliştirilecek en uygun silahlar olduğunu söyleyen Cicero, bu iki unsurun öneminin sadece yaşamın sonunda insanı aldatmayacak olması değil, aynı zamanda onlar sayesinde iyi bir yaşamın sürüldüğüne dair bilincin ve birçok faydalı iş yapıldığı düşüncesi olduğunu düşünür (Cicero, 2020, s. 7). Çünkü hem doğadaki yasaları bilecek hem de insan yaşamı için geçerli olan yasaları kavrayacaktır. Üstelik bunu deneyimleyerek yapacağı için hem teorik hem de pratik açıdan bilgi sahibi olacak ve gençlere bunu aktarabilecektir. Aristoteles'in bilge kişiyi bildiğini aktarması ile sanatkâr ve bilge olacağını söylemesi gibi Cicero da yaşlı kişinin bilge ve erdemli olmasını sadece farkındalığa ulaşması değil aynı zamanda bunu aktarabilmesine önem atfeder. Yaşlı kişiyi geminin kaptanına benzeten Cicero, yaşlının gençleri yapacağı işleri bilgi ve deneyimleri ile yönlendirebilecek ve bildiklerini öğretecektir (Cicero, 2020, s. 12). Böylece yaşlı kişinin bilgisi ve deneyimi de bilginin kaynaklarından biri haline gelir. Bilginin

kaynaklarının nesnel ve evrensel olmasına dair gereklilik ile yaşlılıktaki ölümlülük gerilim yarattığı bertaraf etmeyi amaçlayan Cicero, ölüm ile yaşlılık arasında kurulan algıda bitişikliği çözümler. Ölüm, bedeni ortadan kaldırarak ruhu ölümsüzlüğe taşıyorsa; yaşlılıkla birlikte gelen ölüm gençlikte gelenden daha yücedir çünkü yaşlılık evresine yaşama ve doğaya dair birçok kavrayış sonucunda ulaşıldığı için bu evre evrensel ve geçerli yasaları kavramaya en çok yaklaşılan dönemdir. Bununla birlikte Cicero'ya göre ölümün yaşlılıkta gerçekleşmesi gençlikte gerçekleşmesi ihtimali kadardır, hatta genç yaşlardaki ölüm oranı çok olduğu için az insan yaşlılık zamanlarına erişebilir. Üstelik yaşlı, gençten daha iyi bir durumdadır çünkü genç uzun yaşamayı umut eder ama yaşayıp yaşayamayacağını bilemez oysa yaşlı zaten uzun bir süre yaşamış kişidir (Cicero, 2020, s. 33–35).

Cicero, yaşlılık ile ilgili bahsettiği bu bakış açısına ancak felsefe ile meşgul olmakla ulaşmanın mümkün olabileceğini düşünür. Felsefe ile meşgul olmak yaşlılığı hoş geçirmeyi mümkün kılmakla birlikte yaşlılığın kendisinin ne olduğuna dair de fikir verir. Başka bir deyişle felsefe hem doğa hem de insan yaşamına dair bütünlüklü bakış açısı sağlamakla birlikte, insanı evrensel ve tanrısal akıldan pay alan bir varlık olarak kavrar. Felsefenin sadece doğa hakkında bilgi edinmekle sınırlı olmadığını belirtmek için de bilgelik ve erdemle ilgisi kurulur. Ölümünün son gününde ruhun ölümsüzlüğü ile ilgili yaptığı konuşma ile Sokrates, bunun en iyi temsilcisi olmuştur (Cicero, 2020, s. 37–38). Felsefe ile birlikte gelişen ölümsüzlük düşüncesi esasında evrensel ilkeleri saptama çabası ile paralellik taşımaktadır. Söz konusu evrensellik doğal ve geçici olandan sonra kalanın ne olduğu sorusu ile ilgili olup, insan açısından doğal bir unsur olan bedeninden sonra ruhuna ne olacağı fikri şeklinde tezahür eder. Bu nedenle antik dönem filozoflarının düşüncelerinde doğa ile yaşam arasında kategorik bir fark yoktur; aksine, söz konusu evrensel ve tanrısal olanın bütünlüğü tasavvuru yerleşiktir. Bu nedenle Cicero, ruhun ölümsüz olduğuna dair inancın yanılığının olması durumunda dahi ölümsüzlük fikrinin ona inananlara daha mutlu ve bilge bir yaşam vermesinin önemli olduğuna dikkat çeker (Cicero, 2020, s. 41).

Sonuç

Felsefenin neşet ettiği antik dönem düşüncesindeki yaygın kanaate göre bir şeyin amacı ile işlevi iç içe ilerler. Bu nedenle Platon'un diyaloglarında bir şeyin ne olduğu sorusuna onun amacı ve işlevine dair çözümlenme ile varılır. Buradan hareketle, antik dönemde felsefenin amacının bilgelik, işlevinin ise iyi, doğru ve güzel yaşanabileceğine dair bir yol sunması olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü antik dönem düşünürleri açısından bilmenin imkânı ve bilginin kaynağını sorgulayan epistemoloji ve etik birbirinden ayrı düşünülmemiştir. İnsan, hem doğal olarak bilme yetisine sahiptir hem de toplumsal ve etik bir varlıktır ve ikisi arasında kategorik bir ayrım yoktur. Felsefe ise bir yandan insanın diğer var olanlardan farklı özelliklerini ve yetilerini ayırt etmeye çalışırken

diğer yandan da bir arada yaşamının ve yaşatıcı olanın ilkeleri araştıran bir etkinliktir. Fakat süreç içerisinde değişip dönüşen bilgi metotları ve kaynakları, insanın doğayı, evreni, dünyayı ve kendisini anlama ve açıklama tarzını dönüştürdüğü gibi bu çabayı yürüttüğü disiplinleri de dönüştürmüştür. Felsefenin belirleyici olduğu antik dönemde felsefenin bütünlüklü bakış açısı bilimlerin metotlarını şekillendirirken, matematiksel doğa biliminin belirleyici olduğu dönemde ise bilimlerin nesnellığı felsefenin metodunu şekillendirir. Bu dönüşümün izini sürebileceğimiz süreçlerden biri insanın düşünülür alanda kurulan ve böylece nesnellığının garanti altına alındığı özneye dönüşümüdür. Bu da insanın zamana tabi yapısının ve zamanla kazandığı bireysel tecrübesinin askıya alınması ile mümkün olmuştur. Gadamer'in deyimiyle *tarihsel olarak etkin bilincin analizinde aklımızda tutmamız gereken şey tam da şudur: Onun yapısı tecrübenin (deneyimin) yapısıdır* (Gadamer, 2009, s. 119). Bu çalışmada deneyimin henüz yaşanmışlıklar bütünü olarak ele alındığı antik dönemde gençliğin ve yaşlılığın insanın tarihselliğinin göstergesi olarak içlendiğini ve bilgi için de şekillendirici kabul gördüklerini göstermeye çalıştık. Bununla birlikte deneyimin düşünülür alanda nesnel ve evrensel düzlem olarak tasarlandığı modern dönemde de öznenin yaş alan, yaşlanan bir canlı olarak değil ölümsüz bir varlık olarak tasarlandığını ve nesnel bilgi için zamansallığın neden ve ne şekilde dışlandığına işaret ettik. Gençliğin ve yaşlılığın bu çalışma ve felsefi bir okuma için önemi, salt tekil varlıklar olarak bireylerin bedensel ve zihinsel değişimlerine işaret eden ilineksel unsurlar olmadıklarına ve nesnel alanda kurulan öznenin zamansallığının göstergeleri olmaları sebebiyle modern bir yaklaşımla dışarıda bırakılmalarının taşıdıkları anlamdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

References/Kaynakça

- Adorno, T. (2016). *Negatif diyalektik* (Ş. Öztürk, Çev.). Metis Yayınları.
- Aristoteles. (1996). *Metafizik* (A. Aslan, Çev.). Sosyal Yayınları.
- Aristoteles. (1997a). *Nikomakhos'a etik* (S. Babür, Çev.). Ayraç Yayınevi.
- Aristoteles. (1997b). *Politika* (M. Tuncay, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Badiou, A. (2015). *Fransız felsefesinin macerası: 1960'lardan günümüze* (P. B. Yalım, Çev.). Metis Yayınları.
- Barracchi, C. (2007). *Aristotles ethics as first philosophy*. Cambridge University Press.

- Benjamin, W. (2012). Baudelaire’de bazı motifler üzerine. *Walter Benjamin son bakışta aşk* içinde (s. 116–155, N. Gürbilek, Çev.). Metis Yayınları.
- Benjamin, W. (2016). Deneyim ve yoksulluk. *Parıltular kitabı* içinde (s. 25–33, Y. Öner, Çev.). Belge Yayınları.
- Benjamin, W. (2002). Experience. In M. Bullock & M. W. Jennings (Eds.) *Selected writings Volume I: (1913–1926)* (pp. 3–6). Harvard University Press.
- Benjamin, W. (2002). On perception. In M. Bullock & M. W. Jennings (Eds.) *Selected writings Volume I: (1913–1926)* (pp. 93–97). Harvard University Press.
- Cicero. (2020). *Yaşlı Cato veya yaşlılık üzerine* (C. C. Çevik, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dilthey, W. (1996). Hermeneutiğin doğuşu. *Hermeneutik ve tin bilimleri* içinde (s. 83–125, D. Özlem, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Dilthey, W. (1988). *Introduction to the human sciences: An attempt to lay a foundation for the study of society and history* (R. J. Betanzos, Trans.). Wayne State University Press.
- Dilthey, W. (1962). *Pattern and meaning in history: Thoughts on history and society* (H. P. Rickman, Ed.). Harper Torchbooks.
- Hegel, G. W. F. (2004). *Felsefi bilimler ansiklopedisi I: Mantık bilimi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınevi.
- Heidegger, M., & Fink, E. (2006). *Heraclitus üzerine dersler* (İ. Görener, Çev.). Kesit Yayınları.
- Hodges, H. A. (1944). *Wilhelm Dilthey: An introduction*. Butler & Tanner Ltd.
- Kant, I. (1998). *Critique of pure reason*. Cambridge University Press.
- Platon, (2010). *Devlet* (S. Eyüboğlu, M.A. Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası.

Senectus

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Sosyal İlişkilerin Taraflarından Biri: Kırsaldaki Yaşlı Dul Kadın*

İlknur Yeşil¹ , Mehmet Karakaş²

Öz

Literatürde dul olmak, yaşlı olmak, kadın olmak ve kırsalda olmak çeşitli dezavantajlarla ilişkilendirilmektedir. Ancak kırsal kesimde yaşayan yaşlı dul kadınların sosyal destek ağlarının analizine odaklanan Türkçe ve İngilizce bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı, yaşlı ve dul kadınların sahip oldukları sosyal ilişkileri, bu ilişkilere olan bakış açılarını, bu ilişkilerin hayatlarına ve beklentilerine olan etkisini ve destek ağlarını analiz ederek incelemektir. Fenomenolojik araştırma deseninin kullanıldığı nitel araştırma, Türkiye’de Isparta ilinin Sütçüler ilçesine bağlı Çandır ve Sarımehtemler köylerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu 30 dul kadından oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 59 ile 90 arasında değişmektedir. Katılımcılar maksimum çeşitlilik örneklem tekniği ile seçilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yapılan betimsel analiz neticesinde dulluğun kadınların hayatında önemli bir dönüm noktası olduğu ortaya çıkmıştır. Dulluk, sosyal, ekonomik ve psikolojik kaynaklardan yoksunluğa neden olmaktadır. Yoksulluk, bağımlılık, yalnızlık ve göç dulluk ile birlikte yaşanan değişimlerdendir.

Anahtar Kelimeler: Dulluk • Kırsal alanda yaşlanma • Kırsal alanda dulluk • Sosyal ilişkiler • Sosyal destek ağları

One of the Parties of Social Relations: The Old Widow in the Countryside

Abstract

In the literature, being widowed, old, female, and in the countryside are associated with a variety of disadvantages. However, no study in Turkish or English is encountered that focuses on analyzing the social support networks of elderly widowed women living in rural areas. The aim of this study is to examine the social relations elderly widows have by analyzing their perspectives on these relationships, the effects these relationships have on their lives and expectations, and their support networks. The qualitative research uses the phenomenological research design and was carried out in the villages of Çandır and Sarımehtemler affiliated with the Sütçüler District of Isparta Province in Turkey. The study group consists of 30 widows whose ages range between 59 and 90. The participants were selected using the maximum diversity sampling technique. A semi-structured interview form was used to collect the data. As a result of the descriptive analysis, widowhood was revealed to be a significant turning point in women’s lives. Widowhood has caused them to be deprived of social, economic, and psychological resources. Poverty, dependency, loneliness, and migration are among the changes experienced through widowhood.

Keywords: Widowhood • Aging in rural areas • Being a widow in rural areas • Social relations • Social support networks

* Bu çalışma Prof. Dr. Mehmet Karakaş danışmanlığında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı’nda hazırlanan “Kırsalda Yaşayan Dul Yaşlı Kadınların Sosyal Durumları ve Destek Ağları Üzerine Bir İnceleme” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Sorumlu yazar: İlknur Yeşil (Öğr. Gör.), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Dinar Meslek Yüksekokulu, Hukuk Bölümü, Ceza İnfaz ve Güvenlik Hizmetleri Programı, Afyonkarahisar, Türkiye. E-posta: ilknuryesil@outlook.com ORCID: 0000-0002-1878-4208

² Mehmet Karakaş (Prof.), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye. E-posta: mkarakas@aku.edu.tr ORCID: 0000-0001-7899-383X

Atf: Yeşil, İ. ve Karakaş, M. (2023). Sosyal ilişkilerin taraflarından biri: Kırsaldaki yaşlı dul kadın. *Senectus*, 1, 19-50. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0001>

Extended Summary

The percentage of the elderly population has increased dramatically in Turkey (Turkish Statistical Institute [TurkStat], 2022a), as in the rest of the world (World Bank [WB], 2022). The most important differentiation in the aging process are the differences in life expectancy with regard to gender. When associating this case with marital status as frequently encountered in Turkish society (TurkStat, 2022b), this situation means that women have years that need to cope with on their own after the death of men. For this reason, the concept of widowhood emerges as a significant conceptualization for elderly women in particular. In fact, the percentage of males aged 65+ who are widowed in Turkey is 11.4%, while this rate rises to 47.4% for elderly women (TurkStat, 2022a).

The place where life is maintained comes to mean the cultural values, norms, rules, and a life balance for the individual. The experience of aging is also linked to the locale, habitat, and the economic, social, and political relations that occur in a way that is tied to the locale (Şentürk, 2015). Rural to urban migrations have increased through the influence of the modern world (Arun & Çakiroğlu, 2011), and the percentage of the elderly in rural areas where living standards have not improved has increased (Arslan et al., 2018). Being in a rural area provides elderly individuals with advantages (Shenk & Christansen, 1997) and disadvantages (Coles, 2001).

As another topic emphasized in the study, social relation is the bond established through mutual interactions that creates meaning between those interacting (Canatan, 2016). The bonds that are maintained through relations between people of all ages are called social networks (Litwin, 2001). Social networks have positive contributions through many aspects such as individuals' well-being (Barett & Lynch, 1999), quality of life, health status (Antonucci, 1986), life satisfaction (Anderson, 1983), and preservation of independence (Barett & Lynch, 1999; Kneale, 2012). A circular and hierarchical diagram is used when showing social networks and support relationships. The individual is at the center of the system formed from three concentric circles. Others find themselves placed in the circles according to the relationships they have with the individual. The closest circle is limited to the few people who are the hardest to do without (Kahn & Antonucci, 1980). The individuals in the middle circle, while not very close to the person of focus, are still important to them (Antonucci, 1986). Even if those in the outermost circle are not the first to come to mind, they are people who are valuable to the individual. The relationships with those people are likely to be role-dependent and short-term (Nadoh et al., 2004). This mapping provides significant convenience in understanding social support relationships and the other social support models used in the literature. The research benefits from the convoy, task specificity, and hierarchical encounter models in order to understand the support networks of elderly widows who've been repositioned in society by having their old roles changed.

Being old (Turner, 2017), being a woman (Sevak et al., 2003), being a widow (Osorio-Parraguez, 2013), and living in a rural area (Butler, 2002) have generally been associated in the literature with disadvantages such as neediness, dependency, poverty, vulnerability, and limited access to opportunities. Therefore, understanding the social worlds of elderly widows in rural areas is important. This research aims to analyze the perspective these individuals have toward their social networks, what they expect from the networks, and the effects social networks have on their lives. By examining social relations and understanding social expectations, coping, and social support, a cultural view is revealed regarding the interactions elderly widows in rural areas have with their surroundings. The research uses the qualitative research method as well as the phenomenological research design in order to understand the expressions of the individuals participating in the research. The research was carried out between June 4-29, 2019 in the Çandır and Sarımehmetler villages of Sütçüler District in Isparta province with 30 widowed women between the ages of 59 to 90 who were reached using the maximum diversity sampling technique to achieve the desired diversity. A semi-structured form was used in order for the participants being in-depth interviewed to be able to comfortably express themselves. The duration of the interviews varied between 15-45 minutes, and the findings were interpreted using descriptive analysis.

The main themes in the research are the relationships with family and neighbors, who are the people closest to the individuals in the contexts of kinship and distance. The sub-themes formed within the main theme of family relations focus on the participants' relationships with their children, grandchildren, and siblings. The family can be said to largely shape the individuals' social positions. Some participants mentioned having good relations with their elderly parents. Their relationships with their parents who are not in need of care continue at the social, economic, and psychological levels. The participants are seen to have actively established relationships with their adult children socially, psychologically, economically, and physically. The two parties can be argued to be sources of support for one another as well as ones who make decisions about each other's lives. The children can additionally be said to be the first to take responsibility for their elderly parents. Their relations with their grandchildren are seen to be interpreted as generally good. Many of the participants were observed to answer this question smiling. The participants can be said to want to be a part of their grandchildren's lives, although they have few conversations and phone calls with the grandchildren than with their own children. Relationships formed through blood ties such as children and grandchildren are not easy to replace. Still, it's also not impossible. Severed ties can be substituted, especially with other children or grandchildren. Sibling relations tend to decline with age. Individuals who transfer their energy and resources to their children or grandchildren generally have psychosocial relations with their siblings. Siblings are an alternative source of support in times of crisis and stress. Inheritance and dividing up property are the main problems in sibling relations.

The social environment involves neighbors who, while not family members, still have more or less of an influence on the individual's life. Long-term neighborly relations in rural areas can be argued to mean a shared history with these people. Neighborly relations can be said to be affected by various life events and daily relationships. Cases where these relations are not good can be stated to cause unhappiness in terms of the individuals. These relations can be claimed to continue at the psychosocial support level, as in relationships with siblings. Despite having hierarchical ties, however, a strict stratification can be claimed to not be possible when dealing with family and neighbors. As a result, the elderly widowed female participants who live in rural areas can be said to want to continue being a part of their social networks by doing their part.

Individuals can be said to take good relationships as a reference while forming relationship hierarchies. Again, the relationships that people who are further from the individual in the relationship circle have with the individual can be claimed to be impacted by the attitudes of those who are closer to the individual. Different arrangements of the relationship circles are also observed to have been made. Despite the relationship circle being functional, it cannot provide detailed information. Unique relationship circles should be created for individuals instead of just writing a three-part descriptions for everyone. Individuals should establish their relationship hierarchy on their own. Therefore, the presence of *expanding multiple circles* needs to be mentioned again by emphasizing on more time that the circles are centered around the individual.

Parent-child relationships are prominent in matters that require more energy and sacrifice, such as with care and economics. However, grandchildren, siblings, and neighbors are sources of support for tasks that can be *paid right away*. Therefore, the one being called for help varies in accordance with the topic, as stated in the task specificity model (Cantor, 1979). The person being called may also vary according to the situation, environment, or time in addition to the task. Therefore, the concept of the *situation-specific relation model* can be used in place of the task specificity model for a broader conceptualization.

Sosyal İlişkilerin Taraflarından Biri: Kırsaldaki Yaşlı Dul Kadın

Son yüzyılın en dikkat çekici konularından biri kuşkusuz yaşam süresindeki değişimlerdir. Günümüzde yaşlı nüfus oranı çarpıcı biçimde artmaktadır. Sadece genetik veya çevresel olarak şanslı az sayıdaki insan değil, toplumun her kesiminden pek çok kişi ileri yaşlara erişmektedir. Bugün, dünyada yaşlı nüfus (65+) oranı %10'dur (WB, 2022); Türkiye'de ise bu oran %9,7'dir. Gelecek döneme dair nüfus senaryolarında da bu artışın devam edeceği düşünülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2022a).

Yaşlanma, biyolojik anlamda, zaman içinde çeşitli moleküler ve hüresel hasarların birikmesinden kaynaklanmaktadır. Bu, fiziksel ve zihinsel kapasitede kademeli bir azalmaya, artan bir hastalık riskine ve nihayetinde ölüme yol açmaktadır. Bu değişiklikler ne doğrusal ne de tutarlıdır herkes için farklı bir seyir izlemektedir. Bununla birlikte yaşlanma biyolojik farklılaşmadan çok sosyal yaşamla ilgilidir (World Health Organization [WHO], 2022). Yaşlılık biyopsikososyal yönleri toplum tarafından belirlenen çok boyutlu ve katmanlı bir olgudur. Dolayısıyla standart bir yaşlılıktan değil, toplumsal olarak yeniden yapılandırılabilen çok yönlü bir yaşlılıktan bahsetmek gerekir (Şentürk, 2018). Örneğin, Türkiye'de yaşlılığın başlangıcı 65 olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte yaşlılığın başlangıcı 64 olarak algılanmaktadır. Artık genç olarak tanımlanamayacak yaş ise 52'dir (YADA Vakfı, 2019).

Yaşlanma sürecinde meydana gelen farklılaşmalardan en çarpıcı olanı yaşam beklentilerindeki cinsiyetler arası farklılıklardır. Hastalık örüntüleri (Perls & Fretts, 1997), zararlı alışkanlıklar (Verbrugge, 1985), eşler arasındaki yaş farkı (Barett ve Lynch, 1999), sosyalleşme süreciyle kazanılan cinsiyet rollerindeki farklılıklar (Friedan, 2006) yaşamın her aşamasında erkeklerin ölme ihtimalini artırmaktadır (Verbrugge, 1985). Türkiye'de erkeklerin ortalama yaşam beklentisi 75,9 yıl iken kadınlar için bu rakam 81,3 yıldır (TÜİK, 2021). Bu durum, Türk toplumunda sıklıkla karşılaşılan evlilik durumu ile ilişkilendirildiğinde (TÜİK, 2022b; OECD, 2019), erkeklerin ölümünden sonra kadınların tek başına üstesinden gelmesi gereken yılların olduğu anlamına gelmektedir. Bu sebeple dulluk kavramı özellikle yaşlı kadınlar için önemli bir kavramsallaştırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Türkiye'de dul olan yaşlı (65+) erkeklerin oranı %11,4 iken yaşlı kadınlarda bu oran %47,4'e çıkmaktadır (TÜİK, 2022a). Dul olan yaşlı yetişkinlerin oranı yaşla birlikte yükselmektedir (Carr & Bodnar-Deren, 2009). Artan bir seyir izleyen dulluk durumunun birtakım sonuçları bulunmaktadır. Eşin kaybı, dullar için kırılmalılığı artıran duygusal bir şok yaratabilir (Osorio-Parraguez, 2013). Eş kaybının (Hahn ve ark., 2011), iyi olma halini (Stroebe ve ark., 2001) ve sosyoekonomik durumu (Lopata, 1996) etkilemesi ve azaltması beklenmektedir. Dulluk, her birey için bir kayıp zamanı olarak kabul edilir, çünkü eşini kaybeden kişiler birçok yaşam standardından yoksundur. Ancak bunun tersi durumlar da vardır (Cheek, 2010). Özellikle bazı istenmeyen evliliklerde eş kaybetmenin olumsuz etkilerinin üstesinden gelmek daha kolaydır (Kart, 1989).

Yaşamın sürdürüldüğü yer, birey için kültürel değerler, normlar, kurallar ve bir yaşam bilançosu anlamına gelmektedir. Birey sosyalleştiği toplumun özelliklerini az veya çok taşımaktadır. Bu yüzden karşılaştığı durumlara tepki verme şekli ya da sorunlarla başa çıkma stratejileri konumlarından bağımsız olmamaktadır. Yaşlanma deneyimi de *mekânla, yerleşimle ve mekâna bağlı bir biçimde gerçekleşen iktisadi, toplumsal ve siyasal ilişkilerle* bağlantılıdır (Şentürk, 2015). Modern dünyanın etkisiyle kırdan kente göç artmıştır (Arun & Çakıroğlu, 2011). Yaşam standartlarının gelişmediği kırsal alanlarda yaşlıların oranı yükselmiştir (Arslan ve ark., 2018). Kırsal bir bölgede bulunmak yaşlı bireylere avantaj (Shenk & Christansen, 1997) ve dezavantajlar (Coles, 2001) sağlamaktadır.

Literatürde yaşlı olmak (Turner, 2017; Giddens, 2010), kadın olmak (Sevak ve ark., 2003; Brausch, 1994), dul olmak (Osorio-Parraguez, 2013; Stroebe ve ark., 2001; Lopata, 1996) ve kırsal alanda yaşamak (Butler, 2002) genellikle muhtaçlık, bağımlılık, yoksulluk, kırılğanlık ve fırsatlara sınırlı erişim gibi dezavantajlarla ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle, kırsal alanlardaki yaşlı ve dul kadınların sosyal dünyalarını anlamak çok önemlidir. Türkçe ve İngilizce literatürde bu araştırmanın örneklem grubunu ve araştırılan boyutunu merkeze alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Kırılğan olarak değerlendirilen örneklem grubu hakkında akademik bir referansa sahip olmak mevcut durumun anlaşılmasını sağlayacaktır ve verilecek hizmetlerin belirlenmesini kolaylaştıracaktır. Araştırmanın özgünlüğü ve önemi bu noktada kendini göstermektedir.

Sosyal İlişki Ağları

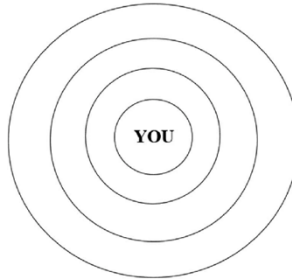
Sosyal ilişki, karşılıklı etkileşimle kurulan ve etkileşimde bulunanlar arasında anlam oluşturan bir bağıdır (Canatan, 2016). Her yaşta insan arasında ilişkilerle sürdürülen bağlara sosyal ağlar denmektedir (Litwin, 2001). Bireysel sosyal ağlar ağ üyelerinin sayısına, bağlantı sıklığına, coğrafi yakınlığa ve yapıya göre değişiklik göstermektedir (Ajrouch ve ark., 2005). Sosyal ağlar terimi bir bireyin paralı destek sağlayıcılarına karşılık olarak informal destek ağlarının yapısal özelliklerine işaret etmektedir (Hough ve ark., 2005). Aile ve arkadaşlardan oluşan gayri resmi sosyal ağların rolü, soyut ve ölçülmesi zor olduğu düşünülen hayati bir kaynağı temsil etmektedir (Antonucci, 1986). Sosyal ağların bireyin iyi oluşu (Barett & Lynch, 1999), yaşam kalitesi, sağlık durumu (Antonucci, 1986), yaşam doyumu (Anderson, 1983) ve bağımsızlığın korunması (Barett & Lynch, 1999) gibi birçok yönden olumlu katkıları bulunmaktadır (Kneale, 2012). Özellikle yaşlılıkta desteğe ihtiyaç duyulduğunda kısa sürede destek sağlanması açısından önemlidir (Canatan, 2016). Gerontolojik literatürde *destek ağı* ve *sosyal ağ* kavramları aynı sosyal bütünlüğü kastettiği düşünülerek birbirinin yerine kullanılmaktadır (Wenger, 1996).

Bireylerin eşleri, çocukları, diğer aile üyeleri, arkadaşları ve komşularıyla ilişkilerini sürdürme düzeyleri ve yetenekleri, sosyal bağları anlamada değerlidir. Bir araya gelme veya telefonla konuşma sıklığı önemli bir ipucudur (Kneale, 2012).

İnsanlar buldukları sosyal ağlar içerisinde farklı rollere sahiptirler. Rollerin yaşam dönemlerine göre değiştiği ve aynı yaşam dönemi içinde farklı rollerin olduğu görülmektedir. Örneğin, yaşlı ve dul bir kadın aynı anda anne, büyükanne, komşu, teyze veya sadece dul olabilir. Bu roller bireyin özelliklerine ve tanıdığı kişilerin yaşlı dul kadına yakınlığına göre değişmektedir. Aynı zamanda toplumun değerleri, tanımları ve sınıflandırmaları ile de ilgilidir.

Sosyal ağların ve destek ilişkilerinin gösterilmesinde dairesel ve hiyerarşik bir diyagram kullanılmaktadır (Şekil 1.) Birey, üç eş merkezli daireden oluşan sistemin merkezindedir. Diğerleri ise bireyle olan ilişkilerine göre çemberlerde kendilerine yer bulmaktadırlar. Birkaç kişiyle sınırlı olan yakın çevre, vazgeçmesi en zor kişilerdir. Bu çevreye üyelik değerlidir. Mesleki veya konut değişikliklerine dayanıklıdır. Yakın aile üyeleri veya yakın arkadaşlar burada bulunmaktadır. Bu kişiler bireyin en büyük destekçileridir (Kahn & Antonucci, 1980). Orta çemberdeki bireyler odadaki kişiye çok yakın değil ama hâlâ onun için önemli olan kişilerdir (Antonucci, 1986). Sosyal ilişkiler rollerden bağımsız değildir. Üye rolü kaybederse, ilişki sürdürülemez. Yeni insanlar diğer insanlar tarafından bırakılan rolleri doldurduğundan, ikameleri kolayca yapılabilir. Aile üyeleri, komşular veya iş arkadaşları bu gruba dâhildir (Kahn & Antonucci, 1980). En dış çemberdekiler ilk akla gelenler olmasalar dahi birey için değerli insanlardır ve bireyin sosyal ağında yerlerini almaları gerekir. Genellikle bireysel ilişkilerde ortaya çıkar (Antonucci, 1986). Bu gruba iş ve okul arkadaşları veya komşular dâhildir (Kahn & Antonucci, 1980). Bu insanlarla bağlantıların role bağımlı ve kısa vadeli olması muhtemeldir (Nadoh ve ark., 2004).

DIAGRAM FOR MAPPING A SOCIAL SUPPORT NETWORK

Şekil 1. Hiyerarşik haritalama (Antonucci, 1986).

Bu haritalama, sosyal destek ilişkilerini anlamada ve literatürde kullanılan diğer sosyal destek modellerinin net bir şekilde anlaşılmasında önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Bu çalışmada, eski rollerini değiştirerek toplumda yeniden konumlanan dul ve yaşlı kadınların destek ağlarını anlamak için çeşitli modeller kullanılmıştır:

Konvoy Model: Konvoy modele göre bireyler yaşam seyri boyunca onlarla hareket eden onları destekleyici diğerleri tarafından kuşatılmıştır. Bu ilişkiler yakınlığı, niteliği (olumlu, olumsuz), fonksiyonu (yardım, etki, tasdik, alışveriş) ve yapısı (boyut, sıklık, coğrafi yakınlık) bakımından çeşitlilik göstermektedir. Konvoyların yapı, fonksiyon ve niteliği sağlık ve iyilik durumu için özel çıkarımları olan bireysel (yaş, cinsiyet) ve duruma bağlı (rol talepleri, normlar, değerler) özelliklerden etkilenmektedir. Sosyal ilişkileri bir konvoy olarak kavramsallaştırmak son derece karmaşık bir insani durumun anlaşılır bir temsiline olanak sağlamaktadır (Antonucci ve ark., 2013). Konvoy modeli, bireyin karşılaştığı zorlukların üstesinden başarıyla gelmesine yardımcı olan koruyucu aile, arkadaşlar ve diğerlerinden oluşan katmanın bir temsilini çağrıştırmaktadır (Antonucci & Akiyama, 1987). Konvoylar, bazı açılardan değişen, bazı açılardan ise zamana ve durumlara göre sabit kalan dinamik ve ömür boyu süren bir yapı sunmaktadır (Kahn & Antonucci, 1980). Konvoy modeli, çeşitli yaşam dönemlerinde sosyal bağlardaki değişimi ve sürekliliği anlamak için esnek bir çerçeve sağlamaktadır (Ajrouch ve ark., 2005, s. 311).

Görev Özgüllüğü Modeli: Model, görevin doğasını ve çeşitli destek unsurlarının özelliklerini vurgulamaktadır (Cantor, 1979). Bireyler, ihtiyaç duydukları desteğe göre ilişkilerini özelleştirme eğilimindedir. Ağları oluşturan ilişki türleri hakkındaki bilgiler mevcut desteğe ilişkin iç görü sağlamaktadır. Görev özgüllüğü modeline göre, farklı ilişki türleri yapılarına en uygun desteği vermektedir. Örneğin, uzun süreli bağımlılık gerektiren konularda akrabalar sorumluluk alırken, acil durumlarda komşular üzerlerine düşeni yapmaktadır (Dykstra, 2015). Görev özgüllüğü, karakterleri, yakınlığı, içeriği, bağlantı uzunluğunu, yaşam tarzının ortaklığını, arkadaşlık ve komşuluk gibi diğer ilişkileri ana hatlarıyla belirtmektedir (Barett & Lynch, 1999).

Hiyerarşik-Karşılıyıcı Model: Modele göre sosyal destek, görevin doğası ile ilgili değildir. Destekleyenin yaşlı ile olan ilişkisinin önceliğine bağlıdır. Destek için çağrılacak kişi tercih sırasına göre seçilmektedir (Cantor, 1979). En yakın akrabaların (eş veya yetişkin çocuklar) olmadığı bir ağda, daha uzak akrabaların, arkadaşların veya resmi yardımcılarının gerekli desteği sağladığını savunmaktadır (Cumming & Schneider, 1961). Örneğin bakıcı, yaşlı kişi ile potansiyel bakıcılar arasındaki öncelikli ilişkilere göre belirlenmektedir (Cantor, 1979).

Yukarıda belirtildiği üzere dulluk, yaşlılık ve kırsalda olmak risk ve kırılganlık ile ilişkilendirilmektedir. Literatürde araştırmaya konu olan kırsal kesimde yaşlı dul kadınlar ve onların sosyal ilişkileri ile doğrudan bir şekilde ilgilenen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bahsedilen hususlar, farklı bir odak noktasına sahip, Türkçe (Güler ve ark., 2016; KUZKA, 2015; Arun & Karademir-Arun, 2011; Sever & Özgün-Başbüyük, 2009) ve İngilizce (Nakash ve ark., 2021; Su ve ark., 2021; Xu ve ark., 2019; Bellin, 2000) çalışmalarda incelenen bir alt boyut, sahada karşılaşılan bir bulgu yahut araştırılmasını mühim olduğu vurgulanan bir öneri olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu araştırma sosyal ilişkilerin incelenmesi, bireysel ve toplumsal beklentiler, başa çıkma ve sosyal desteğin anlaşılmasıyla kırsal bölgelerdeki yaşlı ve dul kadınların çevreleriyle olan etkileşimlerine dair kültürel bir tablo ortaya çıkarmıştır. Araştırma, kırsal kesimdeki yaşlı dul kadınların sosyal ilişkilerini ve sosyal ağlarını incelemeyi amaçlamıştır. Bireylerin sosyal ağlara bakış açılarını, ağlardan beklentilerini ve sosyal ağların yaşamları üzerindeki etkilerini analiz etmeyi hedeflemiştir.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İnsanların oluşturdukları anlamların kavranması olarak nitel araştırmalar olayı katılımcıların penceresinden görmeyi içermektedir. Bütün amacı insanların hayatlarını nasıl anlamlandırdıkları ile ilgili bir tablo ortaya çıkarmaktır (Merriam, 2018). Özellikle, katılımcıların kendi durumlarına ilişkin algılarını ifade etmeleri bu çalışma için zengin bir bağlam oluşturmuştur. Araştırmaya katılan bireylerin derinlemesine anlaşılmasını sağlamak için fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Bireylerin tecrübelerini kendi bakış açıları ile nasıl anlamlandırdığını inceleyen fenomenoloji, söz konusu fenomeni deneyimleyenlerin gerçeğinin ne olduğunu araştırmaya çalışmaktadır (Yalçın, 2022). Fenomenolojik yaklaşım etkili, duygusal ve sıklıkla yoğun insan deneyimlerinin cevherini ve temel yapısını ortaya koymak için kullanılmaktadır (Merriam, 2018). Böylece çalışılan konu kapsamında gündelik hayatın toplumsal gerçekliği yoğun bir şekilde ortaya konulmuştur.

Araştırma, Isparta ili Sütçüler ilçesine bağlı Çandır ve Sarımehmetler köylerinde gerçekleştirilmiştir. Isparta, yaşlı bağımlılık oranı açısından Türkiye’de yirmi dördüncü, bulunduğu Akdeniz bölgesinde ise ikinci sırada yer almaktadır (TÜİK, 2020). Sütçüler, Isparta’nın en yüksek kırsal yerleşime sahip ikinci ilçesidir (Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Akdeniz iklim koşullarının hissedildiği Çandır Köyü her ne kadar dağlık ve dağınık bir yerleşime sahip olsa da meyve, sebze yetiştiriciliği, seracılık, balık yetiştiriciliği, küçük, büyükbaş hayvan yetiştiriciliği için uygun koşullara sahiptir. Ayrıca dağlarında bulunan mermer yatakları ile Türkiye’nin dört bir yanından gelen insanlar için iş olanağı sağlamaktadır. Çandır Köyü içinde ikameti bulunan 591 kişi olduğu bilinmektedir¹. Dağlarla çevrili Sarımehmetler Köyü’nün Çandır’a göre daha fazla düzlük alanı bulunmaktadır. Dolayısıyla toplu yerleşim daha yaygındır. Geçim kaynaklarını ise genellikle tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Ancak su kaynaklarının yetersizliği insanları pek çok şeyden mahrum bırakmaktadır. Bu anlamda köyde su faturasının da alındığı bilinmektedir. Diğer taraftan bu köyde İstanbul’a göç etmek adeta bir gelenek haline gelmiştir. Köy, aralarında yüzlerce kilometre bulunan bu şehirle anlamlı bir bağlantı kurmuş görünmektedir. Yeterli geçim kaynağı bulunmadığı için göç eden köylüler vasıtası ile İstanbul’un sahip

1 <https://www.nufusune.com/15940-isparta-sutculer-candir-koy-nufusu> (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

olduğu ekonomik ve sosyal imkânlar bu köye taşınmaktadır. Yaşlı bireylerin yoğunluğu Çandır Köyü ile karşılaştırdığımızda daha fazladır. Bu noktada Sarımehmetler Köyü'nde bulunan İlkokul'un da birkaç yıl önce kapatıldığını söylemekte fayda vardır. Köyde ikameti bulunan 332 kişi vardır.²

İlk araştırmacı bu köylerin sosyokültürel yapısına hâkimdir ve her iki köy için de çeşitli gözlemlere sahiptir. Alanın içinden biri olarak, katılımcıların üzerinde durduğu konulara hızla adapte olmuştur. Yörede yerel bir ağız vardır ve araştırmacı bu ağıza hâkimdir. Böylece katılımcıların ifadeleri kolayca anlaşılmiş ve gereken yerlerde katılımcılarla aynı biçimde konuşulmuştur. Soruların sorulması aşamasında köye özgü nitelermeler ve örneklemeler kullanılmıştır. İkinci araştırmacı saha içinden değildir. Alana uzak olması nedeniyle verilerin yorumlanmasındaki öznelliğin kontrol edilmesine katkı sağlamıştır. Böylece analizler birden fazla kişinin görüşünü içermiş ve analizlerin yanlı olması önlenmiştir.

Araştırmada maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu strateji, çok sayıda varyasyonu kesen ana temaları yakalamayı ve tanımlamayı amaçlamaktadır. Maksimum çeşitlilik örnekleme ile büyük çeşitlilikten ortaya çıkan herhangi bir ortak kalıp, bir ortamın veya olgunun temel deneyimlerini ve paylaşılan boyutlarını yakalamayı sağlamaktadır (Patton, 2015). Araştırmada kırsal kesimdeki yaşlı ve dul kadınların sosyal durumlarına ilişkin mümkün olduğunca çok bulgu elde edilmiştir. Çalışma için 14 Haziran 2019-24 Haziran 2019 tarihleri arasında 59-90 yaş aralığındaki 30 dul kadınla görüşme yapılmıştır. Böylece istenilen çeşitlilik sağlanmıştır. Katılımcılardan 9'u Çandır Köyü'nde, 21'i Sarımehmetler Köyü'nde yaşamaktadır. Sayılardaki dengesizlik coğrafi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Çandır Köyü, Sarımehmetler Köyü'nden daha dağlık olduğu için evler arasındaki mesafe daha fazladır. Bu nedenle Sarımehmetler Köyü'nde daha çok kişiyle daha kısa mesafede buluşma imkânı sağladığı için daha çok zaman geçirilmiştir.

Araştırmada kullanılan veri kaynağı derinlemesine görüşmelerdir. Konuyu oluşturan durumu bizzat yaşayan kişilerin değerlendirmeleri araştırmanın zenginliğini artırmıştır. Sorular, araştırma kapsamında saha sürecini sağlıklı bir şekilde sürdürmek ve uygun cevaplara ulaşmak için hazırlanmıştır. Katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilmeleri ve söylemek istedikleri konuları anlatabilmeleri için yarı yapılandırılmış bir form kullanılmıştır. Bu görüşme tekniği sorular önceden hazırlanmış olsa bile görüşme sırasında yeni sorular sorabilme ve işlevsiz soruları çıkartabilme imkânı vermektedir (Bal, 2014).

Araştırma soruları literatürden yararlanılarak ve sahaya yapılan ön ziyaretler neticesinde hazırlanmıştır. Bu bağlamda araştırma konuları dikkate alınarak sorulara ilişkin genel başlıklar oluşturulmuştur; yaşlılık durumu, dulluk durumu ve sosyal ilişkiler.

2 İsparta-sutculer-candir-koy- (Erişim Tarihi: 23.01.2023).

Bu genel başlıklar altında katılımcının durumunu anlamaya yönelik uygun sorular sorulmuştur. Sorular açık ve anlaşılır bir şekilde hazırlanmıştır. Yaşlılık durumu başlığı altında bireylerden kendilerini tanıtmaları, yaşları ve gelirleriyle ilgili görüşlerini açıklamaları ve genel olarak hayatlarını değerlendirmeleri istenmiştir. Dulluk durumu başlığı altında bireylerden eşlerini tanımlamaları istenmiş; bireylere eşlerinin vefatından sonra kendilerini yalnız hissedip hissetmedikleri ve dul kaldıktan sonra hayatlarında herhangi bir değişiklik olup olmadığı sorulmuştur. Dulların hayatları ile ilgili neler yapılabileceği sorulmuştur. Sosyal ilişkiler başlığı altında bireylere anne-babaları, çocukları, torunları, kardeşleri ve komşuları ile olan ilişkileri sorulmuştur. Katılımcılardan sosyal ilişkilerini hiyerarşik bir sıraya koymaları istenmiştir. Ayrıca ilişki yapılarını daha iyi anlamak için bireylerden *bakıma ihtiyaç duysalar, onlara kimin bakacağını* tahmin etmeleri istenmiştir. Görüşmeler sırasında öğrenmenin faydalı olacağı düşünülerek çeşitli tanımlayıcı sorular (çocuk sayısı, gelir, dul kalma süresi gibi) sorulmuştur.

Görüşmeler, kişilerin kendi evlerinde yapılmıştır. Bu çalışma, katılımcıların gönüllülüğü esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen analizlerin tam olarak yapılabilmesi için ses kayıtları alınmıştır. Böylece katılımcılar tarafından verilen değerli veriler gözden kaçırılmamıştır. K30 dışındaki katılımcılar ses kaydına izin vermiştir. Görüşme sırasında K30'un açıklamaları bir deftere not edilmiştir. Görüşmelerin süresi 15 ile 45 dakika arasında değişmiştir. Katılımcıların ses kaydının toplam uzunluğu 536 dakikadır. Bu kaydın yazılmasıyla birlikte 60 sayfalık bir metin ortaya çıkmıştır. Elde edilen metin öncelikle yüzeysel olarak okunmuş ve öne çıkan konular belirlenmiştir. Taranan akademik literatür, kişisel ifadelerle birlikte analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular betimsel analiz ile yorumlanmıştır. Betimsel analiz, verilerin önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını kapsamaktadır. Alıntılara sıklıkla yer vermeyi, bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasını içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Katılımcılar anonimlik nedeniyle K1, K2, ..., K30 olarak kodlanmıştır. Katılımcı kodlarının yanında parantez içinde yaş ve dul kalma süreleri yazılmıştır. Böylece okuyucu katılımcıların özelliklerini görerek bir değerlendirme yapabilir.

Araştırmanın birincil amacı, katılımcıların sosyal dünyalarını anlamaktır. Bu nedenle bulgular bölümünde sosyal ilişkilere dair temalar oluşturulmuştur. Yaş durumu, dulluk durumu ve tanımlayıcı özellikler bu temalar altında analiz edilmiştir.

Bulgular

Tanımlayıcı Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcılardan 4 tanesi 59-64 yaş aralığındadır. Diğer katılımcılardan 8 tanesi 65-74 yaş aralığında, 15'i 75-84 yaş aralığında, 3 tanesi 85 yaş ve üzerinde yer almaktadır. Bireylerin 21'inin yaşlılık döneminden önceki bir

yaşam döneminde dul kaldığı belirlenmiştir. En erken dul kalınan yaş 30, en geç dul kalınan yaş ise 82'dir.

Katılımcıların 18'i sürekli olarak yalnız yaşamaktadır. Yalnız yaşayan bireylerin 10 tanesinin [K3, K8, K9, K10, K12, K14, K15, K18, K19, K24] çocukları birey ile aynı köyde ikamet etmektedir. Yalnız yaşayan 8 katılımcının [K4, K5, K17, K20, K21, K23, K24, K30] çocuklarının tümü ise Sütçüler ilçesi, Isparta, Antalya, Çanakkale ve İstanbul illerinde yaşamaktadır. Tüm katılımcılardan 3'ü [K2, K7, K16] ise yılın belli bir döneminde çocukları ya da torunları ile yaşamaktadır. Katılımcılardan 1'i [K1] çocuklarının yanında sıra ile yaşarken, 8 katılımcı [K1, K11, K13, K22, K26, K27, K28, K29] ise aynı çocuğunun yanında sürekli olarak ikamet etmektedir. 2 katılımcı engelli ve bekâr çocuğu [K11, K29] ile yaşarken 8 katılımcı yetişkin çocuğu ve çocuğunun ailesi ile birlikte hayatını devam ettirmektedir.

Amaca Yönelik Bulgular

Kırsalda yaşayan yaşlı ve dul kadınların sosyal dünyalarının anlaşılması amacıyla yönelik yapılan çalışma kapsamında, ulaşılan saha verilerinin kolay ve etkili bir biçimde tahlil edilebilmesi için, temalar oluşturulmuştur. Bireyler için akrabalık ve mesafe bağlamında en yakın insanlardan oluşan aile ve komşularla ilişkiler araştırmanın ana temalarını oluşturmaktadır. Aile ilişkileri ana temasının içinde katılımcıların çocukları, torunları ve kardeşleri ile olan ilişkilerine mercek tutulan alt temalar oluşturulmuştur.

Aile İlişkileri

Kişinin yaşı ne olursa olsun en temel sosyal ilişkilerini kurduğu aile, bireyin hayatını *az çok* etkilemektedir. Aile, bireylerin sosyal konumlarını büyük ölçüde şekillendirmektedir. Bireylerin aldığı kararların önde gelen etkileyicilerinden biridir (Litwin & Stoeckel, 2013). Bu anlamda katılımcılara aile üyeleri olan çocukları, torunları ve kardeşleriyle olan ilişkileri sorulmuştur. Ayrıca bireylere ebeveynlerinin hayatta olup olmadığı sorulmuş ve üç ([K3,69, 5], [K10, 60, 6] ve [K22, 70, 7 ay]) katılımcıdan olumlu yanıt alınmıştır. Söz konusu katılımcılar ileri yaştaki anne ve babalarıyla ilişkilerinin iyi olduğundan bahsetmişlerdir. Bakıma ihtiyaç duymayan ebeveynleri ile ilişkilerinin sosyal, ekonomik ve psikolojik düzeyde devam ettiği görülmektedir. Katılımcıların ileri yaştaki ebeveynlerinin tek başlarına yahut eşleri ile birlikte yaşadığı öğrenilmiştir.

Çocuklarla İlişkiler: En Yakındakilere Dair

Birçok katılımcının çocuklarıyla iyi ilişkiler içinde olduğu söylenebilir. Birbirlerini maddi ve manevi olarak desteklediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri [K10, 60, 6] ev ve araba alırken çocuklarına verdiği maddi desteği anlatmıştır. Diğeri [K18,

72, 6] işini çocuklarına devrettiğini ve kira talep etmediğini belirtmiştir. Bir başka katılımcı ise [K22, 70, 7 ay] torunlarına baktığını söylemiştir. Yaşlı bireylerin finansör ve bakıcı gibi rollerle hayatın içinde kalmaya devam ettiği ileri sürülebilir.

Çocuklarımla iyi bir ilişkim var, Allah'a şükür. Yemin ederim sahip olduğum her şeyi verebilirim. Vermeye de devam ediyorum, onlar da veriyor. Kızım beni her konuda destekliyor. [K17, 59, 12]

Bir katılımcı [K21, 80, 28] çocuklarının ilgisini torunlarına bakabilmesiyle ilişkilendirmiştir. Aksi halde çocuklarının ona bakmayacağını düşünmektedir:

Allah'a şükür, çocuklarımla iyi bir ilişkim var. Bana ulaşamazlarsa hemen komşuyu ararlar. Çocuklarına bakmalarına yardım ettiğim için arıyorlar. Aksi takdirde arayacaklarını sanmıyorum. [K21, 80, 28]

Katılımcıya neden böyle düşündüğü sorulduğunda komşusu olan yaşlı çiftten bahsetmiştir. 90 yaşını aşan bu çiftin çocuklarından biri, bakım aylığı almış ancak daha sonra anne ve babasına bakmamıştır. Katılımcıya göre, çocuklar bir gün ebeveynlerine vefasızlık edebilir. Ayrıca özellikle yaşlı ebeveynlerinin kendilerine destek olamadığı ve onlara muhtaç olduğu bir durumda çocukların yardım etmeyeceğini düşündüğü iddia edilebilir.

Katılımcılardan biri [K26, 88, 25], kızının gözleri artık göremediği için kocası tarafından terk edildiğini ve eve döndüğünü anlatmıştır. Yaşlı bireyin varlığı ve evi, travma geçiren kızı için, bir *sığınak* olmuştur.

Katılımcılardan iki tanesi [K11, 77, 22] ve [K29, 73, 13]) engelli çocuklarına bakım sağlamaktadır:

Ben en çok (engelli) oğlumu düşünüyorum. Ben öldükten sonra mahvolacak. Ne ekmek yapar ne de yemek yapar. [K11, 77, 22].

Oğluna kendinden daha çok değer verdiği düşünüldüğünde bireyin içinde bulunduğu dilemmanın boyutu daha iyi anlaşılabilir. Kırsal alanda yaşayan yaşlı ve dul kadınların engelli çocuklarının ilerleyen zamanlarda bakımlarının kim ya da kimler tarafından üstlenileceği önemli bir ihtiyacı göstermektedir.

Çocukların da yaşlı anne babalarına çeşitli konularda destek oldukları gözlemlenmiştir. Katılımcılardan biri [K7, 60, 8] herhangi bir gelire sahip değildir. Tamamen çocukları tarafından desteklenmektedir. Çocuklarının, durumu bildikleri için, uyarı beklemeden kendisine gerekli desteği verdiklerini ifade etmiştir. Diğer bir katılımcı da [K30, 63, 18] çocuklarının faturaları sırayla ödediğini belirtmiştir. İfadelerden yola çıkarak çocukların ebeveynlerinin ihtiyaç duyduğu desteği verdiği söylenebilir. Bir başka katılımcı [K2, 72, 16] çocuklarından maddi destek konusunda hiçbir şey beklemediğini ifade etmiştir. Emekli maaşı aldığı için bunu hak etmediğini düşünmektedir. Ayrıca, maddi durumu yeterli olmayan, çocuklarına yük olmak istemediği ileri sürülebilir:

Bir şey satın al diyemem. Satın aldıklarında onlara karşılığını vermek istiyorum. [K2, 72, 16].

Katılımcılardan bazıları kocaları öldükten sonra çocuklarının yanına taşınmıştır. Üç katılımcı ([K1, 90, 60], [K6, 84, 10] ve [K26, 88, 25]) sürekli olarak, diğer üçü ([K2, 72, 16], [K7, 60, 8], [K16, 89, 40]) ise dönemsel olarak çocuklarıyla birlikte yaşamaya başlamıştır. Bireyler ekonomik, psikolojik, sosyal veya sağlık nedenleriyle taşınmıştır. Eşi ve oğlunun ailesiyle birlikte yaşayan ve dul kaldıktan sonra da onlarla birlikte yaşamaya devam eden katılımcılardan biri şöyle demiştir:

Sanırım yalnız kalamam. Kalabalığa alıştım. [K28, 75, 5].

Kalabalık ailenin onu ayakta tuttuğu iddia edilebilir. Dolayısıyla geniş aile yaşamının yalnızlık başta olmak üzere dulluğun sonuçları ile baş etmede önemli bir destek kaynağı olduğu söylenebilir.

Katılımcılardan biri [K9, 75, 21], çocukları tarafından hastaneye götürüldüğünden bahsetmiştir. Bireylerin kırsal kesimde yaşadıkları düşünüldüğünde bu desteğin oldukça değerli olduğu iddia edilebilir.

Bakım sağlama konusunda, katılımcıların birçoğu çocuklarının kendilerine bakacağını düşünmektedir. Katılımcılardan biri çocukların tüm ısrarlarına rağmen evini bırakıp onların yanına gitmediğini anlatmıştır:

Kızlarım da oğullarım da bana bakıyor. Bana çok düşkünler. Onlara kalsa beni burada bırakmayacaklar götürecekler. Gel diyorlar ama ben gitmiyorum. Ben oralarda duramam diyorum. İslî deliğin içi bana çok diyor. [K25, 80, 8].

Kendisine yakın çocuğu olmamasına rağmen birey, eşinin diğer karısı ile yan yana evlerde yaşamaktadır. Katılımcının, diğer eşin varlığı ile kendisini yalnız hissetmediği söylenebilir. Ayrıca hem söz konusu katılımcı [K25, 80, 8] hem de mülakat yapılan katılımcılardan olan [K20, 70, 8] diğer eş birbirleri ile ilişkilerinin iyi olduğunu ve baştan beri anlaşabildiklerini belirtmişlerdir. Aynı kocaya sahip kadınların birbirleri için birer destek kaynağı oldukları iddia edilebilir.

Katılımcılardan iki tanesi ([K7, 60, 8] ve [K21, 80, 28]), kendilerine kimin bakacağından tam olarak emin değildir. Bir diğeri [K2, 72, 16] ise bunu Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini ifade etmiştir. Çocukların bakıcı olarak istendiği görülmektedir. Ancak bakım vereceklerine dair kesin bir öngörde bulunamamışlardır. Katılımcılardan biri [K19, 84, 2] çocuklarının, ne yaparlarsa yapsınlar, onunla ilgilenmelerini istemektedir. Katılımcı huzurevinde dövülebileceğini düşünmektedir. Koşullar ne olursa olsun çocuklarıyla birlikte kalmak istemektedir. Çeşitli yaşam olayları, söylentiler veya medyanın çizdiği olumsuz resmin huzurevlerini istenmeyen mekânlar haline getirdiği iddia edilebilir. Nitekim katılımcılardan iki tanesi de bu hususta benzer endişeler paylaşmaktadır:

Allah'ım oraya düşürmesin. Orayı da iyi bir yer zannetme. Orada aylığı olana bakıyorlar. Benim bir elim gitti, huzurevine de ölsün diye iğne yapmışlar. O da bir daha gitmedi. Kocasını iyi kötü baktı. Kocasının yanında da öldü. [K21, 80, 28].

Bakım evine gitsem malım yok. Bakım evinde sigara basarlar üstüne. Paran olmazsa orda da bakmazlar. Televizyon neler gösteriyor. [K30, 63, 18].

Katılımcılardan biri [K15, 76, 26], çocukların ebeveynlerine gönüllü olarak bakmaları gerektiğini iddia etmektedir. Bunu iyi bir çocuk olmanın gereği olarak gördüğü söylenebilir:

Çocukların anne babaya bakmak için para almaması gerektiğini söylüyorum. Devletten para alarak anne babalarına bakmasınlar. [K15, 76, 26].

Kız çocukları, bakım konusunda birincil güven kaynaklarıdır:

Kızlarım benimle ilgilecek. Bunu neden söylüyorum? Başkalarından ümidim olmadığından değil, etrafa bakmıyorum; herkes ileri yaşta kızıyla beraber. Bana da muhtemelen kızlarım bakacağını söylüyorum. [K18, 72, 6].

Nitekim katılımcı [K18, 72, 6] hayatının erken bir döneminde annesine bakım vermiştir. Bir diğer katılımcı [K7, 60, 8] da eşine bakmıştır. Ayrıca gelin de bakım verici kategorisinde değerlendirilmektedir. Katılımcılardan biri [K16, 89, 40] asıl bakım vericinin oğlunun değil gelininin olduğunu vurgulamıştır. Bakımın toplumsal cinsiyet rolleriyle doğrudan bir bağlantısı olduğu iddia edilebilir. Katılımcılardan ikisi ([K9, 75, 21] ve [K12, 69, 13]) ise yakınlarda yaşayan çocuklarını ideal bakıcılar olarak düşünmüşlerdir:

Elbette yakın oturan çocuklarım benimle ilgilecek [gülüyor]. Çare yok. Onlar yapacak. [K12, 69, 13].

Ebeveyn-çocuk ilişkilerinin katılımcı tarafından istenen düzeyde olmadığı durumlar da vardır. Bireyin [K14, 79, 49] kendisine bakacak kimsesi olmadığını bu yüzden huzurevine yazdırmalarını istediğini söylemesi de düşünüldüğünde çocukları ile aralarında yakın bir bağın bulunmadığı söylenebilir:

Ankara'da bir oğlan var, kız da İstanbul'da hiç görmem, görünmez, selamı bile gelmez. Bayramda telefon ederse eder ama gelmez. Bilmiyorum işte, köyü sevmiyormuş. Biri de bu köyde. [K14, 79, 49].

Katılımcılardan biri [K19, 84, 2] büyük oğlu ve özellikle de gelini ile aralarının bozuk olduğunu söylemiştir. Küsmeleri için herhangi bir sebebin olmadığını düşünmektedir. Bununla birlikte diğer çocukları ile iyi geçindiğini söylemiştir. Ayrıca dargın olan gelininin çocuklarının, kendisini ziyaret ettiklerini belirtmiştir. Bir diğer katılımcı [K24, 80, 10] ise hayırsız olarak nitelendirdiği oğullarının ve gelinlerinin bir gün aynı şeyi yaşayacaklarını düşünmektedir. Ancak aynı katılımcı kızını ve damadını

çok sevmektedir. Çocuklar ile olan rahatsızlık verici ilişkilerin tüm çocukları kapsamadığı söylenebilir.

Yaşlı bireyler ve yetişkin çocuklar arasındaki ilişkilerin sosyal, psikolojik, ekonomik ve fiziksel olarak aktif şekilde devam ettiği söylenebilir. İki taraf birbirleri için destek kaynağı ve birbirlerinin hayatlarına dair karar verici oldukları iddia edilebilir. Ayrıca çocukların yaşlı ebeveynleri için sorumluluk alan ilk kişiler oldukları söylenebilir.

Torunlarla İlişkiler: Büyükannelik İstenci

Torunlarla yapılan görüşmeler veya telefon konuşmaları, çocuklara göre daha azdır. Özellikle çocukları şehre (Isparta, Antalya, Çanakkale, İstanbul) göç eden yaşlı bireylerin torunları ile ilişkileri daha seyreklerdir. Buna rağmen katılımcıların torunlarının hayatlarının bir parçası olmak istedikleri söylenebilir.

Kızlarımdan birinin çocukları benimle hiç konuşmuyor. Torunlardan bazıları hiç aramaz ama ben herkesi ararım. [K15, 76, 26].

Ancak torunlarıyla birlikte yaşayan katılımcılar da bulunmaktadır:

Burada küçük bir kız var. Ben onunla vakit geçiriyorum. Her zaman benimlidir. Anne babasının yüzüne bakmaz. Büyük torun da okuyor. Ne zaman gelse parasını veririm. Mesela, ona bir cep telefonu aldım. [K28, 75, 5].

Benim için her şeyi yapıyorlar. Onlarsız hareket edemem. [K22, 70, 7 ay].

Bir başka katılımcı [K21, 80, 28], zaman zaman baktığı torunlarının kendisine lakabı ile seslendiğini neşeye ifade etmiştir. Bir araya gelme olasılığının azalması, büyükanne ve büyükbabaların torunlarına karşı hoşgörü düzeyini artırdığı iddia edilebilir. Çocuklara karşı otoriter olmayı uygun gören toplumun, torun sevgisini desteklediği söylenebilir. Bununla birlikte, üzüntü verici ilişkiler de vardır. Örneğin bir katılımcı [K8, 75, 2] torunlarından birinin kendisini aramamasından üzüntü duymaktadır.

Torunlarımdan biri hiç aramaz. Ona da çok küçükken ben bakmıştım. [K8, 75, 2].

Katılımcılardan iki tanesi ([K24, 80, 10] ve [K29, 73, 13]) torunlarıyla olan olumsuz ilişkilerinden çocuklarının sorumlu olduğunu düşünmektedir:

Çocuklar anne babaları ne derse onu yaparlar. [K29, 73, 13].

Torunlarla olan ilişkilerin genellikle iyi olarak yorumlandığı görülmektedir. Birçok katılımcının bu soruyu tebessüm ederek cevapladığı gözlemlenmiştir.

Kardeşlerle İlişkiler: Uzaklaşan Yakınlar

Kardeş ilişkileri yaşla birlikte azalma eğilimindedir. Enerjisini ve kaynaklarını çocuklarına veya torunlarına aktaran bireylerin kardeşleriyle ilişkileri genellikle sosyal

düzyededir. Kriz ve stres zamanlarında alternatif bir destek kaynağıdır. Miras, mal ve mülk paylaşımı, kardeşler arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde etkilemektedir.

Henüz herhangi bir tarlayı bölmedik. Hiçbir şey paylaşmadık, bu yüzden henüz kavga etmedik [gülüyor]. [K22, 70, 7 ay].

Miras yüzünden ilişkimiz iyi değil. [K2, 72, 16].

Kardeşlerle olan ilişkilerin çocukların tutum ve davranışlarına göre değiştiği anlaşılmaktadır. Örneğin katılımcılardan biri [K15, 76, 26], yerel seçimlerde oğluna oy vermeyen erkek kardeşiyle arasının bozuk olduğunu ifade etmiştir.

Kız kardeş ilişkileri kritiktir. Bir katılımcı [K18, 72, 6] kız kardeşlerinin en küçüğü olduğunu ve bir sırrı olduğunda önce kız kardeşleriyle paylaştığını söylemiştir. Ayrıca bireylerin ilişki geçmişleri ve bireysel özellikleri de kardeş ilişkilerini etkilemektedir:

Dört kardeşim var ama hiçbirini görmüyorum. Burada bir erkek kardeşim var. Onu yıllardır görmedim. Oğulları, oğlumun bacağına bir ağaç devirdi. Sanırım bu yüzden utandılar. [K12, 69, 13].

Adımı bile anmıyorlar. Üvey kardeşler var ama benimle ilgilenmiyorlar. Bu nedenle akrabam yok. [K26, 88, 25].

Katılımcılardan biri [K11, 77, 22], ablası telefon kullanamadığı için her zaman konuşamadıklarını ifade etmiştir. Bir başka katılımcı [K5, 80, 3] kardeşinin aynı zamanda komşusu olduğunu söylemiştir. Ancak ilişkilerinin nasıl olduğu sorusuna sessiz kalmıştır. Kardeş ilişkilerinin olmadığı durumlarda katılımcılar yeğenlerinden bahsetmiştir. Dolayısıyla yeğenlerin kardeş ilişkilerinin yerini aldığı söylenebilir:

Erkek kardeşim yok. Hepsi öldü. Sadece bir yeğenim var. O da arada uğrar. Arar. [K24, 80, 10].

Aile ilişkileri, görüşme sıklığı ve ortak miras gibi yaşam durumu değişimlerinin kardeş ilişkilerini değiştirdiği söylenebilir. Katılımcıların kardeşleri ile ilişkilerinin daha çok psikososyal destek düzeyinde olduğu iddia edilebilir.

Komşularla İlişkiler: Yanımdaki Diğeri

Sosyal çevre, aile üyesi olmayan ancak yine de bireyin hayatında az ya da çok etkisi bulunan komşuları da içermektedir. Katılımcıların kendilerine evi en yakın olan komşularını düşünerek cevap verdikleri görülmüştür. Komşuları ile iyi geçindiğini söyleyen katılımcılar olduğu gibi araları bozuk olan katılımcılar da bulunmaktadır:

Bu eve geldiğimden bu yana 50 sene geçti. Hiç kavga etmedik. Her zaman birbirimizi ziyaret ederiz. Telefonu nasıl kullanacağımı bilmiyorum. O ya da torunu bana yardım ediyor. Bir konuda danışmak istediğimde muhtar komşuma danışırım. Kardeşime dahi sormuyorum. [K4, 82, 40].

İki komşu var ve onlar benim oğullarım. Aşağı mahalledeki komşularım çocuklarımdan daha iyidir. Neden dersen karıları oğullarımı çektik benden. [K24, 80, 10].

İlk katılımcının [K4, 82, 40] değindiği üzere kırsal bölgelerde insanların uzun zamandır birbirlerini tanınması söz konusudur. Kırsal bölgelerdeki bu tanınırlığın kurulan sosyal bağların derinliğini artıran ölçütlerden biri olduğu iddia edilebilir. Ayrıca komşuluk ilişkilerinde geçerliliği bulunan yalnız karşılıklık değil, yardımlaşma ve dayanışmanın da olduğu iddia edilebilir. Diğer katılımcının [K24, 80, 10] ifadeleri komşuların, çocuklarla ilişkilerin kötüleştiği durumlarda, birey için daha öncelikli olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla çocukların tutum ve davranışlarının komşularla olan ilişkileri etkilediği iddia edilebilir. Bu duruma bir başka açıdan bakacak olursak:

İyi. Bir komşum var. O ve damadım birbirlerine dava açtılar. Konuşmuyorlar. Ben gitmiyorum ama o buraya geliyor. Kızım orada olduğumu duyarsa bana çok kızar. [K11, 77, 22].

Katılımcı ve kendisi gibi yaşlı, dul bir kadın olan komşusunun coğrafi olarak köy merkezine uzak bir mahallede yaşadıkları düşünüldüğünde içinde buldukları durumun ciddiyeti daha iyi anlaşılacaktır. Katılımcının kızının, birey üzerinde baskın bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Komşuluk ilişkilerinin memnuniyet verici olmadığı durumlar da vardır:

Beni aramazlar. On kişi ekmek pişirdi. Hiç gel demediler. Çünkü hastayım ve hiçbir şey yapamıyorum. Düşersen kimse sana yardım etmez. Bir yıldır hasta olan bir adam var. Eskiden, insanlar o adamın İstanbul'daki evinde yiyip içerlermiş. Şimdi kimse kapısını çalmıyor. [K8, 75, 2].

Bir komşu var. Kızım dedim biz aynı sülaledeniz, kapı komşuyuz dedim bana hiç uğramazsın, artık ben de gelmeyeceğim dedim. Ne dedi biliyor musun? Bak hâlâ o kötü lafını hatırlarım. Herkes kendi akrabasının yanına gider dedi. Ben de asıl yaşlıların yanına gitmek lazım, halini hatırını sormak lazım dedim. Ama bu kırıcı lafından sonra içim soğudu. Bu laf bilmezliktir. Konuştum diyor ama böyle konuşulmaz ki. Büyüklemeceksin. Sen zenginsem bana, ben zenginsem sana faydası yok. O ayrı. [K15, 76, 26].

İlk katılımcının [K8, 75, 2] kendisini komşuları tarafından dışlanmış hissettiği söylenebilir. Dolayısıyla hasta olmanın ve katılımcının belirttiği üzere eskisi gibi bir şey yapamamanın diğer insanların ilişkilerini kesmelerine neden olduğu iddia edilebilir. Diğer katılımcının [K15, 76, 26] da komşusu tarafından yaş ayrımcı bir tutum ile karşılaştığı söylenebilir. Genç komşusunun yaş ayrımcılığına dayalı sözlerini hakaret olarak algıladığı belirtilebilir. Her iki katılımcının da maruz kaldıkları tutumlardan rahatsızlık duydukları söylenebilir. Ayrıca katılımcıların komşuları ile etkileşim halinde bulunmak istedikleri ve bu gerçekleşmediği takdirde mutsuzluk duydukları iddia edilebilir. Komşuluk ilişkileri bir sosyal destek kaynağıdır. Ancak, aynı zamanda bir kontrol sistemi olabilir:

Dullar için hayat iyi gitmiyor. Biriyle seyahat edemezsiniz (gülüyor). Biriyle konuşamazsınız. Örneğin, bir erkekle konuşursanız, insanlar doğrudan yanlış düşünürler. Bir erkekle konuştuğum için seni kötü bir kadın olarak damgalarlar. Böyle bir olay yaşamadım ama konuşamam. Böyle bir şeyin olmasından korkuyorum. Köy hayatı böyledir. [K17, 59, 12].

Söz konusu katılımcının dul olmasından dolayı toplum içindeki hal ve hareketlerine dikkat etme zorunluluğu hissettiği söylenebilir. Bu ifadelerden dul kadınların çevreleri tarafından bir tehdit olarak algılandığını iddia edilebilir. Bununla birlikte katılımcının 59 yaşında olduğu ve yaşlılık kategorisine henüz girmediği dikkatlerden kaçmamalıdır. Üstte ifadeleri verilen ileri yaştaki katılımcıların bu türden bir endişe duyduklarını belirtmemeleri komşuluk meselesine daha olumlu baktıklarının işareti olabilir. Erken yaşlardaki dul kadınların ise komşuluk ilişkileri konusunda daha çekimser oldukları iddia edilebilir. Katılımcının ifadesinden yola çıkarak özellikle kırsalda olmanın bu çekimserliği daha da artırdığı söylenebilir.

Kırsal kesimdeki uzun süreli komşuluk ilişkilerinin, aileden olmayan diğerleri ile ortak bir geçmiş anlamına geldiği savunulabilir. Komşuluk ilişkilerinin çeşitli yaşam olayları ve günlük ilişkilerden etkilendiği söylenebilir. Komşularla ilişkilerin iyi olmadığı takdirde bireyler açısından mutsuzluk verici bir hal aldığı anlaşılabilir. İlişkilerin, kardeşlerle ilişkilerde olduğu gibi, psikososyal destek düzeyinde devam ettiği iddia edilebilir.

İlişki Durumu: Yamacımdakiler

Katılımcılardan sosyal olarak ilişki kurdukları bireyleri karşılaştırarak bir öncelik sıralaması yapmaları istenmiştir. İstisnalar olmakla birlikte, katılımcıların isim belirtmek yerine ilişki gruplarından (çocuklar, kardeşler gibi) bahsettikleri görülmüştür. Sorulan sorunun bireyler açısından farklı anlaşıldığı durumlar da yaşanmıştır. Ancak konunun dışında olmayan cevaplar olduğu ve ilk akla gelen bilgilerin önemli ve değerli olduğu düşüncesi ile katılımcı uyarılmamıştır:

En değerli kişi kocamdı ve öldü. Şimdi kimse yok, Allah var. [K3, 69, 5].

Katılımcının mülakatın diğer aşamalarında verdiği cevaplara göre çocukları ile herhangi bir sorunu bulunmamaktadır. Hatta onları ve torunlarını çok sevdiğini beyan etmiştir. Bireyin ifadeleri, eşine olan bağlılığının, eşinin vefatının üzerinden beş yıl geçmesine rağmen, ona olan sevgi ve özleminin hâlâ devam ettiğinin göstergesi olabilir. Nitekim eşinden bahsederken bireyin gözleri yaşarmıştır. Bireyler genel olarak çocuklarını ilk sıraya koydukları benzer sıralamalar yapmışlardır:

Çocuklarım, torunlarım, komşularım. [K1, 90, 60].

Çocuklarım, kız kardeşlerim, kocamın akrabaları. İnsanlar ne derse desin kaynananı annen kadar sevemezsin. [K18, 72, 6].

Çocuklarım, sırada ne var bilmiyorum. [K23, 75, 15].

Çocuklarımdan çocuklarımdan kıymetlidir. [K25, 80, 8].

Katılımcılardan biri [K18, 72, 6] kendi ailesini eşinin ailesine göre daha çok sevdiğini söylemiş ve doğal olarak da aksinin mümkün olamayacağını iddia etmiştir. Bireyin bu ifadelerinin aile ilişkilerindeki geleneksel bir koda işaret ettiği söylenebilir. Bir diğer katılımcının [K25, 80, 8] ise en çok torunlarına kıymet verdiği görülmektedir. Öyleyse yaşlı dul kadınların yaşamında torunlarının önemli bir konuma sahip olduğu iddia edilebilir. Çocukların ardından kardeşlerini, yeğenlerini ya da komşularını sıralamaya ekleyen katılımcılar da bulunmaktadır:

Çocuklarım, sonra... Hiç de kimsem yok ki işte kardeşlerim var. Bir de komşularım. Gelmezler de olsun yine. Ölüyle diri komşularla olur. [K12, 69, 13].

Kızımın torunlarım sonra kardeşlerim sonra da en yakın anlaştığım insanlar gelir herhalde. [K17, 59, 12].

Babam, çocuklarım Allah yokluklarını göstermesin. Kardeşlerim var. Abim var. O öne çıkar diğerlerinden. İkimiz birlikte büyüdük. Her çileyi ikimiz çektik. Onunla iyiyizdir. Sonra da komşularım. [K22, 70, 7 ay].

Çocuklarım. Çocuklarım için varım ben. Sonra da kardeşim. Sonra diğerleri işte. [K28, 75, 5].

Katılımcılardan biri [K12, 69, 13], çocuklarından sonra kimi söyleyeceği konusunda biraz düşünmüştür. Katılımcının araları her ne kadar bozuk olsa da komşularını da bu listeye eklemeyi uygun görmüştür. Çünkü insanın komşularına bir şekilde muhtaç olacağını düşünmektedir. Kırgınlıklar olsa bile komşuların da ilişki sıralamasında yerini alması toplumun komşuluk ilişkileri ile ilgili kültüründen kaynaklandığı iddia edilebilir. Bir başka katılımcı [K17, 59, 12] sıralamayı yaparken özellikle kızını belirtmesi ve oğlunu hatırlamaması dikkat çekicidir. Katılımcının anlattığı kadarıyla oğlu ile ilgili önemli bir problemi olmadığı düşünülürse bu durum kızı ile olan ilişkisinin çok yakın olması ile ilişkilendirilebilir. Bir diğer katılımcının [K22, 70, 7 ay] özellikle abisine değer vermesini yaşadıkları bazı hadiselerin üstesinden abisiyle birlikte gelmesi ile ilişkilendirmiştir. Öyleyse yaşam deneyimlerinin ilişki konvoylarının yeri ve önemini etkilediği söylenebilir.

Birçok yaşlı için en değerli yakınları çocukları olsa da kimi yaşlılar ilk sırada ebeveynlerini ya da torunlarını saymışlardır. Diğer akrabalar ve akraba olmayanlar ise listenin daha arkalarında kendilerine yer bulmaktadır.

Tartışma

Aile, bireylerin sosyal konumlarını büyük ölçüde şekillendirmektedir. Bireylerin aldığı kararların önde gelen etkileyicilerinden biridir. Aile, özellikle kişinin yaşlılık, dulluk ve hastalık gibi ortalama koşullardan daha fazla desteğe ihtiyaç duyduğu durumlarda birincil destek kaynağı olabilir. Yaşlı yetişkinler genellikle refahlarını eşlerinin, çocuklarının veya torunlarının varlığıyla ilişkilendirmektedirler (Litwin &

Stoeckel, 2013). Bu durum katılımcılar için de geçerlidir. Diğer ilişkiler genellikle psikolojik veya sosyal yakınlıkla ilgilidir. Türkiye’de yaşlı bireylerin %59,9’unun mutluluk kaynağı aileleridir (TÜİK, 2022a).

Bakım ve ekonomi gibi daha fazla enerji ve fedakârlık gerektiren konularda ebeveyn-çocuk ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Ancak torunlar, kardeşler veya komşular, hafif ve *anında ödenebilir* işler için destek kaynaklarıdır. Dolayısıyla yardıma çağrılan kişi, görev özgüllüğü modelinde (Cantor, 1979) belirtildiği gibi konuya göre değişmektedir. Bu nedenle görevin özellikleri ve hiyerarşik yakınlık iç içe geçebilmektedir. Her zaman mümkün olmasa dahi başta aile olmak üzere *yakınlarımız* sosyal ilişki çemberlerimizde çeşitli görevler için konumlandırılmıştır.

Sosyal ilişkilerin esneklik düzeylerinin farklılık gösterdiği söylenebilir. Örneğin, komşular çok yakın olsalar dahi bir şekilde onları ikame etmek mümkündür. Benzer şekilde kardeşler arasında kopan bağların yerini çocuklar veya yeğenler hatta komşular alabilmektedir. Nitekim sosyal bilim literatürüne göre yaşlı bireyler çocuk ve torunlarından sonra en çok kardeşleri tarafından değil komşu ya da arkadaşları tarafından ziyaret edilmektedir. Kardeşlerle ilişkilerin zayıf olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kardeşlerin yaşlı bireyler için önemli bir yerinin olduğu söylenememektedir (Şentürk, 2015). Katılımcıların çocukları ve torunları ile olan ilişkilerinde daha olumlu ve yapıcı davrandıkları ve ilişkilerini sürdürmek istedikleri iddia edilebilir. Nitekim ülkemiz de sanayileşmenin getirdiği süreçlerden etkilenmekle birlikte yaşlı ebeveyn-yetişkin çocuk ilişkisi korunmaktadır (Şentürk, 2018). Benzer şekilde yaşlılık döneminde torunlarla ilişkinin yaşlı bireylere doyum sağladığı görülmektedir (Akçay, 2011). Dolayısıyla, çocuklar veya torunlar gibi kan bağları nedeniyle kurulan ilişkilerin yerini doldurmak kolay değildir. Ancak imkânsız da değildir. Çocuklar ve torunlarla kopan bağlar, özellikle diğer çocuklar veya torunlarla ikame edilebilmektedir. İlişkinin doğasının, bireylerin başkalarına karşı hissettikleri yakınlık derecesini etkilediği söylenebilir.

Bakım konularında çocuklara duyulan güvenin kaynağı, çocukların mevcut davranışlarıdır. Ayrıca çocukların ebeveyn bakımını sağlayacağına dair toplumsal algının da etkili olduğu söylenebilir. Sosyal becerilerin nesiller boyu aktarılabilceği ve böylece geleneklerin ve kültürün inşa edildiği bilinmektedir (Giddens, 2010). Çocuğun bakım konusundaki yeri de bu kategoriye dâhil edilmelidir. Katılımcılar arasında kendi ebeveynine bakmış bir katılımcının olduğu da bilinmektedir. Bakım görevinin toplum tarafından çocuklarla ilişkilendirildiği söylenebilir. Nitekim aksi gerçekleştiğinde çocuklar toplum tarafından yadırganmaktadır (Kalınkara, 2016).

Yoksulluk, yaşlılık literatüründe temel konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İhtiyaçları karşılayacak düzenli bir gelire sahip olmak bireyin yaşam standartlarını yükseltmektedir. Türkiye’de 2019 yılı itibarıyla yaşlı nüfusun yoksulluk oranı

%16,7'dir. Bu değer içerisinde yaşlı erkeklerde yoksulluk oranı %15,6 iken, yaşlı kadınlarda bu oranın %17,6'ya yükseldiği görülmektedir (TÜİK, 2022a). Dolayısıyla yoksulluk, yaşlı kadınların (Sevak ve ark., 2003), özellikle de dul yaşlı kadınların (Hungerford, 2001) karakteristik özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılardan 28 tanesi ([K6, 84, 10] ve [K7, 60, 8] hariç) düzenli bir gelire sahiptir. 65 Yaş Aylığı, Dul Aylığı, Bağkur ve Sigorta aylıkları bireylerin ana destek mekanizmalarıdır. Ancak alınan miktar, kişisel özellikler ve bireysel ihtiyaçların birbirinden farklı olması gelirin yeterliliği konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Saha araştırmasına göre, bazı katılımcılar gelirlerinin yeterli olduğunu düşünmektedir. Diğerleri, yeterli geliri sağlamak için *dikkatli harcama* yapmaları gerektiğini vurgulamıştır. Gelirlerinin yetmediğini düşünen katılımcılar da vardır. Bir şekilde yetirmeye çalıştıkları ve bunu düzeltmek için de bir *çarelerinin* olmadığını söyleyen kadınlar da olmuştur. Özellikle 65 yaş Aylığı ve Dul Aylığı alan bireylerin en azından düzenli bir gelire sahip oldukları ve çocuklarına muhtaç olmadıkları için devlete karşı *minnettarlık* duydukları gözlemlenmiştir. Çocukları tarafından desteklenen katılımcılar da vardır. Özellikle düzenli geliri olmayan katılımcılar tamamen çocukları tarafından desteklenmektedir. Bu durumun, onları çocuklarına bağımlı hale getirdiği söylenebilir. Katılımcıların ifadelerine göre çocuklar verdikleri ekonomik desteğin gerekliliğinin farkındadır ve bunu ebeveynlerinin ifade etmelerini beklemeden yerine getirmektedirler. Ancak ekonomik kaynakları çocukları tarafından engellenen katılımcılar da vardır. O halde çocuklar ekonomik açıdan hem destekleyici hem de engelleyici olarak kabul edilebilirler. Genel bir değerlendirme yapıldığında söz konusu kırsaldaki dul yaşlı kadınların gelirlerini yeterli bulmadıkları iddia edilebilir. Miktar olarak daha fazla gelire sahip olan katılımcıların gelir memnuniyeti bakımından olumlu anlamda daha net cevaplar vermeleri bu durumun işareti sayılabilir.

Yaşlılık bir hastalık değildir. Ancak özellikle kronik hastalıkların ortaya çıkması açısından hassas bir dönemdir. Bu nedenle yaşlılıkta hastaneye gitme olasılığı artmaktadır. Yaşlı kadınların sıklıkla doktora gittikleri (Friedan, 2006) ve katılımcıların kırsal alanda yaşadıkları düşünüldüğünde, çocukların verdiği desteğin niteliği daha iyi kavranabilir. Bireyin bir ilçe veya ildeki hastaneye gitmesi için ödemesi gereken maliyet ve amacına ulaşmak için ihtiyaç duyduğu enerji göz önüne alındığında, çocukların ebeveynlerine desteğinin önemi fark edilebilir.

Dulluğun sonuçlarından biri olan taşınma (Erber, 2018), bazı katılımcılarda gözlemlenmiştir. Ekonomik durum, yetersiz sağlık durumu veya yalnızlık gibi sosyopsikolojik koşullar yaşlıların kızları veya oğulları ile birlikte yaşamaya başlamasına neden olabilmektedir. Çocuklarla yaşamak, ortak bir bütçeye sahip olmak demektir. Katılımcıların bu konuda herhangi bir şikâyeti olmamıştır. Ancak katılımcılardan biri [K6, 84, 10] maaşını aldıkları için çocuklarının kendisine bakmak zorunda olduğunu vurgulamıştır.

Alandaki bir diğer durum ise ilk eş ile ikinci eş arasındaki ilişkinin yakınlığıdır. Neredeyse yarım asırdır birlikte olan bu kadınların diğer ilişki türlerinden farklı bir bağı bulunmaktadır. Rakip olarak görülseler de yakın bir ortaklıkları vardır. İki kadından oluşan evlilikler pek bilinmese de destek kaynağı olarak bahsetmekte fayda görülmektedir. Bu ilişki türü son zamanlarda yapılan konvoy çalışmalarında vurgulanan, destek alışverişlerine çoklu bakış açılarının dahil edilmesinin gerekliliğini hatırlatmaktadır (Antonucci ve ark., 2013). Çünkü teknik olarak birbirine *rakip* olan bu kadınlar, fiziksel ve sosyal *yakınlıkları* ve *ortaklıkları* nedeniyle birbirlerinin sosyal haritalarının iç çemberinde yer almaktadır. Üstelik çocukları onlara yakın bir yerde bulunmuyorsa, kadınların birbirleri için daha da önemli bir konumda oldukları iddia edilebilir.

Yaşlılar çocukları ve torunlarından sonra en önemli ilişkileri komşuları ile kurmaktadırlar (Şentürk, 2019). Komşular, biz memnun olmadığımızda dahi, ilişki çemberimizdeki yerlerini almalıdır. Coğrafi yakınlıkları onları diğer ilişki türlerinden daha erişilebilir kılmaktadır. Özellikle çocuklarının, yakınında olmadığı yaşlı bireylerin komşuları ile ilişkilerinin daha fazla olduğu bilinmektedir (Otrar & Kurtkapan, 2015). Örneğin, katılımcılardan biri [K22, 70, 7 ay] dava açtığı komşusundan her durumda tereddüt etmeden yardım isteyebileceğini belirtmiştir. Bu nedenle, hiyerarşik bağlarımız olmasına rağmen, aile ve komşular söz konusu olduğunda katı bir tabakalaşmanın mümkün olmadığı iddia edilebilir.

Katılımcılar, ilişki listesini aile üyeleri ve komşularla sınırlandırmışlardır. Literatürdeki diğer ilişkiler (Kahn & Antonucci, 1980) hakkında herhangi bir şey söylememişlerdir. Kırsal alanlarda akrabalarla görüşme sıklığının daha fazla olduğu bilinmektedir (Şentürk, 2019). Bununla birlikte araştırmada çocuklar, torunlar ve kardeşler dışındaki diğer akrabalar hakkında bir soru yöneltilmemiştir. Katılımcıların ifadelerine bağlı kalınmıştır. İlk akla gelenlerin nitel araştırma için uygun olacağı düşünülmüştür.

İlişki hiyerarşileri oluşturulurken bireylerin iyi ilişkileri referans aldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, katılımcılardan biri [K17, 59, 12] bir oğlu olmasına ve herhangi bir sorunu olmamasına rağmen kızı, torunları ve anlaştığı kişiler olarak ilişki sıralamasını yapmış ancak oğlunu hatırlamamıştır.

Katılımcılardan birinin [K11, 77, 22] komşusu ile bir diğerinin ise kardeşiyle [K15, 76, 26] ilişkisi çocuklarından dolayı kesintiye uğramıştır. Çocuklar ile söz konusu kişiler arasındaki olumsuz etkileşim yaşlı bireylerin komşularına ve kardeşlerine olan tutum ve davranışlarını değiştirmiş görünmektedir. İlişki çemberinde bireye yakın olan kişiler, bireye daha uzak kişilerin bireylerle olan ilişkilerini etkilediği iddia edilebilir.

Katılımcıların sosyal ilişkileri, çeşitli yaşam olaylarına karşı destekleyici ve koruyucu bir etkiye sahiptir. Ancak önleyici ve yasaklayıcı ilişkilerin olduğu da

anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sosyal, fiziksel, ekonomik, psikolojik koşullar, ilişkinin özellikleri, ilişkinin düzeyi, ilişkinin tarihi, kişilerin biyografileri gibi ilişkiye dair değişkenler sağlanan desteğin kalitesini etkilemektedir. Ortaya çıkan sonuçların sosyal bilim literatürü ile benzerlikler taşıdığı ortaya çıkmıştır (Özkul ve ark., 2019; Erber, 2018; Nadoh ve ark., 2004).

İlişki çemberlerinde farklı düzenlemelerin yapıldığı gözlemlenmiştir. Bazıları için çocukları birinci sıradadır. Ancak oğulları ile arası kötü olan katılımcının komşularını kendisine daha yakın olarak değerlendirdiği görülmektedir. Dolayısıyla ilişkiler çemberi her ne kadar işlevsel olsa da ayrıntılı bir tanım verememektedir. Herkes için üç parçalı genel bir tarif yazmak yerine, benzersiz çemberler oluşturulmalıdır. Birey ilişki hiyerarşisini kendisi kurmalıdır. Dolayısıyla çemberlerin birey merkezli olduğunu bir kez daha vurgulayarak *genişleyen çoklu çemberlerin* (expanding multiple circles) varlığından bahsetmek gerekmektedir. Çemberler birinci, ikinci, üçüncü, ... olarak adlandırılabilir. Çemberler eş merkezli olarak iç içe geçmiş şekilde yakından uzağa doğru genişlemektedir. Çemberlerin ve çemberlerdeki kişilerin sayısı birey tarafından belirlenmektedir. Kişilerin daire içindeki konumu, bireye yakınlıklarına göre düzenlenmelidir. Bireye en yakın kişi veya kişiler ile bireye karşı en fazla sorumluluğu üstlenen kişiler en iç dairede olmalıdır. Dış çemberler de bu kriterlere göre birbirinin dışına eklenmelidir. Çemberler arasındaki mesafe aynı olmayabilir. İç çemberler arasındaki mesafe daha az olabilirken, dış çemberlerde bu mesafe artabilir.

Literatürde de belirtildiği gibi (Dykstra, 2015), çeşitli görevler için daha uzaktaki insanlardan yardım istenebilmektedir. İlişki çemberlerindeki konumlandırmanın da farklı durumlara, ortamlara veya zamanlara göre değişebileceğini eklemek gerekmektedir. Bakım konusunda çocuklarından başkasını düşünemeyen katılımcılardan biri, sır verme konusunda ise komşularını idealize etmektedir. Bir katılımcı, komşusu olan kızıyla çok şey paylaşmasına rağmen, bakım verici olarak başka bir şehirde yaşayan kızını düşünmüştür. Acil bir durum söz konusu olduğunda, komşular ilişki çemberinin ilk katmanındadır. Başka bir deyişle, birey kendi durumuna uygun kişiyle iletişim kurar. Bu nedenle, daha geniş bir kavramsallaştırma için görev özgüllüğü modeli yerine *duruma özgü ilişki modeli* (situation-specific relation model) kavramı kullanılabilir.

İnternet, telefon veya diğer iletişim araçlarının kullanımı, dulluğa uyum sağlamada hayati bir role sahiptir (Utz ve ark., 2002, s. 532). Araştırmaya katılanlar için en önemli iletişim aracının telefon olduğu görülmüştür. Yaşlı insanlar tanıdıklarının seslerini duymakta ve onlardan bilgi almaktadırlar. Ayrıca telefon, diğer insanların yaşlı yetişkinlerin durumunu takip etmelerini sağlamaktadır. Ancak ağırlıklı olarak okuma yazma bilmeyen yaşlıların bu kaynaktan tam olarak yararlanamadığı gözlemlenmiştir. Nitekim bir araştırmaya göre okuryazar olmayan yaşlı bireylerin daha fazla yalnızlık

hissettiği bilinmektedir. Ayrıca aynı araştırmada kadınların erkeklere göre ve dulların evlilere göre daha fazla yalnızlık hissettiği ortaya çıkmıştır (Doğan & Başer, 2021). Dolayısıyla okuma-yazma bilmeyen yaşlı dul kadınların başkalarının desteğine daha fazla ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Sosyalleşme unsurlarından biri haline gelen dijital teknolojinin, yaşlı bireylerin bağımsız bir yaşam sürmelerinde önemli bir yeri vardır (Tuna-Uysal, 2020). Oysa katılımcıların telefon harici herhangi bir iletişim teknolojisi kullanmadıkları ortaya çıkmıştır. Bireylerin diğerleri ile etkileşime girmede bir adım daha geriye düştükleri iddia edilebilir.

Katılımcıların çoğu hayatlarını kötü olarak değerlendirmiştir. Özellikle eşin ölümü bir mutsuzluk kaynağıdır. Dolayısıyla toplumsal değişimin yaştan değil, dulluk gibi travmatik etkileri olabilecek kırılmalardan kaynaklandığı iddia edilebilir. Yaşla birlikte değişim, temelde fiziksel deformasyonlardan dolayı sağlık noktasında meydana gelmektedir.

Sosyal etkileşimler ödüllendirici olmakla birlikte stres kaynağı da olabilmektedir (Abduşoğlu, 2012). Kırsal kesimde yaşayan dul ve yaşlı kadınların olumsuz durumlarla karşı karşıya kaldıkları ortaya çıkmıştır. Elbette, bazı katılımcılara saygı duyulmakta ve kendilerini bir otorite kaynağı gibi hissetmektedirler. Ancak çoğunluğun yalnız, yoksul, ekonomik veya sosyal olarak başkalarına bağımlı, ayrımcılığa uğrayan, dışlanan, görmezden gelinen veya tehdit olarak algılanan kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal bilim literatüründe de benzer konulara değinildiği görülmüştür (Jiang ve ark., 2020; Şentürk, 2018; Tufan, 2016; Arun & Karademir-Arun, 2011).

Literatüre göre Türkiye hem kolektif hem de bireyci bir kültürel yapıya sahiptir (Abduşoğlu, 2011). Bu ifadenin katılımcılar için de geçerli olduğu söylenebilir. Bazı bireyler için sosyal ilişkiler hayatlarının önemli bir parçasını oluşturur. Komşularıyla güvenilir bağlar kuran, çocuklarının kendilerine bakacağını düşünen, kardeşleriyle sohbet etmekten memnun olan veya torunları hakkında gülümseyerek konuşan bu katılımcıların ifadelerine göre kolektivist kültürün hâlâ devam ettiği iddia edilebilir. Ayrıca katılımcılar duygularının karşılıklı olduğunu düşünmüşlerdir. Katılımcıların kendilerini toplumun bir parçası ve başkalarının hayatlarına dokunan bir üye olarak algıladıkları söylenebilir. Ancak komşuları kendisiyle konuşmayan, çocuklarını sadakatsiz olarak nitelendiren, kardeşleri tarafından dışlanan, torunları tarafından aranmayan katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere bireyci kültürel yapı da geçerlidir. Bu yaşlı ve dul kadınların kendilerini ailelerinin ve komşularının yaşamlarının dışında hissettikleri söylenebilir.

Bazı katılımcıların ifadelerine göre toplumsal ilişkilerin devamlılığında üretime katkıda bulunmak kritik bir role sahiptir. Katılımcılardan biri [K8, 75, 2] eskisi gibi üretmediği için komşularının onu davet etmediğini düşünmüştür. Bir diğer katılımcı [K21, 80, 28] ise çocuklarının ilgisini torunlarına bakma yeteneğiyle ilişkilendirmiştir.

Bu bağlamda yaş ayrımcılığını tartışmak faydalı olacaktır. Yaş ayrımcılığı, bir yaş grubunun diğer yaş grupları hakkındaki olumsuz yargılarıdır (Butler, 1969). WHO'ya göre, yaş ayrımcılığı, yaş insanları zarar, dezavantaj ve adaletsizliğe göre sınıflandırıp böldüğünde ve nesiller arası dayanışmayı aşındırdığında ortaya çıkmaktadır (2021). Yaşlı bireylerin doğrudan sözlerle ve davranışlarla ayrımcılığa maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bir katılımcı [K15, 76, 26], genç komşusunun herkesin yaşlarıyla bir arada olması gerektiği ile ilgili düşünceleri hakkındaki, kırınlığını *paylaşmıştır*. Yaş ayrımcılığının başlangıç noktalarından bazılarının, yaşlılığın sosyalleşme sürecinde eski olma, sağlıksız olma, yavaş olma veya hiçbir şeyi doğru yapmama anlamını kazanması olduğu söylenebilir.

Sonuç

Yaşlılık ve dulluk, kırsal kesimdeki katılımcıların bireysel ve sosyal yaşamlarında niteliksel ve niceliksel farklılıklar yaratmaktadır. Bu farklılıklar son derece bireyseldir. Katılımcılar dul, yaşlı, kadın ve kırsal kesimde olmaktan kaynaklanan çeşitli olumsuzluklarla karşı karşıya kaldıkları gibi bu sorunlardan etkilenme düzeyleri de farklılık göstermektedir.

Yaşlı bireylerin finansör, torunları için bakıcı hem aile üyeleri hem de komşuları için sosyal ve psikolojik destek olarak yaşamın içinde kalmaya devam ettikleri görülmektedir. Çocukların yaşlı bireyler için mühim bir konumda olduğu söylenebilir. Onlar günlük işlerin sürdürülmesinden ekonomik desteğe, psikolojik bir dayanak olmalarından bakıma muhtaçlık durumlarında bakım verme desteğine kadar yaşlı ebeveynlerinin hayatlarının pek çok yerinde aktif olarak vardılar. Yaşlı ebeveyn-yetişkin çocuk ilişkilerinde olumsuzluklar olsa da tüm çocukları kapsamaması iki grup arasındaki toplumsal değil bireysel çatışmalara işaret ettiği söylenebilir.

Mülakatlar esnasında katılımcılar kardeşlerine nazaran komşuları ile ilişkilerine dair meselelerden daha çok bahsetmişlerdir. Bireylerin, psikolojik ve sosyal düzeyde kalan, kardeşleriyle ilişkilerinin iyi olmasını umdukları söylenebilir. Komşuların ise ailelerinden birisi olmamasına rağmen bireylerin yaşamlarında ciddi bir etkisinin olduğu iddia edilebilir. İyi ilişkiler katılımcıyı iyi hissettirenken, istenmeyen ilişkiler onları huzursuz etmekte ve olumsuz şekilde etkilemektedir. Katılımcıların komşularının arasında yer almayı ve onlar tarafından saygı duyulmayı beklediği iddia edilebilir. Komşuların sosyal ve psikolojik destek sağladığı belirtilebilir. Ayrıca onların mekânsal olarak yakın olmaları, bilhassa çocukları ve torunları uzak yerlerde yaşayan yaşlılar için, fiziksel ve hızlı bir destek kaynağı olarak nitelendirilebilmelerine kapı aralamaktadır. Netice olarak kırsal kesimde yaşayan yaşlı ve eşi vefat etmiş kadın katılımcıların üzerlerine düşeni yaparak sosyal ağlarının bir parçası olmaya devam etmek istedikleri söylenebilir.

Araştırma yalnız kırsal kesime odaklanmıştır. Kentte yaşayan dul yaşlı kadınlara ve onların sosyal dünyalarına odaklanan bir çalışmanın yapılması oldukça faydalı olacaktır. Her ne kadar oransal olarak kadınlardan daha az olsa da dul erkeklere de mercek tutulması Türkiye toplum yapısı hakkında daha çok fikir elde edilmesini sağlayacaktır. Araştırma yalnız Isparta iline bağlı iki köyde yapılmıştır. Farklı illerde de çalışma tekrarlanarak sosyal dünyaya ait farklı kültürel kodlar yakalanabilir. Bu anlamda uluslararası karşılaştırmalara yer veren araştırmaların yapılması da dul yaşlıların hayatlarına dair geniş bir perspektifin oluşturulmasını sağlayabilir. Gelecek çalışmalarda kesitsel araştırmaların yanında boylamsal araştırmalar da gerçekleştirilebilir. Çünkü dulluğun farklı yaşam dönemlerinde farklı sonuçları bulunmaktadır. Ayrıca TÜİK, TAYA gibi ulusal araştırmalarda kır kent ayrımına yer verilmelidir. Yaşlılık dönemi ise kendi içinde sınıflandırılarak (65-74, 75-84, 85+,100+ gibi) bireylerin sosyodemografik özellikleri hakkında daha ayrıntılı bulgular toplanmalıdır. Tahminlere göre (TÜİK, 2022a) ilerleyen yıllarda nüfusun çeyreğini oluşturacak bir grup hakkında toplanacak veriler Türkiye'nin gelecek politikaları için önemli bir yol gösterici olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

References/Kaynakça

- Abduoğlu, A. (2012). Expectations regarding the ageing research period in Turkey. In A. Metin, E. Özmete, Y. Kocaoğlu, H. Kumtepe, A. F. Şahin, & G. Çelik (Eds.), *The proceedings of 18-24 march respect week for elderly intergenerational solidarity and active ageing symposium [18-24 Mart Yaşlılara saygı haftası: Kuşaklar arası dayanışma ve aktif yaşlanma sempozyumu bildirileri]* (pp. 81–116). Grafer Tasarım Baskı Ambalaj. http://yasam.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/259/2013/02/kusaklararasi_dayanisma_ve_aktif_yaslanma_sempozyumu_bildirileri.pdf
- Ajrouch, K. J., Blandon, A. Y., & Antonucci, T. C. (2005). Social networks among men and women: The effects of age and socioeconomic status. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 60(6), 311–317. <https://doi.org/10.1093/geronb/60.6.s311>
- Akçay, C. (2011). *Aging: Concepts, theories and preparation for old age [Yaşlılık: Kavramlar, kuramlar ve yaşlılığa hazırlık]*. Kriter Yayınevi.
- Anderson, T. B. (1983). Widowhood as a life transition: Its impact on kinship ties. *Journal of Marriage and the Family*, 46(1), 105–114. <https://doi.org/10.2307/351869>
- Antonucci, T. C. (1986). Measuring social support networks: Hierarchical mapping technique. *Generations*, 10(4), 10–12. <https://www.jstor.org/stable/44876253>

- Antonucci, T. C., Ajrouch, K. J., & Birditt, K. S. (2013). The convoy model: Explaining social relations from a multidisciplinary perspective. *The Gerontologist*, 54(1), 82–92. https://www.researchgate.net/publication/258062145_The_Convoy_Model_Explaining_Social_Relations_From_a_Multidisciplinary_Perspective
- Antonucci, T. C., & Akiyama, H. (1987). Social networks in adult life and a preliminary examination of the convoy model. *Journal of Gerontology*, 42(5), 519–527. https://www.researchgate.net/publication/19536742_Social_Networks_in_Adult_Life_and_a_Preliminary_Examination_of_the_Convoy_Model
- Arslan, T., Kara, B., Arslan, S. (2018). Comparison of physical activity levels of elderly people living in rural and urban areas of Turkey. *Turkish Journal of Sports Medicine*, 53(3), 101–108. https://www.researchgate.net/publication/327420871_Comparison_of_Physical_Activity_Levels_of_Elderly_People_Living_in_Rural_and_Urban_Areas_of_Turkey
- Arun, Ö., & Çakıroğlu, A. (2011). Quality of life in ageing societies: Italy, Portugal and Turkey. *Educational Gerontology*, 37(11), 945–966. https://www.researchgate.net/publication/233253493_Quality_of_Life_in_Ageing_Societies_Italy_Portugal_and_Turkey
- Arun, Ö., & Karademir, A. B. (2011). Widowhood: The most salient problem for elderly women in Turkey [Türkiye’de yaşlı kadının en büyük sorunu: Dulluk]. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4), 1515–1527. https://www.researchgate.net/publication/236259533_Turkiye_de.
- Bal, H. (2014). *Method and research techniques in sociology [sosyolojide yöntem ve araştırma teknikleri]*. Sentez Yayıncılık.
- Barett, A. E., & Lynch, S. M. (1999). Caregiving networks of elderly persons: Variation by marital status. *The Gerontologist*, 39(6), 695–704. <https://doi.org/10.1093/geront/39.6.695>
- Bellin, C. L. C. (2000). *An exploration of women’s experience of growing older while living alone in a rural community* (Order No. 9975953). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (304628180). <https://www.proquest.com/>
- Brausch, A. S. (1994). *Older women in poverty: Private lives and public policies*. Springer Publishing Company.
- Butler, R. N. (1969). Agee-Isim: Another form of bigotry. *The Gerontologist*, 9(4), 243–246. <http://agisme.eu/wp-content/uploads/2018/02/Butler-Ageism.pdf>
- Butler, R. N. (2002). *Why Survive? Being old in America*. The John Hopkins University Press.
- Canatan, A. (2016). Social relationships and intergenerational interactions in old age. In H. Ceylan (Ed.), *Old age sociology [yaşlılık sosyolojisi]* (pp. 77–96). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Cantor, M. H. (1979). Neighbours and friends: An overlooked resource in the informal support system. *Research on Aging*, 1(4), 434–463. <https://doi.org/10.1177/016402757914002>
- Carr, D., & Bodnar-Deren, S. (2009). Gender, aging and widowhood. In P. Uhlenberg (Ed.), *International handbooks of population* (pp. 705–728). Springer.
- Cheek, C. (2010). Passing over: Identity transition in widows. *International Journal of Aging and Human Development*, 70, 345–364. <https://doi.org/10.2190/AG.70.4.d>
- Coles, R. L. (2001). Elderly narrative reflections on the contradictions in Turkish village family life after migration of adult children. *Journal of Aging Studies*, 15, 383–406.
- Cumming, E., & Schneider, D. M. (1961). Sibling solidarity: A property of American kinship. *American Anthropologist*, 63(3), 498–507. <https://doi.org/10.1525/aa.1961.63.3.02a00030>

- Doğan, S., & Başer, M. (2021). Loneliness in the elderly: A field study [yaşlılarda yalnızlık: Bir saha araştırması]. *JOHESAM*, 1, 1–10. https://sbf.marmara.edu.tr/dosya/sbf/johesam/2021/JOHESAM_2021_1_1-10-YA%C5%9ELILARDA%20YALNIZLIK.pdf
- Dykstra, P. A. (2015). Aging and social support. In G. Ritzer (Ed.), *The encyclopedia of sociology* (2nd ed.). Wiley-Blackwell. <http://hdl.handle.net/1765/77705>
- Erber, J. T. (2013). *Aging and older adulthood*. Wiley-Blackwell.
- Friedan, B. (2006). *The foundation of age*. Simon & Schuster.
- Giddens, A. (2009). *Sociology*. Polity Press.
- Güler, Z., Güler, N., & Özsel, D. (2018). Being an “elderly woman” in rural areas [kırsal kesimde “yaşlı kadın” olmak]. *Journal of the International Scientific Researches*, 1(2), 86–100. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/307266>
- Hahn, E. A., Cichy, K. E., Almeida, D. M., & Haley, W. E. (2011). Time use and well-being in older widows: Adaptation and resilience. *Journal of Women & Aging*, 23(2), 149–159. https://www.researchgate.net/publication/51090276_Time_Use_and_Well-Being_in_Older_Widows_Adaptation_and_Resilience
- Hough, E. S., Megnan, M. A., Templin, T., & Gadelrab, H. F. (2005). Social network structure and social support in HIV-Positive inner-city mothers. *Journal of The Association of Nurses in Aids Care*, 16(4), 14–24. <https://doi.org/10.1016/j.jana.2005.05.002>
- Hungerford, T. L. (2001). The economic consequences of widowhood on elderly women in the United States and Germany. *The Gerontologist*, 41(1), 103–110. https://www.researchgate.net/publication/12110190_The_Economic_Consequences_of_Widowhood_on_Elderly_Women_in_the_United_States_and_Germany
- Jiang, D. D., Hou, Y. T., Hao, J. W., Zhou, J. Y., Jiang, J. F., & Wang, Q. (2020). Association between personal social capital and loneliness among widowed older people. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(16), 5799. <https://doi.org/10.3390/ijerph17165799>
- Kahn, R. L., & Antonucci, T. C. (1980). Convoys over the life course: Attachment roles and social support. In P. B. Baltes & O. G. Brim (Eds.), *Life-span development and behaviour* (pp. 253–286). Academic Press. https://www.researchgate.net/publication/259253271_Convoys_Over_the_Life
- Kalınkara, V. (2016). Population aging and its social dimensions. In H. Ceylan (Ed.) *Sociology of aging [yaşlılık sosyolojisi]* (pp. 21–38). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kart, C. S. (1989). *The realities of aging: An introduction to gerontology*. Allyn and Bacon.
- Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2015). *TR82 Region Rural Aging Analysis [TR82 Bölgesi kırsal yaşlılık analizi]*. Salmat Basım Yayıncılık. https://www.kuzka.gov.tr/Haber/Dosya/www.kuzka.gov.tr_648_TX7O60JH_kirsal_yaslilik_proje_notu.pdf
- Kneale, D. (2012). *Is social exclusion still important for older people?*. *International Longevity Centre*. <https://ilcuk.org.uk/wp-content/uploads/2018/11/Social-exclusion-Report.pdf>
- Litwin, H. (2001). Social network type and morale in old age. *The Gerontologist*, 41(4), 516–524. <https://doi.org/10.1093/geront/41.4.516>
- Litwin, H., & Stoeckel, K. J. (2013). Social networks and subjective well-being among older Europeans: Does age make a difference?. *Ageing & Society*, 33(7), 1263–1281. <https://doi.org/10.1017/S0144686X12000645>
- Lopata, H. Z. (1996). *Current widowhood: Myths and realities*. Sage.

- Merriam, S. B. (2018). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Nadoh, J., Podreberšek, P., & Hlebec, V. (2004). Cognitive evaluation of the hierarchical approach for measuring ego-centred social networks. *Metodološki Zvezki*, 1(2), 379–393. <https://mz.mf.uni-lj.si/article/view/194/206>
- Nakash, O., Arnon, S., Hayat, T. & Abu Kaf, S. (2021). Strength of social ties and perceived tangible support: Distinct characteristics and gender differences of older adults' social circles. *Journal of Women & Aging*, 1–12. Advance online publication. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08952841.2021.1951075>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). *Marriage and divorce rates*. https://www.oecd.org/els/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf
- Osorio-Parraguez, P. (2013). Health and widowhood: Meanings and experience of elderly women in Chile. *Health*, 5(8), 1272–1276. <https://doi.org/10.4236/health.2013.58173>
- Otrar, M., & Kurtkapan, H. (2015). Quantitative research: Current status of the older people in Istanbul. In M. Şentürk & H. Ceylan (Eds.), *Ageing in Istanbul: The current status of the older people in Istanbul research [İstanbul'da yaşlanmak: İstanbul'da yaşlıların mevcut durumu araştırması]* (pp. 129–228). Açılım Kitap. <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=istanbulda-yaslanmak-sonuc-ve-tartisma.pdf>
- Özkuş, M., Kalaycı, I., & Atasoy, M. (2019). Social relationships of the elderly: Problems and opportunities [yaşlıların toplumsal ilişki kurma biçimleri: sorunlar ve imkânlar]. *The Journal of Social Sciences*, 6(37), 77–97. https://www.researchgate.net/publication/334002967_YASLILARIN_T
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage.
- Perls, T. T., & Fretts, R. C. (1997). *Why women live longer than men*. Women's health: A lifelong guide. https://www.researchgate.net/publication/248446318_Why_Women_Live_Longer_Than_Men
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). *Population [Nüfus]*. <https://isparta.ktb.gov.tr/TR-71026/nufus.html>
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). *The research of family structure in Turkey, 2021 [Türkiye aile yapısı araştırması, 2021]*. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/turkiye_aile_yapisi_ara%C5%9Ftirmasi_2021.pdf
- Sevak, P., Weir, D. R., & Willis R. J. (2003). The economic consequences of a husband's death: Evidence from the HRS and AHEAD. *Social Security Bulletin*, 65(3), 31–44. https://mrdrc.isr.umich.edu/publications/conference/pdf/cp00_weirwillis.pdf
- Sever, Ö., & Özgün-Başbüyük, G. (2009). Elderly widow femininity [yaşlı dul kadınlık]. *Elderly Issues Research Journal*, 2, 136–145. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasad/issue/21796/234253>
- Shenk, D., & Christansen, K. (1997). Social support systems of rural women: A comparison of The United States and Denmark. In J. Skololovsky (Ed.), *The cultural context of aging: Worldwide perspectives* (2nd ed.) (pp. 331–349). Greenwood. https://www.researchgate.net/publication/265537839_Social_Support_Systems_of_Women
- Stroebe, M., Stroebe, W., & Schut, H. (2001). Gender differences in adjustment to bereavement: An empirical and theoretical review. *Review of General Psychology*, 5(1), 62–83. https://www.researchgate.net/publication/269802176_Gender_Die_Empiricaiew

- Su, H., Zhou, Y., Wang, H., & Xing, L. (2021). Social support, self-worth, and subjective well-being in older adults of rural China: A cross-sectional study. *Psychology, Health & Medicine*, 1–7. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/13548506.2021.1905861>
- Şentürk, M. (2015). Conclusion and discussion: The city as a living space and aging in Istanbul. In M. Şentürk & H. Ceylan (Eds.), *Ageing in Istanbul: The current status of the older people in Istanbul research [İstanbul'da yaşlanmak: İstanbul'da yaşlıların mevcut durumu araştırması]* (pp. 283–341). Açılım Kitap. <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=istanbulda-yaslanmak-sonuc-ve-tartisma.pdf>
- Şentürk, M. (2019). Social interaction and solidarity as manifested in kinship and neighborhood relationships. In Y. Esen & C. Nuhurat (Eds.), *Republic of Turkey Ministry of Family, Labour and Social Services Research on Family Structure in Türkiye - Advanced Statistical Analyses, 2018 [aile, çalışma ve sosyal hizmetler bakanlığı aile ve toplum hizmetleri genel müdürlüğü Türkiye aile yapısı ileri istatistik analizi, 2018]* (pp. 265–311). TDV Yayın Matmaçılık. https://www.aile.gov.tr/media/35869/taya-18_turkce_kitap.pdf
- Şentürk, Ü. (2018). *Sociology of aging [yaşlılık sosyolojisi]*. Dora Yayınları.
- Tufan, İ. (2016). *Old age and aging from antiquity to the present [Antik Çağ'dan günümüze yaşlılık ve yaşlanma]*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- The World Bank. (2022). *Population ages 65 and above (% of Total Population)*. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.TO>.
- Tuna-Uysal, M. (2020). The role of digital technology in the socialization of older people: A study on digital elderly [yaşlı bireylerin sosyalleşmesinde dijital teknolojinin rolü: dijital yaşlılar üzerine bir çalışma]. *SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences*, 50, 43–59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/56641/741769>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2020). *Index application*. <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2022a). *Elderly statistics [istatistiklerle yaşlılar, 2021]*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2021). *Women in statistics, 2020 [istatistiklerle kadın, 2020]*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2022b). *Marriage and divorce statistics, 2020 [evlenme ve boşanma istatistikleri, 2021]*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>
- Turner, B. S. (1995). *Medical power and social knowledge*. Sage.
- Utz, R. L., Carr, D., Nesse, R., & Wortman, C. B. (2002). The effect of widowhood on older adults' social participation: An evaluation of activity, disengagement, and continuity theories. *The Gerontologist*, 42(4), 522–533. <https://doi.org/10.1093/geront/42.4.522>
- Verbrugge, L. M. (1985). Gender and health: An update on hypotheses and evidence. *Journal of Health and Social Behavior*, 26(3), 156–182. <https://doi.org/10.2307/2136750>
- Wenger, G. C. (1996). Social networks and gerontology. *Reviews in Clinical Gerontology*, 6, 285–293. <https://doi.org/10.19082/4306>
- World Health Organization [WHO]. (2022). *Ageing and health*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>

- World Health Organization [WHO]. (2021). *Global report on ageism*. <https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/demographic-change-and-healthy-ageing/combating-ageism/global-report-on-ageism>
- Xu, J., Wu, Z., Schimmele, C. M., & Li, S. (2020). Widowhood and depression: A longitudinal study of older persons in rural China. *Aging & Mental Health*, 24(6), 914–922. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13607863.2019.1571016>
- YADA Foundation. (2019). *Elderliness envisagement and practices in Turkey research [Türkiye’de yaşlılık tahayyülleri ve pratikleri araştırması]*. Tasarım Uygulama Overtteam Yayınları. <https://www.heryasta.org/wp-content/uploads/2019/09/avivaSA-kitap-mobil.pdf>
- Yalçın, H. (2022). Phenomenology as a research pattern [Bir araştırma deseni olarak fenomenoloji]. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 213-232. <https://dergipark.org.tr/pub/ausbd/issue/74726/1227345>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2003). *Qualitative research methods in the social sciences [Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri]*. Seçkin Yayınları.
- Zavala, V. M. de O. (2013). Widowhood, loneliness and sexuality in old age: Mechanisms of coping and overcoming. *Revista Temática Kairós Gerontologia*, 16(1), 105–138.

Biyotıp ve Yaşlılığın Toplumsallığı Arasında Sıkışan Yaşlanan Beden: Foucault ve Bourdieu Perspektifinden Bir Değerlendirme

Berfin Varışlı¹

Öz

Yaşlanma biyolojik olduğu kadar toplumsal bir süreçtir. Yaşlanan bedende meydana gelen fiziksel ve fizyolojik değişimleri, bireyin toplumsal konumlanışındaki değişimler izler. Yaşlanan beden faildir, biriciktir ve kimliktir. Ancak Batı tıbbına yön veren biyotıp, yaşlanan beden bu özelliklerini geri plana atarak yaşlanan bedeni sağlıklı ya da hasta olmak üzere iki durumda inceler. Tıp uzmanları yaşlı beden muayenesinde ve tedavisinde bir tıbbi bakış benimserler. Bu tıbbi bakışla tıp uzmanı, yaşlanan beden toplumsal, kültürel ve ekonomik yanını ön plana almayarak ve sadece hastalığa odaklanarak yaşlanan bedeni muayene eder. Bu durum aynı zamanda yaşlanan beden toplumsallığını da göz ardı etmek anlamına gelir. Öte yandan tıbbi bakış, tıp uzmanı ve yaşlanan beden arasında bir mesafe oluşmasına ve tıp uzmanının yaşlanan beden üzerinde tahakküm kurmasına neden olur. Bu çalışma biyotıp ve bedenin toplumsallığı arasında sıkışan yaşlanan bedeni Foucault'nun ve Bourdieu'nün kuramı ışığında incelemektedir. Yaşlanan beden aynı zamanda iktidarın bir ürünü ve bir iktidar alanıdır. Fiziksel olarak değişen beden aynı zamanda sosyal ve kültürel anlamda da dönüşmektedir. Dolayısıyla yaşlanan beden toplumsal bir varlık olarak incelenmelidir. Çünkü yaşlılık sürecinde beden dönüştükçe ve habitus ve sermaye türleri değiştiğinde bireyin failliği ve kimliği de dönüşür.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanan beden • Biyotıp • Tıbbi bakış • Foucault • Bourdieu

The Aging Body Trapped Between Biomedicine and Sociality of Aging: An Evaluation from the Perspectives of Foucault and Bourdieu

Abstract

Aging is a social as well as biological process. The physical and physiological changes that occur in the aging body are followed by changes in the individual's social position. The aging body is an agent, is unique, and has identity. However, biomedicine as the director of Western medicine puts these features of the aging body into the background and examines the aging body in two states: healthy or ill. Experts adopt a medical view when examining and treating the aging body. With this medical view, a specialist then examines the aging body by focusing only on the disease without considering the social, cultural, or economic aspects of the aging body. This also means ignoring the sociality of the aging body. Meanwhile, the medical view also creates a distance between the medical professional and the aging body that leads to the medical professional's dominance over the aging body. This study examines the aging body as trapped between biomedicine and sociality in light of Foucault's and Bourdieu's theories. The aging body is also a product and field of power, where the physically changing body additionally transforms both socially and culturally. Therefore, the aging body should be studied as a social entity, because as the body transforms while aging, so do changes occur regarding habitus and capital types, as well as transformations in the individual's agency and identity.

Keywords: Aging body • Biomedicine • Medical gaze • Foucault • Bourdieu

1 Sorumlu yazar: Berfin Varışlı (Doç. Dr.), Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye E-posta: berfinvarisli@maltepe.edu.tr ORCID: 0000-0001-5051-9546

Aıtıf: Varışlı, B. (2023). Biyotıp ve yaşlılığın toplumsallığı arasında sıkışan yaşlanan beden: Foucault ve Bourdieu perspektifinden bir değerlendirme. *Senectus*, 1, 51-65. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0007>

Extended Summary

The subject of aging is one of the most studied subjects in a number of scientific fields such as medicine, sociology, psychology, philosophy, economics, and political science, and the reason is that the world population is rapidly aging. Aging is a subject that is studied at macro and micro levels and can be addressed individually and socially, with the social positioning of the physically and physiologically aging body being of interest to many social scientists, especially sociologists. Age represents two basic processes in the lives of elderly people. First of all, age reflects the physiological aging process. Certain chronic health problems occur with advancing age, and many activities decline with age due to increased frailty. Secondly, aging is associated with various social, cultural, and economic changes. Changes in social roles with advancing age are mainly due to social, cultural, and economic changes rather than just physiological. The habitus also transforms in the aging body, which is faced with social, economic, cultural, and physical losses. For this reason, how the aging body is perceived by the elderly individual and society also shapes the individual's sense of self. This study discusses the approaches of biomedicine and the sociality of aging, two areas that have adopted opposing approaches to the aging body, and what these two approaches' positions are regarding the aging body. The study will firstly address the biomedical approach in light of Michel Foucault's criticisms of it, then it will examine the body as an agent and identity as well as its sociality through Bourdieu's basic concepts of habitus, types of capital, and field. The study centers on the following argument: The aging body, which in a sense needs biomedicine to maintain life and diagnose and treat diseases, is trapped between biomedicine and the sociality of the body.

Biomedicine studies the body in terms of two states: healthy or ill. In parallel with this, the aging body according to biomedicine is seen as a machine in need of correction. Things exist that medical professionals need to do for the aging body, just like how a machine that does not work properly needs to be repaired. Professionals have adopted a medical view that allows them to be objective when examining and treating patients (Giddens, 2012). However, this medical view also has its drawbacks. First of all, biomedicine considers aging as a pathological problem and ignores the basic social and behavioral processes of aging. Therefore, biomedicine does not fully consider the individual's culture, socio-economic status, social position, gender, or values. Michel Foucault criticized biomedicine's approach to the body and the aging body. According to Foucault (1977), the body is not natural but is produced and reproduced through medical knowledge. The discourse of medical power plays a dominant role in managing social relations and medical power, which allows individuals to be categorized as ill or healthy. Medical power is produced and reproduced by medical knowledge during every diagnosis and treatment. On the other hand, medical professionals as the subjects of biomedicine manage power relations using established discourses in their own language. Foucault's criticisms of biomedicine also focus on this point. Foucault

questioned how the power inherent in scientific discourse shapes how one sees the world and how people relate to others and themselves. He criticized the way bio-power (or bio-politics) directs societies with the help of technology. He also problematized the power of having a say in matters such as birth, death, reproduction, fertility, and life span, as well as in the regulatory and controlling power of society.

According to Bourdieu's (1986, 1997, 2005) point of view, the habitus of the individual and one's types of capital become resources in the social struggles carried out in different social areas. One of these struggles is aging. Individuals can overcome the disadvantages of old age that result from society's negative view toward old age by using their habitus and cultural, economic, social, and symbolic capital. However, the opposite is also possible. While aging, an individual may experience a decrease in these types of capital. A decrease in economic capital due to increased poverty, as well as a decrease in social capital due to loneliness and exclusion are both possible. In addition to these and in connection with the four types of capital, habitus also determines the place of the individual in society within the aging process. Habitus also changes through the new experiences gained with old age and the increase in cultural capital, and biomedicine needs to consider all these changes in its approach to the aging body.

Biyotıp ve Yaşlılığın Toplumsallığı Arasında Sıkışan Yaşlanan Beden: Foucault ve Bourdieu Perspektifinden Bir Değerlendirme

Beden, yaşlılığın sorunsallaştırılmasında merkezi bir yer tutar. Bu nedenle yaşlanan beden farklı bilim dallarından araştırmacılar tarafından geniş bir sosyal bağlamda incelenmektedir. Yaşlanmanın yarattığı değişim ve dönüşümün yansımaları toplumsal anlamda deneyimlenmektedir. Bir başka deyişle nüfusun grileşmesi olarak da bilinen demografik yaşlanma toplumsal yapının ve toplumsal yaşamın dönüşümüne neden olmaktadır. Bununla birlikte, yaşlılık sürecinde yaşlanan bireyin yaşamı dönüşürken toplumun yaşlılık algısı da dönüşmektedir. Bununla birlikte günümüz toplumunda yaşlanan beden zaman içinde kendi gerileyen bir beden olarak algılanmaktadır. Yaşlılar özellikle büyükşehirlerde aileye, bireye ve topluma yük olarak görülümekte, dışlanmakta ve yaş ayrımcılığıyla karşı karşıya kalmaktadır. Demografik yaşlanmanın artışıyla şiddeti artan yaş ayrımcılığı günümüzde yaşlıların karşı karşıya kaldığı sorunların başında gelmektedir. Dolayısıyla demografik devrimin öznelere olan yaşlılar bir yandan sosyal değişimin de öncüleri olmakta ancak diğer taraftan da dışlanma, yoksulluk, yalnızlık gibi sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu demografik devrimde yaşlanan beden, zaman ve değişim ilişkiseliliği de kaçınılmazdır ve farklı boyutlarda incelenmelidir. Bullington'a (2006, s. 25) göre yaşlanan beden iki temel ve birbirine zıt yaklaşım ile çalışılmaktadır. Bunlardan ilki, bedeni adeta bir makine olarak inceleyen biyotıp yaklaşımıdır. İkincisiyse biyotıp yaklaşımının aksi yönde yer alan, yaşlılığın ve yaşlanan bedeninin toplumsal oluşu görüşüdür. Giddens ise (2012, s. 302) Batı tıbbına yön veren biyotıbbın üç temel görüşü olduğunu ifade eder. Bunlardan ilki biyotıbbın hastalığı bedende meydana gelen bir bozulma olarak görmesidir. Mikrop teorisini referans alan biyotıba göre hastalık, bedeni normal işleyişinden alıkoyar. Hasta, bir birey olmaktan öte sadece işleyişi gerilemiş, zayıflamış ya da bozulmuş bir bedendir ve tedavi edilmesi gerekmektedir. İkinci görüşe göre hasta bedende zihin ve beden ayrı şekilde tedavi edilebilir. Bu görüşe yöneltelen dini ve felsefi eleştiriler mevcuttur ve bu eleştiriler biyotıbbın hastalığın tinsel ve ruhsal boyutlarını görmezden geldiğini iddia etmektedir. Çünkü beden ve zihin birbiriyle bağlantılıdır. Eğer bir hastalık söz konusuysa ikisinin bir arada tedavi edilmesi gerekir. Giddens'a (2012) göre biyotıbbın benimsediği üçüncü görüş ise hastalığın ya da hasta bedeninin yalnızca tıp uzmanları tarafından tedavi edileceği görüşüdür. Bu görüş aynı zamanda geleneksel, alternatif, tamamlayıcı tıbbın reddini de ön görmektedir. Oysa dünya genelinde geleneksel, alternatif tıp ya da tamamlayıcı tıp uygulamaları yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle Japonya, Çin ve Küba'da söz konusu tıbbi uygulamaların uygulandığı hastaneler ve tıp merkezleri olduğu bilinmektedir (Bodeker & Ong, 2005; Gutiérrez, Mizota & Rakue, 2003). Bu durum da biyotıbbın determinist bakışının sorgulanmasına neden olmaktadır.

Öte yandan biyotıp, bedeni de sağlıklı ya da hasta olmak üzere iki durumda inceler. Paralel olarak biyotıp literatüründe yaşlanan beden de hastalıkların ortaya çıkmaya

başladığı, düzeltilmeye muhtaç bir beden olarak görülmektedir (Joyce & Mamo, 2006, s. 102). Adeta sağlıklı çalışmayan bir makinenin tamir edilmesi gerekliliği gibi yaşlanan beden için tıp uzmanlarının yapması gerekenler vardır. Uzmanlar, hastanın muayenesinde ve tedavisinde tarafsız olabilmelerine olanak tanıyan bir *tıbbi bakışı* benimserler. Bu tıbbi bakışla uzman, yaşlı hastanın toplumsal, kültürel ve ekonomik farklılıklarını göz ardı ederek ve sadece hastalığa odaklanarak yaşlı hastayı muayene ya da hastalığı teşhis eder (Giddens, 2012). Oysaki yaşlı hasta ya da bir başka bakış açısıyla yaşlanan beden kimliklidir ve toplumsaldır. Toplumsallaşma sürecinde habitus ve faillik temelinde toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmiştir. Bununla birlikte her beden toplumsallaşma, habitus ve kimlik kavramları göz önüne alındığında biriciktir. Bireyin yaşamı boyunca ve yaşlılık sürecindeki yaşanmışlıkları ve deneyim farklılıkları nedeniyle yaşlanan beden biricik olma özelliği katmerlenmektedir.

Yaşlanan beden iktidar söylemlerinin bir oyun alanıdır (Bullington, 2006). Beden iktidarın üretildiği ve yeniden üretildiği yerdir (Foucault, 1977). Bireylerin iktidara itaati için bedenin konumu önemlidir. Foucault'nun (1977) *itaatkâr bedenler* olarak kavramlaştırdığı bedenler kurallara tabi tutulur, iktidar tarafından kullanılır, gerektiği zaman dönüştürülür ve geliştirilir. Bedenlerin iktidarla olan ilişkisi zaman içinde toplumsal değerler ve normlar doğrultusunda gerçekleşir (Crossley, 2001). Beden toplumsaldır, *bedenler ruhlarımızı içeren hareketsiz kabuklar değildir, anlam, olumsuzluk ve belki de niyet ile donatılmıştır* (Tulle & Krekula, 2013, s. 8). Bu çalışmada iki farklı analitik çerçeve karşılaştırmalı ve eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır: İlk olarak biyotıbbın yaşlanan bedene bakış açısı ve Michel Foucault'nun biyotıba yönelttiği eleştiriler özetlenmektedir. Daha sonra, Bourdieu'nün kuramından yola çıkarak habitus, kimlik ve faillik ekseninde yaşlanan beden kültürde ve toplumsal algıda nasıl var olduğu tartışılmaktadır. Biyotıba eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan bu çalışma yaşlanan bedenin bu iki farklı yaklaşım arasında sıkıştığı iddiasındadır. Yaşlanan beden, bir yandan yaşamın sağlıklı bir şekilde devamı, hastalıkların teşhis ve tedavisi, önleyici uygulamalar ve tıbbi bakım göz önüne alındığında biyotıba bir anlamda muhtaç durumdadır ancak öbür yandan da biyotıp onun bir fail olduğunu; toplumsal ve kültürel yanını göz ardı eder ve onu hastalıklarla ve engellilikle ilişkilendirir. Dolayısıyla yaşlanan beden onun bir fail olduğunu, kimlikli olduğunu kabul etmeyen biyotıbbın tahakkümü altındadır. Böylelikle biyotıp, yaşlanan bedeni denetimi altına alır. Bunu yaparken de bilimin nesnellik ve kesinlik ilkelerinin kullanarak bilimi temel aldığı iddiasındadır (Biggs, 1993).

Bu çalışmanın amacı, biyotıp ve yaşlanan bedenin toplumsallığı yaklaşımları arasındaki farkı Foucault'nun ve Bourdieu'nün kuramsal bakış açılarından incelemektir. Ülkemizde özellikle yaşlıları ve yaşlanan bedeni Foucault ve Bourdieu perspektifinden ele alan çalışmalar mevcuttur. Görgün-Baran'ın (2008) yaşlılık sürecinde sosyal izolasyon ve yaşam kalitesi ilişkiselliğini, Akış'ın (2013) yaşlılık ve evde bakımı, Arun

ve Elmas'ın (2016) Türkiye'de yerel yönetimlerin yaşlılık politikalarını, Timurturkan ve Demez'in (2018) yaşlanan beden ve iktidar ilişkisini, Arun ve ark.'nın (2022) COVID-19 pandemisinde yaşlıların yalnızlıkla baş etmeleri ve sosyal çevreleriyle etkileşimleri için medya kullanımını ve Aksakal'ın (2022) yine pandemide yaşlanan bedeninin durumunu konu alan çalışmaları Türkçe literatürde iki düşünürün bakış açılarıyla yaşlılık ve yaşlanma konularında yapılan çalışmalardan bazılarıdır. Bu çalışma ise Foucault'nun ve Bourdieu'nün kuram ve kavramlarını bir arada ele alarak biyotıp ve yaşlılığın toplumsallığı yaklaşımlarını karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelemektedir ve literatürdeki çalışmaların yanında yerini almayı hedeflemektedir.

Biyotıbbın Yaşlanan Bedene Bakışı ve Foucault'nun Biyotıp Eleştirisi

Michel Foucault, bedene ve özellikle yönetsellik (*governmentality*) sorunlarına yaklaşımı bakımından sosyal teoride baskın bir etki yaratmıştır. Foucault (1977, 1979) 1970'lerin başında bedeni, söylem/iktidar diyalektiğine ekleyerek yapıtlarında ceza baskısının nesnesi olarak bedeni ve iktidarın beden üzerinde kurduğu tahakkümü ele alır (Dumas & Turner, 2013, s. 65). Bunu yaparken de 'disiplin' kavramından yola çıkarak disiplinin bedenin tahakkümü olduğunu ifade eder. Ona göre, disiplin ayrıca bedenin tahakkümü için somut ve farklı iktidar biçimlerini de oluşturur. İktidarın biçimleri Foucault'nun bir diğer temel kavramı olan *biyoiktidar*'ı hatırlatır. Foucault'ya göre iktidar, devletin ötesine geçer; bedende vuku bulur (Rail & Harvey, 1995, s. 165). Bununla birlikte iktidar bir toplumsal gruba, bir statüyü ya da sınıfı da temsil etmez, iktidar her yerdedir. Bireyler aracılığıyla toplum içinde dolaşır ve birey tarafından bedende içselleştirilir. Buna ek olarak disiplin aynı zamanda, bireyin kapasitesini en üst düzeye çıkarmak amacıyla bedenini boyun eğdirme yeteneğini de belirginleştirir (Foucault, 1977, 1979). İktidarın üretilmesi ve yeniden üretilmesinde bedenin önemi burada bir kez daha ön plana çıkar. İktidarla bağlantılı bir diğer kavramı olan *özneleştirme*'yle Foucault (1973, 1977, 1979) bireyin kontrol ve bağımlılık yoluyla ya da kendi kimliğine bağlanması yoluyla özne olabileceğini ifade eder.

Foucault'nun bakış açısı, yaşlanma sosyolojisi, gerontoloji ve geriatriğin ilgi alanına giren pek çok konuyla bağlantılıdır. Powell'a (2004) göre, biyotıbbı eleştiren Foucault'nun (1973, 1977, 1979) kuramı, yaşlılığın analizi için iki açıdan önem taşımaktadır. Öncelikle düşünürün ceza ve disiplin analizi tıp ve delilik konuları üzerinden, yaşlı bireylerin deneyimleriyle ilgilidir. Biyotıbbın yaşlılığı yerleştirdiği konum aynı zamanda Michel Foucault'nun modernite eleştirisinde önemli bir noktayı da işaret eder. Yaşlı bireylerin yaşamlarının kilit alanlarının rasyonelleştirilmesi, bir yandan öz bakım ve daha iyi sağlık olanakları sağlarken diğer yandan da profesyonel kontrolün egemenliğini beraberinde getirir (Powell & Biggs, 2004, s. 18). Son yıllarda biyotıp dâhilinde yaşlanma üzerine yapılan araştırmaların çoğu yaşlanma sürecine müdahaleye veya da yaşam süresinin uzamasına izin veren hedeflerin belirlenmesine

yönelik olmaktadır (Barton, 2005, s. 188). Biyotıp, yaşlılığı hastalık ve bağımlılıkla ilişkilendirir ve tıbbileştirir (Phillipson, 1998). Powell ve Longino'ya göre (2001, s. 200) yaşlı bedenin tıbbileştirilmesinin birbiriyle yakından ilişkili iki yönü vardır. İlki yaşlanmanın 'tıbbi bir sorun' olarak toplumsal inşasıdır. Biyotıp yaşlanmayı patolojik bir sorun olarak görerek yaşlanmanın temel sosyal ve davranışsal süreçlerini göz ardı eder. Dolayısıyla biyotıpta bireyin sahip olduğu kültür, sosyoekonomik statü, toplumsal konum, toplumsal cinsiyet ve değerler geri plana atılmaktadır. Biyotıp, *gücünü güvenilir bir bilimsel meslek olarak meşrulaştırmak için* yetişkin yaşlanmasının bir nevi güç kaybı ve düşüş olduğunu ifade ederek bu güç kaybı ve düşüşün önüne geçmek için yapılması gerekenleri işaret eder (2001, s. 200). Yaşlanan bedenin tıbbileştirilmesinin ikinci yönü ise bu düşünceden doğan davranış ve politikalarıdır. Bir anlamda sistematik yaş ayrımcılığına dikkat çeken yazarlara göre yaşlılığı hastalık ve engellilikle ilişkilendirmek, toplumun yaşlanmayı patolojik veya anormal olarak algılamasına teşvik eder. Bu durum da yaş ayrımcılığının temel nedenidir. Sistem yaşlıyı ya da yaşlanan bedeni hasta veya engelli olarak algılasa toplum da aynı yolu izleyecek ve yaşlıya bakışı olumsuz olacaktır. Dolayısıyla bu nedenlerden yola çıkarak biyotıbbın yaşlılık ve yaşlanmaya bakış açısının yaş ayrımcılığına yol açabileceği yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır.

Foucault'ya (1977) göre beden doğal değildir, tıbbi bilgi tarafından üretilip yeniden üretilmektedir. Tıbbi iktidar söylemi yaşlı ve hasta arasındaki tahakkümü ve toplumsal ilişkileri yönetmekte başat rol oynamaktadır. Tıbbi iktidar söylemi yardımıyla tıp uzmanları, bilginin yeniden üretimi için bir sınıflandırma gücüne sahiptirler (Powell & Biggs, 2000). Bireylerin hasta ya da sağlıklı olarak sınıflandırılmasına veya kategorize edilmesine olanak sağlayan bu güç tıbbi bilgi tarafından her teşhis ve tedavide yeniden inşa edilmektedir. Öte yandan biyotıbbın öznesi olan tıp uzmanları kendi dillerinde yerleşik söylemlerle de güç ilişkilerini yönetirler (Powell, Biggs & Wahidin, 2006, s. 13). Foucault'nun da biyotıba yönelttiği eleştiriler bu noktada yoğunlaşmaktadır. Foucault, bilimsel söylemin doğasında var olan gücün dünyayı nasıl gördüğümüzü ve başkalarıyla ve kendimizle olan ilişkimizi nasıl şekillendirdiğini sorgular. Bıyoiktidar ya da biyopolitikanın teknolojinin yardımıyla toplumlara yön verişini eleştirir. Doğum, ölüm, üreme, doğurganlık, yaşam süresi gibi konularda iktidarın söz sahibi olmasını ve toplumu 'düzenleyici' ve 'denetleyici' gücünü sorunsallaştırır (Powell, Biggs & Wahidin, 2006, s. 34).

Foucault yaşlıların, suçluların ve akıl hastalarının üzerindeki iktidarın disiplin teknikleriyle nasıl oluşturulduğunu *tıp uzmanı bakışı (gaze)* kavramıyla açıklar (Foucault, 1973, s. 29'den akt., Powell, 2004). Söz konusu grupların toplumsal konumları ve pratikleri tıp uzmanları tarafından eleştirilir ve bu eleştiriyle şekillenen tıp uzmanı bakışıyla tahakküm oluşur. Buna ek olarak Foucault, disiplin toplumunda yaşlıya bakım veren uzmanların da sahip olduğu yönetsel bakışın tıbbi bakışa rakip

hale geldiğini öne sürerek *bir gerontolojik uzman olarak bakım yöneticisinin tıbbi gücü uygulamaya koyduğunu* ifade eder (Powell & Biggs, 2000, s. 8). İkinci olarak Foucault'nun (1977) kuramı, sosyal politikada yöneticilerin ve tıp uzmanlarının yaşlılara yönelik söylemlerini analiz etmeyi de mümkün kılar.

Armstrong'a (2001) göre Foucault'nun sunduğu analiz biçimi, düşünümsel bir analizdir. Foucault'ya göre, tıbbi bilgi, beden üzerinde disiplin kuran uygulamalara da hizmet eder. Tıp uzmanlarının bedeni bir nesne olarak incelemek için kullandıkları teknikler, baskıcı bir gücün sembolleri olmanın yanı sıra, gerçekliğin yaratıldığı yerdir (Armstrong, 2001, s. 23). Bu anlamda uzmanın görevi tıbbi bilginin ışığında bedene dair yeni bilgileri ve bu bilgiyle şekillenen pratikleri belirlemektir. Bu görev uzman ve hastanın her karşılaşmasında yeniden yapılır, söz konusu bilgi yeniden üretilir. Bu sayede gözetim ve denetimin işleyişi ve gücü her karşılaşmada yeniden üretilen tıbbi bilgiyle perçinlenir.

Bourdieu Perspektifinden Yaşlanan Bedenin Toplumsallığını Anlamak

Yaşlanma ile beden fiziksel olarak değişim gösterir. Orta yaşla birlikte genel olarak vücut ağırlığı ve yağ kütlelerinde bir artış yaşanırken ardından daha ileri yaşlarda ağırlık, boy ve vücut hücre kütlelerinde bir azalma gözlemlenir (Going, Williams & Lohman, 1995). Zaman içinde yaşlanan bedenin geçirdiği fiziksel değişim, bireyin sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda deneyimlediği değişimlere eklenince yaşlanan bedenin bu alanlarda irdelenmesi de elzem olmaktadır. Bu nedenle bedeni kapsamayan bir gerontoloji ya da yaşlanma sosyolojisi çalışmaları düşünmek imkânsızdır (Powell & Longino, 2001, s. 199). Yaşlanma ve yaşlılık soyut kavramlar olarak düşünülse de özellikle ciltte meydana gelen kırışıklıklar, yaşlılık lekeleri ve grileşen saçlar ya da kardiyovasküler hastalıklar, romatizma, osteoporoz ya da prostatla ilgili sağlık sorunlarının başlangıcı gibi gözle görünen ya da görünmeyen pek çok somut yansıması da bedende mevcuttur. Yaşlılığın somut göstergeleri sadece bedende değil aynı zamanda sosyal yaşamda da kendini gösterir. Sosyal etkileşimlerimizde kimi zaman istesek de istemesek de etken ve edilgen konumda dâhil veya şahit olduğumuz yaşçı tutum ve davranışlar buna örnektir.

Yakın sayılabilecek bir tarihe kadar beden sosyal teorisinin güncel konuları arasında yer almamaktaydı (Turner, 1984). Ancak son yıllarda bu durum değişti ve yaşlanma ve yaşlılık konularının bedenle ilişkiselliği farklı bağlamlarda farklı disiplinlerden araştırmacıların üzerinde düşündüğü ve çalıştığı konuların arasında yerini almaya başladı. Bunda en büyük etki kuşkusuz nüfusun yaşlanması ya da başka bir tabirle yaşlı nüfusun artışıdır. Özellikle ilaç endüstrisi başta olmak üzere tıbbi teknolojilerde kaydedilen ilerlemeler, doğurganlığın düşüşü, evlilik yaşının yükselmesiyle ölüm oranlarındaki düşüş, bireylerin yeni dünya düzeninde önceliklerinin, yaşam tercih ve

pratiklerinin değişimiyle ortalama yaşam süresinin uzaması bunun temel nedenleri arasında sayılmaktadır. Yaşlılar her ne kadar deneyimledikleri ortak özellikleri bakımından bir toplumsal grup örneği gösterebilirler de bu toplumsal grup homojen değildir. Sosyal, kültürel ve ekonomik farklar, yaşam biçimi ve pratikleri çeşitliliği bu toplumsal grubun homojen bir grup olmasını engellemektedir. Yaşlılık sürecinin niteliği aktif ve başarılı yaşlanmakla yakından bağlantılıdır. Günümüzde *gençler gibi giyinen ve yaşayan, diyetini yapan aktif olarak seyahat eden genç yaşlılardan* söz edilebilmektedir (Öberg, 2003, s. 103). Dolayısıyla genel bir yaşlı tanımı yapmak yanlış olacaktır.

Beden toplumsal olanın deneyimlendiği, içselleştirildiği bir alandır. Yaşlanan bedenler, zaman içinde deneyimlenen fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplarla gençlikte ve yetişkinlikte toplumsallaşmayla şekillenen failliğe ve kimliğe meydan okumaktadır. Burada sözü edilen meydan okuma, failliğin ve kimliğin topyekûn ortadan kalkışı elbette değildir, sözü edilen şey, failliğin ve kimliğin dönüşümüdür. Faillik ve kimlik kırılmalıdır, sahip olduğumuz roller, statüler ve bunların kayıpları ile ilişkilidir. Emeklilik ve dulluk örneklerinde olduğu gibi yaşlanmayla birlikte ortaya çıkabilecek statü ve rol kayıpları kırılmanın da artışına neden olur. Söz konusu kırılma benlik duygusu ve beden ve zihin dengesinde olumsuzluklara neden olur (Tulle, 2008, s. 3). Bu durum da yaşlılıkla beraber ortaya çıkan hastalıkların ve onların yol açtığı kayıplar kadar kimliği ve failliği de olumsuz etkiler.

Pierre Bourdieu, beden üzerinden hem teorik hem de araştırmaya yönelik verimli bir yaklaşım sunar. Kuramı ve kavramları yaşlanan bedenin toplumdaki konumunu analiz etmemize yardımcı olur. Bu kavramların başında habitus, sermaye türleri ve alan gelir. Bourdieu *fail ile yapıyı habitus aracılığıyla ilişkilendirir* (Wainwright, Williams & Turner, 2006, s. 536). Habitus yapının içselleştirilmiş halidir. Bourdieu'ye (1984, s. 190) göre *insanların bedenlerine davranış biçimleri, habitusun en derin eğilimlerini ortaya çıkarır*. Çünkü habitus, failerin şimdiki zamana ve geleceğe ilişkin algılarını ve eylemlerini şekillendiren ve böylece sosyal pratiklerini belirleyen geçmiş deneyimlerin tortulaşmasının sonucudur (Wainwright, Williams & Turner, 2006, s. 536–537). Dolayısıyla beden, Bourdieu'nün (1984, 1997) de ifade ettiği gibi habitusun somutlaştığı yerdir. Öte yandan, sermaye türleri de bireyin toplumsal konumlanışında öncü role sahiptir (Bourdieu, 1986, s. 243). Ekonomik sermaye, bireyin varlığı ve geliri tarafından belirlenir. Bireyin sahip olduğu tüm mal varlığı ekonomik sermayesi dahilindedir ve ekonomik sermaye diğer sermaye türlerini etkiler. Sosyal sermaye, bireyin sosyal ağlarındaki bağlantıları vasıtasıyla oluşturduğu sermayedir (Bourdieu, 1986, s. 249). Sembolik sermaye ise fiziksel ve sosyal gerçeklikleri yaratma kapasitesidir (Bourdieu, 1990, s. 166). Bireyin toplumsal konumu genel olarak sembolik sermayenin yardımıyla meşrulaştırılır. Dördüncü sermaye türü, sosyal becerilere, alışkanlıklara, tercihlere ve zevklere atıfta bulunan sermaye olan kültürel sermayedir (Bourdieu, 1986, s. 243). Kültürel sermaye

ekonomik düzey ve sosyoekonomik statü ile de bağlantılıdır. Öte yandan, Bourdieu'nün bir diğer temel kavramı olan alan, habitus ve sermaye türleriyle ilişkiseldir. Bourdieu'ye göre *habitus, toplumun bireyde yaşayan kısmıdır (birleştirilmiş tarih), alan ise sosyal yapıları temsil eder (nesnelleştirilmiş tarih)* (Zechner, 2017, s. 574). Alan aynı zamanda Bourdieu'nün sözünü ettiği sermaye türlerinin de birbirleriyle etkileşimde olduğu ve böylelikle de kimliğin ve failliğin oluştuğu yerdir. Öte yandan Reay (2004, s. 432) Bourdieu'nün habitusu dört biçimde açıkladığını hatırlatır. Bunlardan ilki, *beden sosyal dünyanın içinde, sosyal dünyanın ise bedende olduğu* cisimleşmedir. İkincisi *habitus bireysel faillığe izin verirken, aynı zamanda bireyleri belirli davranış biçimlerine yatkın hale getirir*. Üçüncüsü habitus bireysel ve toplumsal olanın, dördüncüsüyse geçmişle bugünün bir aradalığıdır (Reay, 2004, s. 433). Failliğin ve kimliğin yapı taşları olarak sayılabilecek habitus ve sermaye türleri bir anlamda bedende yeniden üretilir. Bu durum, çoğu zaman kimliğin yeniden müzakeresini doğurur. Bourdieu'nün (1986, 1997, 2005) bakış açısına göre bireyin sahip olduğu sermaye türleri, farklı toplumsal alanlarda yürütülen toplumsal mücadelelerde birer kaynak haline gelir. Bu mücadelelerden biri de yaşlanmadır. Birey toplumun yaşlılığa yönelik olumsuz bakış açısı nedeniyle yaşlılığın getirebileceği dezavantajları kültürel, ekonomik, sosyal ve sembolik sermayeleriyle alt edebilir. Bunun tersi de mümkündür. Yaşlanma sürecinde birey söz konusu sermaye türlerinde azalma yaşayabilir. Yoksulluğun artışıyla ekonomik sermayede düşüş, yalnızlık ve dışlanma nedeniyle sosyal sermayenin azalışı olasıdır. Bununla birlikte, dört sermaye türüyle bağlantılı olarak habitus yaşlanma sürecinde bireyin toplumdaki yerini de tayin eder. Yaşlılıkla edinilen yeni deneyimler ve kültürel sermayenin artışıyla birlikte habitus da değişmektedir: ... (*Habitus*), *tarih tarafından, yani yeni deneyimler, eğitim veya öğretim tarafından değiştirilebilir (ki bu, habitusta bilinçsiz kalanın yönlerinin en azından kısmen bilinçli ve açık hale getirilmesi anlamına gelir)* (Bourdieu, 2005, s. 45).

Simon Williams (1996, s. 24), hastalık ve beden üzerine yaptığı çalışmasında, beden, benlik ve toplum arasında karmaşık düşünümsel bir etkileşim olduğunu ifade eder. Ona göre bu etkileşim durağan değil dalgalıdır. Zaman içinde söz konusu etkileşim dönüşüm gösterir. Yaşlanmayla birlikte yaşanan değişim bireyin bedeniyle ilişkisine de yön verir. Yaşlanan bedene dair benlik algısı, yaşlılık sürecindeki deneyimlere bağlıdır. Birey sağlıklı ve aktif bir yaşlanma süreci geçiriyorsa yaşlılığa yönelik benlik algısı olumlu yönde ilerler. Dolayısıyla, aktif ve başarılı yaşlanan, yaşam memnuniyeti yüksek olan bireyin somut anlamda (yaşlanan) bedenine, soyut anlamda da benliğine yaklaşımı da olumludur. Tulle ve Krekula'ya (2013, s. 8) göre *beden varoluşumuzun dinamik kabı olarak en derin benlik duygusuyla* çerçevelenmiştir ve benlik duygumuzun oluşumu beden algımızla doğrudan bağlantılıdır.

Sonuç: Yaşlanan Beden ve Sosyal Değişim İlişkiseliliği

Yaşlanmanın bilimselleştirilmesini sorgulamak, yaşlanmanın bedensel boyutunun terk edilmesi anlamına gelmez. Ancak biyoloji, yaşlanma ve yaşlılık alanındaki tek referans noktası olarak kabul edilmemelidir (Tulle & Krekula, 2013, s. 7). Yaşlanmanın toplumsal boyutu biyolojik ve fizyolojik boyutuyla birlikte ele alınmalıdır. Bu da biyotibbin insan ve toplum bilimlerinin yaşlanma ve yaşlılık konularına yaklaşımına kulak kabartması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Yaşlanmanın psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve kültürel yansımaları vardır. Her ne kadar yaşlanma, tüm canlılar için ortak bir durumsa da yaşlılık süreci deneyimleri canlıdan canlıya, bireyden bireye farklılıklar gösterir. Bireyin sosyoekonomik durumu, eğitim seviyesi, medeni durumu, kiminle ve nerede yaşadığı, sağlıklı olup olmadığı gibi faktörler yaşlılık sürecine etki eder. Bu nedenledir ki yaşlanma evrensel bir olgudur ancak yaşlılık süreci bireye özeldir; bireyden bireye farklılıklar gösterir.

Yaşlanma bir yandan da büyük bir toplumsal dönüşümü beraberinde getirir. Toplumsal yapı yaşlanmayla birlikte dönüşüm gösterir. Yaşlı nüfus artışının meydana getirdiği demografik dönüşüm, makro düzeyde toplumun her alanını etkileyecek değişimlere ve dönüşümlere zemin hazırlar. Buna ek olarak mikro düzeyde de yaşlı bireyin kendi yaşamında bu süreçte değişimler ve dönüşümler gerçekleşir. Kronolojik yaşın ilerlemesiyle birlikte ortaya çıkan değişimler, bireyin psikolojisi ve toplumsal konumlanışı da belirler. Yaşlılığı sadece biyolojik yanıyla ele almak bu değişimlerin göz ardı edilmesine neden olur. Bu şekilde yapılacak bir analiz de dolayısıyla eksik kalacaktır. Bu nedenledir ki yaşlanan bedeni sadece bir beden olarak gören biyotibbin bakış açısında handikaplar vardır.

Tulle (2008, IX) yaşlanan bedenin toplumsal ve kültürel oluşunun sosyal değişim ile ilişkiseliliğini şu soruyla sorgular: *Yaşlanan bedenin yönetimi, yaşlıların toplumsal konumlanışlarında ve sosyal statülerinde bir değişime neden olur mu?* Sorunun cevabı yaşlıların yaşlılık süreçlerini nasıl deneyimledikleri ve yaşlanmaya yönelik geliştirdikleri stratejilerdedir. Bu stratejilerin özü aktif ve başarılı yaşlanmaktan geçmektedir. Eğer birey aktif ve başarılı bir yaşlanma süreci geçiriyorsa ve yaşlılığı sağlıklı olarak deneyimliyorsa sorunun cevabı evettir. Ancak aktif ve başarılı bir yaşlanma süreci geçirmeyen yaşlılar için aynı şey söylenemez. Toplumda yaşlılık, yaşlanma ve yaşlanan beden ile ilgili olumsuz algıyı ortadan kaldırmanın bir yolu da yaşlıların aktif ve başarılı bir yaşlanma deneyimiyle ilgilidir. Birer toplumsal aktör olan yaşlılar, onlara yöneltilen yaşçı bakış açısıyla mücadele edebilecek kudrete sahiptirler. Tulle'ye (2008) göre yaşlanan bedeni çalıştırmak, aynı zamanda toplumda yaygın olan yaş ayrımcılığına da bir meydan okumadır.

Hızlı demografik yaşlanmayla birlikte yaşlanan bedenin sağlık sistemi üzerindeki mali yükleri hakkında tartışmalar gündemdeki yerini korurken, bir yandan da biyotıp

yaşlı bireyi ya da yaşlanan bedeni tedavi edilmesi gereken bir varlık olarak görür. Batı kültüründe yaşlanmanın ana anlatısı biyotıptır ve biyotıp esasen yaşlanmayı indirgemeci bir düşünüş olarak ele alır. Biyotıp yaşlanmanın tıbbi bir sorun olarak kurgularken yaşlılık süreci hastalıklarına odaklanır (Estes & Binney, 1989, s. 588). Yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan kronik ve kardiyovasküler hastalıklar, bu hastalıkların en yaygın olanları arasındadır.

Oysaki yaşlanma biyotibbin izlediği yolda olduğu gibi sadece tıbbi ve biyolojik terimlerle anlaşılamaz; bunların yanı sıra, sosyoloji ve psikolojinin alanına girecek deneyimlerin rol oynadığı karmaşık bir süreçtir. Bununla birlikte yaşlanmayı yalnızca fizyolojik kayıplar, gerilemeler ve kronik hastalıklar gibi konularla ilişkilendirmek yanıltır, deneyimler, kimlik, faillik ve bunların dönüşümü, yaşlanma ve yaşlılıkla ilişkiseldir ve son yıllarda alanın gündemindeki konular arasında yerini almaktadır. Özellikle yaşlanan bedende kimlik ve failliğin rolü, gerileyen, zayıflayan dolayısıyla dönüşen beden fonksiyonlarının kimi zaman önüne geçmektedir. Yaşlanan beden dönüşmektedir. Bu dönüşüm sadece fiziksel değil aynı zamanda sosyal ve kültürel bir dönüşümdür. Toplumsallaşmayla başlayan, gençlik ve yetişkinlikte hızlanan fail olma ve bununla bağlantılı olarak kimliğin gelişimi yaşlılıkta da devam etmektedir. Yaşlılık sürecinde işlevsel bir benliği sürdürebilmek için bireyin yaşamını düzenlemesi, zaman içinde biriktirilen deneyimler ve duygulanımların düzenlenmesi ve tecrübe olarak yeni bir işlev kazanması, tutum ve davranışların şekillenmesinde etkilidir.

Yaş, yaşlı bireylerin yaşamlarındaki iki temel süreci temsil eder. Öncelikle yaş fizyolojik yaşlanma sürecini yansıtır. İlerleyen yaşla birlikte belli kronik sağlık sorunları baş gösterir ve artan kırılabilirlik nedeniyle birçok aktivite yaşla birlikte azalır. İkincisi yaşlanma, çeşitli sosyal ve ekonomik değişimlerle ilişkilidir. Dulluk ve emeklilik bu sosyal ve ekonomik değişimlerin nedenleri arasında sayılabilir. Çünkü dulluk ve emeklilik toplumsal rol ve statüde de değişimleri beraberinde getirir. Dolayısıyla, ilerleyen yaşla birlikte toplumsal rollerde meydana gelen değişiklikler, başlı başına fizyolojik olmaktan ziyade esas olarak sosyal ve ekonomik değişikliklerden kaynaklanır. Sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel anlamda kayıplarla karşı karşıya kalan yaşlanan beden dönüşmektedir. Bu nedenle yaşlanan bedenin yaşlı bireyin kendisi ve toplum tarafından nasıl algılandığı bireyin benlik duygusuna da şekil verir.

Michel Foucault'nun söylem, iktidar ve bilgi üzerine şekillenen kuramı modern toplumda marjinalleştirilen yaşlıların konumunu anlamamıza yardımcı olur. Biyotıbbi hasta ve tıp uzmanı arasındaki tıbbi bilginin öncü rol oynadığı iktidar ilişkisi üzerinden eleştiren Foucault, yöneticilerin yaşlılar, suçlular ve akıl hastalarının üzerinde kurduğu tahakkümün bir benzerinin de tıp uzmanlarının söz konusu gruplar üzerinde kurduğunu belirtir (Powell, 2004). Günümüz toplumu biyotibbin yaşlı bedenini tıbbileştirmesine sahne olmaktadır. Biyotıp yaşlanan bedeni tıbbileştirirken onu patolojik bir problem

olarak ele alır. Yaşlılığı hastalıkla eşit tutan biyotibbin yaşlılar hakkındaki görüşünü de eleştiren Foucault, tıbbi bilginin beden üzerinde kurulan tahakküme hizmet ettiğinin altını çizer. Yaşlanan bedenin üzerinde kurulan tahakküm de tıbbi bilginin bir ürünüdür. Kısacası Foucault'nun kuramının yaşlılık ve yaşlanma konularıyla ilişkiselliği şu şekilde kurulabilir: Foucault sosyal ve tarihsel yapılardan ve kurumlarda *güçlendirici* gibi görünen ama aslında *sosyotarihsel yapılar ve iktidar ve tahakkümün ürünleri olan ve yaşlı insanları bir değerlendirme süreci aracılığıyla inceleyen* tıp uzmanının, toplumsal kurumların ve toplumsal pratiklerin hasta, yaşlı ve suçlular üzerinde kurduğu tahakkümü sorunsallaştırır ve eleştirir (Powell & Biggs, 2000, s. 6).

Öte yandan Bourdieu'nün temel kavramları olan habitus, sermaye türleri ve alan yaşlıların veya yaşlanan bedenin toplumdaki yerini anlamada yardımcıdır. Ekonomik, sosyal, kültürel ve simgesel sermayesi azalan yaşlanan bireyin zaman içinde toplumdaki konumu da değişir. Bireyin elindeki sermayeler toplumdaki konumunu yukarı da çıkarabilir, aşağı da indirebilir. Toplumsal konumu sermaye türleri üzerinden belirleyen unsur, bireyin toplum içinde sahip olduğu iktidardır. Yaşlılık sürecinde yaşlıların ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik sermayelerinin çoğunlukla düşüşte olduğu göz önüne alındığında bir iktidar kaybindan da söz edilebilir, çünkü yaşlanan beden iktidar söyleminin üretildiği ve yeniden üretildiği bir oyun alanıdır (Bullington, 2006). Bireyin toplumsal konumlanışındaki bir diğer önemli bileşen de habitustur. Her ne kadar bireyin habitusu onun yaşlanma sürecini ve deneyimlerini şekillendirse de bu durum yaşlılığın bir habitus değişimine neden olduğu gerçeğini değiştirmez. Habitus ve sermaye türleri değiştikçe bir iktidar alanı olan beden dönüştükçe bireyin failliği ve kimliği de dönüşür. Toplumsallaşma sürecinin devam ettiği yaşlılık sürecinde birey toplumsal bir aktör olmaya devam eder. Dolayısıyla onun sağlığı ya da hastalığı söz konusu olduğunda farklı dinamikler göz önünde tutulmalı, onun bir birey olduğu unutulmamalıdır. Yaşlılık yalnızca hastalık ve kayıplarla ilişkilendirilmezse, yaşlılığın da gençlik ve yetişkinlik gibi doğal bir süreç olduğu göz önünde tutulursa toplumda yaş ayrımcılığının da önüne geçilebilir. Çünkü sistem yaşlılığı hastalık ve engellilikle ilişkilendirdikçe bireylerin de yaşlıya ve yaşlılığa bakışı olumsuz olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

References/Kaynakça

- Akış, A. G. (2013). Evde bakım parasının evde yaşlı bakım sürecine etkisinin Bourdieu'cü bir yaklaşımla incelenmesi: Antalya örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya).
- Aksakal, İ. (2022). Covid-19 pandemisine Ulrich Beck'in "Risk Toplumu" ve Michel Foucault'un "Disiplinci İktidar" kuramı üzerinden bir değerlendirme. *Journal of History School*, 58, 1799–1826.
- Armstrong, D. (2002). Bodies of knowledge/knowledge of bodies. In J. Jones & R. Porter (Eds.), *Reassessing Foucault* (pp. 27–37). Routledge.
- Arun, Ö. & Elmas, Ç. (2016). Yaşlılıkta ayırım: Çağdaş Türkiye'de yerel yönetimleri bekleyen zorluklar. *İstanbul University Journal of Sociology*, 36(2), 351–372.
- Arun, Ö., Binark, M., Taylan, D. Ö., Kandemir, B. & Şahinkaya, G. (2022). Yaşlıların toplumsal sınıfı, dijital sermayeleri ve COVID-19 salgınında bağlantıda kalma pratikleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42(2), 387–410. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.2.0016>
- Barton, M. (2005). Aging and biomedicine: Where should we go from here? *Cardiovascular Research*, 66(2), 187–189.
- Biggs, S. (1993). *Understanding ageing: Images, attitudes and professional practice*. Open University Press.
- Bodeker, G., & Ong, C. K. (2005). *WHO global atlas of traditional, complementary and alternative medicine* (Vol. 1). World Health Organization.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Eds.), *Handbook of theory and research in the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1997). The forms of capital. In A. H. Halsey, H. Lauder, P. Brown & A. M. Wells (Eds.), *Education, culture, and society* (pp. 46–58). Oxford University Press.
- Bourdieu, P. (2005). Habitus. In J. Hillier & E. Rooksby, (Eds.), *Habitus: A sense of place* (pp. 43–52). Routledge.
- Brijnath, B., & Manderson, L. (2008). Discipline in chaos: Foucault, dementia and aging in India. *Culture, Medicine, and Psychiatry*, 32(4), 607–626.
- Bullington, J. (2006). Body and self: A phenomenological study on the ageing body and identity. *Medical Humanities*, 32(1), 25–31.
- Crossley, N. (2001). *The social body-habit, identity and desire*. Sage.
- Dumas, A., & Laberge, S. (2005). Social class and ageing bodies: Understanding physical activity in later life. *Social Theory & Health*, 3(3), 183–205.
- Dumas, A., & Turner, B. S. (2013). Statecraft and soulcraft: Foucault on prolonging life. In W. C. Cockerham (Eds.), *Medical sociology on the move* (pp. 61–81). Springer.
- Estes, C. L., & Binney, E. A. (1989). The biomedicalization of aging: Dangers and dilemmas. *The gerontologist*, 29(5), 587–596.
- Foucault, M. (1973). *The birth of the clinic*. Routledge.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish*. Tavistock.
- Foucault, M. (1979). *The history of sexuality. Volume I: The will to knowledge*. Allen Lane.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.

- Görgün-Baran, A. (2008). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(2), 86–97.
- Going, S., Williams, D., & Lohman, T. (1995). Aging and body composition: Biological changes and methodological issues. *Exercise and Sport Sciences Reviews*, 23, 411–458.
- Gutiérrez, S. M. B., Mizota, T., & Rakue, Y. (2003). Comparison of four health systems: Cuba, China, Japan and the USA, an approach to reality. *Southeast Asian Journal of Tropical Medicine and Public Health*, 34(4), 937–946.
- Joyce, K., & Mamo, L. (2006). Graying the cyborg. In T. M. Calasanti & K. F. Slvein (Eds.), *Age matters: Ealigning feminist thinking* (pp. 99–121). Routledge.
- O’Rand, A. M., Isaacs, K., & Roth, L. (2010). *Age and inequality in global context*. In D. Dannefer & C. Phillipson (Eds.), *The Sage Handbook of Social Gerontology* (pp. 127–136). Sage Publication.
- Öberg, P. (2003). Images versus experience of the aging body. In C. A. Faircloth (Eds.), *Aging bodies: Images and everyday experience* (pp. 103–139). Altamira Press.
- Phillipson, C. (1998). *Reconstructing old age*. Sage.
- Powell, J. (2004). Rethinking gerontology: Foucault, surveillance and the positioning of old age. *Sincronía*, <http://sincronia.cucsh.udg.mx/verano04.htm>
- Powell, J., & Biggs, S. (2000). Managing old age: The disciplinary web of power, surveillance and normalization. *Journal of Aging and Identity*, 5(1), 3–13.
- Powell, J., & Biggs, S. (2004). Ageing, technologies of self and bio-medicine: A Foucauldian excursion. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 24(6), 17–29. <https://doi.org/10.1108/01443330410790696>
- Powell J., Biggs S., & Wahidin, A. (2006). Exploring bio-medical gerontology in western modernity. J. Powell ve A. Wahidin, (Eds.), *Foucault and Aging* (pp. 3–16). Nova.
- Powell, J., & Longino, C. F. (2001). Towards the postmodernization of aging: The body and social theory. *Journal of Aging and Identity*, 6(4), 199–207.
- Rail, G., & Harvey, J. (1995). Body at work: Michel Foucault and the sociology of sport. *Sociology of Sport Journal*, 12(2), 164–179.
- Reay, D. (2004). It’s all becoming habitus: Beyond the habitual use of habitus in educational research. *British Journal of Sociology of Education*, 25(4), 431–444.
- Tulle, E. (2008). The ageing body and the ontology of ageing: Athletic competence in later life. *Body & Society*, 14(3), 1–19.
- Tulle, E., & Krekula, C. (2013). Ageing embodiment and the search for social change. *International Journal of Ageing and Later Life*, 8(1), 7–10.
- Timurturkan, M. & Demez, G. (2018). Bir toplumsal iktidar alanı olarak beden ve “yaşlanan bedenin” yeniden inşası. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 441–456.
- Turner, B. (1984). *The body and society: Explorations in social theory*. Basil Blackwell.
- Wainwright, S. P., Williams, C., & Turner, B. S. (2006). Varieties of habitus and the embodiment of ballet. *Qualitative Research*, 6(4), 535–558.
- Williams, S. (1996). The vicissitudes of embodiment across the chronic illness trajectory. *Body and Society*, 2(2), 23–47.
- Zechner, M. (2017). Transnational habitus at the time of retirement. *Identities*, 24(5), 573–589.

Gurbet Die-Fremde Almanya'ya Göçün 60'ıncı Yılında Türkiye'den Almanya'ya Giden İlk Kuşak

Saliha Kocaman Wilutzki¹

Öz

Türkiye'den Almanya'ya "misafir işçi" göçü 30 Ekim 2021'de 60. yılını geride bırakmıştır. 1961 tarihli Rotasyon Prensibine dayalı işçi alımında, "Misafir işçilerin" Almanya'daki ikamet süresi bir iki yıl olarak belirlenmiştir. Ne göçmen işçiler ne de Almanya göçmenlerin yaşamlarını Almanya'da idame ettireceklerini tahayyül etmemişlerdir. Bu çalışma Türkiye'den Almanya'ya gelmiş ve burada yaşlanmış birinci kuşak Türkiye kökenli göçmenler üzerine yapılmıştır. İkincil analiz yöntemiyle, mevcut literatür taraması yapılmış, birinci kuşak üzerine çeşitli alanlarda gerçekleştirilmiş araştırmalar analiz edilmiştir. Elde edilen verilerle birinci kuşağın yaşam durumu, demografi, sağlık, ekonomi, yardıma ve bakıma muhtaçlık gibi perspektiflerden ele alınmıştır. Elde edilen bulgularla da birinci kuşağın durum analizi ve durum değerlendirmesi yapılması amaçlanmıştır.

Almanya'nın göçmen politikası 2000'li yıllara kadar rotasyon prensibini izlemiştir. Almanya'da göçmenlerin yerleşik toplumun bir parçası olması halinde yapılması gereken hazırlıklar yapılmamıştır. Almanya'da emeklilik yaşındaki göçmenler yaşamlarının bu evresinde ekonomik, sağlık ve sosyal alanlarda dezavantajlıdır ve yaşam mücadelesi vermektedirler. Mücadelesi vermektedirler. 2000'li yıllarda göçmen kökenli yaşlıların yaşam durumu üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmış olsa da, göçmen kökenli yaşlıların yaşam durumu üzerine tatminkâr bir durum tespiti yapılması için yeterli değildir. Göçmenlerin yaşlılıkta sosyal katılım fırsatlarına erişebilmesi, sosyo-kültürel yaşama entegrasyonu ve ekonomik şartlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle göçmen yaşlıların ihtiyaçlarının belirlenmesi ve ihtiyaçların giderilmesinde hizmet verecek kurumların kapılarının göçmen yaşlılara açılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Almanya'ya göç • İşgücü göçü • Entegrasyon • Almanya'daki Türk göçmenler • Göçmen yaşlılar • Ulus ötesi yaşlanma

The First Generation of Turks in Germany in the 60 Years of Immigration

Abstract

"Guest worker" migration from Turkey to Germany had its 60th anniversary on October 30, 2021. It began in 1961 and was initially based on a rotation principle: the residence period of "guest workers" was determined to be one or two years. Neither migrant workers nor the German state imagined that the immigrants would not return to their countries, but choose to remain in Germany. This paper focuses on the first-generation immigrants from Turkey, who aged in Germany. The existing literature was investigated and studies on the first generation in various fields were analyzed. Their living situation is discussed from different perspectives, such as demography, health, economy, and elderly care. In Germany, immigrants of retirement age struggle in economic, health, and social areas at this stage of their lives. Immigrants should be provided social participation opportunities in old age. In addition, their integration into socio-cultural life and their economic conditions should be improved. For this, it is necessary to determine their needs and to open the existing general institutions of elderly care to them, so that the country could become more inclusive and accessible towards elderly immigrants.

Keywords: Migration to Germany • Labor migration • Integration • Turkish immigrants in Germany • Elderly immigrants • Transnational aging

¹ Sorumlu yazar: Saliha Kocaman Wilutzki, Osnabrück Üniversitesi İslam İlahiyat Enstitüsü, Almanya.

E-posta: saliha.kocamanwilutzki@uni-osnabrueck.de, salihakocaman@yahoo.de ORCID: 0009-0007-0450-6753

Aıtıf: Kocaman Wilutzki, S. (2023). Gurbet- Die Fremde Almanya'ya göçün 60'ıncı yılında Türkiye'den Almanya'ya giden ilk kuşak.

Senectus, 1, 67-90. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0006>

Extended Summary

“Guest worker” migration from Turkey to Germany had its 60th anniversary on October 30, 2021. It began in 1961, and in the recruitment of workers based on the Rotation Principle, the residence period in Germany was determined to be one or two years. Neither migrant workers nor the German society imagined that the migrants would choose to remain in Germany.

This study was carried out on first generation immigrants of Turkish origin who traveled to Germany from Turkey, eventually reaching old-age there. With the secondary analysis method, the existing literature was investigated and the research on the first generation in various fields were analyzed. With the data obtained, the living situation of the first generation has been discussed from perspectives, such as demography, health, economy, need for help, and elderly care. With the findings obtained, this study aimed to produce a situation analysis and situation assessment of the first generation of Turkish migrant workers in Germany.

The annual patrol of the Labor Agreement between Turkey and Germany was celebrated on November 30, 2021, with the President of Germany, Frank-Walter Steinmeier, organizing an invitation at the Bellevue Palace on September 10, 2021, on the occasion of the “60th Anniversary of the Labor Agreement with Turkey.” Citizens of Turkish origin from many professional groups participated in this event. President Steinmeier began his speech by reading German translations of the following lines of the song “Gurbet” Song composed by Özdemir Erdoğan in 1972 about those who went abroad:

“What should I do when I am abroad?

Tell me if it’s possible to live far away from the yard.”

In addition to the fact that the labor agreement reached 60 years as of 2021, the preparation process of this study also coincides with another very special process in Germany. The ruling German government has accelerated its efforts to enact a new citizenship and dual citizenship law, which is planned to be passed by the parliament in the first months of 2023. This law is part of the coalition agreement made by the coalition government. In the event that this law is passed, many immigrant groups in Germany, who have been regarded as “guest workers” until now and considered as “foreigners” who do not have the necessary conditions for obtaining citizenship, will have the right to obtain German citizenship.

According to this new law, the possibility of dual citizenship for them will not be subject to any major conditions. For example, while knowing written and spoken German well was a very important condition for obtaining citizenship before, with this law, it is sufficient for the first generation to express themselves in an understandable

language. It was stated that migrant workers over the age of 67 already fulfill the requirements to obtain citizenship.

Before moving to the labor migration agreement between Germany and Turkey and when the migration from Turkey to Germany began, it is necessary to briefly mention the Marshall plan that led to migration to Germany and the developments it brought for the country.

In short, after the end of the Second World War, economic problems began to emerge in Germany. After a harsh winter, food, energy supply, and transportation collapsed in the country. With the help of the United States and Great Britain, greater disasters were prevented from occurring in Germany. The Marshall Plan is the name of the development plan that was made under the leadership of US Secretary of State George C. Marshall to compensate Europe for the economic collapse that occurred after the Second World War and to develop the economy of European countries.

With the financial aid sent from the USA in 1948, Europe, and especially Germany, entered a period of rapid development. The largest part of these aids was sent to West Germany which had rapid growth as a result of these aids.

This rapid growth has been called the “Wirtschaftswunder” or “Economic Miracle”. Since there was not enough labor force in the country for the production realized at that time, employment agreements were made with various countries.

The “Guest Worker” migration, which began with the employment contract between Italy and Germany in 1955, was followed by contracts made with Spain and Greece in 1960. As stated above, a contract was signed with Turkey on October 30, 1961 (Aydin, 2019). Further agreements were made with countries such as Morocco in 1963, Portugal in 1964, Tunisia in 1965, and the former Yugoslavia in 1968 (Düzgün, 1996: 34).

Following the Labor Migration Agreement signed in 1961, a one-year contract was signed with 400 workers from Turkey to work in a mine, with 55 of these workers arriving in Germany on November 27, 1961. The plans of the first generation who immigrated to Germany from Turkey were to work as hard as possible in Germany during the planned two years, to save as much as possible, and to make an investment in Turkey with these savings. For some, this investment was to buy a house or own a tractor, while for others, it was to buy a shop and carry on their previous work without paying rent.

The employers' and workers' unions in Germany soon concluded that employment based on the rotation principle should be abolished and the incoming workers should remain in the country. As a result, the principle of rotation was abandoned and a new agreement was signed with Turkey on September 30, 1964, with the two-year residence restriction subsequently being lifted. Despite the abolition of the rotation principle,

migration, which the first generation imagined to complete with a definite return after a few years of work, was postponed due to economic, social, and political issues experienced in both countries. For these reasons, the first generation, who delayed their return, brought their wives and children to Germany through the Family Reunification Act of 1974, after hiring was canceled in 1973. The number of immigrants of Turkish origin in Germany has continued to increase through family reunification. With the arrival of the families, the idea of returning was not abandoned. The thought shifted to returning to their homes with their children and spouses after gaining financial savings that would facilitate their families' lives in Turkey.

Although the first generation were generally male workers, women were given priority in recruitment after 1968. Women recruited from Turkey after 1968 were primarily employed in the electrical industry, helping in the production of precision mechanics. Women's hands were seen as more suitable for working in this field due to their smaller size and more delicate nature. As such, priority to recruit women was given for the new wave of workers from Turkey.

Migration from Turkey began with the guest worker migration in 1961 and continued with the migration of family members in the 1970s. This was followed by political refugee migration in the 1980s, and further by the migration movements triggered by the fight against terrorism in the 1990s. It has been observed that two more forms of migration have been added to this since the 1990s: student migration and highly skilled labor migration (Aydın, 2019). Qualified labor migration still continues, with the law planned to be enacted in 2023 potentially making it easier to come from Turkey to Germany in the coming years.

Today, Germany is one of the countries with the largest immigrant population in Europe. About 60 years ago, only one percent of Germany's population consisted of foreign nationals. The group of Turkish "guest workers" who arrived in 1961 comprised one percent of the total population of all foreigners.

With a population of 22.3 million foreigners as of 2021, immigrants constituted 27% of the total population (Statistisches Bundesamt, 2022). Today, 2.85 million immigrant citizens with a background from Turkey live in Germany. Citizens of Turkish origin living in Germany constitute 24.4% of citizens with a migrant background. Accordingly, 3.5% of the total population in Germany consists of citizens of Turkish origin (Schührer, 2018, s. 14), making up the largest demographics of foreigners in Germany (Destatis, 2017).

Living status of senior citizens with Turkish origin in Germany

The biggest difficulty in describing the living situation of senior citizens in these 60 years is the limited data which exists. The current literature analysis provides limited

information on the living conditions during the migration years. Until the 2000s, there are no long-term studies in this area that can be considered as a precedent. For this reason, the opportunity to analyze the complex factors that determine the living situation of immigrants in old age remains limited. Although research has begun on the living conditions of the elderly with immigrant backgrounds after the 2000s, it is not sufficient to make a satisfactory due diligence on the living conditions of the elderly with an immigrant background.

With the available data, immigrants of retirement age in Germany are struggling to survive in the economic, health, and social areas at this stage of their lives. It is seen that the elderly immigrants of Turkish origin are faced with many health problems in their later years due to the living conditions specific to immigration. Again, the difficulty of working conditions negatively affected the health of immigrants physically and psychosomatically, and as a result, early retirement became inevitable. Early retirement also means receiving less pension. Although the need for help and care in old age is high among the elderly with an immigrant background, only one out of ten people can receive professional help and care in old age. The needs of the older migrant elders are balanced by intergenerational cooperation. However, due to the changing living conditions in the lives of the second and third generations, it is seen that the need for the care and assistance of the elderly people with an immigrant background cannot be met with intergenerational solidarity in the future. For this reason, it is necessary to open the way of professional/institutional assistance and care in old age to elderly people of Turkish origin.

Elderly people of an immigrant background, who were considered to be “guest workers” for Germany until a short time ago, are now considered an indispensable part of the country. The new citizenship bill, which is currently being prepared and is considered to be passed by the parliament in the first months of 2023, enables immigrants over the age of 67 to new and dual citizenship, considered as a “thank you” for their efforts for Germany. In the years when the 60th anniversary of the migration is left behind, it is accepted that the first generation has contributed to the development of Germany and is a part of the German society. The question of “when will they return” has long been set aside.

Still, the living conditions of these citizens of immigrant origin, who have contributed to Germany's development, need to be improved by providing them with the same living opportunities as the citizens of German origin, by offering other rights and opportunities, just as the country is planning on granting the right of dual citizenship. To achieve this goal, it is necessary to determine the needs of the immigrant elderly and to ensure that the relevant institutions provide the service that can meet the demands of this group who has proven to be important to modern German history.

Almanya'ya Göçün 60'ıncı Yılında Türkiye'den Almanya'ya Giden İlk Kuşak

Türkiye ile Almanya arasında yapılan işgücü Anlaşmasının sene-i devriyesi 30 Kasım 2021 yılında kutlanmış, Almanya Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier de, “Türkiye ile yapılan İşgücü Anlaşması'nın 60. Yılı” münasebetiyle 10 Eylül 2021 tarihinde Bellevue Sarayı'ndaki bir davet düzenlemiştir. Bu davete birçok meslek grubundan Türkiye kökenli vatandaşlar katılmışlardır. Cumhurbaşkanı Steinmeier konuşmasına Özdemir Erdoğan'ın gurbete gidenler için 1972'de bestelediği, Gurbet şarkısının (Die Fremde-Gurbet) şu dizelerinin Almanca tercümelerini okuyarak başlamıştır:¹

„Was kann ich in der Fremde ganz alleine tun?

Kann ich so weit entfernt von der Liebe leben?“

“Gurbet elde bir başıma neyleyim?

Yardan irak yaşanır mı söyleyin.”²

Türkiye Almanya iş gücü anlaşmasının 60 yılı 2021 geride bırakmış olmasının yanı sıra, bu çalışmanın hazırlanma süreci, Almanya'da çok özel başka bir sürece de denk gelmektedir. İktidardaki Almanya hükümeti 2023 yılının ilk aylarında meclisten geçmesi planlanan yeni vatandaşlık ve çifte vatandaşlık yasası çıkartma çalışmalarına hız vermiş durumdadır. Bu yasa koalisyonla kurulmuş hükümetin yaptığı koalisyon anlaşmasının bir parçasıdır. Yasa tasarısının neler içerdiği kısa bir süre önce Almanya Başbakanı Olaf Scholz ve İçişleri Bakanı Nancy Faeser tarafından basına duyurulmuştur.³ Bu yasa, yeni vatandaşlığa ve çifte vatandaşlığa geçişle ilgili bir yasadır. Bu yasanın geçmesi durumunda, Almanya'da bugüne kadar “misafir işçi” gözüyle bakılıp, “yabancı” olarak kabul edilen ve vatandaşlık almak için gerekli koşullara sahip olmadığı düşünülen birçok göçmen grup Alman vatandaşlığını alma hakkına erişebilecektir.

Bu gruba dahil olan göçmenler içerisinde, Almanya'da uzun süre kalmış fakat süreli ikamet izni olanlar, iltica başvurusu yapmış ama bu başvurusu henüz kabul olmamış olanlar, Almanya'da belli bir süre çalışmış ve yaşamış olanlardır. Bu yeni yasa tasarısında yeni veya çifte vatandaşlık hakkı için gerekli koşulların kolaylaştırılması öngörülmüştür. Çifte Vatandaşlık hakkı kolaylaştırılacakların içerisinde Türkiye'den gelmiş olan birinci kuşak da yer almaktadır. Bu yasaya göre onlar için çifte vatandaşlık

1 Almanya Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier (2021): 60. Jahrestag des deutsch-türkischen Anwerbeabkommens- Almanya- Türkiye işçi alım anlaşmasının 60'ıncı yılı. https://www.bundespraesident.de/Shared-Docs/Downloads/DE/Reden/2021/09/210910-Anwerbeabkommen-D-TUR.pdf?__blob=publicationFile

2 Cumhurbaşkanı Steinmeier 'in okumuş olduğu, Özdemir Erdoğan'a ait dizeler Almanca ve Türkçe olarak.

3 Almanya Başbakanı Olaf Scholz ve İçişleri Bakanı Nancy Faeser'in yeni vatandaşlık hakkı yasası ile ilgili yaptıkları basın açıklamasından: <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2022-11/staatsbuergerschaft-reform-olaf-scholz-einbuergierung>

imkânı herhangi büyük bir koşula tabi olmayacaktır. Örneğin önceden, Almancayı yazılı ve sözlü iyi bilmek vatandaşlık almak için çok önemli bir koşul iken, bu yasayla birinci kuşağın sadece kendilerini anlaşılır bir dille ifade edebilmeleri yeterli olabilmektedir. Yasayı hazırlayan Hükümetin yeni yasayla vatandaşlığa geçme koşulları anlatılırken, birinci kuşağa sağlanan bu kolaylığa gerekçe olarak, 67 yaş üzeri göçmen işçilerin yıllarca verdiği emekle tüm koşulların gerekliliklerini yerine getirdikleri belirtilmiştir. Hem göçün 60. yılının kutlandığı Cumhurbaşkanının konuşmasında belirttiği gibi,⁴ hemde yeni vatandaşlık yasası ile ilgili konuşan Almanya Başbakanının ve İçişleri Bakanının konuşmalarında olduğu üzere, Almanya'ya gelen ve Almanya'nın kalkınmasında pek çok emeği olan göçmenlere verilen geç kalınmış bir hak iadesidir.

Bu çalışma Türkiye'den 1961 yılında işçi gücü göçüyle Almanya'ya gelmeye başlamış ve 2021 yılında 60. yılını geride bırakan, 50 yıla yakın dönemler gözüyle bakılan, bugün ise hazırlanmakta olan yeni yasa ile çifte vatandaşlık yolu açılarak dönmek için geldikleri Almanya'da, Almanya toplumunun ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen, Türkiye kökenli göçmenlerin Almanya'daki yaşam durumunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Almanya'ya İşgücü Göçünün Başlangıcı ve Türkiye'den İşgücü Göçü

Almanya ve Türkiye arasında yapılmış olan işgücü göçü anlaşmasına ve göçün ne zaman başladığına geçmeden önce Almanya'ya göçe sebep olan Marshall planı ve bunun Almanya için getirmiş olduğu gelişmelere kısaca değinmek gerekmektedir.

İkinci Dünya Savaşının bitmesinden bir buçuk yıl sonra Almanya'da büyük ekonomik sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sert geçen kış sonrası ülkede gıda, enerji temini ve ulaşım çökmüş, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Büyük Britanya'nın yapmış olduğu yardımlarla Almanya'da daha büyük felaketlerin meydana gelmesi önlenebilmiştir. Bunun akabinde ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall öncülüğünde İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen ekonomik çöküşün telafisi ve Avrupa ülkelerinin ekonomisinin gelişip tekrar kalkınabilmesi için yapmış olduğu kalkınma planının adıdır Marshall planı. Avrupa'yı kalkındırmak için yapılan plan, adını zamanın ABD Dışişleri Bakanının adından almaktadır.

4 Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier'in konuşmasından bir kesit: Bugünlerde Türkiye ile İşgücü Anlaşmasının imzalanmasının 60. yıldönümü yaşanıyor. Başlangıçta sadece bir kâğıt parçasıyken, milyonlarca insanın, Türklerin ve Almanların hayatını ve hatta ülkemizin yüzünü değiştiren, iki hükümetler arası bir anlaşmaydı bu. O günlerde gelen, "misafir işçi" olarak adlandırılan insanlar, çocukları, torunları ve torunlarının çocukları günümüzde artık Almanya'nın ta kendisidir. Onların olmadığı bir Almanya artık düşünülemez. Göçmenler, onların çocukları ve torunları günümüzde fabrikalarda olduğu kadar, bilim kurumlarında da çalışıyorlar. Onlar artık sanatçı, müzisyen, girişimci ve aşı geliştiriyorlar, yargıç, savcı, milletvekili, müsteşar ve bakan olarak çalışıyorlar.

ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall 5 Haziran 1947’de Harvard üniversitesinde yaptığı konuşmasında Avrupa’nın yeniden yapılanması için Amerika’nın yapabileceği bu yardım planını duyurmuştur. Yardım verilecek ülkelerden talep ettikleri ön koşulları bildirmiştir. İlk ön koşul talebi öncelikle Avrupa devletlerinin ortak çalışmalarıdır. Sonrasında bu yardımın hangi alanlarda yatırım için kullanılacağı gelmektedir. 1948 yılının sonbaharında, “Avrupa Kurtarma Programı” kapsamında ilk yardımlar Avrupa’ya gönderilmeye başlanmıştır. Bu yardımlar Para, Hammadde, Gıda yardımları, Araba, Tütün, Elektronik gereçler gibi çeşitli ürünleri içermektedir. 1952 yılında ABD’den Avrupa’ya toplamda yaklaşık 15 milyar dolar değerinde yardım gönderilmiştir.⁵ 1948 yılında ABD’den gönderilmeye başlanan mali yardımlarla, Avrupa özellikle de Almanya hızlı bir kalkınma dönemine girmiştir. Bu yardımların en büyük kısmı Batı Almanya’ya gönderilmiştir ve Batı Almanya, gelen bu yardımlar sonucu hızlı bir büyüme dinamizmi yakalamıştır

Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardımlarla, Almanya hızlı bir kalkınma dönemine girmiştir. Bu hızlı kalkınma süreci “Wirtschaftswunder- Ekonomik Mucize” olarak adlandırılmıştır. O dönemde gerçekleştirilen üretim için yeterli işgücü ülkede mevcut olmadığından ve devam eden büyümeyle ilerleyen zamanda ihtiyaç duyulacak olan işgücü için çeşitli ülkelerle işçi alımı anlaşmaları yapılmıştır. Almanya Şansölyesi Konrad Adenauer, Federal Ekonomi Bakanı Ludwig Erhard ve Federal Özel Görevler Bakanı Franz Josef Strauß’un aralarında yer aldığı heyet ilk işçi alımı antlaşmasını 1955’de İtalya ile yapmıştır. Birçok ülke ile yapılan işgücü antlaşması “rotasyon prensibi” doğrultusunda yapılmış, bu anlaşma dahilinde alınan işçilerin bir iki yıl çalışma sonrası ülkelerine geri dönmeleri öngörülmüştür. Bu sebeple de bu işçiler “Misafir İşçi” olarak adlandırılmıştır. 1955’te İtalya ve Almanya arasında yapılan işçi alımı sözleşmesiyle başlayan “misafir işçi” göçü, 1960’ta İspanya ve Yunanistan’la yapılan işçi sözleşmeleri takip etmiştir. Türkiye’yle 30 Ekim 1961 gerçekleşen, yine rotasyon prensibine dayalı, işgücü alımı anlaşmasıyla, Türkiye’den Almanya’ya “Misafir işçiler” gelmeye başlamıştır (Aydın, 2019). Bu anlaşmaları 1963’te Fas, 1964’te Portekiz, 1965’te Tunus ve 1968’te eski Yugoslavya gibi ülkelerle yapılan işçi alım anlaşmaları izlemiştir (Düzgün, 1996, s. 34).

Almanya’nın Türkiye’den işgücü getirme nedenlerinden birisi, bu anlaşmayla Almanya’nın NATO müttefiki olan Türkiye’ye bir yandan yeni döviz kaynakları sağlama fırsatı sunmak, diğer yandan da Türkiye’de giderek artan işsizliğin giderilmesine yardımcı olmak (Sen, 1994, s. 34; Kocaman, 2010). Başlangıçta “misafir işçiler” ile yapılmış olan sözleşmede, adından da anlaşılacağı üzere sürenin sınırlı bir zaman dilimini içerdiği ve bu sürenin bitiminde her misafirlikte olduğu gibi, gelenlerin tekrar evlerine geri dönmeleri öngörülmekteydi. Ne var ki bu süreç ne Türkiye’den gelen

5 Bundeszentrale für Politische Bildung (2005): Marschallplan-Selling Democracy. <https://www.bpb.de/themen/nachkriegszeit/marschallplan/>

işçilerin ne de bu işçileri davet eden Almanya devletinin planlarında olduğu üzere, göçmenlerin Almanya'da bir iki yıl kalma ve çalışma sonrası ülkelerine dönmeleriyle nihayete ermemiştir.

55 türkische „Gastarbeiter“ kommen am 27. November 1961 am Flughafen Düsseldorf an. Sie sind die ersten von 400 Bergleuten, die sich für ein Jahr Arbeit in Deutschland verpflichtet haben. (© picture alliance | Wolfgang Hub)

Fotoğraf 1. 27 Kasım 1961'de Düsseldorf hava alanına inen ilk 55 Türk göçmen işçi görülmektedir (Meier-Braun, 2021).

30 Ekim 1961'de yapılan işgücü göçü Antlaşması akabinde, madende çalışacak 400 işçiyle birer yıllık sözleşme imzalanmış, bu işçilerin 55'i 27 Kasım 1961'de Almanya'ya gelmişlerdir. Türkiye'den Almanya'ya göç eden ilk kuşağın planlarında da Almanya'da bu iki yıl içerisinde olabildiğince çok çalışıp, mümkün olan en iyi şekilde tasarruf ederek bu tasarruflarla Türkiye'de bir yatırım yapmak vardı. Bu yatırım bazıları için bir ev alabilmek, bir traktör sahibi olabilmek, bazıları içinse bir dükkân alıp orada kira ödmeden eski işlerini yapabilmektir. Almanya'nın planı da Türkiye ve diğer ülkelerden getirdiği ucuz işgücünü birkaç yıl çalıştırmak, bu sürenin sonunda bu işçileri geri gönderip yeni işçileri Almanya'ya getirerek aynı şekilde istihdam etmektir.

Almanya'daki işveren ve işçi sendikaları kısa süre içinde rotasyon prensibine dayalı işçi alımı uygulamasının kaldırılıp gelen işçilerin kalmaya devam etmesi gerektiği kanısına varmışlardır. Almanya Devleti de kısa bir süre sonra, işi ve dili öğrenmiş işçileri geri gönderip yerine yenilerini getirmenin hem daha çok maliyete hem de iş kaybına sebep olduğunu kavrayarak birinci kuşağın sözleşmelerini yenileme kararına gitmiştir. Sonuç olarak, rotasyon ilkesi üç yıl gibi kısa bir sürede terk edilmiş ve Türkiye ile 30 Eylül 1964 tarihinde yeni bir antlaşma yapılarak, iki yıllık ikamet sınırlaması kaldırılmıştır.

1964'ten sonra Türkiye'den gelen birinci kuşak Almanya'da çalışmaya devam etmiş, bu işçiler geriye dönme planlarından tamamen vazgeçemedikleri halde Almanya'da

kalmaya devam etmişlerdir. Türkiye’den gelen birinci kuşak, Türkiye’de umut ettiği geleceğe birkaç yıllık kazanımla kavuşamayacağına, bunun için daha uzun Almanya’da kalıp çalışması gerektiğine kani olmuştur. Rotasyon ilkesinin kaldırılmasına rağmen, birinci kuşağın birkaç yıl çalışma sonunda kesin dönüşle tamamlayacağını tahayyül ettiği göç, her iki ülkede yaşanan ekonomik, toplumsal ve siyasal nedenlerle ileriki tarihlere ertelenmiştir. Bunun sebeplerinden biri de Türkiye’deki 12 Mart Muhtırası (1971) olmasıdır. 1971’deki askeri müdahale nedeniyle Türkiye’nin içerisinde bulunduğu politik ve toplumsal sıkıntılar birinci kuşağın Türkiye’ye dönmelerini zorlaştırmıştır. Bu sebepten çoğu dönüşü tehir etmeye karar vermiş ve 1974’ten sonra da aile birleşimi üzerinden, eşlerini ve çocuklarını Almanya’ya getirmişlerdir. 1973’teki işe alımın durmasından sonra (*Anwerbestopp*)⁶ misafir işçiler ailelerini de Almanya’ya getirmesiyle göç devam etmiştir. Aile birleşiminden sonra Türkiye kökenli göçmenlerin sayısı artık “Misafir işçi” göçü yoluyla değil, aile birleşimi yoluyla artmaya devam etmiştir. Ailelerin gelmesiyle beraber geri dönme fikrinden vazgeçilmemiş, yeni planda Türkiye’de kendileri ve ailelerinin yaşantısını kolaylaştıracak maddi birikimi kazandıktan sonra çocukları ve eşlerini alıp evlerine dönme fikri yerini almıştır.

Rotasyon prensibinin askıya alınmasından sonra da Almanya Türkiye ve diğer ülkelerden işçi alımını devam ettirmiştir. Birinci kuşağın alınan ilk işçileri genelde erkek işçiler olsa da 1968’den sonra işçi alımında kadınlara öncelik verilmiştir. 1968’den sonra Türkiye’den işe alınan kadınlar öncelikle elektrik endüstrisinde hassas mekaniklerin üretimi istihdam edilmişlerdir. Kadınların ellerinin narin ve küçük olması özelliğiyle bu alanda çalışmaya daha müsait olarak görülmüş, bu sebeple Türkiye’den gelecek yeni işçilerde kadınların alınmasına öncelik verilmiştir. Almanya’ya yalnız gelmiş olan kadınlara bir yıl çalıştıktan sonra eşlerini Türkiye’den aile birleşimiyle getirmelerine müsaade edilmiştir.

Türkiye’den gelen işçi göçü 1961 yılından başlayarak günümüze kadar devam etmektedir. Göç sebeplerine kısaca değinmek gerekirse, Türkiye’den göç 1961’de Misafir işçi göçü ile başlayıp, 1970’lerde aile fertlerinin göçü ile devam etmiştir. Bunu 80’li yıllarda siyasi mülteci göçü, 90’lı yıllarda ise terörle mücadelenin tetiklediği göç hareketleri takip etmişlerdir. 1990’lı yıllardan itibaren buna iki göç biçiminin daha eklendiğini gözlemlenmektedir: öğrenci göçü ve yüksek nitelikli iş gücü göçü (Aydın, 2019). Nitelikli iş gücü göçü hala devam etmekte olup, 2023 çıkması planlanan yasa ile Türkiye’den Almanya’ya işçi olarak gelmenin bundan sonraki yıllarda çok daha kolay olacağını söylemek mümkündür.

Son olarak belirtilmelidir ki, göç sürecinde Türkiye’den Almanya’ya gelen göçmenlerin ve onların üzerinden ucuz işgücü temini yapmış olan Almanya değil, Türkiye devleti de kazançlı çıkmıştır. Türkiye kökenli vatandaşların Almanya’dan

6 Anwerbestopp: işe alımın dondurulması.

Türkiye'ye para havaleleri 1980'lere kadar ülkenin toplam döviz gelirinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Türkiye'nin döviz açığı büyük oranla göçmenlerin tasarruf ve havalelerinden sağlamaktaydı. Bundan başka Türk göçmen işçileri, tüketim ve yatırım amaçlı (emlak alımları) harcamaları ile Türkiye ekonomisine ciddi katkıda bulunmuşlardır (Aydın, 2019).

Almanya'daki Türk Nüfusu ve Bu Nüfustaki Demografik Değişim

Almanya bugün Avrupa'da en yoğun göçmen nüfusu barındıran ülkelerden birisidir. Oysa yaklaşık 60 yıl önce, Almanya nüfusunun sadece %1'i yabancı uyruklu vatandaşlardan oluşmaktaydı. 1961'de gelen Türk "Misafir işçiler" tüm yabancıların toplam nüfusunun %1'ini oluşturuyordu. 1961'de sayısı sadece 6.700 olan Türk "Misafir işçiler", bu sayıyla Federal Almanya Cumhuriyeti'ndeki yabancı işçilerin en küçük oranına sahiptiler. Zaman içerisinde Türkiyeli göçmen işçilerin sayısı 1965'te 132.800'e, 1970'te 470.000'e yükselmiştir (Sen, 1994: 76). 1973'ten itibaren, aile birleşimi göçmen işçilerin eşlerini ve 18 yaşın altındaki çocukları, 1980'lerden itibaren ise yalnızca 16 yaşın altındaki çocukları kapsamaktaydı. 1974-1975'ten bu yana yabancı işçi sayısında azalma olmuş, ancak göçmen sayısı artmaya devam etmiştir. Yalnızca 1975'te Almanya'ya %65'i Türk çocukları olmak üzere toplamda 90.000 göçmen çocuğu gelmiştir (Bretz, 1978, s. 79). Zentrum für Türkei Studien-ZfT (Türkiye ve Araştırmalar Merkezi Vakfı) 1999 yılındaki çalışmasında Almanya'da aile kökleri Türkiye'ye dayanan 2,8 milyondan fazla insan yaşadığı ve bunların yaklaşık 1,5 milyonu Almanya doğumlu olduğu yer almıştır. ZfT'ye göre Göçmen kökenli vatandaşlar toplam nüfusun dörtte birini oluştururken, Türkiye kökenli göçmen Nüfus ilk sırada yer almaktadır (ZfT, 1999).

Zeman'ın araştırmalarına göre (2005a, s. 22) Almanya'da yaşayan yabancıların %10,3'ü 60 yaş ve üzeri ve sadece %1,1'i 80 yaş ve üzeriydiler. Yaş grupları açısından ele alındığında 60 yaş üzeri göçmen Grubun oranı % 10'u geçmemektedir. Ancak yine de yabancı nüfusun demografik yaşı hızla artmaktadır. Almanya'daki ileri yaştaki yabancıların sayısı (60 yaş ve üstü) 1995 ve 2003 yılları arasında 427.789'dan 757.928 kişiye, yani yaklaşık %77 oranında artmıştır (Zeman, 2005a, s. 22)⁷ Farklı göçmen milliyetleri arasında yaş yapısı farklılık göstermektedir. ZfT tarafından 1999'da yapılan araştırma sonucu, 1987 ve 1997 yılları arasında da tüm yaş gruplarındaki en yaşlı olan kesim Türk göçmenlerindendir.

2005 yılında 15,3 Milyon yabancı kökenli vatandaş Almanya'da yaşamaktaydı. 2013 yılında bu sayı 80,6 Milyon toplam nüfusun 15,9 milyonunun meydana getirmekteydiler. Buda toplam nüfusun yüzde 19,7% meydana getirdiğini göstermektedir (Statistisches Bundesamt, 2013, s. 7).

7 Göçmen nüfus sayısındaki düşüşe sebeplerden birisi Alman vatandaşlığına geçiş olmuştur.

Bu sayı 2021 yılında 22,3 Milyon yabancı kökenli nüfus ile toplam nüfusun %27'sini oluşturmaktaydı (Statistische Bundesamt, 2022). Bugün Almanya'da Türkiye'den göçmen kökenli 2,85 milyon vatandaş yaşamaktadır. Bunlardan 1,5 milyonu halen Türk vatandaşlığına sahiptirler, geri kalan nüfus ise Alman vatandaşlığına geçmiştir. Türkiye kökenli vatandaşlardan 1,5 milyonu Almanya doğumludur (Meier-Braun, 2021). Almanya'da yaşayan Türk kökenli vatandaşlar, göçmen kökenli vatandaşların 24,4%'sini meydana getirmektedir. Almanya'daki toplam nüfusun ise 3,5%'i Türkiye kökenli vatandaşlardan oluşmakta olup (Schührer, 2018, s. 14) Almanya'da yaşayan yabancı toplumunun en büyük parçasını meydana getirmektedirler (Destatis, 2017).

Almanya'daki Yaşlı Türklerin Yaşam Durumu

“Yaşam Durumu” terimi, insanların içinde yaşadığı maddi ve manevi koşulların bütününü ifade etmektedir. Maddi koşullar, fiziksel hayatta kalmanın ön koşullarıdır: Yiyecek, giyecek ve barınmanın mevcudiyeti gibi. Modern toplumlarda bu mallara/materyallere erişim, piyasanın sunduğu tekliflerle gerçekleşmekte ve dolayısıyla maddi koşullar finansal kaynaklar tarafından belirlenmektedir. Maddi durum, yaşlılıkta yaşamın şekillenmesi için temel koşullardan bir tanesidir çünkü genel yaşam kalitesi, finansal kaynakların mevcudiyetine bağlıdır (Kocaman, 2010, s. 33).

Maddi olmayan koşulları ise bireyin geçmişine bağlantılı olarak gelişen durumlar ifade eder ve önceki zamanlarda yapılan eylemlerden ve kararlardan etkilenebilir. Elde edilen eğitim düzeyi, meslek seçimi, yapılan evlilik (evlilik davranışı), yaşlılık için mevcut birikimlerin/tasarrufların oluşumu, maddi olmayan koşullar, birer örnek olarak gösterilebilir. Bu bireysel biyografik koşullara ek olarak kolektif koşullar da vardır: Örneğin, çalışma aşamasındaki işgücü piyasası koşulları veya yaşlılıkta yaşam durumunu etkileyen değişen yasal düzenlemeler. Maddi kaynaklar temel olarak maddi yaşam koşullarını belirlerse de maddi olmayan yaşam koşulları üzerinde de güçlü bir etkiye sahiptir: Sosyal ilişkileri sürdürebilme ve tüketici olabilme ve kültürel aktivitelere katılma imkânı buna dahildir. Öte yandan maddi olmayan koşulların, maddi koşullara etkisini belirtmek gerekir: Büyük bir hanede olmak, sosyal ağlara katılım finansal kaynağı güçlendirebilir. Çünkü büyük bir ailede hizmetler ve yardımlar doğrudan ödenmek zorunda değildir, hane üyeleri tarafından ücretsiz olarak sağlanabilir (Thieme, 2008; Kocaman, 2010, s. 34).

İşgücü göçü ile Almanya'ya gelmiş ve burada yaşlanmış olan birinci kuşağın yaşam durumu üzerine 2000'li yıllara kadar az sayıda araştırmalar yapılmıştır. Bu grubun yaşam durumu üzerine araştırmaların başlaması Federal Hükümetin sunduğu 6. Aile Raporu olup, bu Rapordan sonra yabancı kökenli yaşlıların yaşam durumları üzerine birçok araştırmalar yapılmıştır (Dietzel-Papakyriakou, 2012; Steinbach, 2019, s. 564).

Yapılan araştırmalarda öncelikle finansal durum ve sağlık durumu ele alınmış ve son yıllarda buna bakım durumu eklenmiştir.

Almanya'da 1973'te işe alımların dondurulmasıyla birlikte işçi rotasyonu ve entegrasyonu gündeme gelmiştir. Ancak, Devletin resmi politikası hala rotasyon olduğu için, entegrasyon konusunda gerekli ilgi ve özel bir çalışmaya yer verilmemiştir.⁸ Almanya Cumhurbaşkanı Steinmeier Göç'ün 60. yılı vesilesiyle verdiği davetteki sözlerinde o zaman gelmiş ve "Misafir İşçi" olarak nitelendirilen bu grubun hayatlarındaki gerçekleri şöyle özetlemiştir:

*"Dil kursları yoktu, destek, entegrasyon politikası yoktu, çünkü entegrasyon arzu edilen bir şey değildi. İnsanların iki yıl sonra bavullarını tekrar toplamaları bekleniyordu. Alman ekonomisinin özel talebi üzerine rotasyon kuralının kaldırılmasından sonra da bu eksiklikler uzun süre giderilmedi. Toplumumuz kaçınılmaz olanı, gecikmiş ve doğru olanı kabul edinceye kadar uzun ve acılı bir yolun kat edilmesi gerekti: Bu sözde misafir işçiler ne misafir ne de sadece işçiydiler."*⁹

Alman Hükümetinin göçmenlerle ilgili rotasyon politikasından daha istikrarlı başka bir politikası yoktu ve çok uzun yıllar boyuncuda olmadı. Almanya'nın göçmen nüfusun yerleşik hale gelmesi halinde ortaya çıkabilecek sorunlar, ya da yerleşik hale geçiştir yerine getirilmesi gereken ön çalışmalar/uygulamalar yıllarca göz ardı edilmiş, ancak "misafir" işçilerin Almanya'daki çalışma ve kalış süresinin gelişimi planlanandan çok farklı gelişmiştir. Göçmen işçilerin çoğunluğu çalışma hayatlarının sonuna kadar Almanya'da kalmış ve emekliliklerini hâlen burada geçirmektedirler.

Almanya'da yaşayan ileri yaştaki göçmenlerin oranı son yıllarda önemli ölçüde artmıştır ve bu oranın yakın gelecekte Alman yaşlıların oranından daha yüksek olması beklenmektedir. Bu öngörü, Almanya'da yaşlı göçmenlerin gelecekte kendilerine ait büyük bir nüfus grubunu oluşturacaklarını açıkça ortaya koymaktadır. Almanya'da şu an ileri yaştaki genel nüfusun ihtiyacı olan sosyal, ekonomik, bakım gibi hizmetleri karşılayacak boyutta olduğunun söylemek mümkün değildir. Bu bölümde Almanya'daki yaşlı göçmenlerin yaşam durumlarındaki finansal, sağlık, yardıma ve bakıma muhtaçlık gibi konular ana hatlarıyla ele alınmaktadır.

Finansal Durum

Son yıllarda Almanya'daki yaşlıların gelir durumu, bundan önceki nesillerin gelir durumuyla kıyaslandığında, önemli ölçüde bir iyileşmeden söz edilebilir. 2000 yılından sonra yapılan araştırmalar emeklilerin, önceki yıllara oranla daha iyi ekonomik

8 1973'ten sonra Rotasyondan kasıt, yabancı işçilerin artık geldikleri ülkelere kesin dönüş yapılmasıdır.

9 Frank-Walter Steinmeier (2021): "Türkiye ile İşgücü Anlaşması'nın 60. Yılı". https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Downloads/DE/Reden/2021/09/210910-Anwerbeabkommen-D-TUR-Tuerkisch.pdf?__blob=publicationFile

koşullara sahip olup ve buna bağlı olarak daha yüksek bir tüketim potansiyeline sahip olduklarını göstermektedir (Fünfter Altenbericht, 2005, s. 187)¹⁰. Bu ekonomik iyileşme 1957'deki emeklilik yasasında gerçekleştirilen bir reformla gerçekleşmiştir. 1957'den bu yana emekli maaşları, ücret ve maaşlara orantılı bir şekilde güncellenmektedir. Emeklilerin ekonomik imkânları üzerine pozitif etkileri olan bu reform, emeklilerin ekonomik olarak bağımsız, aktif emekli olabilmelerini mümkün kılmıştır. Bu sayede bugünkü Almanya'daki yaşlıların çoğu maddi olarak güvende ve bağımsız yaşamaktadırlar (Zolner, 2000, s. 44; Kocaman, 2010, s. 34). Bu pozitif durumun Alman yaşlıların yaşam durumu için geçerlidir, ancak Almanya'daki Türkiye kökenli birinci kuşak için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

Almanya'daki yaşlı göçmenlerin emeklilikteki mali durumları ele alındığında, çok farklı bir tablo ile karşılaşmaktadır. Emeklilik yaşında olan göçmenlerin maddi durumu üzerine yapılan araştırmalar, göçmenlerin emeklilik maaşlarının ortalamasının çok altında olduğunu göstermektedir. Buna sebep olarak da daha kısa prim ödeme süreleri, daha düşük emekli maaşı katkı payları, vasıfsız ve düşük vasıflı işte çalışma durumu ve genellikle bir hastalık nedeniyle erken emeklilik olarak gösterilmiştir (Kocaman, 2010, s. 111).

Almanya'nın Euro'ya geçmeden önceki döneme bakıldığında Türkiye kökenli emeklilerin aldıkları emekli maaşı 1100 Mark olarak görülmektedir¹¹. Bu Alman kökenli emeklilerin aldıkları maaşın ortalama %66'sına denk gelmektedir. Yine 2013 yapılan araştırmalar göçmen kökenli emeklilerin ortalamasının %60 daha altında emeklilik maaşı aldığını ortaya koymaktadır. Bu göçmen kökenli olmayanlarda bu oran sadece %12,5'dir (Hoffmann & Romeu Gordo, 2016, s. 70).

2015 yılında Sosyal ve Çalışma Bakanlığının yaptığı araştırma sonucu Almanya'da 65 yaş üzerlerinin ortalama aldığı emeklilik maaşı Alman kökenli vatandaşlarda 1.779 Euro iken bu göçmen kökenli vatandaşlarda 1.119 Euro'dur (Bartig, 2022, s. 10). En az emeklilik maaşını göçmen kökenli kadınlar almaktadır. Göçmen kökenli kadınlar erkeklerden daha çok yoksullukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Göçmen kökenli emekliler almış oldukları emeklilik maaşıyla hayatlarını idame ettiremediklerinden dolayı sosyal yardım almaktadırlar. 2009'da yapılan bir araştırmaya göre tüm göçmen kökenli yaşlıların yarısına yakını (48%) devletten almış oldukları ekonomik yardımlarla hayatını idame ettirebilmektedirler. Türkiye kökenli yaşlı göçmenlerin yarısından fazlası ekonomik durumunun iyi olmadığını ifade etmişlerdir. Türkiye kökenli emeklilerin %68'i ekonomik durumunun yetersiz olarak değerlendirmektedir (Bartig, 2022, s. 10).

10 Fünfter Altenbericht-Beşinci Yaşlı Raporu (Altenbericht-Yaşlı Raporu). Federal Aile İşleri Bakanlığınca finanse edilerek yapılan istatistik araştırmaların sunulduğu rapordur. Bu zamana kadar yapılan sekiz araştırma raporları sırasıyla 1.Rapor 1993/ 2.Papor 1998/3.rapor 2000/ 4 Rapor 2002/ 5. Rapor 2006/6. Rapor 2010/ 7. Rapor 2012 ve 8. Rapor 2020 yıllarında sunulmuştur. 9. Raporun Mart 2024 yılında sunulması beklenmektedir.

11 Deutsche Mark-Alman Mark'ının Euro'ya geçiş döneminde yaklaşık olarak 2 Mark bir Euro'ya tekabül ediyordu(1€=1,95583 DM). Buna göre Türkiye kökenli emeklilerin 2000'li yıllardan önceki maaşlarının 550 Euro'ya tekabül ettiği söylenebilir.

Sağlık ve Sağlık Anlayışı Durumu

Mali duruma ek olarak, sağlık, yaşlılıkta yaşam durumunun merkezinde yer almaktadır, çünkü fiziksel bütünlük ve esenlik sağlıktan kaynaklanmaktadır (Backes & Clemens, 2003, s. 204). Bir kişinin yaşam durumu, sağlık durumu ile önemli ölçüde etkileşim içerisindedir. Sağlık aynı zamanda bir kişinin sosyal hayata ne ölçüde katılabileceğini, sosyal ilişkileri sürdürebileceğini de belirler veya başkalarından düzenli yardıma bağımlı olup olmaması anlamına gelmektedir. Yaşlılıkta yaşam kalitesi bireyin sağlık durumunun kötü olup olmaması veya hareket kabiliyetinin kısıtlı olup olmaması, evdeki temel işlerini yapabilmesi veya yalnızca büyük güçlüklerle gerçekleştirilebilmesi durumuna göre değişmektedir (Zolner, 2000: 45). Yaşlı göçmenler arasında sağlık durumunun kötü olması, öncelikle çalışma koşullarının kötü oluşu, düşük gelir, kötü yaşam koşulları gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır ve bu bağlam içinde bakıldığında, hastalık ve ölüm oranlarının artmasına bu koşullar neden olmaktadır (Zeman, 2005a: 36).

Hamburg'da gerçekleştirilen ampirik bir çalışmada, yaşlı göçmenlerde tespit edilen iki temel sağlık sorunundan bahsedilmektedir: Birincisi fiziksel olup stresli çalışma koşullarından kaynaklanan ve esas olarak kas-iskelet sistemini bozan hastalıklar ve sakatlıklardır. Diğer ise dolaşım sorunları, baş ağrıları, migren veya konsantrasyon bozuklukları gibi psikosomatik kökenli hastalıklar ve şikayetlerdir. Göçmenlerin kendileri de bu tür şikayetleri yaşam koşullarına ve yoksunluklarına bağlamaktadır (Freie Hansestadt Hamburg/FHH, 1998, s. 95). Yıllar içerisinde yapılmış olan birçok araştırmada da göçmen kökenli yaşlı vatandaşlar sağlık durumlarını göçmen kökenli olmayanlardan daha kötü olduğunu ifade etmiş ve en az beş sağlık sorunu olduğunu ifade etmişlerdir (Bartig, 2022, s. 22). 50 ve üzeri yaştaki göçmenlerde fiziksel sorunları yanında, aynı yaş grubuna ait Almanlardan daha çok depresyon belirtiler görülmektedir. 2012 yılında yapılan başka bir araştırmadan elde edilen sonuca göre, Türkiye kökenli göçmenlerin hem fiziksel hem psikosomatik şikâyetlerinin arkasında sosyal ve ekonomik sebepler tespit edilmiştir. Bu araştırmaya katılan 50 ila 79 yaşlarındaki katılımcılarda beyanlarında sağlık sorunlarının arkasındaki sebebin yaşam durumu olduğunu belirtmişlerdir (Bartig, 2022, s. 13).

Göçmen kökenli yaşlıların sağlık ve esenlik bakımından bu kadar olumsuz bir tablo sergilemesinin arkasındaki sebep göç sonrası çalışma ve yaşam durumuna bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Zira İşgücü Anlaşmasında yer alan işçi alım şartlarına bakıldığında, göçmenlerin tamamen sağlıklı bireylerden seçildiği görülmektedir. Göçmenlerin Almanya'ya gelişlerinin başlangıcındaki sağlık durumları, aynı yaştaki Alman nüfusunun sağlık durumundan daha iyi durumdaydı (Kocaman, 2010, s. 63). 1980'lerden sonra göçmenler üzerine yapılmış olan araştırmalarda ise göçmenler aynı yaştaki Almanlarla kıyaslandığında, göçmenlerin değil aynı yaştaki Almanların daha sağlıklı olduğu sonucu ortaya çıkmamaktadır (Zeman, 2005a, s. 35).

Bunun nedeni, birinci nesil göçmenlerin çoğunun sağlıklarını olumsuz etkileyecek kötü koşullarda çalışmak zorunda kalmaları ve buna bağlı oluşan stres faktörüdür: Kötü çalışma koşullarına örnek olarak, parça başı ve vardiyalı çalışma durumu, fiziksel olarak stresli ortam, kimyasal maddelere, gürültüye ve aşırı sığağa maruz kalma denilebilir. Yaptıkları işin kendi sağlıkları üzerine olan risklerden bilincinde olmadıklarından dolayı, genellikle her işi ve vardiyayı üstlenen göçmenlerin, bu şartlar altında yaptıkları işler sonucu sağlıkları kötü etkilenmiş, ileriki yıllarda çalışamaz hâle gelmişlerdir. İlk kuşak göçmenlerin çalışma yaşamındaki sağlığa zararlı etkenler, yaşlılıkta hastalık olarak kendini göstermektedir (Zeman, 2005a, s. 36).

Yaşlı göçmenler üzerine yapılmış olan çeşitli araştırmalar, göçmen işçilerinin yaklaşık %40'ının hastalık nedeniyle erken emekli olmak zorunda kaldığını ve görüülen göçmenlerin sağlık durumlarının çoğunlukla olumsuz olarak tanımladıkları görülmektedir (bkz. Gesundheitsamt Bremen, 2004, s. 39)¹². Ayrıca yaşlı göçmenlerde, aynı yaştaki Almanlardan daha erken ve daha uzun süreli bakıma ihtiyaç duyma riskinin olduğunu gösteren çeşitli araştırmalar mevcuttur (Zeman, 2005a, s. 37). Emeklilik sonrasında ölkelerine dönememe sebeplerinden biri de sağlık durumu ve sağlık alanındaki ihtiyaçlardır. Bu durum birçok göçmenin emeklilik yıllarını da Almanya'da geçirmesinin ana nedenlerinden de bir tanesidir. Kendi ifadelerine göre, Almanya'da, geldikleri ölkelere göre daha iyi sağlık ve bakım hizmeti bulunmaktadır (Zeman, 2005b, s. 7; Palaz & Adıgüzel, 2016, s. 452)¹³.

Yaşlı Göçmenlerde Yardıma ve Bakıma Muhtaçlık Durumu

Yardım, bakım ihtiyacı ve talebi, hastalık ve sakatlık gibi nesnel problemlerin yanı sıra kişinin kendi ihtiyaç ve yardım beklentisine ilişkin öznel algıları nedeniyle de ortaya çıkmaktadır. Yardıma ve bakıma muhtaç kişiler, fiziksel, bilişsel veya psikolojik bozuklukları olan veya sağlıkla ilgili stres veya gereksinimleri bağımsız olarak telafi edemeyen veya bunlarla baş edemeyen kişilerdir. Türkiye'den gelen ilk kuşak yaşantısını uzun yıllar burada geçirmeyi planlamadığı gibi, yaşlılıkta da planlar Almanya üzerine yapılmamıştır. Yakın geçmişte ve hatta bugün bile ömrünün çoğunu Almanya'da geçirmiş olan ilk kuşağa sorulduğunda, bazılarının hâlâ dönme fikrinden vaz geçmediği ve burada ömrünün sonuna kadar kalmayı planlamadığı görülmektedir.

Ne var ki göç ve göçün beraberinde getirdiği yaşam hikayesine bakıldığında, ilk gelen ve zorlu şartlarda hayatını idame ettirmiş olan göçmenlerin çoğunluğunun, yaşlılıkta çeşitli alanlarda yardıma ve hatta bakıma ihtiyaç duyma durumu görülmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi ilk kuşağın büyük bölümünde, yaşantılarının ileriki

12 Gesundheitsamt Bremen: Bremen Şehri Sağlık Müdürlüğü

13 Palaz ve Adıgüzel'in 2016 yılında Hollanda'da yapmış oldukları araştırmada, Sağlık sorunu yaşayan Türk yaşlıların isteseler bile Türkiye'ye dönememelerinin bir sebebi olarak, Türkiye'de Hollanda'da alabildikleri Sağlık ve Bakım hizmetinin olmayışını belirtmişlerdir.

yıllarında fizyolojik ve psikosomatik rahatsızlıklar meydana gelmekte ve bu durum yaşam durumlarını olumsuz etkilemekte ve yaşam kalitesini önemli ölçüde düşürmektedir. Yaşlılıkta yardım ve bakımın temini bakım sigortaları üzerinden gerçekleşmektedir. Almanya'da kanuni olarak herkesin sağlık ve bakım sigortasının olması zorunludur, bu zorunlu sigorta kamu ve özel sağlık sigortası olarak ikiye ayrılmaktadır.

Bakım sigortası da işsizlik sigortası gibi sağlık sigortasının şemsiyesi altında toplanmıştır. Kamu ve özel bakım sigortası olarak iki bölüme ayrılan bakım sigortası kapsamında, Almanya nüfusunun %90'nının kamu bakım sigortası, geriye kalan %10'luk kısmın ise özel bakım sigortası bulunmaktadır. Bakım sigortası kapsamında çeşitli sosyal yardım ve bakım hizmetleri sunulmaktadır. Bakım sigortası kapsamında olan hizmetlere; tıbbi ve sosyal bakım, rehabilitasyon hizmetleri, huzurevinde bakım, evde bakım (buna kişisel ihtiyaçlar ve evde gerekli işlerin ve ev hizmetlerinin yapılması da dahildir), bakımevlerinde gündüz ve/ yeva gece bakım imkânları, geçici süreli bakım, evde teknoloji kullanımı, tıbbi araç-gereç temini, evde aile tarafından gerçekleştirilen bakımda ailenin kurumlardan temin ettiği bakım elemanı tarafından desteklenmesi, eve yemek hizmetleri örnek olarak verilebilir. Almanya'da yaşayan herkes bu hizmetlerden faydalanma imkânına sahiptirler. Ancak herkesin bu hizmetlere erişim imkânı olduğu söylemek güçtür.

Göçmenlerin ihtiyaç duydukları çeşitli bakım hizmetlerine erişimini engelleyen faktörler bulunmaktadır. Söz konusu engellerin arasında başlıca yer alanlar hususlar: “dil problemi, sosyal ve kültürel iletişim sorunları; sigorta üzerinden ulaşılabilecek hizmetlere dair bilgilerinin olmaması, hizmetlerin sunumu ve bunun finansman konuları ile göçmenlerin kültürel ve sosyal değerlerine, yaşam tarzlarına ve ihtiyaçlarına uyan hizmetler hakkında yetersiz bilgi ve bilgi fırsatlarının eksikliği” (Kocaman, 2010). Yaşlılıkta ihtiyaç duyulan ve aslında imkanlar dahilinde olan yardım ve bakım hizmetlerinden faydalanamaması sadece bir “erişim ve bilgi eksikliği” problemi olarak algılanmamalıdır. Anadolu'dan gelmiş ilk neslin kültüründen getirdiği değer yargularından dolayı da yabancı kişilerden yardım ve bakım hizmeti almak, kurum yaşlı bakımı veya bir bakım evinde olmak tercih değil çaresizlik olarak algılanmaktadır. Türk ailesinde geçmişten beri ideal olarak görülen yaşlıların evlerinde çocukları tarafından bakılmalarıdır.

Yapılan araştırmalar yaşlı Türk göçmenlerin sadece %26'sının huzurevine gitmeye istekli olduğunu göstermektedir. Yaşlı Türk göçmenlerin %52'si ise yaşlılığını kesinlikle evde geçirmek istediklerini belirtmişlerdir. Hamburg'da yapılan bir araştırmada, yaşlı göçmenler için profesyonel yardımın “ya hiçbir seçenek olmadığını ya da çok az sayıda göçmen için bir seçenek olduğunu” göstermektedir (FHH, 1998: 105). Türk kökenli yaşlı göçmenlerde ihtiyaç duyulan bakım öncelikle “evde bakım” seçeneği olduğu ve

kurum bakımının en son tercih olarak değerlendirildiği görülmektedir. İkinci kuşağın mensupları ya zaten ebeveynlerinin evinde ya da ebeveynlerine oldukça yakın mesafede yaşamaktadırlar. Bu sayede ebeveynleri ile temas/ ziyaret sıklığı genel olarak oldukça yüksektir. Bu nedenle, ebeveynlerin yaşlılık döneminde çocukları tarafından bakılma konusunda yüksek beklentileri olması şaşırtıcı bir durum değildir (Baykara-Krumme & Hoff, 2006, s. 452).

Almanya’da 2000’li yılların başlarında bakım evlerindeki yaşlı göçmenler üzerine yapılmış ve bu grup için emsal diyebileceğimiz araştırmalar bulunmamaktaydı. Nedeni ise bu kurumlarda yaşlı göçmenlerin yok denecek derecede az olmasıdır. Bazı belediyelerin hizmet verdikleri kurumları üzerinden yapmış oldukları az sayıdaki çalışmalar ise buralardaki yabancıların çok az sayıda olduğunu göstermektedir. Yabancı kökenli yaşlılar, yaşlılıklarını genellikle kendi evlerinde ya da çocuklarıyla beraber yasadıkları çok nesilli evlerinde sürdürmektedirler (BMFSFJ, 2000, s. 119). Bu hem bir tercih hemde aynı zamanda bir zorunluluk sonucudur. Zira o zamanlarda bakım evlerinde yabancı kökenli, dili iyi bilmeyen ve inancı dolayısıyla fark bakım hizmeti alması gereken yaşlılar için gerekli çalışma ve hazırlıklar mevcut değildi. Örneğin bakım evindeki Müslüman sakinler için helal yemek, günlük öz bakım durumunda kadın için kadın bakıcı, erkek için erkek bakıcı mevcudiyeti, inanç ve ibadetlerini gerçekleştirebilecekleri bir mescit gibi (BMFSFJ, 2000, s. 120). Son yıllarda Türkiye kökenli yaşlı göçmenler üzerine yapılan araştırmalarda, yaşlı bakımı hizmetinde onlar için nelerin öncelikte geldiği sorulmuş, alınan cevaplarda saygı ve nezaketin ilk sırada geldiği, ikinci sırada ise hemsinsi olan bir bakım personelinden hizmet almak olduğu görülmektedir (Bartig, 2022, s. 16).

Günümüzde halen Almanya’daki yaşlı göçmenlerin yaşam duruma ilişkin veri durumu/ veriler son derece yetersizdir. Geçen bu 20 sene içerisinde bakım evlerindeki yaşlı göçmenlerin sayısında artış olmakla beraber, bu alandaki çalışmaların hala az olması ve emsal niteliğinde olmamasının sebebi, yapılan araştırmalara bu gruptaki kişilerin Alman dilini çok iyi konuşamamalarından dolayı katılamamaları ve Almanya’nın toplam nüfus içerisinde hala küçük bir grubu meydana getirmeleri denilebilir (Steinbach, 2019, s. 564).

Almanya’daki göçmen nüfusun 1,8 Milyonu 60 yaş ve üzeridir. Bu nüfusun yarısı Müslümanlardan oluşmakta, müslümanların çoğu ise Türkiye kökenli göçmenlerden oluşmaktadır (Akçadağ Keskin, 2022, s. 79). Yapılan araştırmalar 2013 ila 2030 yılları arasında 60 yaş üzeri yaşlı göçmenlerde bakıma muhtaçlığın ikiye katlanacağını bize göstermektedir (Bartig, 2022, s. 16). Federal sağlık bakanlığının yaptığı bir araştırma sonucu, artan bu yardıma ve bakıma muhtaçlığa rağmen, yaşlı göçmenlerin almış oldukları bakım hizmetinin 10%’u geçmediği görülmektedir (BMG, 2017: 165). Almanya’daki Türk ailelerinde yaşlı bakımında öncelik aile üyelerinden alınan

yardımlarla bu ihtiyacın giderilmesi hala ilk sıradaki seçenek olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra, bakım sigortası üzerinden alınabilecek kurumsal bakım hizmetlerine olan erişim engelleri şöyle sıralanabilir: Kurumsal yardımın kültürel olarak tercih edilmemesi, bu konuda bilgi için yeterli dil bilgisinin olmaması, sunulan hizmetlerin Müslüman yaşlıların ihtiyacını karşılayacak düzeyde henüz mevcut olmaması ve daha önceden yaşamış oldukları ayrımcılık deneyimlerinden dolayı, yabancı yardıma mesafeli olduğu özetlenebilmektedir.

Aile yapılarındaki değişim, kadın istihdamındaki artış, çalışma hayatındaki artan gereksinimler ve gelecek nesillerin yaşam biçimlerindeki değişiklikler sebebiyle, gelecekte kolektif aile dayanışması ve destek potansiyelinin günümüzdeki kadar olmayacağı varsayılmaktadır. Bu da gelecekte yaşlı göçmenlerin daha çok kurumsal bakım hizmetlerine yöneleceği ve bu alanlarda Müslüman kökenli yaşlı göçmenler için zorunlu hizmetin gerekliliğinin göz önünde bulundurulması anlamına gelmektedir (Bartig, 2022; Dietzel-Papakyriakou, 2005; Baykara-Krumme, 2012a). İleriki yıllarda iki konu önem arz etmektedir. Birincisi göçmen yaşlılar için hizmet verecek kurumların Müslüman yaşlıların taleplerini karşılayabilecek hizmet sunması, ikincisi ise Müslümanlara kurumsal yardım ve bakım hizmetine ulaşım yollarının açılmasıdır.

Türkiye'ye Kesin Dönüş

Almanya'ya birkaç yıllık bir süre için gelmiş olan ilk kuşaktan küçük bir bölümü, planları üzere, birkaç yıl çalışıp, edindiği tasarruflarla tekrar ülkelerine dönüş yapmışlardır. 1955-1973 yılları arasında tüm ülkelerden Almanya'ya "misafir işçi" olarak gelmiş 14 Milyon göçmen işçiden, 11 Milyonu rotasyon prensibi üzere geri dönüş yapmıştır. İkinci kısım ise Federal Şansölye Helmut Kohl yönetiminde muhafazakâr-liberal hükümet (CDU/CSU ve FDP) tarafından 1983 yılında kabul edilip, uygulamaya konulan "Geri Dönüş Teşvik Yasası" ile geri dönüşünü gerçekleştirmiştir. Bu yasa kapsamındaki teşvik, geri dönmek için gelip dönememiş, en az 6 aydır da işsizlik maaşı alan ve dönmek isteyen göçmenlere verilen mali yardımı kapsamaktadır. Bu yardım geri dönmeyi kabul eden her bir işçi için 10.500 DM (DM-Deutsche Mark-Alman Markı), her bir çocuk için ise 1500'er DM'dir. 1984'e kadar toplamda 13.716 misafir işçiye 161 Milyon DM ödenmiştir. Geri dönüş teşvik primini alanlardan 12,016'si Türkiye kökenli birinci kuşak misafir işçilerdir.¹⁴ Verilen teşvikler neticesinde göçmenlerin bir kısmı aileleriyle beraber Türkiye'ye kesin dönüş yapmışlardır. Almanya'daki Türk kökenli göçmenlerin büyük çoğunluğu ise Almanya'da kalmaya devam etmiş, ilaveten Türkiye'deki eş ve çocuklarını da Almanya'ya getirmişlerdir.

¹⁴ Deutscher Bundestag, Drucksache 10/2988, 8.3.1985. (Almanya Federal Meclisi, basılı gazete 10/2988, 8 Mart 1985)

Hem göçmenler hem de siyasettekiler, göçmen işçilerin geçici olarak burada oldukları ve en geç çalışma hayatından emekli olduktan sonra ülkelerine dönecekleri kanaati uzun süre devam etmiştir. Hohmeier'in 2000 yılında yapmış olduğu araştırmanın sonucunda da göçün başlangıcından 54 yıl sonra, yaşlı göçmenlerin %30'dan fazlası Almanya'da kalmak istediğini belirtmiştir, yaklaşık %30'u da geldikleri ülkelere geri dönmeyi planladıklarını bildirmişlerdir. %40'ı ise henüz bir karar vermediğini ve dönüşü ertelediklerini bildirmişlerdir (Hohmeier, 2000, s. 43).

1974'te Aile Birleşimi yoluyla göçmen kökenli işçiler ailelerini yanlarına alma imkânına kavuşmuşlardır. Burada aileleriyle beraber yaşayıp, Türkiye'de kendileri ve ailelerinin yaşantısını kolaylaştıracak maddi birikimi kazandıktan sonra ailelerini alıp evlerine döneceklerini planlarken, çocuklar büyüyüp, burada hayat kurmaları onları kesin dönüşten alıkoyan en önemli faktörlerden bir tanesi olmuştur.¹⁵ Türkiye'ye dönüşü erteleyen veya engelleyen ailevi sebeplere ekonomik sebepleri de eklemek gerekmektedir. Göçün başından beri kazanımlarını Türkiye'ye yatıran ilk kuşak, buradan gönderdikleri paraların bekledikleri gibi değerlendirilememesinden kaynaklanan maddi zarar ve hayal kırıklığı yaşamışlardır. Güvendikleri akrabalarının buradan gönderdikten paralarla ilk kuşağın beklediği doğrultuda yatırım yapmayarak, ilk kuşağı ekonomik zarara uğratmaları da ilk kuşağın geri dönmek yerine burada kalmasında bir etkidir. Politik olarak da o dönem Türkiye'deki gergin ve istikrarsız siyasi ortam, onların geri dönme planını hep ileriki bir tarihe erteleme sebeplerinden bir diğeri olarak zikredebilir.

Bununla birlikte Sağlık hizmetlerinden yararlanma veya emeklilik maaşıyla geçinememeleri halinde, kira ve geçim yardımı alma gibi ekonomik faktörlerde kesin dönüş yapamamalarında etkili olmuştur. Bugün birçoğuna göre çözüm emeklilikte her iki ülkede de zaman geçirmek ve sadece bir ülkeyi tercih etme fikrini askıya almak olmuştur. Yaşlı göçmenlerin çoğu bugün yılın altı ayını Almanya'da altı ayını Türkiye'de geçirerek, bu sayede hem Almanya'daki ailelerinden kopmamış, sağlık hizmeti ve ekonomik yardımlardan mahrum olmamış oluyorlar.

İlk kuşak için memlekete geri dönme ideali üzerine söylenebilecek son şey, nasıl ve ne sebepten dolayı Almanya'da kalmış, kesin dönüşü ertelenmiş olurlarsa olsunlar, hâlâ baki olduğudur. Türkiye'ye dönmekten nihai vazgeçen yok denecek kadar azdır. Türkiye'den gelmiş ve burada yaşlanmış göçmenlere yönelteceğiniz "*Allah geçinden versin ama, vefat ettiğinizde nereye gömülmek istersiniz?*" sorusuna alacağımız cevap, Türkiye'den geldiği şehirde veya köyünde, ailesinden birilerinin yanında gömülmeyi çoktan vasiyet etmiş olduğu olacaktır.

15 Palaz ve Adıgüzel'in (2016) araştırması ve Almanya 'da yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır ki, Hollanda ve Almanya'da yaşlıların Türkiye'ye dönüşünü etkileyen en önemli faktörlerden birisi ailelerinin buradaki kalacak olmasıdır.

Sonuç

1961 yılından itibaren Türkiye'den Almanya'ya gelmiş, burada yaşlanmış Türkiye kökenli Göçmen yaşlılar misafir olarak geldikleri Almanya'da 60 yılı geride bırakmışlardır. Onların göç yaşamı ve bu 60 yıldaki yaşam durumunu tanımlamadaki en büyük zorluk, o yıllara ait verilerin sınırlı olmasıdır. Mevcut literatür analizi göç yıllarındaki yaşam durumları üzerine sınırlı bilgi vermektedir. 2000'li yıllara kadar bu alanda yapılmış, emsal olarak değerlendirilebilecek, göçmenlerin yaşam evreleri ve yaşam ortamlarını birbiriyle ilişkilendiren boylamsal çalışmalar bulunmamaktadır. Bu sebeple, göçmenlerin yaşlılıkta yaşam durumunu belirleyen karmaşık faktörleri analiz etme imkânı kısıtlı kalmaktadır. Mevcut verilerle, Türkiye kökenli göçmen yaşlıların, göçe özgü yaşam koşulları sebebiyle, ileriki yaş evresinde birçok sağlık sorunlarıyla karşı karşıya oldukları görülmektedir. Yine çalışma koşullarının zorluğu göçmenlerin sağlığını fiziksel ve psikosomatik olarak olumsuz etkilemiş, bunun sonucunda erken emeklilik kaçınılmaz hâle gelmiştir. Erken emeklilik aynı zamanda daha az emekli maaşı almak anlamına gelmektedir. Yaşlılıkta yardıma ve bakıma muhtaçlık göçmen kökenli yaşlılarda yüksek oranda olmasına rağmen sadece on kişiden biri profesyonel yardım ve yaşlılıkta bakım yardımı alabilmektedir. İleri yaştaki göçmen yaşlıların ihtiyaçları, nesiller arası yardımlaşmayla dengelenmektedir. Ne var ki ikinci ve üçüncü kuşağın hayatındaki değişen yaşam koşulları sebebiyle, ileride nesiller arası dayanışma ile göç kökenli yaşlıların ihtiyacı olan bakım ve yardımı karşılanamayacağını görülmektedir. Bu sebeple yaşlılıkta profesyonel/ kurumsal yardım ve bakım yolunun Türkiye kökenli yaşlılara açılması gerekmektedir. Her ne kadar 2000'li yıllara kadar "misafir işçi" olarak kabul edilip, Almanya'ya entegrasyonu için bir politika yapılmamış olsa da bu gün Almanya'nın bir parçası olarak kabul gören Türkiye kökenli göçmen yaşlıların, yaşlılıkta sosyal katılım fırsatlarına erişebilmek ve sosyo-kültürel yaşama entegrasyon için çalışmaların yapılması, ekonomik şartlarınınsa iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmaların yapılabilmesi için, öncelikle göçmen kökenli yaşlıların yaşam durumu üzerine bir durum tespiti yapılması gerekmektedir. Buda yapılacak boylamsal araştırmalarla, göçmen kökenli yaşlıların yaşam durumlarına ilişkin düzenli raporlar hazırlanmasıyla mümkündür.

Kısa bir süre öncesine kadar Almanya için ülkesine geri dönecek "misafir işçi" olarak kabul edilen, göç kökenli yaşlılar, artık Almanya'nın vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilmektedirler. Şu an hazırlanmakta olup, 2023'un ilk aylarında meclisten geçmesine kesin gözüyle bakılan yeni vatandaşlık tasarısında, 67 yaş üstü göçmenlerin yeni ve çifte vatandaşlığa geçişini kolaylaştıran koşullar ise Almanya için verdikleri emeğe karşılık bir teşekkür mahiyetindedir. Göçün 60. yılının geride kaldığı yıllarda, birinci kuşağın Almanya'nın kalkınmasında verdiği emek ve Alman toplumunun bir parçası olduğu kabul edilmekte, "ne zaman dönecekler sorusu" bir kenara bırakılmaktadır. Bu kabul edilmiş hazırlanan yeni yasa tasarısı dahilindeki resmi vatandaşlık imkânı ile de gösterilmiştir. Almanya'nın dörtte birini oluşturan nüfusa

dahil ve Almanya'nın kalkınmasından çok emeği olan, göçmen kökenli bu vatandaşlarının, tıpkı çifte vatandaşlık hakkının verilmesi gibi diğer hak ve imkânların sunulması, Almanya kökenli vatandaşlarla aynı yaşam imkânlarına kavuşturularak, yaşam durumlarının iyileştirilmesi hedeflenmelidir. Bu hedefe ulaşmada göçmen yaşlıların ihtiyaçlarının belirlenip, hizmet verecek kurumların Müslüman yaşlıların taleplerini karşılayabilecek hizmeti sunmasını sağlamak ile mümkündür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Akcağ, K. (2022). Ältere türkeistämmige Migranten in Deutschland und deren Inanspruchnahmeverhalten bei Pflegeleistungen. In G. Lux & D. Matusiewicz (Eds.), *Pflegemanagement und Innovation in der Pflege*. FOM-Edition. Springer Gabler, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-35631-6_7
- Aydın, Y. (2018). *Heimat Almanya: Die Deutsch-Türkische migration*. <https://www.bpb.de/internationales/europa/tuerkei/253189/heimat-almanya>
- Aydın, Y. (2019). *Almanya örneğinde göç ve değişim, perspektif, dosya: Göçmen lökenlilik ve göçmeyen göçmenler*. <https://perspektif.eu/2019/12/02/almanya-orneginde-goc-ve-degisim/>
- Backes, G. M., & Clemens, W. (2003). *Lebensphase Alter. Eine Einführung in die sozialwissenschaftliche Altersforschung*. Juventa-Verlag.
- Bartig, S. (2022). *Alter(n) und Migration in Deutschland: Ein überblick zum forschungsstand zur Lebens Situation älterer Menschen mit migrationsgeschichte in Deutschland* (DeZIM Research Notes). Deutsches Zentrum für Integrations- und Migrationsforschung.
- Baykara-Krumme, H. (2012). EinwanderInnen und ihre Familien: Generationenbeziehungen in der Lebensphase Alter. In *Altern in der Migrationsgesellschaft* (pp. 22–26). https://heimatkunde.boell.de/sites/default/files/dossier_altern_in_der_migrationsgesellschaft.pdf#page=22
- Baykara-Krumme, H., & Hoff, A. (2006). Die Lebenssituation älterer Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland. In C. Tesch-Römer, H. Engstler, & S. Wurm (Eds.), *Altwerden in Deutschland. Sozialer Wandel und individuelle Entwicklung in der zweiten Lebenshälfte* (pp. 443–517). VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Bretz, H. (1978). *Migration und Integration türkischer Arbeiter und Ihrer Familien: eine empirische Untersuchung am Beispiel der Kölner Ford-Arbeiter* (Inaugural-Dissertation).
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend [BMFSFJ]. (2010). *Sechster Bericht zur Lage der älteren Generation in der Bundesrepublik Deutschland - Altersbilder in der Gesellschaft*. Deutscher Bundestag Bonn.

- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend [BMFSFJ]. (2000). *Sechster Familienbericht. Familien ausländischer Herkunft in Deutschland. Leistungen – Belastungen – Herausforderungen und Stellungnahme der Bundesregierung*. <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/93186/98ca1cfb0a9f8ac0c64ece2634bf69de/6-familienbericht-data.pdf>
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. (2005). *Fünfter Altenbericht: Fünfter Bericht zur Lage der älteren Generation in der Bundesrepublik Deutschland Potenziale des Alters in Wirtschaft und Gesellschaft*. Author.
- Bundesministerium für Gesundheit [BMG]. (2017). *Abschlussbericht: Studie zur Wirkung des Pflege-Neuausrichtungsgesetzes (PNG) und des ersten Pflegestärkungsgesetzes (PSG I)* (Bericht zu den Repräsentativerhebungen im Auftrag des BMG von Infratest Sozialforschung München). Author.
- Bundeszentrale für Politische Bildung. (2005). *Marschallplan-Selling Democracy*. <https://www.bpb.de/themen/nachkriegszeit/marschallplan/>
- Destatis. (2008). *Datenreport*. Statistisches Bundesamt.
- Destatis. (2017). *Datenreport*. Statistisches Bundesamt.
- Dietzel-Papakyriakou, M. (2005). Potentiale älterer Migranten und Migrantinnen. *Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie*, 38, 396–406. <https://doi.org/10.1007/s00391-005-0346-2>
- Dietzel-Papakyriakou, M. (2012). Ein Blick zurück nach vorn: Zwei Jahrzehnte Forschung zu älteren Mi-grantinnen und Migranten. In H. Baykara-Krumme, A. Motel-Klingebiel, & P. Schimany (Eds.), *Viele Welten des Alterns. Ältere Migranten im alternden Deutschland* (pp. 437–447). Springer VS. https://www.doi.org/10.1007/978-3-531-19011-2_17
- Düzgün, F. (1996). *Migration als Belastungsfaktor türkischer Familie*. Verlag Dr. Kovac.
- Freie Hansestadt Hamburg [FHH]. (1998). *Älter werden in der Fremde: Wohn- und Lebenssituation älterer ausländischer Hamburgerinnen und Hamburger*. Sozial-empirische Studie, Hamburg.
- Gesundheitsamt Bremen. (2004). *Ältere Migrantinnen und Migranten in Bremen. Lebenssituation, potenzielle Versorgungsbedarfe und gesundheitspolitische Perspektiven*. Eigenverlag.
- Hoffmann, E., & Romeu Gordo, L. (2016). Lebenssituation älterer Menschen mit Migrationshintergrund. In Statistisches Bundesamt, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung und Sozio-ökonomisches Panel (Eds.), *Datenreport 2016. Ein Sozialbericht für die Bundesrepublik Deutschland* (pp. 64–73). Author.
- Hohmeier, J. (2000). Alt in der Fremde, fremd im Alter? Probleme und Chancen in der Lebenslage älterer Arbeitsmigranten in der BRD. In G. Breloer (Ed.), *Sinnfragen im Alter: Beiträge der Wissenschaft* (pp. 41–53). Waxmann-Verlag.
- Kocaman, S. (2010). *Die älteren türkischen Migranten in Deutschland: Eine Sekundäranalyse und empirische Erhebung zu Lebenslage-und Perspektiven dieser Gruppe*. Verlag Traugot Bautz GmbH.
- Landeszentrale für Politische Bildung. (n.d.). *Marschallplan*. <https://www.bpb.de/themen/nachkriegszeit/marschallplan/>
- Meier-Braun, K. H. (2021). *60 Jahre Anwerbeabkommen mit der Türkei. Ein Notenwechsel, der Deutschland verändert hat*. https://www.lpb-bw.de/fileadmin/lpb_hauptportal/geschichtsdossiers/30.10.1962_Anwerbeabkommen_Turkei_Deutschland/1_60_Jahre_Anwerbeabkommen_Turkei_Okt_2021.pdf

- Palaz, F. S., & Adıgüzel, Y. (2016). Hollanda'daki göçmen Türklerin aktif yaşlanma tecrübeleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 431–463. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iussosyoloji/issue/35801/401031>
- Schührer, S. (2018). *Türkeistämmige Personen in Deutschland*. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
- Şen, F. (1994). *Ausländer in der Bundesrepublik Deutschland*. Opladen.
- Şen, F. (2005). *Almanya'daki Türkler entegrasyon veya gettolaşma*. <http://www.konrad.org.tr/Medya%20Mercek/13faruk.pdf>
- Statistisches Bundesamt. (1998). *Statistisches Jahrbuch 1998 für die Bundesrepublik Deutschland*. Author.
- Statistisches Bundesamt. (2013). *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Bevölkerung mit Migrationshintergrund: Ergebnisse des Mikrozensus*. Wiesbaden.
- Statistisches Bundesamt. (2022). *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2021*. Author.
- Steinbach, A. (2019). Ältere Migrantinnen und Migranten in Deutschland. In K. Hank, F. Schulz-Nieswandt, M. Wagner, & S. Zank (Eds.), *Altersforschung. Handbuch für Wissenschaft und Praxis* (pp. 557–580). Nomos Verlagsgesellschaft.
- Steinmeier, F. W. (2021). *60. Jahrestag des deutsch-türkischen Anwerbeabkommens- Almanya-Türkiye işçi alım anlaşmasının 60'cı yılı: (Türkçe)* https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Downloads/DE/Reden/2021/09/210910-Anwerbeabkommen-D-TUR-Tuerkisch.pdf?__blob=publicationFile
- Thieme, F. (2008). *Alter(n) in der alternden Gesellschaft. Eine soziologische Einführung in die Wissenschaft vom Alter(n)*. Verlag für Sozialwissenschaften.
- Zeman, P. (2005a). *Ältere Migranten in Deutschland, Befunde zur soziodemographischen, sozioökonomischen und psychosozialen Lage sowie Zielgruppenbezogene Fragen der Politik- und Praxisfeldentwicklung*. Deutsches Zentrum für Altersfragen.
- Zeman, P. (2005b). *Lebenswelten und gesundheitliche Situation von älteren Migrantinnen - Befunde und Konzepte*. Paper presented at Altwerden in der Fremde - Interkulturelle Altenhilfe für Migrantinnen. Bundestagsfraktion Bündnis 90/Grüne, Berlin.
- Zentrum für Türkeistudien [ZfT]. (1997). *Federal Almanya'da Türkler*. Author.
- Zentrum für Türkeistudien [ZfT]. (1999). *Ältere Migranten in Deutschland* (ZfT-Aktuell Nr. 76). Author.
- Zentrum für Türkeistudien [ZfT]. (2006). *Erschließung der Seniorenwirtschaft für ältere Migrantinnen und Migranten, Expertise im Rahmen der Landesinitiative Seniorenwirtschaft*. Author.
- Zolner, U. (2000). *Die Lebenssituation älterer Menschen und ihr Verhalten als Besucher von Seniorenkreisen*. http://deposit.ddb.de/cgi-in/dokserv?idn=961354941&dok_var=d1&dok_ext=pdf&filename=961354941.pdf

Yaş Dostu Kentler: Lahey Kentinden İyi Uygulama Örneği

Feruze Sarıkış¹ , Çilem Büyükcünlü²

Öz

Lahey Belediyesi Dünya Sağlık Örgütü'nün yaş dostu kentler ağına üye olan ilk Hollanda kenti olmuştur. Bu amaçla Lahey Belediyesi tarafından Lahey'deki Yaşlılar Politikası İçin Eylem Programı (Actieprogramma Haags Ouderenbeleid) uygulamaya konulmuştur. Eylem planının amacı yaşlı bireylerin bağımsızlığını korumak, kişisel kimliğini güçlendirmek ve özgüvenini arttırmaktır. Eylem planı çerçevesinde demanslı bireyler için de projeler geliştirilmektedir. Bu çalışmada örnek bir proje olarak Laheyce Buluşma (Haags Ontmoeten) değerlendirilecektir. Laheyce Buluşma projesi Lahey Belediyesi fonu ile Stichting Xtra tarafından 2017'de yaşlılar ve onların gönüllü bakıcıları (informal care givers) için geliştirilmiştir. Proje kapsamında yaşlı bireyler kendi mahallelerinde, proje ortağı kurumlarda buluşarak çeşitli faaliyetlere katılabilmektedirler. Kurumlarda profesyoneller ve gönüllü kişiler tarafından yaşlı bireylere ve bakıcılarına farklı zaman ve yöntemlerle bilgi, yardım ve destek sunulmaktadır. Projenin öncelikli hedef kitlesi hassas yaşlı bireylerdir. Proje genelinde olumlu sonuçlar elde edilmiştir, fakat aynı sonuç özellikle Türk ve Faslı yaşlı bireylerde elde edilememiştir. Laheyce Buluşma projesinin göçmen yaşlı bireylere ulaşması için, proje koördinatörlerin kilit kişilere yatırım yapmasını öneriyoruz.

Anahtar Kelimeler: Yaş dostu kentler • Sosyal altyapı • Yaşlı bireyler ve bakıcıları • Demans hastaları • Yerel aktörlerin birlikte çalışması • Kilit kişiler

Age-Friendly Cities: An Example of Good Applications from the Hague

Abstract

The Hague Municipality is the first Dutch city to become a member of the World Health Organization's age-friendly cities network. The Hague Municipality aims to be a city where senior citizens continue their lives happily, actively, and with dignity and has put the Actieprogramma Haags Ouderenbeleid [Action Plan for the Hague's Senior Citizen Policy] into practice for this purpose. The aim of the action plan is to preserve senior citizens' independence, empower their personal identity, and increase their self-confidence. Projects are also being developed within the framework of the action plan for individuals suffering from dementia. This study will evaluate the Haags Ontmoeten [the Hague Meeting] as an exemplary project. The Hague Meeting project was developed by Stichting Xtra with funding from the Hague Municipality in 2017 for senior citizens and their informal caregivers. Senior citizens are able to participate in a variety of activities in their own neighborhoods by meeting at the project partner institutions. Professionals and volunteers provide senior citizens and their caregivers with information, assistance, and support at various time using different methods. The project's primary target audience are vulnerable senior citizens. The project generally obtained positive results, but the same results could not be obtained for Turkish or Moroccan senior citizens. This study recommends that the project coordinators invest in key people so that the Hague Meeting reaches the immigrant senior citizens.

Keywords: Age-friendly cities • Social infrastructure • Senior citizens and caregivers • Dementia patients • Local actors working together • Key persons

1 Sorumlu yazar: Feruze Sarıkış (Msc.), Erasmus University, Faculty of Social Science, Department of Sociology, Rotterdam, The Netherlands. E-posta: f.sarikas@outlook.com ORCID: 0000-0002-9875-1800

2 Çilem Büyükcünlü (Msc.), Leiden University, Faculty of Science, Department of Chemistry, Leiden, The Netherlands.

E-posta: cilem.boyükunlu@gmail.com ORCID: 0000-0001-9601-1852

Atıf: Sarıkış, F. ve Büyükcünlü, Ç. (2023). Yaş dostu kentler: Lahey kentinden iyi uygulama örneği. *Senectus*, 1, 91-103. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0003>

Extended Summary

The World Health Organization (WHO) established a policy framework in 2002 in order to promote healthy and active aging for adapting to the changes brought about by demographic aging and urbanization worldwide. WHO launched the age-friendly cities project in 2005 as a continuation of the active aging policy. Age-friendly cities are those that provide access to every conduit of the aging society and transform their existing structures and services in order to meet their needs. The Hague Municipality became the first city in the Netherlands to become a member of WHO's age-friendly cities network. The Hague Municipality aims to be a city where senior citizens continue their lives happily, actively, and with dignity and put the *Actieprogramma Haags Ouderenbeleid* [Action Plan for the Hague's Senior Citizen Policy] into practice for this purpose. The aim of the action plan is to preserve senior citizens' independence, strengthen their personal identity, and increase their self-confidence. Projects are also being developed within the framework of the action plan for individuals with dementia. The current study evaluates the *Haags Ontmoeten* [The Hague Meeting] as an exemplary project. The Hague Meeting project was developed for senior citizens and their informal caregivers by Stichting Xtra in 2017 with funding from the Hague Municipality. Many different institutions that senior citizens frequent visit, participated in the project. Senior citizens are able to participate in a variety of activities in their own neighborhoods by meeting at the project partner institutions. Professionals and volunteers provide senior citizens and their caregivers with information, assistance, and support at various time using different methods. This project makes all the services senior citizens and their caregivers need easily accessible. Program coordinators have an important role in developing a social infrastructure focused on senior citizens. The project's primary target audience are vulnerable senior citizens (i.e., the frail elderly). Frailty in senior citizens involves a process where deficiencies regarding physical, psychological, and social functions accumulate, and this increases the likelihood of adverse health consequences such as functional limitations. 19,800 vulnerable senior citizens were covered by the first phase (2017-2019) of the project in the area served by the Hague Municipality. The number of registered volunteer caregivers in the Hague for the elderly is 8,064. The exact number of voluntary caregivers with a migrant background is unclear. The main reason for this situation is that they do not describe themselves as caregivers. According to 2017 data, 1,558 senior citizens and 246 caregivers received services within the scope of the project. This number was targeted to double by the end of 2019. Another condition for the use of the funds allocated for the project is the development of a quality standard for the services provided within the scope of the project. All institutions involved in the project had to achieve these standards of quality within the specified time.

According to 2017 data, 1,558 elderly individuals and 246 caregivers people received services within the scope of the Hague Meeting project. According to the fund's terms

of use, this number was targeted to double by the end of 2019. In 2019, 2,903 senior citizens and 604 informal caregivers received services, and the goal was reached. No official data exists regarding how many of the people receiving services within the scope of the project have a migrant background. Observations regarding the applications are that older people with a migrant background do participate in these activities, but some groups such as Turks and Moroccans are underrepresented. Although these groups need these services, Turks and Moroccans do not sufficiently benefit from the provided services. When addressing the caregiver dimension of the issue, caregivers with non-Western immigrant backgrounds are also seen to not make enough use of the provided services. This is mainly because they do not see themselves as caregivers and are not familiar with the term *mantelzorg* [informal care].

During the project's implementation, internal employees came together at the meetings that were held every three months. Different meetings were held for each region, and the employees shared the developments that were important for the project. Despite reducing the number of project coordinators having been previously requested, the number of project coordinators has not yet changed. Three program coordinators continued to serve in 2021, and the number of venues included in the Hague Meeting project also increased to 50 in 2021. More venues for people with a migrant background have been added to the project, so more people with a migrant background are being served. The share of the people who play a key role in spreading this service is important.

The Hague Meeting policy was evaluated in 2019, and positive results were seen to have been obtained; however, qualitative improvements were required on some issues. Among these issues are adapting spaces and developing stricter standards of quality so that social citizens with loss of control can benefit from them more frequently. Due to the target being reached, the Hague Meeting has been included among the basic structural services of the Hague Municipality since 2020.

The project generally obtained positive results, but the same results could not be obtained for Turkish or Moroccan senior citizens. This study recommends that the project coordinators invest in key people so that the Hague Meeting project reaches the immigrant senior citizens.

Yaş Dostu Kentler: Lahey Kentinden İyi Uygulama Örneği

Dünya genelindeki demografik yaşlanma ve kentleşmenin getirdiği değişime uyum sağlamak üzere Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlıklı ve aktif yaşlanmayı teşvik etmek için 2002 senesinde bir politika çerçevesi oluşturmuştur (World Health Organization [WHO] Active Ageing a Policy Framework. 2002, s. 12). Dünya Sağlık Örgütü aktif yaşlanmayı *kişilerin yaşlandıkça yaşam kalitelerinin artırılması* olarak tanımlamaktadır. Aktif yaşlanma sadece fiziksel olarak aktif kalmak anlamında algılanmamalıdır. Bunun yanı sıra sosyal ekonomik, kültürel, ruhsal ve vatandaşlık süreçlerine katılımın devamı anlamında kullanılmaktadır.

Aktif yaşlanma politika çerçevesi, Birleşmiş Milletler'in yaşlılar için geliştirdiği ilkelere dayanmaktadır. Çerçeve üç ayaktan oluşmaktadır, bunlar: topluma katılım, sağlık ve güvenlidir. Aktif yaşlanma politikasındaki en önemli unsur bu üç ayağın en iyi düzeyde ve her yaşlı bireye eşit sağlanmasıdır.

Aktif yaşlanma politikasının bir devamı olarak, Dünya Sağlık Örgütü 2005 senesinde yaş dostu kentler projesini yürürlüğe koymuştur. Yaş dostu kentler, yaşlanan toplumun her mecraya erişimini sağlayan ve ihtiyaçlarını karşılamak için mevcut yapı ve hizmetlerini dönüştüren kentlerdir (Global Age-friendly Cities: A Guide, 2007, s. 1).

2005 yılında DSÖ, Yaş Dostu Şehirler projesini dünya çapında 33 şehirle iş birliği içerisinde başlattı. Projede öncelikle şehirlerin yaş dostu olma yeteneği üzerinde etkisi olan engelleri ve kolaylaştırıcıları daha iyi anlamak için yaşlılardan, onların bakıcılarından ve hizmet sağlayıcılardan bilgi toplandı. Araştırmanın merkezinde ise aktif yaşlanmanın belirleyicilerinin – bir şehrin peyzajı, binaları, ulaşım sistemi ve barınma kapasitesi – yaşlıların hareketliliğine, sağlık durumlarına, sosyal katılımına ve kendi kaderlerini tayin etmesine nasıl katkıda buldukları hakkında bir bilgiye sahip olmak vardı (Plouffe & Kalache, 2010). Araştırmanın sonucunda şehirlerin ve toplulukların bir dizi kritere göre kendilerini değerlendirmelerine yardımcı olmak için *Küresel Yaş Dostu Şehirler: Yaş Dostu Şehirlerin Temel Özelliklerinin Kontrol Listesi ve Rehberi* üretilmiştir.

Kontrol listesinde sekiz anahtar alan belirtilmiştir: dış mekanlar ve binalar, ulaşım, konut, sosyal katılım, saygı ve sosyal içerme, sivil katılım ve istihdam, iletişim ve bilgi, toplum ve sağlık hizmetleri. Dış mekanların ve kamu binalarının yaşlı bireylerin hareketliliği, özgürlüğü ve yaşam kalitesi üzerinde etkisi büyüktür ve bu bireylerin yerinde yaşlanma kabiliyetini de etkilemektedir. Erişilebilir ve uygun fiyatlı toplu taşıma aktif yaşlanmayı etkileyen önemli bir unsurdur. Şehir içinde hareket edebilme kapasitesi, sosyal ve toplumsal katılımı ve sağlık sistemine erişimi belirlemektedir. Güvenlik ve refah için konut gereklidir. Uygun bir konut ve erişilebilir toplumsal ve sosyal hizmetler yaşlı bireylerin yaşam kalitesini ve özgürlüklerini olumlu yönde etkilemektedir. Sosyal katılım ve sosyal destek yaşam boyunca iyi bir sağlık ve esenlik

ile bağlantılıdır. Toplumda ve ailede her türlü aktivitelere katılım, yaşlı bireylerin yetkinliklerini kullanmaya devam etmelerini, saygı ve itibar görmelerini ve destekleyici ilişkiler kurmalarını sağlar. Yaşlı dostu bir topluluk, yaşlı bireylere ücretli çalışma veya gönüllülük yoluyla toplumlarına katkıda bulunmaya devam etme ve siyasi süreçte dahil olma fırsatı sunar. Zamanında ve pratik bilgiler edinmek, olaylarla ve insanlarla bağlantıda kalmak, hayatı yönetmek ve kişisel ihtiyaçları karşılamak, aktif yaşlanma için hayati önem taşır. Toplum ve sağlık hizmetleri toplumda sağlığı ve bağımsızlığı sürdürmek için, diğer anahtar alanlar gibi, hayati öneme sahiptir. (Global Age-friendly Cities: A Guide, 2007, s. 12 – s. 71)

Küresel Yaş Dostu Şehirler projesinin lansmanından bu yana, birçok şehir ve topluluk yerel yaş dostu girişimler geliştirdiler. Aktif yaşlanmayı destekleyen yerel çözüm önerisi nasıl üretilebilir sorusuna cevap olarak bu araştırmada, Hollanda'nın Lahey kentinden iyi bir uygulama örneği sunacağız.

Hollanda, 2015 senesinde sağlık sisteminde Social Support Act adı altında büyük bir reform gerçekleştirmiştir. Reform kapsamında ilk olarak sağlık sistemindeki sorumluluk merkezi, merkezi yönetimden yerel yönetimlere devredilmiş ve sonrasında da yaşlı bakımının kurumlardan evlere yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu yönlendirmede bütçe kısıtlamaları sonucu çoğu bakım evlerinin kapatılması ve yaşlı bireylerin bakım evlerinde kalmak istememesi rol oynamıştır. Sonuç olarak yaşlı bakımı profesyonel çalışanlardan gönüllü kişilere ve aile bireyelerine devredilmiştir. Sağlık sistemindeki reformlar belediyeleri yeni projeler oluşturmaya teşvik etmiştir (den Draak ve ark., 2016, s. 24).

Bu kapsamda Lahey Belediyesi yaş dostu bir kent olma yönünde çeşitli çalışmalar başlatarak, Dünya Sağlık Örgütü'nün yaş dostu kentler ağına üye olan ilk Hollanda kenti olmuştur. Yaş dostu kentler ağına üye olan diğer Hollanda kenti ise Amsterdam'dır (World Health Organization [WHO] Global Network for Age-friendly Cities and Communities).

Lahey Belediyesi yaşlıların mutlu, aktif ve onurlu bir şekilde hayatlarına devam ettikleri bir kent olmayı hedeflemektedir. Bu amaçla 2015-2018 yılları arasında 3 maddeden oluşan Lahey'deki Yaşlılar Politikası İçin Eylem Programı'nı uygulamaya koymuştur:

- Yaşlıları sağlıklı, zinde ve katılımcı olmaya teşvik etmek.
- Yaşlıların yalnızlık sorununu çözmek ve yaşama sevincine (life enjoyment) odaklanmalarını sağlamak.
- Yaşlılara güvenli, yaş dostu bir ortamda bağımsız yaşamalarını sağlayacak uygun imkanlar sunarak onlara destek olmak.

Eylem planının amacı bireylerin bağımsızlığını korumak, kişisel kimliğini güçlendirmek ve özgüvenini arttırmaktır. Bireylerin çevresinde yaşayan kişiler gerektiğinde destek ve rehberlik de sağlayabilecektir. Bu eylem planı çerçevesinde demanslı bireyler için de projeler geliştirilmektedir. Demans dostu mahallelerde, demanslı bireyleri ve onların ihtiyaçlarını göz önünde tutan ortamlar oluşturulacaktır.

Bu çalışmada örnek bir proje olarak Laheyce Buluşma (Haags Ontmoeten) projesi iki bölümde değerlendirilecektir. Birinci bölümde Laheyce Buluşma (Haags Ontmoeten) projesinin ilk üç senesi, ikinci bölümde ise 3 yıllık projenin devamlılığı ele alınacaktır.

Yöntem

Laheyce Buluşma (Haags Ontmoeten) projesi Lahey Belediyesi fonu ile Stichting Xtra tarafından 2017’de yaşlılar ve onların gönüllü bakıcıları (informal care givers) için geliştirilmiştir. Projeye yaşlıların sıkça uğradığı ikinci el mağazalarından sivil toplum ve sağlık kurumlarına kadar birçok farklı kurum katılmıştır. Proje paydaşı tüm kurumlar yönetim ve uygulama konularında iş birliği içindedir. Bu kurumlar Lahey Belediye’sinden toplu bir fon talep etmiş ve proje raporlarını da bir bütün olarak vermişlerdir. Belediye projeye 2017 – 2019 arası için 3,2 milyon avro fon ayırmıştır (Den Haag Subsidieregister, 2017-2019). Bu fon ile projenin içindeki 7 bölgeye ve 30 ila 40 arası farklı mekânda kullanılmış ve projede çalışan üç program koordinatörünün maaşları karşılanmıştır.

Projenin uygulanması aşamasında, kurum içi çalışanlar düzenli toplantılarla bir araya gelerek karşılaştıkları sorun, zorluk ve ihtiyaçları paylaşmışlardır. Farklı kurumlardaki çalışanlar bu iletişim ağı üzerinden hangi uzmanlık alanında kimin yetkili olduğunu bilmekte ve daha etkili ve hızlı bir şekilde yaşlı bireylere yardım sunabilmektedir. Yaşlılara hizmet veren farklı kurumların tek şemsiye altında toplanması toplu hizmet verme imkânı sunmaktadır. Böylelikle, yaşlı bireyi merkeze alan bir sosyal alt yapı geliştirilmiştir. Bu sosyal altyapının geliştirilmesinde program koordinatörleri önemli birer role sahiptir. Program koordinatörleri, kurumların bir araya gelmesini sağlamakta, kurum çalışanlarının kendini geliştirmesi için eğitimler sunmakta ve kurum çalışanlarına koçluk yapmaktadırlar. Program koordinatörleri, uygulayan kişiler ve yöneten kişiler arasındaki bağı kurdukları gibi mahallelerdeki eksikleri gözlemleyerek gündeme de taşımaktadır. Proje bünyesinde sunulan faaliyetler mahallelerin etnik yapısına göre değişmektedir (E. Pals, kişisel iletişim, 15 Ekim 2021).

Proje kapsamında yaşlı bireyler kendi mahallelerinde proje paydaşı kurumlarda buluşarak çeşitli faaliyetlere katılabilmektedir. Bu faaliyetler arasında spor, hafızayı geliştiren oyunlar, toplu yemekler, sanal gerçeklik teknolojisi kullanarak yapılan yurtdışı gezileri ya da egzotik hayvanları görme imkânı, örgü ve diğer sanatsal faaliyetler ile diğer yaşlılar (kader ortakları) ile dertleşmek gibi faaliyetler yer almaktadır. Kurumlarda profesyoneller ve gönüllü kişiler tarafından yaşlı bireylere ve

bakıcılarına farklı zaman ve yöntemlerle bilgi, yardım ve destek sunulmaktadır. Bu bağlamda her iki tarafa da psikolojik destek sağlandığı gibi, bakıcılara kişisel gelişim kursları ve kendine zaman ayırma olanağı da sağlanmaktadır. Bu kurslarda demans ve sağlıklı yaşam gibi başlıkların yanı sıra yaşlılar için sık yaşanan ve tehlike arz eden düşme riski gibi güvenlik konuları da ele alınmaktadır. Bu projeye yaşlıların ve bakıcıların ihtiyacı olan bütün hizmetler kolay erişilebilir hale getirilmektedir. Projenin kapsamadığı yaşlılar belediyenin evde bakım ya da temizlik desteği gibi kişiye özel hizmetlerine yönlendirilmektedir (E. Pals, kişisel iletişim, 15 Ekim 2021).

Proje için ayrılan fonun kullanımının şartları ise ulaşılan kişi sayısının üç sene içinde ikiye katlanması ve proje kapsamında sunulan hizmet için bir kalite standardının geliştirilmesidir. Projedeki tüm kurumlar belirlenen zaman içinde bu kalite standartlarına ulaşmak zorundadır (Den Haag Subsidiereregister, 2017-2019). Projenin öncelikli hedef kitlesi hassas yaşlı bireylerdir (frail elderly). Yaşlı bireylerde hassasiyet, fiziksel, psikolojik ve sosyal fonksiyonlarda eksikliklerin birikiminden oluşan bir süreçtir ve fonksiyon sınırlanması gibi olumsuz sağlık sonuçlarının ortaya çıkma olasılığını arttırmaktadır (Campen. 2011, s. 45).

2016 Verileri

2016 nüfus sayımına göre Lahey Belediyesi'nde 65 yaş üstü bireylerin sayısı 73.310 kişidir ve bu sayı 520.697 kişilik toplam nüfusun yaklaşık %14'üne tekabül etmektedir (Den Haag, Ouderenmonitor 2017, s. 17). Lahey Belediye'sinde yaşlı bireylerin yaklaşık %29'u- 20.976 kişi- göçmen kökenlidir (Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor 2017, s. 12). Hollanda İstatik Bürosu, her iki ebeveyninden en az biri yurtdışında doğmuş olan her Hollandalı kişiyi göçmen kökenli olarak tanımlamaktadır. Önümüzdeki senelerde göçmen kökenli yaşlıların sayısının Hollanda kökenli yaşlıların sayısına oranla daha hızlı artacağı tahmin edilmektedir (Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor 2017, s. 12).

Tablo 1

Lahey'de yaşayan yaşlı bireylerin etnik kökenine göre dağılımı

Etnik Köken	2016 sayım	2021 tahminleri
Hollandalı	52334	54041
Türk	1482	2025
Faslı	1540	2020
Surinamlı	4418	6470
Hollanda Antillerinden gelenler	659	1074
Endonezyalı	4892	5121
Doğu-Avrupalılar	451	842
Diğer Batı kökenliler	5464	5551
Diğer (Batılı olmayan) kökenliler	2070	3193
Toplam göçmen kökenliler	20976	26296
Toplam yaşlı bireyler	73310	80337

(Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor 2017, s. 13).

Lahey Belediyesi'nin 2016'da yaptığı sağlık araştırmasına göre, yaşlı bireylerin %27'si- 19.800 kişi- hassas yaşlı bireylerden oluşmaktadır (Den Haag, Ouderenmonitor 2017, s. 17). Hassas yaşlı bireylerin bir kısmı, evde profesyonel bakım ya da temizlik desteği gibi kişiye özel hizmetler almaktadır. Laheyce Buluşma Projesi kişiye özel hizmet alamayan diğer kısma hizmet sunmaktadır. Projede, henüz demans olmamış fakat hafıza problemleri başlamış yaşlılar da hedef kitle olarak görülmektedir. Lahey Belediyesi'nin verilerine göre Lahey'de 7.000 demans hastası yaşamaktadır, bu sayının 2040'ta 13.000 kişiye ulaşacağı düşünülmektedir (Seniorvriendelijke Stad Den Haag).

Gönüllü Bakıcılar

Lahey'de kayıt altında olan gönüllü yaşlı bakıcısı sayısı 8.064 kişidir (Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor 2017, s. 67). 65 yaş üstü bireylerin %28,2'si – 20673 kişi- ise gönüllü bakıcı olduklarını belirtmiştir. Bu kişiler sadece eşlerine değil, bakıma muhtaç olan çocuğuna ya da ebeveynine de bakmaktadır (Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor 2020, s. 50). Göçmen kökenli gönüllü bakıcıların sayısı tam olarak belli değildir. Bu durumun başlıca nedeni, kendilerini bakıcı olarak nitelendirmemelerinden kaynaklanmaktadır. Oysa Batılı olmayan göçmen kökenli bakıcılar, Hollandalı bakıcılara nispeten daha yoğun bakım sunmaktadır. Hollandalı bakıcılar haftada ortalama 21 saat bakım sunarken, bu grup 44 saat bakım sunmaktadır (Forum: Institute for Multicultural Issues, 2011, s. 45).

Göçmen kökenli yaşlı bireylerin gönüllü bakıcılarının özellikle gelinlerin iş yükünün çok ağır olduğu görülmektedir (Kennispatform Integratie & Samenleving, 2016). Her ne kadar kendi aileleri ve işleri ile yoğun bir şekilde meşgul olsalar da yaşlı yakınlarına bakım sağlamak için aileden ve toplumdan büyük duygusal ve sosyal baskı görebilmektedirler (de Boer, 2017). Türk ve Faslı yaşlı bireyler Hollandalı yaşlı bireylere nazaran daha fazla çocuklu oluyorlar ve daha çok çocukları ile aynı evde yaşıyorlar. Çocukları ile aynı evde yaşamayan yaşlı bireylerde ise çocukların evine en az mesafe yine Türk ve Faslı bireylerde görülmektedir (CBS, Jaarrapport Integratie 2020). Bunun başlıca sebebi Türk ve Fas toplumunda hâkim olan aile dayanışmasını çevreleyen daha güçlü norm ve değerlerdir, yani çocukların ebeveynlerine bakması gerektiği düşüncesidir. Fiziksel yakınlık duygusal yakınlığa eşit değildir. Yakın zamanda yapılan araştırmalar, Türk ve Fas kökenli yaşlıların çocuklarıyla daha fazla iletişim kurduklarını belirtmiş olsalar da Hollandalı yaşlı bireylerden daha yalnız olduklarını göstermiştir (van Tilburg & Fokkema, 2018). Sürinam ve Antiller kökenli yaşlı bireyler daha savunmasız görünmektedir. Hollanda kökenli yaşlı bireylere nazaran daha çok bekar yaşamaktadırlar. Diğer taraftan Sürinam ve Antiller kökenli yaşlı bireyler Hollanda kökenli yaşlı bireylere göre çocuklarıyla birlikte daha çok yaşıyorlar. Aynı evde yaşamayanlara bakıldığında ise çocuklarına en uzak mesafede yaşayanlar Antiller kökenli yaşlı bireylerdir (CBS, Jaarrapport Integratie 2020).

Göçmen kökenli yaşlıların Hollandalı yaşlılardan daha çok bakıma ihtiyacı olduğu söylenebilir. Özellikle de Türk ve Fas kökenli yaşlılarda daha genç yaşta sağlık sorunları oluşmaktadır. Bu durumun nedeni ise gençlik döneminde kötü şartlar altında ve ağır fiziksel işlerde çalışmış olmalarıdır. Yaşlı Türk erkeklerin %46'sında ve Faslı yaşlı erkeklerin %57'sinde ağır fiziksel sorunlar görülmektedir. Surinamlı erkeklerde bu oran %25, Hollandalı erkeklerde ise %15'tir (Schellingerhout, 2004). Göçmen kökenli yaşlı bireylerin eğitim seviyesi daha düşük olduğu için, sosyoekonomik durumları Hollanda kökenli yaşlılardan daha düşüktür. Hollanda Merkezi İstatistik Bürosu verilerine göre sosyoekonomik seviyeleri düşük olan kişilerin yaşam süresi erkeklerde ortalama 7 yıl, kadınlarda ise 5,7 yıl daha kısadır (Centraal Bureau voor Statistiek [CBS], Gezondheid en Zorg in Cijfers, 2014).

2020 Verileri

2020 nüfus sayımına göre Lahey Belediyesi'nde 65 yaş üstü bireylerin sayısı 79.890 kişidir ve 546.335 kişilik toplam nüfusun yaklaşık %14,6'sına tekabül etmektedir (Den Haag, Ouderenmonitor 2020, s. 11). Lahey Belediye'sinde yaşlı bireylerin yaklaşık %33'ü-26630 kişi- göçmen kökenlidir (Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor 2020, s. 18).

Tablo 2

Lahey'de yaşayan yaşlı bireylerin etnik kökenine göre dağılımı

Etnik Köken	2016 sayım	2020 sayım	2025 tahminleri
Hollandalı	52334	54192	57835
Türk	1482	1801	2639
Faslı	1540	1969	2555
Surinamlı	4418	6034	8316
Hollanda Antillerinden gelenler	659	950	1453
Endonezyalı	4892	5394	5648
Doğu-Avrupalılar	451	820	1194
Diğer Batı kökenliler	5464	5659	5914
Diğer (Batılı olmayan) kökenliler	2070	3071	4795
Toplam göçmen kökenliler	20976	25698	32514
Toplam yaşlı bireyler	73310	79890	90349

(Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor 2020, s. 18).

Sağlık araştırma merkezi Vektis'in geliştirdiği bir modele göre 2020 senesinde Lahey kentinde 19.000 hassas yaşlı birey yaşamaktadır (Den Haag, Ouderenmonitor 2020, s. 19). 2020 senesinde Lahey Belediyesi'nin verilerine göre Lahey'de 6600 demans hastası yaşamaktadır, 2016 sayısı ile karşılaştığımızda bu sayıda azalma olduğu görülmektedir. Tahminler bu rakamın 2025'te 7400'e çıkacağı yönündedir. Lahey'de 2016 senesinden sonra gönüllü bir bakıcıdan bakım alan yaşlı bireylerin sayısı hakkında bir araştırma yapılmamıştır. Fakat ekstrapolasyon metodu kullanılarak bu sayının 8.788 kişi olduğu tahmin edilebilir (Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor 2020, s. 72). Gönüllü olarak bir yakınına bakım veren 65 yaş üstü bireylerin sayısı ise 2019 verilerine göre %30,3 – 24207 – kişidir (Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor 2020, s. 50).

Bulgular

Laheyce Buluşma projesi kapsamında hizmet alan kişilerin sayısı 2017 verilerine göre 1.558 yaşlı birey ve 246 bakıcıdan oluşmaktadır (Stichting Xtra, Jaarverslag Haags Ontmoeten 2017). Fonun kullanım şartlarına göre bu sayının 2019 sonunda ikiye katlanması hedeflenmekteydi. 2019 yılında 2903 yaşlı bireye ve 603 gönüllü bakıcıya hizmet verilmiş ve hedefe ulaşılmıştır. (Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor 2020, s. 63)

Proje kapsamında hizmet alan kişilerin kaçının göçmen kökenli olduğuna dair resmi bir veri bulunmamaktadır. Pratikteki gözlemler, göçmen kökenli yaşlı bireylerin bu faaliyetlere katıldığı, fakat Türkler ve Faslılar gibi bazı grupların temsilinin yetersiz olduğu yönündedir. Bu gruplar ihtiyaçları oldukları halde, sunulan hizmetlerden yeterince faydalanmamaktadırlar. Bu durumun başlıca sebepleri arasında birtakım tabular ve özellikle de demans hakkında bilinçsizlik ile sunulan hizmetin kişinin kendi kültürüne uzak olması yer almaktadır. Bu duruma örnek olarak erkek ve kadınların faaliyetlere bir arada katılmak istememesi verilebilir. Yeterince temsil edilmeyen Türk ve Faslı yaşlı bireylere ihtiyaç duydukları hizmeti sunabilmek amacıyla faaliyet ve bilgilendirmeler yeniden düzenlenmektedir. Bunun için Türkçe ve Arapça konuşan danışmanlar kullanılmakta ve dini bayramları beraber kutlama gibi dini içerikli faaliyetler düzenlenmektedir (E. Pals, kişisel iletişim, 15 Ekim 2021).

Meselenin bakıcılar boyutuna gelindiğinde görülmektedir ki; Batılı olmayan göçmen kökenli bakıcılar da sunulan hizmetlerden yeterince faydalanmamaktadır. (E. Pals, kişisel iletişim, 15 Ekim 2021). Bu durumun başlıca nedeni, kendilerini bakıcı olarak görmemeleri ve *mantelzorg* (enformel bakım) terimi ile aşına olmamalarıdır. Algıdaki bu farklılığın arka planında kültürel ve dini sebeplerle evlatların görevinin ebeveynlerine bakmak olduğu yönündeki kabul gelmektedir. Batılı olmayan göçmen kökenli bakıcılarda, yabancı birinden ya da bir kurumdan yardım istemek ya da şikâyet etmek bir tabu olarak görülmektedir. Ancak bakımda ciddi anlamda zorlandıklarında bir kurumdan yardım istemektedirler (de Boer, 2017).

Projenin uygulanması aşamasında, kurum içi çalışanlar her üç ayda bir düzenlenen toplantılarla bir araya gelmişlerdir. Her bölge için farklı toplantılar düzenlenmiş ve çalışanlar proje için önemli olan gelişmeleri paylaşmışlardır. Ayrıca 2017’de bütün proje çalışanları için iki farklı konferans düzenlenmiştir. Program koordinatörleri hem bu toplantılar aracılığıyla hem farklı iletişim yollarıyla kurumlarda çalışanların eğitim ihtiyaçlarını belirlemişler ve sonraki yıllarda bu ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli eğitimler vermişlerdir. Daha önce proje koordinatörlerinin sayısının düşürülmesi istenilmiş olsa da proje koordinatörleri sayısında değişiklik yapılmamıştır. 2021 senesinde üç program koordinatörü de görevini yapmaya devam etmektedir. 2021 senesinde Laheyce Buluşma projesine dahil olan mekanların sayısı 50’ye çıkmıştır.

Göçmen kökenli bireyler için daha fazla mekanlar projeye eklenmiştir, bu nedenle daha fazla göçmen kökenli bireye hizmet sunulmaktadır. Bu hizmetin yaygınlaştırılmasında anahtar rol oynayan kişilerin payı önemlidir (E. Pals, kişisel iletişim, 15 Ekim 2021).

2019 yılında Laheyce Buluşma politikası değerlendirilmiştir ve olumlu sonuçlar elde edildiği, fakat bazı konularda niteliksel iyileştirme gerektiği görülmüştür (Jaarrapportage Jeugd en WMO, 2018, s.11). Bu konular arasında kontrol kaybı olan yaşlı bireylerin daha sık kullanabilmeleri için mekanların uyarlanması ve daha sıkı kalite standartları geliştirilmesi vardır. Bu sebeple Lahey Belediye meclisi Laheyce Buluşma Projesi'ni 2020'den itibaren temel (structural) hizmetleri arasına almıştır (Antwoord van het College RIS303524).

Laheyce Buluşma Projesi 2020 yılında belediyenin temel hizmetlerine alındı, fakat dünya çapında görülen Covid-19 salgını ve salgın tedbirlerinden dolayı sürekli bir hizmet sunulamadı. Salgın tedbirleri Haziran 2021'e kadar devam etti. 2021 yılının ikinci çeyreğinin sonunda 1000 yaşlı bireye ve 310 bakıcıya ulaşılmıştır (Jaarrapportage Jeugd en WMO, 2018, s.11). Laheyce Buluşma Projesi gönüllü bakıcılara odaklanmaya devam etmektedir. Fakat sırf bakıcılara yönelik faaliyetler sunmayı bırakmıştır. Geçen yıllarda yaşanan deneyimler gönüllü bakıcıların bu tarz faaliyet ve etkinliklere pek katılım göstermediği yönündedir. Faaliyet düzenlemek yerine tüm mekanlardaki çalışanları *gönüllü bakım planı* yapma konusunda eğitmişlerdir. Bu planlar ile gönüllü bakıcılara daha bireysel hizmet sunulabilmektedir (E. Pals, kişisel iletişim, 15 Ekim 2021).

Tartışma

Laheyce Buluşma Projesi'nin hedefi ulaşılan kişi sayısının üç sene içinde ikiye katlanması ve proje kapsamında sunulan hizmet için bir kalite standardının geliştirilmesi idi. 2019 yılında 2903 yaşlı bireye ve 603 gönüllü bakıcıya hizmet verilmiş ve bu hedefe ulaşılmıştır. 2019 yılında Laheyce Buluşma Politikası değerlendirilmiş ve olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bu sebeple Lahey Belediye meclisi Laheyce Buluşma Projesi'ni 2020'den itibaren temel hizmetleri arasına almıştır.

Proje genelinde her ne kadar olumlu sonuçlar elde edilmiş olsa da aynı sonuç özellikle Türk ve Faslı yaşlı bireylerde elde edilememiştir. Bu durumun başlıca sebepleri arasında birtakım tabular ve özellikle de demans hakkında bilinçsizlik ile sunulan hizmetin bu kişilerin kültürlerine uzak olması yer almaktadır. Bu sorunu aşmak için ilgili gruplar için farklı ve kendi kültürlerine yakın faaliyetler sunulmuştur. Buna rağmen yeterli sayıda Türk ve Faslı yaşlı bireye ulaşılamamıştır. Pratikte edinilen tecrübeler bu gruplara erişebilmek için bazı kilit kişiler (key figures) ile yoğun bir çalışma içerisinde olunması gerektiği yönündedir. Böyle bir projenin olumlu sonuç

vermesi için doğru kilit kişileri bulmak ve onlarla çalışmak oldukça önemlidir. Kilit kişiler hedef grupla aynı geçmişe, aynı dile ve aynı norm ve değerlere sahip kişiler olmalıdır. Bu kişiler yaşlı göçmenlerin güvenini kazanmalı, bakım ve sosyal yardım kurumlarıyla köprüler kurmalıdır. Bu kilit kişiler çoğu zaman, göçmen topluluğu içinde gönüllü bir danışman veya temsilci olarak gayri resmi bir yere sahiptirler ve bu topluluğun güvenini ve saygısını kazanmış kişilerdir. Toplumu iyi tanır ve tüm toplum tarafından kabul görürler (Pharos, 2018, s. 23–24).

Laheyce Buluşma projesinin göçmen yaşlı bireylere ulaşması için, proje koordinatörlerinin kilit kişilere yatırım yapması olumlu olacaktır. Kilit kişilerin pozisyonunun önemini vurgulamak ve gönüllü çalışanlardan ayırt etmek için, kilit isimlere uygun ücretler sunulabilir. Diğer taraftan, farklı kurs ve atölye imkanları sunarak, kilit kişilerin kendini daha çok geliştirmeleri sağlanabilir. Kilit kişilere bu tarz yatırımlar, göçmen yaşlı bireyler ile bakım ve sosyal yardım kurumları arasında daha sağlam köprü kurmalarını sağlayacaktır.

Not: Kahramanmaraş depreminde, Adıyaman Isias Otel’de kaybettiğimiz rehber arkadaşımız Önder Cırık anısına.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

References/Kaynakça

- Campen, C. Van. (2011). *Kwetsbare ouderen, 2010/10*. https://archieff23.sitearchief.nl/archives/sitearchief/20200311131559/https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2011/Kwetsbare_ouderen
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2014). *Gezondheid en zorg in cijfers*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2014/45/gezondheid-en-zorg-in-cijfers-2014>
- Van Hamond, J. (2020). *Centraal Bureau voor de Statistiek. Jaarrapport Integratie 2020*. <https://longreads.cbs.nl/integratie-2020/familienetwerken-van-niet-westerse-oudere-migranten/>
- College van Burgemeester en Wethouders, Gemeente Den Haag. (2019). Beantwoording schriftelijke vragen: RIS303524 <https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/8251477/1/RIS303524%20Beantwoording%20SV%20Subsidies%20over%20Haags%20Ontmoeten>
- Den Draak, M., Marangos, A. M., Plaisier, I., & de Klerk, M. (2016). Wel thuis? *Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau* [Good at home? Literature study into factors influencing living independently for seniors with disabilities] . *Sociaal en Cultureel Planbureau*.
- Forum Institute for Multicultural Issues. (2011). *Zorgt u ook voor iemand? De positie van allochtone mantelzorgers en hun gebruik van ondersteuningsmogelijkheden in zes Nederlandse steden*. <https://www.ugids.nl/media/70238/forumallochtonemz2011.pdf>

- Gemeente Den Haag, Basisregistratie Personen 2011–2016, Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016.
- Gemeente Den Haag, Jaarrapportage 2018 Jeugd en WMO. https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/7509055/1/RIS302326_Bijlage_Jaarrapportage_2018_Jeugd_en_Wmo
- Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor. (2017). *De positie van Haagse ouderen in kaart gebracht*. https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/5460665/1/RIS297223_bijlage_Ouderenmonitor_2017
- Gemeente Den Haag, Ouderenmonitor (2020). https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/9989127/1/RIS308365_Bijlage_2_Ouderenmonitor_2020_definitief#:~:text=Haagse%2065%2Dplussers%20zijn%20in,alle%20inwoners%20van%20Den%20Haag
- Gemeente Den Haag, Seniorvriendelijke stad. <https://www.denhaag.nl/nl/zorg-en-ondersteuning/zorg-voor-elkaar/seniorvriendelijke-stad-den-haag.htm>
- Gemeente Den Haag, Seniorvriendelijke stad 2015–2018. Den Haag: Actieprogramma Haags ouderenbeleid; 2015.
- Den Haag. (2022, October 25). *Gemeente Den Haag, Subsidieregister 2017–2019*. <https://subsidieregister.denhaag.nl/>
- Haags Ontmoeten. (t.y.). <http://www.haagsontmoeten.nl/>
- Plouffe, L., & Kalache, A. (2010). Towards global age-friendly cities: Determining urban features that promote active aging. *Journal of Urban Health*, 87(5), 733–739.
- Pharos. (2018). *Wie zorgt voor oudere migranten?* https://www.pharos.nl/wp-content/uploads/2018/10/Wie_zorgt_voor_oudere_migranten_boek_Pharos.pdf
- Schellingerhout, R. (2004). *Gezondheid en welzijn van allochtone ouderen*. https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/1041/Gezondheid_en_welzijn_van_allochtone_ouderen.pdf?sequence=1
- Stichting Xtra. Jaarverslag Haags Ontmoeten 2017.
- Van Tilburg, T. G., & Fokkema, T. (2018). Hogere eenzaamheid onder Marokkaanse en Turkse ouderen in Nederland: Op zoek naar een verklaring. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 49(6), 263–273.
- World Health Organization (2018). *Age-friendly cities network*. <https://www.who.int/publications/item/WHO-FWC-ALC-18.4>
- World Health Organization. (2007). *Global age-friendly cities: A guide*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43755>

Gerontoloji Bölümü Öğrencilerinin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism) İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi

Hatice Selin Irmak¹

Öz

Bu çalışma Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin yaş ayrımcılığı düzeylerini farklılaştıran faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda çalışma İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi Gerontoloji Bölümü'nde eğitim öğretim gören ve araştırmaya katılmayı kabul eden 208 lisans öğrencisi ile yürütülmüştür. Verilerin toplanmasında *Kişisel Bilgi Formu* ve *Fraboni Ageism Ölçeği* kullanılmıştır. Öğrencilerin Fraboni Ageism Ölçeği toplam puan ortalaması 60.95 ± 9.78 olup, yaş ayrımcılığına ilişkin tutumları olumlu bulunmuştur. Öğrencilerin sınıflarına göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam puanları ve tüm alt ölçek puanları değerlendirildiğinde, dördüncü sınıf öğrencileri ile ikinci ve birinci sınıf öğrencilerinin Fraboni Ageism Ölçeği toplam puanları ve tüm alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($p < .05$). Dördüncü sınıf öğrencilerinin ölçek toplam puanları ve alt ölçek toplam puanları diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha düşüktür. Buradan hareketle dördüncü sınıf öğrencilerinin yaş ayrımcılığı düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Sonuç olarak gerontoloji bölümü öğrencilerinin yaşlı bireylere ilişkin tutumlarının genel anlamda olumlu olduğu bulunmuştur. Bu kapsamda öğrencilerin eğitim öğretimlerinin ilk yıllarından itibaren yaşlanma ve yaşlılık dönemine ilişkin aldıkları derslerin, mezuniyet sonrası dönemde birlikte çalışacakları yaşlı bireylere karşı olumlu tutum geliştirmelerinde faydalı olacağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Yaşa dayalı ayrımcılık • Yaş ayrımcılığı • Yaşlılık • Gerontoloji

Determination of Gerontology Students' Attitudes towards Ageism

Abstract

The aim of this study was to identify the factors that differentiate the age discrimination levels of the Department of Gerontology students. The study was carried out with 208 undergraduate students from Istanbul University-Cerrahpaşa Faculty of Health Sciences, Department of Gerontology, who agreed to participate in the research. *Personal Information Form* and *Fraboni Ageism Scale* were used to collect data. The total mean score of the Fraboni Ageism Scale of the students was 60.95 ± 9.78 , and their attitudes toward ageism were found to be positive. When the Fraboni Ageism Scale total scores and all subscale scores were evaluated according to the grades of the students, it was found that there was a statistically significant difference between the total scores of both the scales and all subscale scores of fourth-grade students and second-first-grade students ($p < .05$). The scale total scores and subscale total scores of the fourth-grade students are lower than the students in other classes. From this point of view, it was observed that the fourth-grade students faced less age discrimination. Thus, it was found that the gerontology department students had generally positive attitudes toward elderly individuals. In this context, it can be stated that the courses taken by the students on aging and senility from the first years of their education will be beneficial for them to develop positive attitudes towards the elderly individuals with whom they will work in their post-graduation.

Keywords: Ageism • Age discrimination • Old age • Gerontology

1 Sorumlu yazar: Hatice Selin Irmak (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye E-posta: haticeselin.irmak@iuc.edu.tr ORCID: 0000-0001-5032-1767

Atf: Irmak, H. S. (2023). Gerontoloji bölümü öğrencilerinin yaşa dayalı ayrımcılığa (ageism) ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Senectus*, 1, 105-123. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0005>

Extended Summary

People associate old age with a decline in productivity, abilities, and independence in all aspects of life. In today's capitalist societies, the accumulation, education, and experience of the elderly are ignored, and the elderly are discussed in terms of their role as consumers and their economic burden. These false beliefs negatively affect the integration of the elderly with society and benefit from social welfare services. As a result of all these issues that elderly individuals may face, *ageism* emerges and they might be exposed to discrimination in their social and social lives. When the literature on discrimination against elderly people was examined; it was seen that studies are being conducted in various countries to determine attitudes toward the elderly among various professions and student groups. When the literature on students studying in different fields is examined; it has been seen that studies are showing that students have negative attitudes toward older individuals and studies show that they have positive attitudes.

The attitudes of gerontologists, who are among the primary professionals involved in the provision, planning, and organization of services for the elderly in our country, are among the factors influencing the quality of service to be provided to the elderly. They work with the elderly in a bio-psycho-social aspect and are expected to have the fewest stereotypes and prejudices toward the elderly, as are all professionals in the field of elderly welfare. However, as it affects the forms of relationships established with the elderly, which brings age discrimination with it, stereotypes such as avoiding spending time with the elderly, not wanting to communicate, and not spending effort to get to know and understand the elderly are often internalized without realizing it. As a result, it is both a human and professional responsibility to conduct the necessary studies to identify discriminatory attitudes and behavior, as well as stereotypes that may cause discrimination, in order to develop basic strategies and approaches to combat discrimination, in collaboration with gerontologists who must practice their profession without any discrimination. It has been observed that there are few studies in the relevant literature that directly address the age discrimination levels of the students of the gerontology department. The fact that students in the Department of Gerontology have more positive attitudes than other students supports the idea that education focused on science and care of the elderly can change negative stereotypes and prejudices. The aim of this study was to determine the factors that differentiate the age discrimination levels of the students of the Gerontology Department of Istanbul University-Cerrahpaşa Faculty of Health Sciences.

The age discrimination levels of the students of the research gerontology department; is a quantitative design study using a descriptive type of relational survey model, which aims to predict socio-demographic characteristics and characteristics related to elderly individuals. The main research question of the study is *What are the factors that*

differentiate the age discrimination levels of the students of the department of gerontology? in this context. The study sample consisted of 208 undergraduate students studying at the Gerontology Department of Istanbul University-Cerrahpaşa Faculty of Health Sciences, who voluntarily accepted to participate in the research. *Personal Information Form* and *Fraboni Ageism Scale* were administered to the students who agreed to participate in the study.

The total mean score of the individuals participating in the study on the Fraboni Ageism Scale was found to be 60.95 ± 9.78 , with the lowest score on the scale being 41, and the highest score being 96. The mean stereotypes subscale score of the scale was 32.25 ± 5.87 , the lowest score was 16, and the highest score was 49; the mean score of the avoidance subscale was 17.96 ± 4.70 , the lowest score was 10, and the highest score was 32; The mean discrimination subscale score was 10.74 ± 2.91 points, with 6 being the lowest score, and the highest score was 19 points. In this regard, it was found that the attitudes of gerontology department students toward age discrimination were generally positive. These results are also similar to the results of the research in the literature showing that the attitudes of the students of the gerontology department, faculty of nursing, faculty of medicine, and elderly care program towards the elderly are positive.

When the mean scores of the students from the Fraboni Ageism Scale were evaluated based on their descriptive characteristics, the gender of the students, the place they lived the most, their family type, the status of the students who have previously lived in the same house with their elders, the duration of living together; it was found that there was no statistically significant difference between the levels of age discrimination according to where their grandparents currently live and whether they want to live with their parents in the future. It was found that as the education level of the students of the Department of Gerontology increased, their average scores on the Fraboni Ageism Scale decreased significantly and their positive attitudes increased. According to the literature, the higher the grade level of students studying in various departments, the more positive the students' attitudes toward older individuals. It is expected that as the education and training level of the individuals increase, they will develop more positive attitudes towards the elderly and old age, as well as a different perspective toward the rights and lives of the elderly.

The content of the education of the students of the Department of Gerontology focuses entirely on the field of aging; it is seen that they have a multidisciplinary field that includes social work, sociology, psychology, biology, health, social care, and social policies. The fact that the attitudes of the students of the Department of Gerontology have a more positive attitude supports the view that education focused on the science and care of the elderly can change negative stereotypes and prejudices. In the literature, studies were showing that the attitude toward ageism is less in society

or among individuals who receive old age education and have awareness of old age. According to the findings of a systematic review and meta-analysis research on the prevention of ageism; it was determined that the students developed positive attitudes toward elderly individuals as a result of the training provided to them and their interaction with the elderly individuals. These initiatives have been shown to reduce the negative consequences of ageism significantly. It is believed that the students of the Department of Gerontology have positive attitudes toward ageism because these students complete their applied courses in different areas such as nursing homes, care centers, and elderly living centers, which necessitate constant contact and communication with the elderly person and that this experience has a positive effect on the knowledge and attitudes they have gained.

Gerontoloji Bölümü Öğrencilerinin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism) İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi

İnsanlar yaşlılık dönemini, yaşamın bütün alanlarında verimliliğin, yeteneklerin ve bağımsızlığın azaldığı bir dönem olarak düşünmektedir (Gething ve ark., 2004). Yaşlı bireylerin birikimi, eğitimi ve deneyimi günümüz kapitalist toplumlarında dikkate alınmamakta, yaşlılar tüketici rolleri ve ekonomiye yük olma durumları bakımından tartışılmaktadır. Bu yanlış inanışlar yaşlı bireylerin toplumla bütünleşme ve sosyal refah hizmetlerinden yararlanmalarını olumsuz etkilemektedir (Akdeniz, 2020; Buz, 2015; Çayır, 2012; Pekesen ve ark., 2021). Yaşlı bireylerin karşı karşıya kalabileceği tüm bu sorunların bir sonucu olarak *agesim* ortaya çıkmakta ve yaşlı bireyler sosyal, toplumsal yaşamlarında ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler (Macnicol, 2006, s. 308). Bu çalışma kapsamında ageism kavramı yaş ayrımcılığı olarak kullanılmaktadır. Yaş ayrımcılığı kavramı stereotipleştirme, önyargı ve ayrımcılık olmak üzere üç mekanizmayı da içermekte (Cuddy & Fiske, 2002, s. 3); yaşlı bireylere ve yaşlanma sürecine dair kökleri daha derinde olan; sosyal olarak inşa edilmiş olumsuz inançları ifade etmektedir (Arun ve Pamuk, 2014, s. 21). Bunlar; kurumlar, kurallar ve gündelik yaşam yolu ile içselleştirilmekte, ayrıca yaş ayrımcılığını da beslemektedir (Clark, 2009; Hewstone, 1989; McGlane & Fitzgerald, 2005). Ortalama insan ömrü ve yaşlı nüfus arttıkça insan yaşamının fizyolojik dönemlerinden biri olan yaşlılık giderek daha çok önem kazanmaya başlamış ve yaşlıların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi önem kazanmıştır (Buz, 2015). Bu noktada yaşlılara yönelik sosyal politika düzenlemeleri ve hizmet modellerine de ihtiyaç artmaktadır. Bu düzenlemeler ve hizmet modellerinin geliştirilmesi için yaşlı bireylere ve yaşlılık dönemine ilişkin yanlış kabullerin ve kalıp yargıların değiştirilmesi önem arz etmektedir.

Ayrımcılık literatürüne bakıldığında toplum içerisindeki güçsüz grupların ayrımcılığa maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Cankurtaran ve Beydili, 2016, s.1). Bu bağlamda yaş temelinde insanlara karşı önyargı veya ayrımcılık olarak tanımlanan yaş ve yaş ayrımcılığı, bireyler üzerinde önemli derecede olumsuz etkileri olan uluslararası bir probleme işaret etmektedir (Burnes ve ark., 2019; Chonody, 2015). Ageism (yaşa dayalı ayrımcılık) terimi ilk defa 1969 yılında Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü Başkanı Robert Butler tarafından *bir kişiye sadece yaşı nedeniyle gösterilen farklı tutum, önyargı, davranış ve eylemleri tanımlamak* amacıyla kullanılmıştır (Akdemir, Çınar ve Görgülü, 2007, s.49). Palmore (1999) ise ageismi *ileri yaştaki bireylere yönelik ön yargıyı, tutum ve davranışlar aracılığıyla ifade eden bir terim* olarak tanımlamıştır (Palmore, 1999). İnsanlarda duygusal boyutta önyargılar, bilişsel boyutta kalıp yargılar şeklinde kendini gösteren yaşlı bireylere yönelik ayrımcı tutumlar; kurumlar, kurallar ve gündelik yaşam yolu ile içselleştirilmekte ve yaş ayrımcılığını beslemektedir (Clark, 2009; Hewstone, 1989; McGlane & Fitzgerald, 2005). Yaşlı bireylerin hasta, sürekli bir bakım desteğine ihtiyaç duyan ve çalışan nüfus

üzerinde yük olarak kategorize edilmesine neden olmaktadır (Pekesen ve ark., 2021; Özateş Gelmez, 2019).

Güncel bir durum olarak Covid-19 salgını da yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı tutumlarını artırmış ve salgının bir *yaşlı sorunu* olduğu düşüncesini doğurmuştur (Fraser ve ark., 2020). Yaşlı bireylere yönelik ayrımcı tutumlar tüm toplumlarda salgın sürecinden önce de var olan ve yaşlıların mücadelesini verdiği sosyal ve gündelik bir savaş olarak bilinmekle birlikte (Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ], 2020); pandemi sürecinde yaşlı bireyleri yanlış temsil eden toplumsal söylemler, yaşlı bireylerin pandemi mücadelesinde yüklerini artıran ve sağlık eşitsizliğine kapı açan bir sorun olarak karşımıza çıkarmıştır (Arun, 2020; Bergman ve ark., 2020; Binark ve ark., 2020; Chopra & Arora, 2020; Fraser ve ark., 2020; Previtali, Allen & Varlamova, 2020; Senex İzleme, 2022; Varışlı ve Gültekin, 2020).

Günümüzde yaşlı bireylere yönelik ayrımcılık ile ilgili literatür incelendiğinde; farklı ülkelerde, farklı meslek ve öğrenci grupları arasında yaşlılara yönelik tutumları belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar yer aldığı görülmektedir (Arun ve Elmas, 2016; Burnes ve ark., 2019; Chonody, 2015; Çoban ve ark., 2019; Görgün Baran, 2018; Otrar, 2016; Pekesen, Akdeniz ve Sinan, 2021; Yıldız, Ömeroğlu ve Terim, 2017). Farklı alanlarda eğitim alan öğrencilere ilişkin literatür incelendiğinde; öğrencilerin yaşlı bireylere karşı olumsuz tutumlara sahip olduklarını gösteren çalışmalar (Dobrowolska ve ark., 2017, s.8; Kite ve ark., 2005) ve olumlu tutum sergilediklerini gösteren çalışmalar bulunduğu görülmüştür (Gutierrez & Mayordomo, 2019, s.53; Hughes ve ark., 2008; Lee, Reuben & Ferrell, 2005; Yılmaz ve Özkan, 2010).

Ülkemizde yaşlılara yönelik hizmetlerin sunulması, planlanması ve organizasyonunda görev alan birincil meslek elemanları arasında yer alan gerontologların yaşlılara yönelik tutumları, yaşlılara sunulacak hizmet kalitesini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Yaşlı refahı alanında çalışan tüm meslek elemanlarının olduğu gibi yaşlıları biyopsikososyal olarak çok yönlü ele alan gerontologların yaşlılara yönelik kalıpyargıları ve önyargıları en az taşıyan bireyler arasında olması beklenmektedir. Ancak yaş ayrımcılığını beraberinde getiren yaşlılar ile kurulan ilişki biçimlerini etkilediği gibi yaşlıyla beraber zaman geçirmekten kaçınmak, iletişime geçmek istememek, yaşlıyı tanımak ve anlamak için emek harcamamak gibi kalıpyargılar, çoğu zaman farkında olmaksızın içselleştirilmektedir (Ucun ve ark., 2015, s. 1143–1144). Bu nedenle ayrımcılıkla mücadele edecek temel strateji ve yaklaşımların geliştirilebilmesi için ayrımcılık içeren tutum ve davranışların saptanması ve ayrımcılığa neden olabilecek kalıpyargıların belirlenmesine yönelik yürütülmesi gereken çalışmaların, hiçbir ayırım gözetmeksizin mesleğini icra etmesi gereken gerontologlar ile da gerçekleştirilmesi ise hem insani hem de mesleki bir sorumluluktur. Bu noktada ilgili literatürde doğrudan gerontoloji bölümü öğrencilerinin yaş ayrımcılığı düzeylerinin belirlenmesine yönelik

az sayıda çalışmanın yer aldığı görülmektedir (Kaker ve ark., 2016; Pekesen ve ark., 2021). Pekesen ve arkadaşlarının çalışmasında yaşlı bireylere yönelik sağlık ve sosyal hizmet sunumunda bütünlük bakım desteği sağlayacak farklı alanlarda eğitim öğrenim gören öğrencilerin yaşlılara ilişkin tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır ve Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin olumlu tutumlarının diğer bölümlerdeki öğrencilere göre sıralama ortalama puanlarının en yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin diğer öğrencilere göre tutumlarının daha olumlu olması, yaşlılık bilimi ve bakımına odaklanmış eğitimin, olumsuz kalıpyargıları ve önyargıları değiştirilebileceği görüşünü desteklemektedir. Bu noktada bu çalışmanın amacı gerontoloji alanındaki az sayıdaki akademik birimden birisi olan İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin yaş ayrımcılığı düzeylerini farklılaştıran faktörleri belirlemektir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma gerontoloji bölümü öğrencilerinin yaş ayrımcılığı düzeylerinin; sosyodemografik özelliklerine ve yaşlı bireyler ile ilişkili özelliklerine göre yordanmasını amaçlayan betimsel türde ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilen nicel çıkarılması uygundur. İlişkisel tarama modellerinde de iki veya daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığının ve/veya derecesinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. İlişkisel çözümleme korelasyon türü ilişki ya da karşılaştırma yolu ile elde edilebilmektedir (Karasar, 2002). Bu çalışmanın temel araştırma sorusu *Gerontoloji bölümü öğrencilerinin yaş ayrımcılığı düzeylerini farklılaştıran faktörler nelerdir?* şeklindedir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini 2020–2021 eğitim öğretim yılında İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi Gerontoloji Bölümü’nde eğitim alan 228 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında örneklem seçimi yapılmamış olup, tüm evrene ulaşmak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın örneklemini araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi Gerontoloji Bölümü’nde eğitim alan 208 lisans öğrencisi oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri araştırmacının kendisi tarafından Kasım 2020 Aralık 2020 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde toplanmıştır. Formun doldurulması yaklaşık 10 dakika zaman almıştır. Çalışmaya katılmayı kabul eden öğrencilere araştırmacı tarafından geliştirilen *Kişisel Bilgi Formu*

ile Kutlu ve arkadaşları tarafından 2012 yılında Türkçeye uyarlanarak güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılmış olan *Fraboni Ageism Ölçeği* uygulanmıştır. Tüm katılımcılara görüşme formu uygulamasından önce aydınlatılmış onam formu sunulmuş, araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleşmesi sağlanmıştır.

Kişisel bilgi formu. Araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu öğrencilerin yaş, cinsiyet, gelir durumları gibi sosyodemografik özelliklerini ve yaşlılara yönelik tutumlarında etkili olabilecek aile tipi, daha önce yaşlıları ile birlikte aynı evde yaşama durumları, yaşlılarının şu an yaşadığı yerin neresi olduğu gibi soruları içermektedir.

Franboni ageism ölçeği. Fraboni, Saltstone ve Hughes tarafından 1990 yılında geliştirilmiş, Kutlu, Küçük ve Yıldız Fındık tarafından 2012 yılında Türkçe güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılmıştır (Fındık ve Küçük, 2012). Fraboni Ageism Ölçeği, alanda en sık kullanılan ageism ölçekleri arasında yer almaktadır. Türkçe uyarlaması 25 maddeden oluşan ölçekte, her soru 4 = tamamen katılıyorum, 3 = katılıyorum, 2 = katılmıyorum ve 1 = kesinlikle katılmıyorum şeklinde 4 seçenek ile kodlanmıştır. Ölçeğin *kalıplaşmış önyargılar*, *kaçınma* ve *ayrımcılık* olmak üzere 3 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin orijinal versiyonunda güvenilirlik düzeyi (Croanbach Alfa katsayısı) 0.83; Türkçeye uyarlanmış halinde ise 0.84 olarak bulunmuştur (Kutlu ve ark., 2012).

Araştırmanın Değişkenleri

Bu araştırma katılımcıların, yaşlı bireylere uzun süreli bakım sunulmasına yönelik tutumlarını farklılaştıran faktörleri ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1
Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri

Bağımlı Değişken	Fraboni Ageism Ölçeği Puanları	-İnterval: Ölçek Puanı
Bağımsız Değişkenler	Katılımcıların sosyodemografik özellikleri	-Cinsiyet (Kategorik: Kadın Erkek) -Okuduğu Sınıf (Kategorik: 1. Sınıf, 2. Sınıf, 3. Sınıf, 4. Sınıf) -Aile Tipi (Kategorik: Geniş aile, Çekirdek aile, Tek Ebeveynli Aile) -En Çok Yaşanılan Yer (Kategorik: İl, İlçe, Köy)
	Katılımcıların yaşlı bireyler ile ilgili özellikleri	-Daha önce yaşlısı ile aynı evde yaşama durumu (Kategorik: Evet, Hayır) -Daha önce yaşlısı ile aynı evde yaşama süresi (Kategorik: Ortalamanın üstü, Ortalamanın altı) -Büyükanne-büyükbabanın şu anda yaşadığı yer (Kategorik: Ailemin yanında, Birinci derece yakınları ile birlikte, Kendi evinde) -İleride anne-baba ile yaşama isteği (Kategorik: Evet, Hayır)

İşlem

Veri toplama işleminin sonlandırılmasının ardından verilerin SPSS Paket programına girişi yapılmıştır. Analizlere başlamadan önce verilerin kontrolleri yapılmış ve sonrasında analizlere başlanmıştır. Öncelikle katılımcıların tanımlayıcı özelliklerinin betimsel olarak ortaya konabilmesi için betimleyici istatistiklere yer verilmiştir. Sonrasında katılımcıların tanımlayıcı özelliklerine göre yaş ayrımcılığı düzeylerini değerlendirmek üzere betimleyici istatistikler ve hipotez testlerine yer verilmiştir. Yapılan tüm analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak belirlenmiştir.

Araştırmada kullanılan Fraboni Ageism Ölçeği puanlarına yönelik normallik dağılımı Kolmogorov Smirnov Testi ve Shapiro-Wilk Testi ile değerlendirildiğinde, toplam puanın ve alt ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği bulunmuştur ($p > .05$). Bu bağlamda veri seti yapısının çoklu normal dağılım değerlerinin parametrik çözümler için uygun olduğu söylenebilir. Buradan hareketle ikili grupların (cinsiyet, aile yapısı vb.) sürekli verilerden aldıkları puan ortalamalarının karşılaştırılmasında Independent Sample T Testi; ikiden fazla grupların (yaş, sınıf, gelir durumu, yaşadığı yer vb.) sürekli verilerden aldıkları puan ortalamalarının karşılaştırılmasında One Way Anova Testi kullanılmıştır. One Way Anova Testi sonrası anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olduğu alt boyutlarda Bonferroni çoklu karşılaştırma teknikleri, varyansların homojen dağılmadığı alt boyutlarda ise Tamhane's T2 çoklu karşılaştırma teknikleri kullanılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma öncesinde İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan 02.04.2018 tarih ve 04 sayılı toplantı ile etik kurul onayı alınmıştır. Ayrıca katılımcılara araştırma ile ilgili gerekli bilgiler verildikten sonra Çalışma Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun şekilde gerçekleştirilmiş olup (tüm detayların gizli kalacağı ve istedikleri zaman çalışmadan ayrılacakları belirtilerek), katılımcılardan onam alınmıştır.

Bulgular

Katılımcıların %88.5'i kız, %11.5'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 20.2 ± 1.39 olup; %25.5'i birinci sınıf, %26.9'u ikinci sınıf, %27.4'ü üçüncü sınıf ve %20.2'si dördüncü sınıf öğrencisidir. Katılımcıların %78.8'i çekirdek aile yapısına, %14.4'ü geniş aile yapısına sahiptir. Çalışmada öğrencilerin yaşlı bireyler ile ilişkili özelliklerinde yer verilmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların %31.2'si Daha önce yaşlısı ile aynı evde yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Ayrıca katılımcıların büyükanne, büyükbabanın şu anda yaşadığı yere bakıldığında %76.4'ünün kendi evinde, %13.9'unun ailesi ile birlikte yaşadığı bulunmuştur. Katılımcıların ileride anne, baba ile yaşama isteği değerlendirildiğinde %78.8'inin evet yanıtını verdiği görülmektedir.

Tablo 2

Katılımcıların Fraboni Ageism Ölçeği'nden ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamaları

	N	Asgari-Azami	Ortalama± Standart Sapma
Kalıplaşmış önyargılar	208	16-49	32.25±5.87
Kaçınma	208	10-32	17.96±4.70
Ayrımcılık	208	6-19	10.74±2,91
Toplam	208	41-96	60.95±9.78

Araştırmaya katılan bireylerin Fraboni Ageism Ölçeği ve alt ölçek puan ortalamaları, asgari ve azami değerleri Tablo 2'de gösterilmektedir. Öğrencilerin Fraboni Ageism Ölçeği toplam puan ortalaması 60.95±9.78, ölçekten alınan en düşük puan 41, en yüksek puan 96 olarak bulunmuştur. Ölçeğin *kalıplaşmış önyargılar* alt ölçek puanı ortalaması 32.25±5.87, alınan en düşük puan 16, en yüksek puan 49; *kaçınma* alt ölçek puanı ortalaması 17.96±4.70, alınan en düşük puan 10, en yüksek puan 32; *ayrımcılık* alt ölçek puanı ortalaması 10.74±2.91, alınan en düşük puan 6, en yüksek puan 19 puan olarak bulunmuştur.

Tablo 3

Katılımcıların Tanıtıcı Özelliklerine Göre Yaşlı Fraboni Ageism Ölçeği'nden Aldıkları Puanların Karşılaştırılması

Değişkenler	Kategoriler	N	Kalıplaşmış Yargılar	Kaçınma	Ayrımcılık	Toplam
			$\bar{x}\pm SS$	$\bar{x}\pm SS$	$\bar{x}\pm SS$	$\bar{x}\pm SS$
*Cinsiyet	Kız	184	32.58±5.37	17.81±4.54	10.54±2.64	60.52±9.08
	Erkek	24	32.18±7.88	18.63±5.45	11.63±3.85	62.84±12.54
			t=0.304 p=.763	t=-.263 p=.793	t=-1.483 p=.251	t=-0.333 p=.739
**Öğrencilerin Sınıfı	1. Sınıf	53	33.32±5.33	17.14±4.03	10.79±2.91	61.25±8.59
	2. Sınıf	56	33.43±7.35	20.50±4.83	12.07±3.16	60.34±11.35
	3. Sınıf	57	29.78±4.33	16.85±4.72	9.5±2.12	59.12±7.46
	4. Sınıf	42	28.76±4.21	15.63±4.02	9.23±2.23	56.09±6.86
			F=5.020 p=.003	F=4.405 p=.005	F=6.523 p=.000	F=8.717 p=.000
**En Çok Yaşanılan Yer	İl	136	31.94±6.19	18.51±4.74	10.84±2.89	61.29±9.45
	İlçe	56	32.57±5.36	16.89±4.95	10.28±2.83	59.75±10.95
	Köy	16	34±4.97	16.86±2.03	11.57±3.55	62.43±8.92
			F=1.481 p=.477	F=3.174 p=.205	F=1.517 p=.468	F=1.185 p=.553
**Aile Tipi	Çekirdek Aile	164	32.51±5.69	17.64±4.92	10.66±2.90	59.78±10.50
	Geniş Aile	30	31.5±6.19	17.94±3.36	11.57±3.06	60.71±5.89
	Tek Ebeveynli Aile	14	29.5±9.15	19.5±4.5	9.8±2.38	58.50±3
			F=0.794 p=.454	F=0.429 p=.652	F=1.123 p=.328	F=0.166 p=.847
* Independent Sample T Testi ** One Way Anova Testi						

Tablo 3'te öğrencilerin tanımlayıcı özelliklerine göre FBA toplam ve alt ölçek puanlarının dağılımı gösterilmiştir. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > .05$). Farklı cinsiyetlerdeki öğrencilerin ölçek puanları benzerdir (Tablo 3). Öğrencilerin sınıflarına göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam puanları ve tüm alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p < .05$). Dördüncü sınıf öğrencileri ile ikinci ve birinci sınıf öğrencilerinin Fraboni Ageism Ölçeği toplam puanları ve tüm alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p < .05$). Dördüncü sınıf öğrencilerinin ölçek toplam puanları ve alt ölçek toplam puanları diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha düşük bulunmuştur (Tablo 3). Buradan hareketle dördüncü sınıf öğrencilerinin yaş ayrımcılığı düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin en çok yaşadıkları yere göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > .05$). En çok yaşadıkları yer birbirinden farklı olan öğrencilerin toplam ölçek puanları ve alt ölçek puanları benzerdir (Tablo 3). Öğrencilerin aile tiplerine göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > .05$). Aile tipleri birbirinden farklı olan öğrencilerin toplam ölçek puanları ve alt ölçek puanları benzerdir (Tablo 3).

Tablo 4'te öğrencilerin yaşlılar ile ilgili bazı özelliklerine göre FBA toplam ve alt ölçek puanlarının dağılımı gösterilmektedir. Öğrencilerin daha önce yaşlısı ile aynı evde yaşama durumlarına göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > .05$). Farklı gruplarda yer alan öğrencilerin ölçek puanları benzerdir (Tablo 4). Daha önce yaşlısı ile aynı evde yaşayan öğrencilerin yaşlıları ile bir arada yaşama sürelerine göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > .05$). Farklı gruplarda yer alan öğrencilerin ölçek puanları benzerdir (Tablo 4). Öğrencilerin büyükanne/büyükbabalarının şu anda nerede yaşadıklarına göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > .05$). Farklı gruplarda yer alan öğrencilerin ölçek puanları benzerdir (Tablo 4). Öğrencilerin ileride anne, babaları ile birlikte yaşamak isteme durumlarına göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > .05$). Farklı gruplarda yer alan öğrencilerin ölçek puanları benzerdir (Tablo 4).

Tartışma

Bu çalışmada gerontoloji bölümü öğrencilerinin yaş ayrımcılığına ilişkin tutumları değerlendirilmiş ve öğrencilerin tutumlarının genel olarak olumlu yönde olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar literatürde yer alan gerontoloji bölümü hemşirelik fakültesi,

Tablo 4

Katılımcıların Yaşlı Bireyler ile İlgili Bazı Özelliklerine Göre Fraboni Ageism Ölçeği'nden Aldıkları Puanların Karşılaştırılması

Değişkenler	Kategoriler	N	Kalıplaşmış Yargılar	Kaçınma	Ayrımcılık	Toplam
			$\bar{x}\pm SS$	$\bar{x}\pm SS$	$\bar{x}\pm SS$	$\bar{x}\pm SS$
*Daha önce yaşlısı ile aynı evde yaşama durumu	Evet	65	32.73±6.05	18.02±4.57	10.93±2.93	61.69±9.94
	Hayır	143	31.87±5.76	17.91±4.84	10.59±2.91	60.38±11.04
			t=1.470 p=.144	t=0.628 p=.531	t=1.346 p=.181	t=1.585 p=.096
*Daha önce yaşlısı ile aynı evde yaşama süresi	Ortalamanın altında	37	32.19±6.22	18.92±4.98	10.77±3.09	60.88±8.22
	Ortalamanın üstünde	28	34.28±6.26	17.78±4.24	10.93±2.92	63±7.16
			t=-1.589 p=.140	t=0.541 p=.591	t=-0.184 p=.855	t=-0.966 p=.339
**Büyükanne-büyükbabanın şu anda yaşadığı yer	Ailemin yanında	29	34.55±3.81	16.30±4.12	10.89±3.55	61.44±6.61
	Birinci derece yakınları ile birlikte	20	31.80±5.34	19.70±5.20	10.40±2.60	61.90±9.83
	Kendi evinde	159	31.25±6.04	17.79±4.45	10.90±2.92	60.69±9.97
			F=1.202 p=.312	F=3.786 p=.077	F=0.715 p=.545	F=1.339 p=.264
*İleride anne-baba ile yaşama isteği	Evet	164	32.62±6.09	17.53±4.59	10.78±3.03	60.93±10.23
	Hayır	44	31.54±5.44	18.80±4.85	10.66±2.71	61.02±9.01
			t=0.879 p=.382	t=-1.304 p=.195	t=0.201 p=.841	t=-0.036 p=.971
* Independent Sample T Testi ** One Way Anova Testi						

tıp fakültesi ve yaşlı bakım programı öğrencilerinin yaşlılara ilişkin tutumlarının olumlu yönde olduğunu gösteren araştırma sonuçları ile de benzerlik göstermektedir (Can ve ark., 2019; Köse ve ark., 2015; Özbek Yazıcı, Kalaycı, Esin ve Tekin, 2015; Pekesen ve ark., 2021; Soyuer ve ark., 2010; Turan, Yanardağ ve Metintaş, 2016; Yenal ve Gültekin, 2019). Bu sonuçların, üniversite öğrencilerinin eğitimleri süresince aldıkları yaşlılık eğitimi ve Türk toplum yapısının kültürel değerleri ile ilişkili olduğu söylenebilir. Ancak literatürde aynı zamanda hemşirelik ve tıp fakültesi öğrencilerinin yaşlılara ilişkin tutumlarının olumsuz olduğunu ve yaşlılara hizmet sunmak istemediklerini ortaya koyan sınırlı sayıda araştırma da yer almaktadır (Köse ve ark., 2015; Zhou, 2007). Yine benzer şekilde yaş ayrımcılığı ile ilgili literatürde, olumsuz yaş ayrımcılığının sıklıkla sağlık bakım hizmetlerinin sunumunda yapıldığı ve özellikle bu alanda çalışan daha az tecrübeye sahip genç sağlık profesyonelleri arasında daha yaygın bir tutum olduğu da gösterilmektedir (Burnes ve ark., 2019; Chonody, 2015; Kalaycı ve ark., 2018). Sağlık ve bakım alanında çalışan profesyonellerin yaşlı bireylere yönelik olumsuz tutum sergilemesi, genç yaşlarda içselleştirilen ve eğitim dönemlerinden

itibaren meslek sunumlarına kadar uzanan kalıplaşmış bir algının sonucu olarak kendini gösterdiği düşünülmektedir.

Öğrencilerin tanıtıcı özelliklerine göre Fraboni Ageism Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları değerlendirildiğinde, öğrencilerin cinsiyetlerine, en çok yaşadıkları yere ve aile tiplerine göre yaş ayrımcılığı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin öğrenim seviyesi arttıkça, Fraboni Ageism Ölçeği'nden aldıkları ortalama puanlarının anlamlı düzeyde azaldığı, olumlu tutumlarının arttığı bulunmuştur. Literatüre bakıldığında farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerde de öğrenim görülen sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerin yaşlı bireylere karşı tutumlarının daha olumlu olduğu bulunmuştur (Hughes ve ark., 2008; Özdemir, 2009; Turan, Yanardağ ve Metintaş, 2016; Vefikuluçay, 2008; Yılmaz ve Özkan, 2010). Benzer şekilde Kulakcı (2010) tarafından hemşirelik öğrencileri ile yapılan çalışmanın sonuçlarına göre de birinci sınıf öğrencilerine göre dördüncü sınıf öğrencilerinin yaşlanma ve yaşlılığa ilişkin daha olumlu düşünce ve görüşlere sahip oldukları bulunmuştur (Kulakcı, 2010). Bu noktada bireylerin eğitim ve öğrenim düzeyi yükseldikçe, yaşlılara ve yaşlılık dönemine karşı daha olumlu tutumlar kazanması, yaşlıların haklarına ve yaşamlarına karşı farklı bir bakış açısı kazanmaları beklenmektedir (Soyuer ve ark., 2010). Ancak literatürde öğrenim görülen sınıf düzeyi ile yaş ayrımcılığı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Pan, Edwards & Chang, 2009).

Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin cinsiyetlerine göre Fraboni Ageism Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamalarının benzer olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde literatürde yer alan çalışmalarda da cinsiyetin yaş ayrımcılığı ile ilgili tutumlarda etkili olmadığını bulunmuştur (Kaker ve ark., 2016; McLafferty & Morrison, 2004; Soyuer ve ark., 2010). Ancak Güven, Muz ve Ertürk (2012) ile Altay ve Aydın'ın (2014) çalışmasında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre yaşlılar ile ilgili tutumlarının daha olumlu olduğu bulunmuştur.

Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin en çok yaşadıkları yere göre Fraboni Ageism Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamalarının benzer olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde Soyuer ve ark. (2010) tarafından yapılan çalışmada, yaşanılan yerin yaşlıya yönelik olumsuz tutum gösterilmesinde etkisiz olduğu ortaya konulmuştur. Yılmaz ve Özkan'ın (2010) çalışmasında ise köy kasaba gibi, Altay ve Aydın (2015) çalışmasında da ilçe gibi yerleşim yerlerinde yaşayan öğrencilerin, olumlu ayrımcılık puan ortalamalarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Aile tiplerine gelindiğinde Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin Fraboni Ageism Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamalarının benzer olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde

Altay ve Aydın'ın (2015) çalışmasına göre de öğrencilerin aile tipleri yaş ayrımcılığına yönelik tutumlarına etki etmemektedir. Ancak Yılmaz ve Özkan (2010) ile Soyuer ve arkadaşları (2010) tarafından yapılan çalışmada çekirdek aileye sahip öğrencilerin yaşlılara yönelik olumsuz tutumlarının daha fazla olduğu bulunmuştur.

Öğrencilerin yaşlı bireyler ile ilgili bazı özelliklerine göre Fraboni Ageism Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları değerlendirildiğinde, öğrencilerin daha önce yaşlısı ile aynı evde yaşama durumlarına, daha önce yaşlısı ile aynı evde yaşayan öğrencilerin yaşlıları ile bir arada yaşama sürelerine, büyükanne/büyükbabalarının şurada nerede yaşadıklarına ve ileride anne babaları ile birlikte yaşamak isteme durumlarına göre yaş ayrımcılığı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin daha önce yaşlıları ile aynı evde yaşama durumlarına ve daha önce yaşlısı ile aynı evde yaşayan öğrencilerin yaşlısı ile aynı evde yaşama süresine göre Fraboni Ageism Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamalarının benzer olduğu bulunmuştur. Ünal ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre yaşamının herhangi bir döneminde yaşlısı ile birlikte yaşayanların yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık puan ortalamalarının yaşlısı ile birlikte yaşamayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde Pekesen ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında da yaşlı yetişkin ile aynı evde yaşamış olan öğrencilerin yaş ayrımcılığına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu öğrencilerin yaşlı yetişkin ile yaşamış olma deneyiminin yaş ayrımcılığı tutumlarını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Bu sonuçlar literatürde yer alan araştırmalar ile benzerdir (Altay ve Aydın, 2015; Türgan ve ark., 2015). Dolayısıyla öğrencilerin yaş ayrımcılığına ilişkin tutumunu, aile içinde yaşlı ile yaşama deneyimi, kişisel paylaşım ve yakın çevrenin yaşlıya yaklaşımının etkilediği söylenebilir. Bunu destekler nitelikte Güven ve arkadaşları (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, yaşlı/yaşlılar ile birlikte aynı evde beş yıl üzeri yaşayan öğrencilerin, iki yıl ve daha az yaşayan öğrencilere göre olumlu tutumlarının daha fazla olduğu bulunmuştur.

Çalışmada öğrencilerin ileriki süreçte anne, babası ile yaşamak isteme durumuna göre Fraboni Ageism Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamalarının benzer olduğu bulunmuştur. Güven ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre de aile kurduktan sonra ebeveyn ile yaşamayı isteyen öğrencilerin yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık puanlarının istemeyen öğrencilerden yüksek olduğu fakat gruplar arasında istatistiksel olarak önemli bir fark olmadığı bulunmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin bazı tanıtıcı özelliklerine ve yaşlılar ile ilgili özelliklerine göre yaş ayrımcılığı düzeyleri değerlendirildiğinde öğrencilerin öğrenim

seviyesinin arttıkça, Fraboni Ageism Ölçeği'nden aldıkları ortalama puanlarının anlamlı düzeyde azaldığı ve yaşlılara yönelik olumlu tutumlarının arttığı bulunmuştur. Öğrencilerin yaşlılara yönelik olumlu tutumlarının olması, üniversite öğrencilerinin eğitimleri süresince aldıkları yaşlılık eğitimi ve Türk toplum yapısının kültürel değerleri ile ilişkili olduğu söylenebilir. Ancak, yaşlı nüfusun artması ve hızla değişen sosyal yapı nedeniyle gelecek dönemde yaşlılara yönelik tutumların olumsuz yönde değişebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, bu alandaki araştırmaları geliştirmek ve meslek yaşamları boyunca yaşlı bireyler ile çalışacak olan gerontoloji bölümü öğrencileri için eğitim programları geliştirmek önemlidir. Bu bakımdan öğrencilerin eğitim süreçleri boyunca yaşlılarla iletişim içinde olmasını sağlayan, öğrencilerin empati becerilerini geliştiren ve yaşlılar ile aktif olarak çalışabilecekleri projeleri planlamak oldukça önemlidir.

Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin eğitiminin içeriğinin tamamen yaşlılık alanı üzerine odaklanmakta; sosyal hizmet, sosyoloji, psikoloji, biyoloji, sağlık ve sosyal bakım ile sosyal politikaları içeren çok disiplinli bir alana sahip oldukları görülmektedir (Holdsworth & Arun, 2017). Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin tutumlarının daha olumlu olması, yaşlılık bilimi ve bakımına odaklanmış eğitimin, olumsuz kalıp yargıları ve önyargıları değiştirilebileceği görüşünü desteklemektedir. Literatürde de yaşlılık eğitimi alan ve yaşlılığa dair bilinç sağlanmış toplum ya da bireylerde yaş ayrımcılığının tutumunun daha az sergilendiğini gösteren çalışmalar yer almaktadır (Burnes ve ark., 2019; Chonody, 2015; Lytle, Nowacek & Levy, 2020). Yaş ayrımcılığının önlenmesini konu alan sistematik bir inceleme ve meta-analiz araştırmasının bulgularına göre; öğrencilere verilen eğitimler ve öğrencilerin yaşlı bireyler ile etkileşimde bulunmaları sonucu, öğrencilerin yaşlı bireylere yönelik olumlu tutumlar geliştirdiği belirlenmiştir. Bu girişimlerin yaş ayrımcılığının olumsuz sonuçlarını önemli ölçüde azalttığı tespit edilmiştir (Burnes ve ark., 2019; Chonody, 2015). Gerontoloji Bölümü öğrencilerinin yaş ayrımcılığına yönelik olumlu tutum sergilemeleri bu öğrencilerin, uygulamalı derslerini huzurevleri, bakım merkezleri ve yaşlı yaşam merkezleri gibi yaşlı birey ile sürekli teması ve iletişimi gerektiren farklı alanlarda gerçekleştirmelerinden kaynaklı olduğu ve bu deneyimden edindikleri bilgi ve tutumları olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Gelecekte yaşlı bireylere sunulacak olan sağlık ve sosyal alandaki hizmetlerin planlanması ve organizasyonu noktasında önemli rolleri bulunan gerontoloji bölümü öğrencilerinin yaşlı bireylere yönelik olumlu tutumlarının; yaşlı bireylere yönelik toplumun temelinde var olan önyargıları değerlendirme ve değiştirmede oldukça etkili olacağı düşünülmektedir. Bu noktada bu alanda eğitim alan öğrencilere yönelik olarak, yaşlılığın heterojen yapısını tecrübe edebilecekleri ve yaşlı bireyler ile etkileşim sağlayabilecekleri teorik ve uygulamalı eğitimler büyük önem taşımaktadır (Altay ve Aydın, 2015; Burnes ve ark., 2019; Chonody, 2015; Lytle, Nowacek & Levy, 2020;

Özer ve Terkeş, 2014; Usta ve ark., 2012; Yılmaz ve Özkan, 2010). Dolayısıyla yaşlı nüfusun artışı ile birlikte yaşanan demografik dönüşüm göz önüne alındığında; yaşlı bireylere hizmet sunacak profesyonellerin yetiştirilmesi sırasında kanıt temelli pedagojik müdahaleler ve gerontolojik pratiklerin kullanılmasının; öğrenci tutumlarının değiştirilmesi noktasında büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

References/Kaynakça

- Akdemir, N., Çınar, F. İ., & Görgülü, Ü. (2007). Yaşlılığın algılanması ve yaşlı ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*, 10(4), 215–222.
- Akdeniz, Ş. (2020). Yaşlı istismarı ve ihmali. Z. Gençtürk (Ed.), *Yaşlılık ve sosyal politika tartışmaları* içinde (s. 149–167). Detay Yayıncılık.
- Altay, B., & Aydın, T. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının değerlendirilmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 12(1), 11–18.
- Arun, Ö. (2020). Salgında patlayan yaş ayrımcılığı: Türkiye’de Peter Pan sendromu ve yaşlanmanın yaklaşan sorunları. S. Sunar (Ed.), *Covid-19 Salgınının Sosyolojik Analizi* içinde (s. 36–44). Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı.
- Arun, Ö., & Elmas, Ç. (2016). Yaşlılıkta ayırım: Çağdaş Türkiye’de yerel yönetimleri bekleyen zorluklar. *İstanbul University Journal of Sociology*, 36(2), 351–372.
- Arun, Ö., & Pamuk, D. (2014). Kurumsal bakım sektöründe ageism: Yaşlı bakım personelinin yaşlanma ve yaşlılığa ilişkin ayrımcı tutumlarının nedenleri ve müdahale önerileri. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 4(2), 19–33.
- Bergman, Y. S., Cohen Fridel, S., Shrira, A., Bodner, E., & Palgi, Y. (2020). COVID-19 health worries and anxiety symptoms among older adults: The moderating role of ageism. *International Psychogeriatrics*, 32(11), 1371–1375.
- Binark, M., Arun, Ö., Özsoy, D., Kandemir, B., & Şahinkaya, G. (2020). *Covid-19 sürecinde yaşlıların enformasyon arayışı ve enformasyon değerlendirilmesi: TÜBİTAK SOBAG 120k613 no’lu araştırma projesi*. Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.
- Burnes, D., Sheppard, C., Henderson Jr, C. R., Wassel, M., Cope, R., Barber, C., & Pillemer, K. (2019). Interventions to reduce ageism against older adults: A systematic review and meta-analysis. *American Journal of Public Health*, 109(8), e1–e9.
- Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53).
- Can, R., Işık, M. T., Erenoğlu, R., Tambağ, H., & Halidi, G. (2019). Determination of attitudes of vocational school of health services elderly care department students towards elderly. *Turkish Journal of Bioethics*, 6(1), 13–25.

- Cankurtaran, Ö., & Beydili, E. (2016). Ayrımcılık karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının gerekliliği üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 145–160.
- Chonody, J. M. (2015). Addressing ageism in students: A systematic review of the pedagogical intervention literature. *Educational Gerontology*, 41(12), 859–887.
- Chopra, K. K., & Arora, V. K. (2020). Covid-19 and social stigma: Role of scientific community. *Indian Journal of Tuberculosis*, 67(3), 284–285.
- Clark, A. (2009). Ageism and age discrimination in social care in the United Kingdom. London. Centre for Policy on Ageing.
- Cuddy, A. J., & Fiske, S. T. (2002). Doddering but dear: Process, content, and function in stereotyping of older persons. In T. D. Nelson (Eds.), *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons* (pp.17– 32). The Mit Press.
- Çayır, K. (2012). Yaşçılık/yaşa dayalı ayrımcılık. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 163–174). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çoban, A., Gemalmaz, R., Kervan, B. B., Arslan, Y., Aynur, G. Ü. K. & Zengin, O. (2019). Gençlerin yaş ayrımcılığı deneyimleri: Karabük Üniversitesi örneği. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 19(1), 32–42.
- Dobrowolska, B., Jędrzejkiwicz, B., Pilewska Kozak, Zarzycka, D., Slusarska, B., Deluga, A., Kosciolk, A., & Palese, A. (2017). Age discrimination in healthcare institutions perceived by seniors and students. *Nursing Ethics*, 26(2), 443–459.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2020). *Ageing and life-course*. <https://www.who.int/ageing/ageism/en/>
- Fraboni, M., Saltstone, R., & Hughes, S. (1990). The Fraboni Scale of Ageism (FSA): An attempt at a more precise measure of ageism. *Canadian Journal on Aging/La Revue canadienne du vieillissement*, 9(1), 56–66.
- Fraser, S., Lagacé, M., Bongué, B., Ndeye, N., Guyot, J., Bechard, L. & Tougas, F. (2020). Yaş ayrımcılığı ve COVID- 19: Toplumumuzun tepkisi bizim hakkımızda ne diyor? *Yaş ve Yaşlanma*, 49(5), 692–695. <https://Doi.Org/10.1093/Ageing/Afaa097>
- Gething, L., Fethney, J., McKee, K., Persson, L. O., Goff, M., Churchward, M. ... Johannsson, I. (2004). Validation of the reactions to ageing questionnaire: Assessing similarities across several countries. *Journal of Gerontological Nursing*, 30(9), 47–54.
- Gutiérrez, M., & Mayordomo, T. (2019). Age discrimination: A comparative study among university students. *Acta Colombiana de Psicología*, 22(2), 53–69.
- Görgün Baran, A. (2018). Ageism: Yaş ve yaşlı ayrımcılığı. H. Ceylan (Ed.), *Kırgızistan'da gençlerin yaşlılara yönelik tutumları* içinde (s.77–114). Orta Asya Araştırmaları Merkezi.
- Güven, S. D., Muz, G. U., & Ertürk, N. E. (2012). The attitudes of university students towards elderly discrimination and the relation of these attitudes with some variables. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 2, 99–105.
- Hewstone, M. (1989). *Causal attribution: From cognitive processes to collective beliefs*. Basil Blackwell.
- Holdsworth, J. K., & Arun, Ö. (2017). Bridging knowledge: A collective undergraduate thesis development approach. *Educational Gerontology*, 43(11), 561–567.
- Hughes, N. J., Soiza, R. L., Chua, M., Hoyle, G. E., MacDonald, A., Primrose, W. R., & Gwyn Seymour, D. (2008). Medical student attitudes toward older people and willingness to consider a career in geriatric medicine. *Journal of the American Geriatrics Society*, 56(2), 334–338.

- Kaker, D. J., Ovsenik, M., & Zupancic, J. (2016). Attitudes of social gerontology and physiotherapy students towards the elderly. *Organizacija*, 49(1), 55.
- Kalaycı, I., Yazıcı, S. Ö., Özkul, M. & Helvacı, G. (2018). Sağlık çalışanları ve öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumları: Sistematik derleme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1), 21–30.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayınevi.
- Kite, M. E., Stockdale, G. D., Whitley Jr, B. E., & Johnson, B. T. (2005). Attitudes toward younger and older adults: An updated meta-analytic review. *Journal of Social Issues*, 61(2), 241–266.
- Köse, G., Ayhan, H., Taştan, S., İyigün, E., Hatipoğlu, S., & Açıkel, C. H. (2015). Determination of the attitudes of students from different department in the field of health on the discrimination against the elders. *Gülhane Tıp Dergisi*, 57(2), 145.
- Kulakcı, H. (2010). Hemşirelik lisans programı birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin düşüncelerinin ve görüşlerinin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Elektronik Dergisi*, 3, 15–22.
- Kutlu, Y., Küçük, L., & Yıldız Findik, U. (2012). Psychometric properties of the Turkish version of the Fraboni Scale of Ageism. *Nursing & Health Sciences*, 14(4), 464–471.
- Lee, M., Reuben, D. B., & Ferrell, B. A. (2005). Multidimensional attitudes of medical residents and geriatrics fellows toward older people. *Journal of the American Geriatrics Society*, 53(3), 489–494.
- Lytle, A., Nowacek, N., & Levy, S. R. (2020). Instapals: Reducing ageism by facilitating intergenerational contact and providing aging education. *Gerontology & Geriatrics Education*, 41(3), 308–319.
- Macnicol, J. (2006). *Age discrimination: An historical and contemporary analysis*. Cambridge University Press.
- McGlane, E., & Fitzgerald, F. (2005). *Perceptions of ageism in health and social services in Ireland*. National Council on Ageing and Older People.
- McLafferty, I., & Morrison, F. (2004). Attitudes towards hospitalized older adults. *Journal of Advanced Nursing*, 47(4), 446–453.
- Otrar, M. (2016). Yaşlılık ve Yaşlanmaya İlişkin Tutum Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İstanbul University Journal of Sociology*, 36 (2), 527–550.
- Özateş Gelmez, Ö. S. (2019). Sosyal Hizmet öğrencilerinin yaşlılığa ilişkin kalıpyargıları: Keşif ve dönüşüm. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 157–188.
- Özbek Yazıcı, S., Kalaycı, I., Esin, K. & Tekin, A. (2015). Yaşlı bakım programı öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8 (2), 77–87.
- Özdemir, Ö. (2009). *Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özer, Z. C., & Terkeş, N. (2014). Evaluation of nursing student's attitudes towards ageism in Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 2512–2515.
- Uncu, Y. & Özçakır, A. (2003). Yaşlı hastaya birinci basamakta yaklaşım. *Turkish Journal of Geriatrics*, 6(1), 31–37.
- Palmore EP. (1999). *Ageism: Negative and positive*. Springer Publishing Company.
- Pan, I. J., Edwards, H., & Chang, A. (2009). Taiwanese nursing students' attitudes toward older people. *Journal of Gerontological Nursing*, 35(11), 50–55.

- Pekesen, M., Akdeniz, Ş. & Sinan, A. (2021). Üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (18), 82–103.
- Previtali, F., Allen, L. D., & Varlamova, M. (2020). Not only virus spread: The diffusion of ageism during the outbreak of COVID-19. *Journal of Aging & Social Policy*, 32(4–5), 506–514.
- Senex İzleme. (2022). *Yaşlılara yönelik şiddet ve ihlallerin izlenmesi: 2021 yıllık*. Senex: Yaşlanma Çalışmaları Derneği. <https://api.senex.org.tr/Upload/Publication/4e82139a632b4c82a86ef63f6b1128ec.pdf>
- Soyuer, F., Ünalın, D., Güleser, N., & Elmalı, F. (2010). The attitudes of health vocational school students towards ageism and the relation of these attitudes with some demographical variables. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3, 20–25.
- Turan, E., Yanardag, M., & Metintas, S. (2016). Attitudes of students of health sciences towards the older persons. *Nurse Education Today*, 36, 53–57.
- Türgay, A. S., Şahin, S., Aykar, F. Ş., Sari, D., Badir, A., & Özer, Z. C. (2015). Attitudes of Turkish nursing students toward elderly people. *European Geriatric Medicine*, 6(3), 267–270.
- Ucun, Y., Mersin, S., & Öksüz, E. (2015). Gençlerin yaşlı bireylere karşı tutumu. *Journal of International Social Research*, 8(37).
- United Nations, (2020). Profiles of Ageing 2020 (Erişim Tarihi: 7 Ağustos 2022), <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>
- Usta, Y. Y., Demir, Y., Yönder, M., & Yıldız, A. (2012). Nursing students' attitudes toward ageism in Turkey. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 54(1), 90–93.
- Ünalın, D., Soyuer, F., & Elmalı, F. (2012). Evaluation of the attitudes of the geriatric care center workers towards elderly patients. *Kafkas Journal of Medical Sciences*, 2(3), 115–120.
- Varışlı, B. & Gültekin, T. (2020). Yaşlı ayrımcılığının pandemi hali: COVID-19 sürecinde kuşaklararası etkileşimin dönüşümü. *Turkish Studies*, 15(4), 1227–1237.
- Vefikuluçay, D. (2008). Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Yenal, S., & Gültekin, T. (2019). Ageism-related attitudes of paramedic students and professionals. *Turkish Journal of Geriatrics/Türk Geriatri Dergisi*, 22(4).
- Yılmaz, E. & Özkan, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 3(2), 35–53.
- Zhou, L. Y. (2007). What college students know about older adults: A cross-cultural qualitative study. *Educational Gerontology*, 33(10), 811–831.

Farklı Bağlamlarda Yaşlanma ve Yaşlılık Olgusu

Aging and Old Age in Various Contexts

Varışlı, B. (Ed.). (2021). Değişen toplumda yaşlanma ve yaşlılık. Nobel Akademik Yayıncılık, 266 s., ISBN: 978-625-417-042-3

Furkan Başarslan¹

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaşlanma Sosyolojisi, Gerontoloji, Toplumsal Değişim

Keywords: Ageing, Sociology of Ageing, Gerontology, Social Change

Yaşlanma ve yaşlılık alanında yapılan çalışmalar, demografik dönüşümün sonuçlarının daha fazla hissedilir olmasıyla beraber giderek artmakta ve yaşlılıkla ilişkili konularda yapılan yayınlar çeşitlenmektedir. Sosyal politikalar, sağlık, emeklilik, demografi, ekonomi, toplumsal ilişkiler, medya ve turizm gibi farklı alanlarda yürütülen çalışmalar yaşlılık ve yaşlanma olgusunun ilişkisel bir şekilde ele alınmasına katkı sunmaktadır. Bu bağlamda, Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Berfin Varışlı'nın editörlüğünde 2021 yılında yayımlanan “Değişen Toplumda Yaşlanma ve Yaşlılık” başlıklı eser, yaşlanma ve yaşlılık olgusunu disiplinler arası bir perspektifle farklı bağlamlar içerisinde ele alan editöryel bir çalışma olarak karşımıza çıkıyor. Kitap bölümlerinin yazar kadrosu, yaşlanma ve yaşlılık alanının sosyal boyutunu ele alan Sosyoloji, Sosyal Hizmet, Gerontoloji ve Sağlık Bakım Hizmetleri gibi farklı disiplinlerden isimleri barındırıyor.

Birinci bölümde Gökçesu Akşit, sosyal hizmet disiplininin “yaşlılık ve yaşlanma” konusuna nasıl yaklaşması gerektiğini ihtiyaçlar perspektifinden ele alıyor. İhtiyaçları tanımlarken Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine başvuran yazar, “Yaşlıların sorunlarına” sosyal hizmetlerin yaklaşımının “sorun çözme” odaklı olduğunu belirterek sosyal çalışmacıların yaşlı sorunlarına nasıl yaklaşması gerektiğine cevap aramakta. Bu

¹ Sorumlu yazar: Furkan Başarslan, İstanbul, Türkiye. Eposta: basarslan.furkan@gmail.com ORCID: 0000-0002-5170-8119
Atf: Başarslan, F. (2023). Farklı Bağlamlarda yaşlanma ve yaşlılık olgusu [Berfin Varışlı'nın “Değişen toplumda yaşlanma ve yaşlılık” adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 1, 125-129. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0008>

bağlamda, sosyal çalışmacılar, yaşlıların güçlendirilmesinde ve çözüm mekanizmalarının gösterilmesinde kilit rol üstlenirler. Yaşlılık olgusunun getirdiği sorunlara hem bireysel hem de toplumsal çerçevede bakmak gerektiğini vurgulayan yazar, demografik yaşlanmayı anlatmak için Warren S. Thompson ve Frank W. Notestein tarafından geliştirilen “Demografik Geçiş Teorisi”ni ve aşamalarını detaylıca aktarır. Ardından veriler ışığında Türkiye ve dünya ölçeğinde yaşlılıkla ilgili betimsel bilgilere yer verir. Bunun yanı sıra Türkiye’de yaşlıların mevcut durumuna ilişkin olarak sağlık, iş gücüne katılım, cinsiyete dayalı eşitsizlikler, ölüm oranları ve ölüm nedenleri gibi konularda çeşitli araştırmalardan betimsel istatistiklere başvurarak, yaşlılık olgusunun meydana getirdiği bireysel ve toplumsal sorunların tespitine yönelik bir soruşturma gerçekleştirir. Akşit, çalışmasının satır aralarında sosyal çalışmacıların yaşlı sorunlarıyla ilgili nasıl bir yaklaşıma sahip olmaları gerektiğini örnekler üzerinden aktarmaktadır. Bu bakımdan yaşlılık alanında çalışmalar yürüten sosyal çalışmacılara hem bireysel hem de toplumsal düzlemde bir perspektif sunmak gayesi barındırdığı ifade edilebilir.

Kitabın bir sonraki bölümünde, Gökçe Manavgat, İlker Daştan ve Asiyeh Abbasi, yaşlanmanın sağlık ekonomisine olan etkilerini harcamalar ve politikalar ekseninde değerlendiriyorlar. Nüfusun yaşlanması, sağlık harcamalarının artmasına yönelik bir etki oluştursa da aktif ve sağlıklı yaşlanma bu etkiyi azaltabilecek bir anlayış sunmaktadır. Makalenin ilerleyen kısımlarında sağlık harcamaları, sosyal güvenlik, sosyal koruma ve finansal koruma gibi konuların yaşlılıkla ilişkisi Türkiye örneğinde istatistiki veriler üzerinden inceleniyor. TÜİK Hanehalkı Bütçe Anketleri’nden hareketle hazırlanan sağlık harcaması istatistikleri, yaşlı bulunan hanelerde sağlık harcamalarının daha fazla olduğunu göstermektedir. Çalışma, artan yaşam sürelerinin gelecekte yaşlı nüfus oranında meydana getireceği artış dikkate alındığında sağlık harcamalarının sürdürülebilir bir düzeyde tutulması için aktif yaşlanmayı bir çözüm olarak sunuyor. Bununla beraber, makalede aktif yaşlanmaya yönelik olarak “çalışma hayatının desteklenmesi”, “adil, etkin finansman ve gelir transferlerinin desteklenmesi” ve “uygun maliyetli sağlık ve uzun dönem bakım hizmetlerinin desteklenmesi” gibi politika önerileri de dikkat çekiyor.

Kitabın üçüncü bölümünde “Sosyal Politika Uygulamalarında Yaşlılık” başlığıyla Zahide Yuvakgil, yaşlılara yönelik sosyal politikalara duyulan ihtiyacın demografik, ekonomik, değişen sosyal yapı, insani, siyasi ve hukuki nedenlerden kaynaklı olduğunu ifade ediyor. Makalenin devamında Yuvakgil, ülkemizdeki sosyal politika uygulamalarını sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler ana başlıkları altında özetlemektedir. Uluslararası sosyal politikalara da yer ayrılan makalede Almanya, Fransa, Danimarka, İngiltere ve Japonya’dan sosyal politika uygulamalarına yer veriliyor.

Bir sonraki bölümde Fatma Didem Yemeniciler, “yaşlılıkta eşitsizliğin” izini sürerken Türkiye’de ve dünyada yaşlı nüfusa dair verileri paylaşarak işe başlıyor.

Özellikle zorunlu tüketim maddelerine erişim ve harcamalar bakımından yaşlılar ele alınıyor. Yemenciler, yaşlı nüfusun gelir durumları ve harcamalarının yapısıyla ilgili çeşitli araştırmalara atıflar yaparak, yaşlı nüfusun tüketim ürünlerine erişimini ülkeler arası karşılaştırmalar üzerinden sunuyor. Makalede yaşlılar arasındaki eşitsizliklerin temeline dair bir soruşturma yürütülürken Fransız Sosyolog Pierre Bourdieu'nun "sermaye" yaklaşımına başvuruluyor. Nihayetinde tüketim ürünlerine erişimin farklılaşmasının temelinde yalnızca gelir düzeyinin olmadığı, yaş ayrımcılığı, kültürel sermaye ve sosyal sermayenin eşitsiz dağılımının da etkili olduğuna dikkat çekiliyor.

Kitabın beşinci bölümünde "Dünü, Bugünü ve Geleceği İle Yaş Ayrımcılığı", isimli makalesine Veli Özkurt, yaş ayrımcılığı olarak dilimize çevrilen "ageism" kavramının ortaya çıkış koşullarından bahsederek başlamaktadır. Kavramı ilk kullanan Robert N. Butler'ın araştırmaları ve bireysel tecrübesinin kavramın ortaya çıkmasına sunduğu katkıya da değiniliyor. Yaş ayrımcılığının dayanaklarının ele alındığı makale, Türkiye'de yürütülmüş olan araştırmalara atıfla diğer yaş gruplarının yaşlılık algıları üzerine somut tespitlere de yer veriyor. Gelecekte yaş ayrımcılığının toplumların en önemli sorunlarından biri olabileceğini aktaran Özkurt, yaşlılığa ve yaşlanmaya yaşam döngüsü perspektifiyle bakılmasının, ayrıştırıcı ön yargıları değiştirebileceğini ifade ediyor.

Kitabın altıncı bölümünde Berfin Varışlı, teorik bir okuma yaparak yaşlı algısı ve ölüm olgusunu bir arada ele almaya çalışıyor. Makalede yaşlılık algısının bireysel ve toplumsal olmak üzere iki zeminde ele alınması gerektiği ve toplumsal algının, öznel algının oluşmasında etkili olduğu ifade edilmektedir. Yaşlılık algısının olumsuz düşüncelerden arındırılmasında kuşaklararası etkileşime dikkat çekilmekte ve kuşakların birbirleriyle temasının yaşlılık algısını olumlu yönde değiştireceği ifade edilmektedir. Yaşlılık algısına yüklenen bazı olumsuz anlamların, kökeninde değişen ölüm algısının olduğunu belirten Varışlı, "ölüm algısı" hakkında bir soruşturmaya giriyor. Makale, tarih boyunca toplumlara ve özeld bireylere eşlik eden "ölüm" olgusunun davranışlarımıza olan etkisini anlamak üzere "Terör Yönetimi Kuramının" barındırdığı imkanlara başvuruyor. Ayrıca gün geçtikçe uzayan yaşam sürelerinin ölüm algısını dönüştürdüğü de son olarak ifade ediliyor.

Kitabın yedinci bölümünde Gültekin ve Irmak, üretkenlik kavramının yaşlılıkla ilişkisini kurmaya çalışıyorlar. Yazarlar, "Üretkenlik" kavramına yapılan tanımları ve Erikson, Kotre ve McAdams'ın üretkenlik kavramına dair geliştirdikleri üç ayrı yaklaşımı sunarak konuya giriş yapıyorlar. Çalışmanın ana konusu yaşlılık ve üretkenliğin ilişkisi ise literatürde yer alan üretken faaliyetlerin niteliği ve tanımıyla ilgili tartışmalar üzerinden aktarılıyor. Ayrıca makalenin sonuç kısmında, yaşlılık döneminde üretkenliğin sağlanabilmesi için güçlendirme odaklı yeni hizmet modellerinin sürdürülebilir bir şekilde tasarlanması gerektiği öneri olarak sunuluyor.

Sekizinci bölümde Sarper Ateşer, “Güncel Türk Sinemasında Yaşlılık: 2010 Sonrası Filmlere Sosyolojik Bir Bakış” başlıklı makalesinde, Türk sinemasında yaşlı karakterlerin nasıl temsil edildiği ve “sosyal bir inşa olarak” yaşlılığın beyaz perdeye nasıl yansdığına cevabını arıyor. Ateşer makalesinde 2010 sonrasında gösterime girmiş olan 25 filmi yaşlılık temsilleri bağlamında incelemeye tabi tutmaktadır. Filmlerdeki yaşlı temsillerinin genel yapısının tespitinin ardından karakter temsillerine de yer veren araştırma, temsilde cinsiyetler arası farklılıklara da değiniyor. Makalenin son kısmında incelemeye konu olan filmlerin yer aldığı bir filmografi de okuyucuya sunuluyor.

Bir sonraki bölümde Asiye Kemik, yaşlılık sürecinin deneyimlenişinin kadınlık ve erkeklik bağlamında nasıl farklılaştığını konu ediniyor. Biyolojik referansın yanı sıra toplumsal rollere ve görevlere de dikkat çekilen makalede yaşlanma deneyimini ele alırken cinsiyetin ne denli önemli bir değişken olduğunu literatürden getirdiği araştırma bulgularıyla destekliyor. Örneğin makalede yalnız yaşlanma deneyiminin çeşitli yansımaları aktarılırken, ekonomik bağlamda kadın yaşının dezavantajda olduğu, kendi ihtiyaçlarını tek başına giderebilmek noktasında erkek yaşının dezavantajlı konumda olduğu literatüre atıfla sunulan bulgular arasında dikkat çekiyor.

“Demanslı Yaşlı Bireylerde Günlük Yaşam Aktivitelerinin Değerlendirilmesi” isimli makalesinde Fatih Özden, yaşlı bireylerde günlük yaşam aktivitelerinin (GYA) “hassas ve geçerli olduğu ortaya konulan” bazı özel standart ölçme ve değerlendirme araçlarıyla nasıl incelenebileceğini ele alıyor. Makalede, “Amsterdam Enstrümental GYA Anketi”, “GYA Anketi”, “Bayer GYA Skalası”, “Erlangen GYA Testi”, “Bristol GYA Skalası”, “Lawton Enstrümental GYA Skalası” ve “Demans İçin Yetersizlik Değerlendirmesi” gibi çeşitli ölçme ve değerlendirme araçları tanıtılırken bu araçların hangi parametreleri ölçmek için kullanıldığı da bir tasnif içerisinde okurun dikkatine sunuluyor.

Kitabın son bölümünde ise Bengisu Belirdi Özkurt, yaşlılıkla turizm ilişkisini “Üçüncü Yaş Turizmi” çerçevesinde ele alıyor. Makale, literatürde Laslett’in yaş dönemlerini ayırdığı dördü tasnifindeki üçüncü grubu temsil eden, çalışma hayatının sorumluluklarını taşımayan ileri yaşlardaki bireylerin turizm deneyimlerini incelemekte. Üçüncü yaş kavramına yönelik yapılan tanımlara da yer veren makale, “Üçüncü Yaş Turistlerin” seyahat motivasyonlarına ve seyahat davranışlarına literatürdeki çalışmalar üzerinden cevap arıyor. Makalenin son bölümlerinde, Türkiye’de üçüncü yaş turizmine ve üçüncü yaş turizminin geleceğine dair kısa bir değerlendirmeye de yer ayrılıyor.

11 bölümden oluşan kitap, yaşlılık ve yaşlanma olgusunu farklı veçheleriyle ele almakta ve farklı pencereler açmaktadır. Çalışmanın alana önemli katkıları olmakla birlikte her eser gibi çeşitli sınırlılıklara da sahip. Bunlardan ilki olarak, kitap içerisindeki her bölümün bağımsız bir makale olarak kaleme alınması sonucunda, hemen her bölümde farklı bağlamlarda olsa da yerini bulan demografik dönüşüm ve

yaşlılıkla ilgili istatistiklerin okuyucuyu bütünü kavramak noktasında zorladığı söylemek mümkün. İkincisi, yaşlılık ve yaşlanma konusunda ampirik veriye dayanan alan araştırmaları giderek artmış olmasına rağmen kitap içerisinde ampirik çalışmalar çok fazla yer bulamamış durumda. Bununla beraber makalelerde literatür etkin bir şekilde kullanılmış ve konuya ilgi duyan araştırmacılara birincil kaynaklardan önemli aktarımlar gerçekleştirilmiş. Böylelikle, kitapta yer alan hemen her çalışma, üzerinde ampirik çalışmaların yapılabileceği bir araştırma problemi için gerekli olan literatür arka planına kaynak sağlıyor. Bu sebeple alanda çalışmalar yürüten araştırmacılara ilham olabilecek bir yapıya sahip. Bu niteliği ile öne çıkan kitapta, yaşlılıkla ilişkisi ele alınan konular birbirinden bağımsız olduğundan, her bir bölümü tek bir bütünün tamamlayıcı parçaları olarak düşünmek yerine bölümleri ayrı ayrı parçalar olarak düşünmek gerekiyor. Bu durum bazı eserlerde okurun odağını dağıtmak yönünde kendini gösterse de “Değişen Toplumda Yaşlanma ve Yaşlılık” okura, her bölümünde yeni bir başlangıç deneyimi sunuyor.

Farklı Ülkelerdeki Yaşlanma Araştırmalarına Yakından Bakmak

Detailed Examination of Aging Studies in Different Countries

Şentürk, M. (Ed.). (2021). *Dünyada yaşlanma araştırmaları*. Nobel Akademik Yayıncılık, 228 s., ISBN: 978-625-417-213-7

Ayşe Özsoy¹

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, Dünyada Yaşlanma Çalışmaları, Boylamsal Veri, Nicel Yöntem, Panel Araştırma

Keywords: Aging, Aging Research Around The World, Quantitative Method, Panel Research, Longitudinal Data

Dünyada Yaşlanma Araştırmaları başlığı ile 2021 yılında Darülaceze Vakfı ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi işbirliğinde yayıma hazırlanan eser Türkiye Yaşlılık ve Emeklilik Araştırması Etüt Projesi'nin (TÜYA) çıktılarında biri. Çok yazarlı bir kitap olmasına rağmen proje kapsamında yapılan literatür derlemesinin bir sonucu olan bu kitabın, hazırlık sürecinde yazarların yazım tarzı ve metin içeriği konusunda ortak bir temelde hareket ettiği görülebilir. Türkçe ve İngilizce kaynakların yanı sıra Almanya, Latin Amerika ve Fransa bölümlerinde yazarların Almanca, İspanyolca ve Fransızca eserlere ulaşması kitabın Türkçe literatüre olan katkısını artırdığı söylenebilir.

11 bölümden oluşan kitap Murat Şentürk tarafından kaleme alınan “Yaşlanmayı Araştırmak” bölümü ile başlıyor. Yaşlanma araştırmalarının tarihsel gelişimine ek olarak konunun önemine ve konu ile ilgili aktörlere de yer verilen bölümde, yaşlanma ve yaşlılık çalışmalarına ilgi duyan herkes için alanı tanımaya dönük yaklaşım ortaya koyuluyor. İkinci bölümden itibaren ise kitap iki kategori halinde yaşlanma araştırmalarını konu ediyor: Bunlardan biri boylamsal ve ulusal düzeyde temsil edici araştırmalar iken, ikinci kategoride ise nüfusun yaşlanması sürecini modernleşme ile birlikte uzun bir tarihsel sürece yayılarak tecrübe eden üç ülkeden örnekler yer alıyor.

¹ Sorumlu yazar: Ayşe Özsoy (Yüksek Lisans Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. E-posta: ayse.ozsoy@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5781-3581

Atf: Özsoy, A. (2023). Farklı ülkelerdeki yaşlanma araştırmalarına yakından bakmak [Murat Şentürk'ün “Dünyada yaşlanma araştırmaları” adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 1, 131-134. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0004>

Yaşlanma araştırmalarının incelenmesine, tüm dünyada boylamsal yaşlanma araştırmalarının temelini teşkil eden Sağlık ve Emeklilik Araştırması (HRS) ile başlanıyor. Ferhan Saniye Palaz tarafından kaleme alınan bölüm taktiksel olarak okuyucuyu kitapta yer alan diğer araştırmaların çıkış noktası ile tanıştırmaya işlevi de görüyor. Ardından gelen üçüncü bölüm de yine yaşlanma araştırmalarının tarihsel ve yöntemsel gelişimi dikkate alınarak Merve Ayar tarafından yazılan İngiltere Boylamsal Yaşlanma Araştırması'na (ELSA) ayrılıyor. Dördüncü bölümde, Ferhan Saniye Palaz'ın okuyucuya sunduğu HRS ve ELSA'nın çok uluslu bir kardeş çalışması olan Avrupa Sağlık, Yaşlanma ve Emeklilik Araştırması (SHARE) karşımıza çıkıyor.

“Latin Amerika ve Karayipler'de Yaşlanma ve Emeklilik Araştırmalarına Genel Bakış” bölümü Jose Rafael Medeiros Coelho tarafından kaleme alınıyor ve mevcut İngilizce literatürün sınırlılıklarını aşarak okuyucunun farklı coğrafya ve kültürlerde yaşlanma tecrübesinin anlaşılmasına katkı sağlanıyor. Kitapta yer verilen ve HRS'nin kardeş araştırmaları arasında yer alan bölümlerden biri de Küresel Yaşlanma ve Yetişkin Sağlığı Araştırması (SAGE) Muhammet Akkaya'nın yazarlığında yerini alıyor. Bu bağlamda ele alınabilecek son bölüm ise Elif Altundere tarafından yazılan Avustralya'da Yaşlanma Araştırmaları (ALSA) bölümü olarak karşımıza çıkıyor.

Kitabın ele aldığı yaşlanma araştırmalarında ikinci kategori nüfusun yaşlanmasını benzer bir süreçle tecrübe eden Fransa, Hollanda ve Almanya örnekleri oluşturuyor. Bu üç ülkenin incelendiği bölümler diğerlerinden ayrılarak HRS, ELSA ve SHARE gibi tek bir araştırmaya odaklanmak yerine, söz konusu ülkelerde yaşlanma çalışmalarının gelişimini ele alıyor. Bu bağlamda Saliha Kocaman Wilutzki tarafından ele alınan “Almanya'da Yaşlanma Araştırmaları ve DEAS” bölümünde Almanya'da yaşlılık ve yaşlanma araştırmaları, gerontoloji biliminin doğuşu ve zaman içerisindeki gelişimi sunuluyor. “Fransa'da Yaşlılık ve Yaşlanma Araştırmaları” bölümünde Şeyda Sevde Tunçbilek Fransa'da ulusal ve uluslararası düzeyde yürütölen yaşlılık araştırmalarına ilişkin genel bir çerçeve çiziyor. Yaşlanma çalışmalarının gelişimine odaklanan son bölüm olan “Hollanda'da Yaşlanma Araştırmaları ve LASA” bölümünde ise Fatma Nur Tanyeri Hollanda'nın en köklü araştırmalarından biri olan Boylamsal Yaşlanma Araştırması'nı (LASA), Hollanda'da yaşlılık ve yaşlanma çalışmalarını ülkenin demografik ve sosyal politika alanındaki gelişmeleri ile birlikte inceliyor.

Kitapta Türkiye'de yaşlanma ve yaşlılık konulu araştırmalara da yer veriliyor. Furkan Başarslan'ın okuyucu ile buluşturduğu “Türkiye'de Yaşlanma Araştırmaları” bölümü geçmişten günümüze ülkemizde yapılmış konu ile ilgili araştırmaları kitabın ilk bölümlerinde izlenen yöntemi devam ettirerek sunuyor.

Kitabın bölümlendirilmesinde izlenen ikili kategori, bölümlerin kurgusunda da kendisini gösteriyor. HRS ve kardeş araştırmalarını ele alan bölümlerde öncelikle ülkelerin yaşlılık ve yaşlanma konusunda yaptıkları çalışmaların tarihsel arka planı

inceleniyor. Ardından ilgili araştırmanın “Araştırma Tasarımı ve Yöntemi, Örneklem Tasarımı, Temaları ve Veri Toplama Araçları, Veri Toplama Teknikleri” olmak üzere teknik ve yöntemsel ayrıntılarına yer veriliyor. Son olarak da ilgili araştırma ile elde edilen veriye erişim imkanlarından bahsediliyor. İkinci kategoride yer alan “ülke değerlendirmelerinde” ise ilgili ülkelerin günümüze kadar ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirdikleri yaşlanma araştırmalarına yer verildiği gibi, bu ülkelerde yaşlanma ve yaşlılık literatürünün tarihsel gelişimi ve bu alandaki bilimsel çalışmaların geçmişi de konu ediliyor.

Kitabın çıktılarında biri olduğu TÜYA projesi Türkiye’de yaşlılık ve yaşlanma konularında yürütülen çalışmaların öneminin giderek arttığı göz önünde bulundurularak tasarlandığı ve farklı ülkelerde yaşlanan nüfusu ele almak için yapılan araştırmaların detaylı incelemesinin yapıldığı gözlemleniyor. Kitapta yer alan bölümler yaşlanma araştırmalarında pek çok ülkenin tecrübesini ve bilgi birikimini bir araya getirerek Türkçe yaşlanma çalışmaları literatürüne katkıda bulunmayı amaçlıyor. Bu kapsamda çok disiplinli yaşlılık ve yaşlanma araştırmaları demografik özellikler, sağlık, emeklilik, ekonomik durum ve sosyal hayat başlıkları üzerinden inceleniyor. Türkiye’de yaşlılık ve yaşlanma araştırmalarının 2000’li yıllarda gündeme geldiği söylenebilir. Bu kitap Dünyada yapılan yaşlanma araştırmalarının son 30 yılda boylamsal araştırmalara yönelmesi deneyimini ve temel bilgilerini Türkçe literatüre aktararak Türkiye’de yaşlanma araştırmalarını destekleyen pratik bir kaynak olarak ele alınabilir. Araştırmaların tanıtılmasında aynı yöntemsel çerçeveyi takip etmesi de okuyucunun farklı araştırmaları kıyaslamasında kolaylık sağlıyor.

Kitabın önemli bir katkısı, sosyolojik karşılığı ile *kurumların* bilimsel araştırmaların sürekliliğinde oynadığı rolü ortaya koymasını. Ulusal düzeyde temsil edici boylamsal araştırmaların kurumsal bir arka planı olduğu görülmekte. Söz gelimi HRS’nin Michigan Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Enstitüsü ve Ulusal Yaşlanma Enstitüsü ile; ELSA’nın University College London’a bağlı Mali Araştırmalar Enstitüsü, Manchester Üniversitesi ve NatCen Sosyal Araştırmalar ile; SHARE’in Almanya’daki Max Planck Enstitüsü işbirliği ile gerçekleştirildiği gözlemleniyor. Bu kurumların anketör eğitiminden soru formundaki yeniliklere kadar araştırmanın pek çok adımında koordinasyon ve ortak karar merci tesis ettiği ve her bir ülke ve bölgede bir enstitü ya da araştırma programı üzerinden araştırmaların yürütüldüğü görülüyor.

Eserin sınırlılıklarından biri Japonya gibi yaşlanma ve yaşlılık denildiğinde ilk aklı gelen ülkelerden birinin deneyiminin ele almamış olması. Coğrafi ve kültürel bağlamı ile düşünüldüğünde Afrika kıtasındaki ülkelerin hiç yer bulmaması da önemli bir eksik olarak karşımıza çıkıyor. Okuyucunun aklına takılan bir diğer mesele de kitapta bir sonuç ve değerlendirme bölümünün yer bulmaması olabilir. Kitabın belli bir temayı (yaşlanma araştırmalarının incelenmesi) ele alıyor olması eleştirel bir sonuç ve

değerlendirme bölümü ile yaşlanma araştırmalarının ortak eksiklerinin ve bu eksiklerin hangi kurumlarca nasıl tamamlanabileceği meselesinin esere eklenmesini zorlaştırmış olabilir. Her alışma gibi belli sınırlılıklara sahip olsa da metinlerin kurgusu ve sunduğu içerik bağlamında Türkçe literatürde önemli bir eksiği tamamlayan bu çalışmayı gerontoloji, sosyal hizmetler, sosyoloji ve demografi bölümleri başta olmak üzere yaşlanma ve nüfus konuları ile ilgilenen tüm öğrencilere, yaşlı ve yaşlanan nüfusla çalışan yerel yönetim uzmanlarına, yine konu ile ilgili sivil toplum kurumlarına alanı daha iyi tanımak ve proje üretirken fikir almak için bir okuma nerisi olarak düşünebiliriz.

Senectus

BİRİKİMLER / CLASSICAL ARTICLE

İhtiyarlığın Övülmesi Üzerine*

On the Praise of Old Age

Sultan Murad

Şunu da iyice bilmelisin: Bu yaşlılık dönemi, aslında, bütün hayatın en güzel, en üstün ve en olgun çağıdır, insanın daha önceleri başlamış bulunduğu herhangi bir iyilik de ihtiyarlıkta tamamlanır. İnsan yine o çağda, bütün hayatı boyunca yapmış olduğu iyilik ve güzelliklerden memnun olur, rahata kavuşur.

Mesela ben, uzun zamandan beri Allah yoluna bir hizmetim dokunmuş olması için bir mescit yaptırmış bulunuyorum. Şimdi, ben bu yapının içine girdiğimde, tasavvur edilemeyecek şekilde sevinç ve huzura boğulurum. Ve yüce Allah'a şükretmeye başlarım. O anda benim duymuş olduğum zevk ve gönül rahatlığımı, samimiyetle söylüyorum, yiğitlerin zevk ve safasına katiyen değişmem.

Benim bu ihtiyarlık çağımda duyduğum zevklerle, gençlerin duymakta oldukları zevk arasında, gül ile diken arasında olan ayrılık gibi bir ayrılık vardır.

You should also know this well: The period of old age is actually the most beautiful, highest, and most mature period of all life, and any good that a person has previously started is completed in old age. Those in old age are satisfied with the goodness and beauty they have done throughout their life and find comfort.

For example, I have had a mosque built for a long time so that my service on the way of Allah has been touched. Now, when I enter this structure, I am overwhelmed with unimaginable joy and peace. And I begin to thank the almighty God. I sincerely express the pleasure and peace of mind that I feel at that moment, and I would never exchange this for the pleasure and grace of brave men.

There is a difference between the pleasures I have in my old age and the pleasure of youth, similar to the difference between a rose and a thorn.

* Bu metin Sultan Murad Han'ın *Nasihati Sultan Murad* adlı eserinin, daha önce tam metin olarak yayımlanmış ve günümüz Türkçesine aktarılmış hâli olan şu yayından alıntılanmıştır:
Sultan Murad Han, *Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatler* (hazırlayan: Abdullah Uçman), Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2017, s. 47-55.
Yayıma hazırlayan Abdullah Uçman'a ve yayımlamamıza izin veren Büyüyenay Yayınları'na teşekkür ederiz.

Gençlik çağında duyulan zevk ve safayı, ben uyuz hastalığına yakalanmaya benzetirim. Bu hastalığa tutulan, ancak kaşındığı zaman rahata kavuşur. Tabii ki, böyle bir kaşınma sonunda, daha da kötü bir duruma düşer. Çünkü vücuduna tırnak vurduğu yerlerden kanlar akar, derisi incinir. Duruma, ancak, türlü türlü merhemler sürülerek müdahale edilebilir. Aksi halde, sonuç daha kötüye de gidebilir.

Hayatı nice nice savaş meydanlarında, öteki berikine iyilik yapmakla geçip gitmiş bir ihtiyar için bütün bunların verdiği saadet ve sevinç az zevk midir? Bence, ihtiyarlık sırasında böyle bir şeye sahip olmak, sonsuz bir zevk ve saadet kaynağıdır.

Şimdilerde, ara sıra, Allah'ın yardımlarıyla bunca iyilik ve hayra sebep oluşumu düşünürüm de, bu bile beni teselli eder, sevindirir.

İnsanoğlu yapmakta bulunduğu herhangi bir iyiliğin mahiyetini o anda araştırmaya gerek duymaz; onun tadını, ancak, aradan uzunca bir zaman geçtikten sonra anlayabilir.

Kişioğlu, gençlik çağlarında işlediği kabahatleri de, genellikle, düşünüp taşınmadan işler ve yaptıklarından pişmanlık duymaz. Fakat sonraları, bunları hatırlayınca, bu suçlar kişinin kalbine hançer gibi saplanır ve canını sıkır.

Muşmula, üvez, armut, elma ve ayva gibi bazı yemişleri henüz ağacında olmadan toplayıp saklarlar. Ve saklandıkları yerde olmaya terk ederler.

I liken the pleasure and joy of youth to catching scabies. A person who has this disease gets relief only when they itch. Of course, such itching eventually gets worse, because blood flows from the places where nails scrape the body and damage the skin. The condition can only be treated by applying various ointments. Otherwise, the situation may worsen.

For an old man whose life has been spent doing good to others on so many battlefields, is the happiness and joy that all this brings less pleasurable? In my opinion, having something like this in old age is an endless source of pleasure and happiness.

Nowadays, I think from time to time that I have caused so much goodness and benefit with the help of Allah, but even this comforts me and makes me happy.

Mankind does not need to immediately investigate the nature of every good one does; it can only be tasted after a long time has passed.

A person usually commits misdeeds in youth without reflection or regret for what they have done. But later upon remembering, these misdeeds pierce the heart like a dagger and cause annoyance.

They collect and store certain nuts and fruits such as medlar, mountain ash, pear, apple, and quince before they mature on the tree and then leave to be in their hiding place.

Due to the evil and good that people have done in their lives, these sins and good deeds they have committed are just

İnsanlar da, hayatlarında yapmış olduğu kötülük ve iyilik, işlemiş olduğu günah ve sevaplarından ötürü, aynen, bu meyvelerin olmadan toplanıp kendi kendine öldürülmesine benzer. Gençliklerinde, doğru ve iyi yolda gidenler bunun karşılığı olarak, yaşlılıklarında hürmet ve ikram görürler. Aksine, gençliğinde kötülük yapanlarsa, yaşlandıkları zaman, yine aynen bunun karşılığını görmekte gecikmezler.

Şahsen ben, bu noktayı her zaman gözümün önünde tutup kötülük ve günahlardan kendimi korumaya çalışmışımdır.

Ara sıra yüce ecdadımı hatırladığım olur. Benden sonra senin ve senden sonra gelecekler, yâni neslimizin âkıbeti nasıl olacak, soyumuz nasıl sürüp gidecek diye düşünürüm. Özellikle bunu, yâni neslimizin geleceğini sürekli olarak düşünürüm. Bu güne kadar saygı, hürmet ve bağlılık göyerek geldik, bugünden sonra da aynı şekilde devam etmemizi arzularım. Nasıl doğup, nasıl geldiysek, yine öylece gidelim isterim.

Benim çoğu zaman, mütevazı ve iyiliksever kimselere yardımım dokunur. Bu yüzden, halkımdan birçoğunu, içinde buldukları şartlar gereği, değersiz yerlerden çıkarıp yüksek mevkilere getirmişimdir. Hâlâ, akıl ve tavırlarına göre, birçoğuna, kendilerine uygun ve yakışan rütbelere dağıtmaktayım. Bunların arasında, meselâ Karamanoğulları'yla Alâüddevlî Oğulları hesabına casusluk yapmış, sonradan işbirliğine girip onlarda kapılananlar bile vardır.

like these fruit and nuts that are collected before they are ready and end up destroying themselves. Those who follow the right and good path in their youth are rewarded with respect and honor in their old age. On the contrary, those who do evil in their youth do not delay in getting the same reward when they get old.

Personally, I have always kept this point in front of my eyes and tried to protect myself from evil and sin.

Sometimes I remember my great ancestors, and those that will come after me and you. In particular, I constantly think about this, the future of our generation. We have come to this day with respect, esteem, and devotion, and I hope that we will continue in the same way tomorrow. The way we were born and entered, I would like this to go on.

I often help humble and benevolent people. I have brought many of my people out of worthless places to high positions because of their circumstances. I am still assigning ranks to many of them according to their reason and demeanor. For example, among them are even those who'd spied on behalf of the sons of the Karamanid and the Ala al-Dawla but later cooperated and helped catch them.

I look at the matter as follows: A person who is devoted to his master with all sincerity of heart, who is sane, and who has good behavior, will show the same behavior to his master. I believe that the service and sacrifices such a person makes cannot be repaid by service or money in kind.

Ben meseleye şöyle bakıyorum: Efendisine kalbinin bütün samimiyetiyle bağlı, akli başında ve hareketleri düzgün olan bir kimseye efendisi de aynı davranışı gösterir. Böyle bir insanın yapmış olduğu hizmet ve fedakârlıkların, karşılık olarak, aynı hizmet veya parayla ödenemeyeceklerine inanıyorum.

Hâlâ hatırımdan çıkmaz: Nice kullarıma rütbeler vermiş, onları yükseltmişim, karşılığında ben de onlardan memnun kalmışımıdır. Fakat, yine benim yardımlarıyla yükselenlerin bir kısmı ise, bu yükselmelerinin karşılığını çok pahalı ödemişlerdir. Geldikleri makam onların başlarına çok belâlar açmıştır. Çünkü rütbeleri küçükken yapageldikleri yaramazlıklar pek göze çarpmazdı, makamları yükselince ne yapıp, ne yapmadıkları iyice ortaya çıktı ve bu vesileyle gereğine bakmada gecikme olmadı.

İşte şimdi sana, ihtiyarlığın iyi ve hoş yanından rahatça bahsedebilirim. Çünkü, yaşlı-başlı hemen her insan birçok şeyi tecrübe etmiştir, bu yüzden birçok şeyden anlar ve onun hakkında geniş bilgi sahibidir.

Belki şu anda sen bile, kesinlikle, gençliğin, ihtiyarlıktan daha iyi ve daha güzel olduğunu sanıyorsun. Evet, ben de bunun aksini savunmuyorum. Ben de, gençlerin duyduğu tatların, o sihirli gençlik arzularının engin coşkunluğunu bizim gibilerin duymadıklarını, duymayacaklarını pekâlâ biliyorum. Fakat yalnızca bu yüzden, ihtiyarlığı kınamak normal bir davranış olmasa gerek.

I still remember how I'd given ranks to many of my servants and raised them, and in return I was satisfied with them. However, some of those who'd risen with my help paid a very high price for their rise. The office they came to has caused them much trouble, and they do not stand out so much because of the mischief they did when they were younger.

Now I can speak freely to you about the good and the pleasant side of old age, because almost every white-haired person has experienced many things and as such understands and has gained extensive knowledge about many things.

Maybe even you right now think that youth is surely better and more beautiful than old age. Yes, I am not arguing otherwise. I also know very well that those like us do not and will not feel the vast exuberance of the tastes and magical youthful desires of the young, but just that reason alone is not enough to condemn old age.

A person's autumn is not fruitful in that season, nor does it resemble winter at all, and this is not because one had slandered summer for being just a little cooler than it should be. Such words have nothing to do with reason.

If mankind desires and complains about such extraordinary situations, the blame is solely and exclusively one's own and does not belong to the seasons, because everything has a definite and predetermined period. An object walks ahead only within its determined boundaries and lines.

Bir kimse sonbaharı, o mevsimde meyve olmaz veya kışa hiç benzemez diye; yaz mevsimini de, ne olaydı bu kadar sıcak olacağı yerde, azıcık serin olsaydı diye yerip kötülese, bu gibi sözlerin akılla uyuşan hiçbir yanı yoktur.

İnsanoğlu, bu tür olağandışı halleri arzulayıp şikâyetle bulunsa, suç, mevsimlerin değil, sadece ve sadece kendisininidir. Çünkü, her şeyin belirli ve önceden tespit edilmiş bir dönemi vardır; o nesne ancak bu tespit edilen sınır ve çizgi içinde yürüyüp gider.

Yeryüzündeki toprak ve bütün ağaçlar, kış aylarında dört-beş ay bomboş durur, bundan sonra süslenip şenlenir. Yüce Allah, her şeye, kendi istediği biçimde, ayrı ayrı varlık şartları vermiş bulunmaktadır. O her biri varlığı nasıl arzu ederse, onlar da öyle olmaya mecburdurlar; iş böyle olunca, insanoğluna bağışlanmış hayat nimetinin en son amacı gelir. İhtiyarlıkta düğümlevenir.

Nitekim, topraktan çıkarılan altın ve gümüşün eritildikten, posası alınır süzöldükten sonra geriye kalan kısmı hakiki altın ve gümüşür.

Meselâ bir ressam, çok değerli güzel bir resim veya büyükçe bir insan görüntüsü yapmaya kalksa, bütün emeğini, bütün kabiliyetini görüntünün baş ve yüz kısmına vermesi gerekir. Çünkü yüz ve onunla orantılı olan baş, istenen şekilde ortaya çıkarılmazsa, ressamın bütün üstadlığı boşa gider. Resmin, çehreden ayrı diğer yanları olağanüstü güzellikte de olsalar, bir şey ifade etmez, onlar pek hesaba katılmaz.

The soil and all trees on Earth are barren for four or five months in winter, after which they become decorated and festive. Almighty Allah has given everything different conditions of existence in the way He desires. As each one has this desired existence, so they must be. When this is the case, the ultimate purpose of the blessing of life bestowed upon mankind comes and gets entangled in old age.

After melting the gold and silver that have been extracted from the soil, the slag is removed and filtered of, and the remaining part is the actual genuine gold and silver.

For example, painters who try to make a very valuable beautiful painting or a large image of a person must devote all their effort and talent to the head and face of the image, because if the face and the head are not expressed in the desired proportionality, all the mastery of the painter will be wasted. Even if the other aspects of the painting apart from the face are extraordinarily beautiful, they mean nothing and are hardly taken into account.

They say, "It is always respected and appreciated at the end."

After the end of the ages of youth, bravery, and maturity, old age awaits mankind.

Only in this age has the mind reached the end of the deep experience requiring extreme caution. I have experienced this myself and seen the result. For example, when I was young, I could not reach a

“Hep sonlarda itibar edilir, kıymet bilinir” derler.

İnsanoğlunu da, gençlik, yiğitlik ve olgunluk çağlarının bitiminde ihtiyarlık beklemektedir.

Akıl bile, ancak bu çağda, aşırı dikkat ve eşyalar hakkında gerekli olan derin tecrübenin sonuna ulaşabilmiştir. Bunu ben bizzat kendimden denemiş ve sonucunu görmüşümdür. Meselâ, şu sıralarda akıl ve fikir yardımıyla halledip üstesinden gelebildiğim birçok mesafeyi, gençliğimde kendi gücüm ve hattâ kılıcımın yardımıyla bir sonuca ulaştırmayıp kalakaldığım olurdu. Bu duruma göre, her iyiliğin, sağlam ve dayanıklı, sarsılmaz bir temeli olduğu sonucu çıkıyor.

Evrenosoğlu iyi bir insandı, öyle halleri vardı ki, genellikle, insanı şaşırır, buralardan da ders verici sonuçlara giderdi. Yine bir seferinde oturmuş, öteden-beriden sohbet ederken şöyle enteresan bir hikâye anlattı.

Günün birinde rüzgâr kendi güç ve kuvvetine güvenerek, bunu başkalarına da kabul ettirmek sevdasına kapılır. Ve “Ben, senden daha kuvvetliyim, sen de kim oluyorsun” şeklinde bir küstahlıkla güneşe takılır. Önceleri güneş hiç oralı olmaz, duymazlıktan gelir, ama kendimi beğenmiş yaygaracı rüzgârı tutmak ne mümkün! Ardı-arası kesilmeden saçma sapan konuşur durur. O sırada, sırtına ince-hafif bir elbise geçirmiş yayan yürüyen bir delikanlı görürler. Ve birbirlerine: Hangimiz adamın sırtındaki elbiseyi çıkarmayı başarırsa, güçlü ve

conclusion even with the help of my own power or sword, and I was stuck with many obstacles that I was able to overcome with the help of the mind and ideas, and the fact that every good deed has an unshakable foundation of firmness and durability accordingly follows.

Evrenosoğlu was a good person, and he had such moods that he would often surprise people and get instructive results about them. Once again, he told an interesting story while sitting and chatting away:

One day, the wind, relying on its own strength and power, fell in love with making others accept it. And he hung on the sun with an arrogance that whispered, “I am stronger than you and what you are.” Before, the sun had never been there; it was ignorant, but had a way to hold the smug clamoring wind! The wind kept talking nonsense without interruption. At that time, the wind and sun saw a young man walking on foot with a thin-light dress on his back. And they said to each other, “Whichever of us succeeds in removing the man’s robe is our mighty and powerful one. While the wind thought to itself, “I can do this job easily,” the sun watched the view as a spectator. Then the wind suddenly started to blow strongly with the thought that it could blow the robe off. But as the force of the wind increased and grew stronger, the man wrapped his clothes more and more tightly. Almost raging, the wind said, “Now I’ll show you!” and started blowing again with all its might, so much so that instead of undressing the man who’d lain

kuvvetlimiz odur, derler. Rüzgâr, kendi kendine, ben bu iş rahatça beceririm diye düşünürken, güneş, seyirci durumunda manzarayı seyre dalar. Rüzgâr ise ansızın uçurup çıkarabilirim düşüncesiyle, aniden kuvvetli olarak esmeğe başlar. Fakat adam rüzgârın şiddeti artıp çoğaldıkça, elbisesine daha fazla, daha sıkı sarınır. Buna karşılık, adeta kuduran rüzgâr, şimdi ben sana gösteririm, diyerek, nesi var, nesi yok, bütün şiddetiyle yeniden esmeye koyulur. Öyle ki, bazan bunlara karşı soyunmak yerine, yere yatıp toprağa yapışan adam, elbisesine daha sıkıca sarınıp, rüzgârı çileden çıkarmaktadır. Bu manzarayı seyreden güneş en sonunda dayanamaz: İşte, artık bütün güç ve kuvvetini harcadığın, zavallı adama büyük eziyetler edip, bitkin düşürdüğün halde, iddianın bir yanını olsun ispatlayamadın, diyerek, rüzgârla âdeta alay eder.

Rüzgâr, büyük bir üzüntüyle, kendisinin elbiseyi sıyırmaya gücü yetmediğini görür ve ister istemez güneşe; şimdi sıra senin, marifetini göster bakalım, biz de seyredelim, der. Ama senin de benim gibi bu işi beceremeyeceğini rahatlıkla söyleyebilirim. Çünkü ben nice sağlam binaları temelinden yıkıp, nice büyük gemileri sulara gömmüş, nice büyük ağaçları kökünden devirmişimdir. Ben, işte böyle bir kuvvete sahibim. Sen ise, güçsüz biri gibisin, sadece ısıtmaya yararsın. Kendimi gösterdiğim zamanlar, bana mani olmak senin elinde değildir.

Bu lâubaliliğe karşı güneş: Sen hele dur, seyret hangimiz daha güçlüdür az sonra görürsün, diye cevap verir.

down and clung to the ground, it caused the man to wrap his clothes more tightly, which drove the wind mad. The sun, watching this scene, couldn't stand it and at last said, "Here, you couldn't prove one side of your claim, even though you spent all your strength and power, hurting the poor man and making him exhausted, he almost mocks the wind!"

With great sadness, the wind saw that it was unable to remove the robe and reluctantly turned to the sun, saying, "Now it's your turn, show your talent, let's watch. But I can safely say that you will not be able to do this job like me, because I have demolished many solid buildings from their foundations, buried many great ships, and uprooted many great trees. I have such strength. You, on the other hand, are like a weakling and only good for heat. When I show myself, you have not the power to stop me."

In answer to this pretentiousness, the sun replied, "Just stop and watch which of us is stronger. You'll see soon."

And the sun immediately sent its rays over the man lying on the ground. The man warmed up slowly, got up from the ground, and started walking along his way. But his back was turning red and he said to himself, "How hot it is." Then the sun called out to the wind, "See, do you like my strength?" TO which the wind answered, "The real trick is not to execute the man but to take the robe off his back." Meanwhile, the sun began to heat up the place, answering, "You will see soon." The man was utterly surprised by the

Ve güneş hemen ışınlarını yerde yatan adamın üstüne gönderir. Yavaş yavaş ısınan adam önce yerden kalkar ve yoluna yürümeye koyulur. Fakat sırtı kızarmakta, kendi kendine; “Ne kadar da sıcak var” diye söylenmektedir. Güneş, rüzgâra: “Gördün mü benim gücümü beğendin mi” diye seslenince, rüzgâr: “Asıl hüner adamı yürütmek değil, sırtından elbiseyi çıkartmaktadır” diye cevap verir. Güneş ise: “Birazdan onu da görürsün” yollu bir cevapla ortalığı iyice ısıtmaya koyulur. Adam, o müthiş sıcaklık karşısında büsbütün şaşırır ve ancak birkaç adım atabilir. Sıcaktan bitkin düşen adam, tam o sırada yanından geçen önceden tanıdığı bir atlı dostuna yalvararak sırtından elbiseyi alıp biraz taşımasını rica eder. Atlı arkadaşı da elbiseyi alır, beraberlerce giderken, adam yine yalvarır, bu sefer gömleğini de almasını rica eder. Bu durum karşısında kendi kendine kızıp üzülen rüzgâr, güneşe, “Evet sen üstün geldin, beni mağlup ettin. Gücüne evet diyorum” diyerek acı gerçeği kabul eder.

Ey oğul! Şunu iyice bilmelisin:

Herhangi bir şeyin, devamlı olarak kaba kuvvet, kılıç, kahramanlık ve ezici güç zoruyla meydana gelmesiyle, akıl, tedbir, sabır, ileri görüşlülük, imtihan ve yorucu tecrübeler sonucu, dilediğimiz şekilde meydana gelmesi arasında büyük farklılıklar vardır. Birinci yol, her zaman geçerli olmadığı gibi, sakıncaları da çoktur.

Yukarıda gördüğümüz gibi, uygun ve münasip zamanlar, fırsat düşürmeye sağlanan kolaylıklar, elbette ki, hayata

tremendous warmth and could only take a few steps. Exhausted by the heat, the man begged a horseman he’d previously met who was passing by at that moment, and begged him to take the robe from his back and carry it a little. The horseman thus took the robe, and as they tarried on together, the man begged again, this time asking him to take his shirt as well. Facing this situation, the wind got angry and upset with itself and said to the sun, “Yes, you’ve prevailed and defeated me. I acknowledge your power.” And the wind accepted the bitter truth.

O son! You should know well:

A tremendous difference exists between something that happens at once by brute force of sword, heroism, and crushing power compared to that which happens as one desires as a result of reason, caution, patience, foresight, testing, and tiring experiences. The first way is not always valid and has many drawbacks.

As seen above, favorable times are not given, of course, to rushing into life and using strength of arms. I have experienced this over and over again and have always come to the same conclusion. In order to reach favorable times, one must endure all the necessary conditions of everything desired in order to obtain it.

If one enters a garden to eat the berries but plucks the fruit before they have matured and puts it in one’s mouth, that which one is wanting to eat is not the fruit but it may perhaps be poison. But if one waits for the fruit to mature and then plucks and eats it, only then can that

acele etmek ve kol gücünü kullanmak için verilmiş değildir. Bunu ben defalarca tecrübe edip durmuşum ve hep aynı sonuca ulaşmışımdır. Bunu için, elde edilmek için istenen her varlığın, gerekli olan bütün şartlarına katlanmak gerekir.

Bir adam, bir bahçe dolusu yemişi yiyebilmek için bir bahçeye girerse, henüz olmamış hem meyveleri koparıp ağzına atsa, yemek istediği şey meyve değil, belki de zehirdir. Fakat olgunlaşmasını bekleyip ondan sonra koparıp yese, yediklerine, ancak o zaman yemiş denebilir.

person be said to have eaten what was desired to be eaten.

Senectus Yazarlara Notlar

Senectus, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi tarafından Darülaceze Vakfının desteğiyle Mart ve Eylül ayları olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli dergidir.

Derginin amacı çok disiplinli bir perspektifle yaşlanma süreciyle ve yaşlılık dönemiyle ilgili konularda teorik ve uygulamalı akademik çalışmalar yayımlamaktır. Dergi, bu çerçevede yaşlılık/yaşlanma konusundaki çalışmalarda süreklilikleri ve değişimleri takip etmeyi, bunları belirleyen demografik, iktisadi, tarihsel, hukuki, psikolojik, antropolojik ve sosyolojik unsurları inceleyen çalışmaları öncelikli olarak yayımlamaktadır.

- *Dergi açık erişimlidir ve derginin tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur.*
- *Ön kontrolden geçirilen makaleler, iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır.*
- *Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir. Türkçe dilinde başvuru yapan makalelerde İngilizce öz, anahtar kelime ve genişletmiş özet yer almalıdır.*
- *Ana metin;*

Nicel ve nitel çalışmalar Giriş, Yöntem, Bulgular, Tartışma bölümlerini içermelidir.

Makale başlığı bold ve sayfaya ortalı olmalıdır. Yazar isimlerini başvuru dosyasına kesinlikle eklemeyiniz. Yazar isimleri yer alan başvurular işleme alınmaz ve iade edilir.

Öz, 150-200 kelime arasında olmalıdır. Özde atıf kullanılmamalıdır.

Anahtar Kelimeler, 5-8 kelime arasında olmalıdır.

Yöntem kısmında, eğer özgün bir model kullanılmışsa, model alt bölümü ile mutlaka Örneklem/Çalışma Grubu, Veri Toplama Araçları ve İşlem alt bölümleri bulunmalıdır. Derleme türü çalışmalar ise problemi ortaya koymalı, ilgili literatürü yetkin bir biçimde analiz etmeli, literatürdeki eksiklikler, boşluklar ve çelişkilerin üzerinde durmalı ve çözüm için atılması gereken adımlardan bahsetmelidir. Diğer çalışmalarda ise konunun türüne göre değişiklik yapılabilir fakat bunun okuyucuyu sıkacak ya da metinden faydalanmasını güçleştirecek detayda alt bölümler şeklinde olmamasına özen gösterilmelidir.

- *Tablo, şekil, resim, grafik vb. unsurlar metin içerisinde yer almalıdır. Çalışmanın sonunda ayrıca verilmemelidir.*
- *Hem metin içinde hem de kaynakçada Amerikan Psikologlar Birliği tarafından yayınlanan Publication Manual of American Psychological Association (APA) (7. baskı) adlı kitapta belirtilen yazım kuralları uygulanmalıdır.*
- *İngilizce uzun özet de dâhil olmak üzere çalışmalar 25 sayfayı (10000 kelimeyi) aşmamalıdır.*
- *Kurallar dâhilinde dergimize yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların her türlü sorumluluğu yazar/ yazarlarına aittir.*

Senectus Notes for Contributors

Senectus is a peer-reviewed international journal published biannually in March and September by Istanbul University Faculty of Letters Sociology Research Center with the support of the Darülaceze Foundation.

The purpose of the journal is to publish multidisciplinary theoretical and applied academic studies on topics related to aging and late-life experiences. In this context, we aim to follow on the continuity and change in studies of old age and aging and primarily publish studies focused on the demographic, economic, historical, legal, psychological, anthropological, and sociological factors behind them.

- The journal is an open access journal and all content is freely available without charge to the user or his/her institution.
- Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software.
- Articles in Turkish and English are published. Submitted Turkish article must include an English abstract, keyword and an extended abstract.
- *Main Text:*

Article titles should be boldfaced and centered. The names of all authors and their institutions should not be included in the main document.

Abstracts should be between 150–200 words. No citations should appear in the abstract.

- 8 words representing the manuscript should be given as keywords.

Qualitative and quantitative studies should contain the following sections: Introduction, Method, Findings, and Discussion. The Methods section must include Sampling/Study Population, Data Collection Tools, and Procedure as subsections if an original research method has been used. Literature reviews should elaborate on the problem, analyze the relevant literature, emphasize the gaps and inconsistencies in the literature, and discuss actions toward solving these problems. Other types of studies can allow slight variations in sections, but they should not contain too many details and sub-sections that could distract readers' attention and compromise readability.

- Tables, figures, pictures, graphics, and similar aspects should be embedded in the text, and not provided as appendices.
- Both in-text citations and references should comply with the APA guidelines as provided in the Publication Manual of American Psychological Association (APA) (7th edition).
- Studies should not exceed 25 pages (10000 words), including the extended abstract in English.
- The rights of the manuscripts submitted to our journal for publication, belongs to the author(s).